

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**TÜRK DEMOKRASİ TARİHİNDE BİRİNCİ NİHAT
ERİM KABİNESİ VE KAMUOYU**

**MEHMET TİMUÇİN HASTAŞ
2502140518**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Cezmi Eraslan**

İSTANBUL, 2021

ÖZ

TÜRK DEMOKRASİ TARİHİNDE BİRİNCİ NİHAT ERİM KABİNESİ VE KAMUOYU

MEHMET TİMUÇİN HASTAŞ

Ordunun verdiği, 12 Mart 1971 tarihli muhtıradan sonra istifa eden, Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'in başbakanı olduğu hükümetin yerine, eski CHP'li yeni bağımsız Prof.Dr. Nihat erim partiler üstü bir hükümet kurmuştu. Parlametodan güvenoyu alan ancak hiçbir partiye dayanmayan bu hükümetin gücü zayıftı, sanaldı. Parlamento çoğunluğuna sahip Adalet Partisi, Anayasa değişikliği ve sıkıyönetim ilanı gibi, işine gelen hükümet politikalarını desteklemiş, toprak reformu gibi kendi çıkarına aykırı olan politikaları desteklememiştir. “Reformcu” Birinci Nihat Erim kabinesi reformcu on bir bakanın istifası ile son bulmuştur. Bu çalışmada biz, gazeteler ve dergiler üzerinden kamuoyunun Birinci Nihat Erim kabinesi sürecini nasıl değerlendirdiğini ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Nihat Erim, Süleyman Demirel, Sıkıyönetim, Anayasa Değişiklikleri, Toprak Reformu

ABSTRACT

FIRST NİHAT ERİM CABINET AND PUBLIC OPINION IN THE HISTORY OF TURKISH DEMOCRACY

MEHMET TİMUÇİN HASTAŞ

Instead of the government of Adalet Partisi led by Süleyman Demirel, resigned just after the memorandum of 12th of March 1971, given by Turkish Army, Prof.Dr. Nihat Erim ex-member of CHP, newest independent deputy founded a new non partisan government. Although it had got the confidence of the parliament, the power of this government was “powerless” and virtual due to its lack of base in any political party. Adalet Partisi holding the majority in the parliament, supported some policies of the government following its interests such as; constitutional amendments and martial law, but did not support land reform harming its benefits. “Reformist” first Nihat Erim cabinet reached to end by the resignation of eleven reformist minister. We have tried to state the attitude of the public opinion toward this government via newspapers and magazines.

Keywords: Nihat Erim, Süleyman Demirel, Martial Law, Constitutional Amendments, Land Reform

ÖNSÖZ

12 Mart 1971 tarihinde TRT radyolarından, nöbetçi spiker Çetin Çeki tarafından saat on üçte okunan ihtilal bildirisiyle; Parlamantonun ve hükümetin uyguladıkları icraatın ülkeyi anarşi ve kardeş kavgasına, sosyal ve ekonomik huzursuzluklara soktuğuna değinilmiş, Atatürk'ün hedef gösterdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için, partiler üstü bir anlayışla kurulacak kuvvetli bir hükümetin 1961 Anayasası'nda öngörülen reformları yapmasının zaruri olduğu belirtilmiş, bunun gerçekleşmemesi durumunda, kanunlar tarafından Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamakla görevlendirilmiş Silahlı Kuvvetlerin yönetimi, doğrudan doğruya üzerine almaya kararlı olduğu ifade edilmiştir. Muhtıra metni okunduktan sonra Başbakan Süleyman Demirel Cumhurbaşkanına istifasını vermişti.

19 Mart 1971 tarihinde, 1945-1950 yılları arasında CHP milletvekilliği, İkinci Hasan Saka hükümetinde bayındırlık bakanlığı, Şemsettin Günaltay hükümetinde başbakan yardımcılığı, CHP muhalefete geçtikten sonra partinin yayın organı *Ulus*'un başyazarlığı, 1961'de yeniden CHP milletvekilliği görevlerini yürütmüş olan Prof.Dr. Nihat Erim, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın kendisine verdiği hükümeti kurma görevini, CHP'den istifa ettikten sonra, kabul etti. Prof.Dr.Nihat Erim, bu görevi kabul ettikten sonra Meclis'te grubu bulunan partilerin liderleriyle görüşerek destek isteyeceğini beyan etti. Erim hükümeti hiçbir partiye dayanmadığı için görünüşte "bağımsız"dı. Erim'in bu avantajı beraberinde önemli bir dezavantajı da getirmekteydi. Parlamantodaki bir parti çoğunluğuna dayanmayan bir hükümet ne kadar bağımsız olabilirdi. Partilerin bugün desteğini alan hükümetin yarın bu desteği alıp alamayacağı meçhuldü. Partiler, hele hele parlamentoda çoğunluğa sahip olan parti, kendi çıkarlarına hizmet eden hükümet politikalarını destekleyecek, etmeyenleri ise desteklemeyecekti. Erim hükümetine verilen güvenoyu hükümetin programına değil, demokrasiyi, rejimi korumaya, sürdürmeye yönelikti.

Nihat Erim, Atatürk'ün başladığı reformları devam ettireceğini, hükümet programında beyan ediyordu. Erim hükümetini işbaşına getirenlerin 12 Mart

muhtırasını veren askerlerin olduğu düşünülduğünde, bu kabinenin başarısızlığı, silahlı kuvvetlerinin komutanlarının başarısızlığı gibi algılanabilirdi.

Aralık 1971'in ilk haftasına kadar süren bu "reformist" yolculuk, 3 Aralık 1971'de reformcu on bir bakanın istifasını müteakip Başbakan Nihat Erim'in hükümetten çekilmesiyle son bulmuştu. 5 Aralık 1971'de Nihat Erim yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve 11 Aralık 1971'de, önceki hükümete göre daha "tutucu" bir karaktere sahip İkinci Nihat Erim kabinesi kurulmuştu.

Bu çalışmada Birinci Nihat Erim hükümetinin on aylık "iktidar" tecrübesinin kamuoyundaki algılanışını, dönemin dergi ve gazetelerine değinerek ortaya koymaya çalışacağız. Bizi bu dönem üzerine çalışmaya iten sebep, Ali Haydar Soysüren'in, *12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri* adlı kitabını okurken yazarın; dönemin basın organları üzerine yapılacak bir çalışmayla dönemin havasının daha iyi yansıtılabileceği yönündeki "uyarısı", "yol göstermesi", "teşviki" olmuştu. Bunun için, bu dönemde yayınlanan haftalık ve aylık dergilerin konumuzla ilgili olanlarının büyük çoğunluğunu çalışmamızda kullanırken, günlük gazetelerden sadece *Milliyet* ve *Tercüman* gazetelerini kullandık. Bu seçimi yapmamızdaki ana etmen, Nihat Erim'i destekleyen ve ona muhalif olan kanadın temsilcisi olarak belirlediğimiz bu gazeteler aracılığıyla farklı görüşlere yer vermektir.

Çalışmanın sınırlarını iyi belirlemek ve malzeme içinde kaybolma tehlikesiyle karşılaşmamak adına, gazete seçiminde *Haftalık Siyasi Aktüalite Dergisi Ortam*'ın 21-28 Haziran 1971 tarihli dördüncü sayısında yer alan Demirel'in/Erim'in basındaki destekleri listesinden bir seçim yapmayı uygun gördük.

Yüksek lisans tezinde, *Sada-i Millet* gazetesindeki yazıları üzerine çalıştığımız şehit gazeteci Ahmet Samim'in, gazetenin 10 Şubat 1910 tarihli yetmiş ikinci sayısında yer alan "Devr-i Meşrutiyet Devr-i Hakikattir" makalesinde yazdığı "...belki de efkâr-ı umumiye bütün manasıyla matbuattan ibaret kalıyor" sözünü dinleyerek dönemin basın organları üzerine bir çalışma yapmaya giriştik.

Bu çalışmanın gerçekleşmesi sürecinde desteği ve katkısı olan kişilere teşekkür etmem gerekiyor. Öncelikle tez danışmanım Prof.Dr. Cezmi Eraslan'a, bu tez fikrinin oluşumunda ve tezin yazım sürecinde verdiği destek ve yaptığı katkılardan ötürü, müteşekkirim olduğumu ifade etmem gerekiyor. Tez ilerleme komitesinde yer alan iki kıymetli hocama, Prof.Dr.Ali Satan ve Doç.Dr. Mehmet

Fatih Sancaktar', tez yazım sürecindeki katkılarından ötürü, tez jürimde yer alan diğer iki kıymetli hocam, Prof.Dr.Bülent Bakar ve Doç.Dr.Abdurrahman Bozkurt'a ise, tezin son halini alması hususunda faydalandığım uyarılarından ötürü teşekkürü etmeyi borç bilirim. Tez yazım sürecinde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen değerli dostlarım Dr.Bekir Cantemir, Doç.Dr.Mustafa Göleç ve doktora adayı Recep Kılıç teşekkürümü hak etmektedirler. Bu çalışmanın gerçekleşmesine maddi ve manevi destek sağlayan babam Hasan Özdemir Hastaş ve annem Türkan Hastaş'a teşekkür ederim.

Mehmet Timuçin Hastaş
İstanbul 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHTIRA VE SONRASI

1. 12 MART MUHTIRASI.....	17
1.1 Millet Meclisi 12 Mart 1971.....	19
1.2 Muhtıra Sonrası Gelişmeler.....	20
1.3 Muhtıra Eleştirisi.....	39
1.4 Muhtıranın Sol Yorumu.....	39
1.5 Yıllar Sonra 12 Mart Değerlendirmesi.....	41
2. NİHAT ERİM HÜKÜMETİ VE ASAYİŞ.....	45
2.1 Nihat Erim.....	56
2.2 Kabine Faaliyetler.....	58
2.3 Birinci Nihat Erim Kabinesi ve Kamuoyu.....	67
2.4 Sistem Eleştirisi.....	70
2.5 Nihat Erim Kabinesi Eleştirisi.....	72
2.6 Nihat Erim'e Destek.....	86
2.7 Nihat Erim Hükümetinden Beklentiler.....	90
2.8 Terör Karşısında Erim.....	96
2.9 Asayiş.....	98
2.10 Reform/Ekonomi.....	107
2.11 İstifa/Muhasebe.....	119
2.12 Geçmiş Zaman Olur ki/Bir Özeleştiri Denemesi.....	133

İKİNCİ BÖLÜM

NİHAT ERİM KABİNESİNİN FAALİYETLERİ

1.		
SIKIYÖNETİM.....	138	
1.1 Siyasi Partilerin Sıkıyönetim Karşısındaki Tavrıları.....	142	
1.2 Sıkıyönetim Komutanlıklarının İcraatları.....	142	
1.3 Tepkiler Değerlendirmeler.....	150	
1.4 Asayiş, Ekonomi, İdare.....	152	
2. 1961 ANAYASASI VE 1971 ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ.....	156	
2.1 1961 Anayasası ve Yürütme.....	157	
2.2 Anayasa Değişiklikleri.....	160	
2.3 Anayasa Değişikliğine Muhalefet.....	184	
3. TABİİ SENATÖRLÜK.....	187	
4. TOPRAK REFORMU.....	192	
4.1 Toprak Reformuna Muhalefet.....	207	
5. AFYON/HAŞHAŞ.....	213	
5.1 Afyon Ekim Yasağına Muhalefet.....	215	
6. BİR BAŞBAKAN ÖRNEĞİ OLARAK NİHAT ERİM.....	218	
6.1 Nihat Erim Eleştirisi.....	223	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞIN RUHUNU ANLAMAMIZA YARDIM EDECEK BAKIŞLAR

1. SOL PENCEREDEN BAKIŞLAR.....	231	
2. ANARŞİNİN PANZEHİRİ: TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ VE ATATÜRKÇÜLÜK.....	237	
3. İŞ ADAMLARI/EKONOMİ.....	248	
3.1 Hayat Pahalılığı.....	259	
3.2 Dış Ekonomik İlişkiler.....	263	
3.3 Atatürk ve Ekonomi.....	265	
4. SOLCULAR.....	267	
5. SÜLEYMAN DEMİREL-ADALET PARTİSİ/GALİP MAĞDUR.....	283	

5.1 Adalet Partisi/Süleyman Demirel Eleştirisi.....	288
SONUÇ	294
BİBLİYOGRAFYA	297
ÖZGEÇMİŞ	324

GİRİŞ

Giriş bölümünde, 27 Mayıs 1960 müdahalesi ile 12 Mart 1971 Muhtırası arası dönemdeki siyasal olayları yansıtmaya çalışacağız. Bu bölümde ele alacağımız konular ana hatlarıyla 13 Kasım 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi içerisindeki radikal on dörtlerin tasfiyesi, Adalet Partisinin kuruluşu, 1965'te Adalet Partisi genel başkanlığına seçilerek siyasi hayata giren Süleyman Demirel olgusu, Adalet Partisi içerisinde ortaya çıkan muhalefetin Demokratik Partiye dönüşmesi ele alınacak, incelenmeye çalışılacak konular olarak sıralanabilir.

Demokrat Partinin baskıcı siyasetine bir tepki olarak muhalefet, 1957 seçimlerinden önce, iktidara geldiklerinde uygulamak üzere bir reform tasarısı hazırlamıştı. Muhalefet partileri (Cumhuriyet Halk Partisi, Hürriyet Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisi), Anayasayı değiştirmeyi, iki meclisli bir yasama kurumu oluşturmayı, yasaların hukuka uygunluğunu denetleyecek bir anayasa mahkemesi kurmayı, çoğunluk diktatörlüğünü önlemek için oransal temsil sağlamayı, sendikali işçilere grev hakkı vermeyi vaat eden ortak bir bildiri yayınlamışlardı.¹

27 Mayıs 1960 sabahının erken saatlerinde Kurmay Albay Alparslan Türkeş'in radyodan yaptığı konuşmayla tüm Türkiye, bir askeri müdahalenin gerçekleşmekte olduğunu öğreniyordu. Bildiriden anlaşıldığına göre bu müdahalenin amacı; demokrasiyi içine düştüğü buhrandan kurtarmak, kardeş kavgasını önlemek, partileri içinde bulundukları uzlaşmaz durumdan kurtarmak, en kısa zamanda yapılacak adil ve serbest seçimi kazanana idareyi devretmekti.²

Darbeyi gerçekleştiren, otuz sekiz üyeli Milli Birlik Komitesi başından beri, olabildiğince çabuk bir şekilde iktidarı sivillere devretmek isteyenler ile partilerin siyasal faaliyetlerine izin vermeden önce, ülkenin siyasi yapısını değiştirecek reformları gerçekleştirmek isteyenler olarak bölünmüştü. İkinci gruptakiler

¹ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s.180

² Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s.193

öngördükleri reformların gerçekleştirilebilmesi için askeri idarenin en az dört yıl, gerekirse daha uzun süre devam ettirilmesini savunuyorlardı.³

27 Mayıs darbesinden tam beş buçuk ay sonra 13 Kasım 1960 sabahı, kendilerini o günlerin en güçlü insanları sanan on dört “ihtilalci”, Milli Birlik Komitesi üyeliğinden düşürülmüştü. Milli Birlik Komitesi ve Devlet Başkanı Cemal Gürsel 13 Kasım “ihtilalini” millete ilan eden bildirisinde; Milli Birlik Komitesi çalışmalarının, memleketin yüksek menfaatlerini tehlikeye sokacak duruma düşmesinden dolayı, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Milli Birlik Komitesinin üyelerinin talepleri üzerine, 13 Kasım 1960 tarihinden itibaren Milli Birlik Komitesini feshettiğini, Türk milleti adına yasama yetkisini kullanacak olan yeni Milli Birlik Komitesinin; Cemal Gürsel, Ekrem Acuner, Rafet Aksoylu, Mucip Ataklı, Emanullah Çelebi, Vehbi Ersü, Suphi Gürsoytrak, Suphi Karaman, Kadri Kaplan, Kamil Karavelioğlu, Osman Köksal, Cemal Madanoğlu, Sezai Okan, Fahri Özdilek, Mehmet Özgüneş, Selahattin Özgür, Fikret Kuytak, Sami Küçük, Şükran Özkaya, Haydar Tunçkanat, Sıtkı Ulay, Ahmet Yıldız ve Muzaffer Yurdakuler’den oluşmakta olduğunu millete ilan etmekteydi. Yeni Milli Birlik Komitesi, en kısa zamanda meydana getirilecek olan Kurucu Meclis ile birlikte memleketin nizamını demokratik esaslara göre düzenleyecekti. Gürsel, görevlerinde uzaklaştırılan üyelerin emekliye sevk edildiğini ve bu konuda, Devlet Başkanından başka hiçbir makam veya şahsın beyanat vermeye yetkili olmadığını kamuoyuna arz ediyordu.⁴

On dörtlerin tasfiyesi planını hazırlamak için oluşturulan komite; Cemal Madanoğlu, Ekrem Acuner, Sezai Okan ve Sami Küçük’ten oluşmaktaydı. Tasfiye Komitesi son toplantısını Gürsel’in başkanlığında 12 Kasım 1960 gecesi Çankaya Köşkünde yapmıştı. Bu toplantıda Dışişleri Bakanı Selim Sarper de hazır bulunmuş ve on dörtlerin gönderilecekleri büyükelçilikler hakkında bilgi vermişti. Tasfiye hakkındaki diğer hazırlıklar da gözden geçirildikten sonra kuvvet komutanları çağrılarak durum onlara da anlatılmıştı.⁵

“Tasfiye hareketinin emniyetini sağlama görevi Hava Kuvvetlerine ait olacaktı ve bunu bizzat Orgeneral İrfan Tansel planlayacaktı. Ertesi sabah saat yedi

³ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s.198

⁴ Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin Hikâyesi*, s.48-49

⁵ Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin Hikâyesi*, s.51-52

otuzda Gürsel'in bildirisi radyolardan yayınlanırken Hava Kuvvetlerine mensup subaylar on dörtlerin evlerine giderek kendilerine, komite üyeliklerinden affedildiklerine dair mektupları verecekler ve yeni bir emre kadar dışarı çıkmamalarını isteyeceklerdi. Subaylar, on dörtlerin evleri önünde ve civarda emniyet tertibatı alacaklar, sırası geleni havaalanına götürüp uçaklara bindireceklerdi.”⁶

13 Kasım 1960 sabahı Türkiye radyolarında Gürsel'in bildirisinin yayınlanmaya başlamasından hemen önce havacı subaylar on dörtlerin evlerine giderek ellerindeki sarı zarflı mektupları ilgili şahıslara vermişlerdi. Zarflardaki mektuplarda; “Komite içindeki çatışmalar yüzünden normal çalışma düzeni kurmaya imkân kalmamıştır. Bu sebeple Milli Birlik Komitesini feshettim. Milli Birlik Komitesi üyeliğinden affedildiniz ve emekliye sevk olundunuz. Şerefinizle mütenasip bir dış göreve atanmak üzere evinizde bekleyiniz,” yazmaktaydı.⁷

27 Mayıs'tan sonra Demokrat Partilileri yargılamaya başlayan Milli Birlik Komitesi aynı zamanda da yeni bir Anayasa hazırlayarak seçimlere gitme sözünü veriyordu. Her ne kadar 1961 yılı içerisinde hem 1961 Anayasası hazırlanmış, hem de seçimler yapılmış olsa da askerler, çok partili siyasal hayata geçmeyi arzu etmekle birlikte 1960 öncesi duruma dönülmesini engellemeye çalışıyorlar, bu niyeti sürekli hatırlatıyorlardı.⁸

Yeni Anayasayı hazırlamak üzere, İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof.Sıddık Sami Onar başkanlığında kurulan komisyonun tavsiyesi üzerine, yeni anayasanın, yeni yasaların ve kurumların, yeni bir seçim yasasının hazırlanması görevlerini yerine getirmek amacıyla Milli Birlik Komitesi, profesörlerin 12 Haziran 1960'da geçici bir anayasayla meşrulaştırdıkları bir ara hükümet kurdu. Profesörlerin hazırladıkları doküman uyarınca, meclis üyeleri seçilene kadar egemenliği Türk milleti adına Milli Birlik Komitesinin kullanmasına izin verildi. Cunta yasama yetkisini doğrudan, yürütme yetkisini ise Devlet Başkanı ve aynı zamanda Milli

⁶ Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin Hikâyesi*, s.52

⁷ Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin Hikâyesi*, s.52

⁸ Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s.27

Birlik Komitesinin de Başkanı olan Cemal Gürsel'in atadığı kabine aracılığıyla kullandı.⁹

27 Mayıs darbesinden sonra darbecilerin vaat ettiği serbest seçimlerin gerçekleştirilmesine giden süreçte, darbe sonrasında kapatılan Demokrat Partinin devamı olarak iki yeni parti kurulmuştu; darbeden sonra Genel Kurmay Başkanlığına getirilip 30 Ağustos 1960'da emekli edilen Orgeneral Ragıp Gümüşpala'nın önderlik ettiği Adalet Partisi ve devrik Başbakan Adnan Menderes'e muhalif olan ve 1955'te kurulan Hürriyet Partisinin kurucularından olan Ekrem Alican'ın önderliğindeki Yeni Türkiye Partisi.¹⁰

Adalet Partisi bu atmosfer içinde 11 Şubat 1961 tarihinde kuruldu. 27 Mayıs darbesinden ötürü mağdur olduklarını düşünenler ile bu harekete karşı olanları bir araya getirme niyeti, Adalet Partisinin temel taşını oluşturmaktaydı. "Kurucular her şeyden önce Demokrat Partinin tabanına seslenmeyi amaç edinmiş bir parti yaratma arzusu içindeydiler." Tam da bu noktada Adalet Partisinin sıkıntıları başlıyordu zira parti idarecileri Demokrat Parti tabanına, o partinin devamı oldukları mesajını vermeye çalışırken, böyle bir oluşuma asla izin vermeyeceklerini açıklayan Milli Birlik Komitesi ve ordu içindeki irili ufaklı cuntaların tepkisinden de korunmaya çalışıyorlardı.¹¹

Adalet Partisinin kurucular listesinde ismi görünenler; Ragıp Gümüşpala (emekli Orgeneral), Tahsin Demiray (yayıncı), Şinasi Osma (emekli Kurmay Albay), İhsan Önal (tıp doktoru), Ethem Menemencioğlu (Prof.Dr.), Mehmet Yorgancıoğlu (tüccar), Muhtar Yazır (iktisatçı), Necmi Ökten (emekli Tümgeneral), Cevdet Perin (Doç.Dr., yazar), Emin Acar (avukat), Kamuran Evliyaoğlu (gazeteci) idi. Adalet Partisinin kuruluş ve gelişme sürecinde bir kişinin değil ancak kolektif liderliğin ön plana çıktığını söylemek mümkündü.¹²

Adalet Partisinin kurucuları arasında kamuoyunun ismini bildiği tek kişi Ragıp Gümüşpala idi. İsmet Bozdağ, *Demokrat Parti ve Ötekiler* adlı kitabında,

⁹ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s.181

¹⁰ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s.192

¹¹ Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s.28-29

¹² Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s.29

Adalet Partisi kurucularının Demokrat Partinin sempatzanları ve bu partinin ikinci, hatta üçüncü takım elemanları olduğunu belirtmekteydi.¹³

Bir doktrin partisi olmayan Adalet Partisinin bir niteliği, zaman içerisinde azalsa da siyasal hayatı boyunca devam etmiş, bu parti bünyesindeki insanların ideolojilerinin net olarak tanımlanabileceği bir parti hüviyetini taşımamıştı.¹⁴

Yeni Türkiye Partisi, Demokrat Partinin kapatılmasıyla Türk siyasal hayatında ortaya çıkan boşluğu doldurmak üzere 13 Şubat 1961’de kuruldu. Genel Başkanlığına, Demokrat Partinin eski üyelerinden, 1955 yılında kurulan Hürriyet Partisinin kurucularından Ekrem Alican getirildi.

İsim yapmış bazı eski demokratlar ve Yassıada sanıklarının savunmakta olan avukatlar, Adnan Menderes’in avukatları dahil bir çok kişi Yeni Türkiye Partisine katıldı. Bu iltihaklar Yeni Türkiye Partisini Adalet Partisi karşısında daha güçlü bir hale getirmişti. “...Adnan Menderes’in oğlu Yüksel Menderes de Yeni Türkiye Partisine girdi ve Ekrem Alicanla kol kola çekilmiş resimleri gazetelere dağıtılarak yayınlanması sağlanmıştır.”¹⁵

Ekim 1961’de yapılan genel seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi yüzde otuz altı virgöl yedi oy alırken Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisinin oluşturduğu “Demokrat blok” toplamda yüzde kırk sekiz virgöl beş (Adalet Partisi yüzde otuz dört virgöl sekiz, Yeni Türkiye Partisi yüzde on üç virgöl yedi) oranında oy almıştı. 1961 seçimlerinin sonuçlarına rağmen Milli Birlik Komitesinin iktidarı, bir neo-Demokrat Parti koalisyonuna teslim etmesi düşünülemezdi. Ordunun yeniden müdahale etmesi ihtimalini ortadan kaldırmak için Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel hükümeti kurma görevini İsmet İnönü’ye verdi. Birinci Koalisyon (10 Kasım 1961-30 Mayıs 1962) Cumhuriyet Halk Partisi ile ortaklığa gönülsüz Adalet Partisi arasında kurulmuştu. Mayıs 1962’de, hapisteki Demokratların cezalarını indirme amacını taşıyan yasa teklifini yetersiz bulan Adalet Partisinin bakanlarını çekmesiyle hükümet son bulmuştu. Yaklaşık altı ay ayakta kalabilen bu koalisyonun yerine

¹³ Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s.29

¹⁴ İsmet Bozdağ, *Demokrat Parti ve Ötekiler*, İstanbul: Kervan 1975, s.73

¹⁵ Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin Hikayesi*, s.100-101

kurulan İkinci Koalisyon; Adalet Partisi dışında kalan, Meclis'teki diğer partilerin katılımıyla 25 Haziran 1962'de kuruldu.¹⁶

Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve bağımsızlardan (çoğunluğu eski Adalet Partisi milletvekili) oluşan bir koalisyon hükümeti olarak oluşturulan İkinci İnönü hükümeti, kurulurken imzalanan protokolde İnönü'nün; "onların sosyal ve ekonomik programları konusunda ödün vermeye ve özel girişimi eşit bir ortak olarak kabul etmeye razı" olduğunu açıkça belirtmesiyle, ateşli bir özel girişim savunucusu, Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanı Ekrem Alican ekonomik işlerden sorumlu Başbakan yardımcısı yapıldı. İkinci İnönü hükümetinin 25 Haziranda ilan edilmesinden sonra *The Economist*, feodal toprak ağalarının, büyük iş adamlarının ve dini fanatizmin temsil edildiği bir kabinenin reformları gerçekleştirebileceğine inanmanın güç olduğunu yazıyordu.¹⁷

1960 sonrası sol hareketlerin en güçlü gruplarından olan Yön-Devrim grubu, Türkiye'nin hızlı bir şekilde Batılılaşması için zinde kuvvetlere dayanan otoriter bir rejim öneriyordu. Yöncüler, komünist ve Amerikan kalkınma modelleri yerine, Türkiye'yi kalkındırmanın yolunun Milli Devrimci Kalkınma modeli olduğunu öne sürmekteydiler. Yöncülerin yorumuyla Kemalist tez; bağımsızlık içinde toplumsal devrimler yoluyla çağdaş uygarlığa ulaşmaktır. Tutucuların ve pusuda bekleyen emperyalistlerin engellerini aşmanın yolu; sosyalist aydın ve bürokratlarla askerlerin işbirliğinden geçmekteydi. Tepeden inme yöntemleri uygulayan devletçi-seçkin cephinin sol kanadı, iktidara gelmek için askeri eylemler tasarlamış ve bunun teorisini hazırlamıştır.¹⁸

Bu teorilerin silahlı kuvvetler içerisindeki ilk yansıması, 22 Şubat ve 21 Mayıs başarısız darbe girişimlerinde kendini göstermiştir. 22 Şubat 1962'de Harp Okulu Komutanı olduğu dönemde Kurmay Albay Talat Aydemir, bir hükümet darbesi girişiminde bulunmuştur. Başarısızlığa uğrayan bu darbe girişiminden sonra Kurmay Albay Talat Aydemir ve bu girişimde beraber olduğu arkadaşları emekliye sevk edilmiştir. Emekli bir Kurmay Albay olduğu dönemde, 20/21 Mayıs 1963

¹⁶ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s.192

¹⁷ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s.255-256

¹⁸ H.Bayram Kaçmazoğlu, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri*, İstanbul: Birey, 1995, s.44-60

gecesi Kara Harp Okulunun komutasını ele geçirerek, halen ordu içerisinde olan ve bazıları ise emekli eski 22 Şubatçı arkadaşlarıyla ikinci bir darbe girişinde bulunmuştur. İlki gibi başarısız olan bu darbe girişimi sonrasında Emekli Kurmay Albay Talat Aydemir ve Emekli Süvari Binbaşı Fethi Gürcan idam edilmiş ve 1459 Kara Harp Okulu öğrencisi ise okuldan atılmıştır.

Kasım 1963'te yapılan yerel seçimlerin sonuçlarının öğrenilmesinden sonra İkinci İnönü Hükümeti çökmüştü. İnönü ile işbirliği yapmakla suçlanan Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinin oy oranları gerilerken Adalet Partisi iyi sonuç almıştı. Yeni Türkiye Partisi yerel seçimlerde oy kaybetmeleri üzerine Başbakanı danışmaya bile gerek duymadan hükümetten çekilme kararı almışlardı. Haberi, Washington'da Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Kennedy'nin cenaze töreninde alan İnönü 2 Aralık 1963'te istifa etti.¹⁹

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'ın desteklemesiyle, Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'dan yeni bir hükümet kurmasını istedi. Gümüşpala'nın girişimi başarısız olunca, İsmet İnönü son defa olarak hükümeti kurmakla görevlendirildi. Öncekiler gibi zayıf bir koalisyon olan Üçüncü İnönü hükümeti 25 Aralık 1963'te göreve başladı. 1964 yılı boyunca yaşanan ve giderek ağırlaşan Kıbrıs bunalımı süresince görevde kalan bu koalisyon hükümeti, bunalımın geçmesi üzerine yerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Adalet Partisi hükümeti devirmek için harekete geçti. İnönü bütçesini parlamentoda kabul ettiremeyince 13 Şubat 1965'te istifa etti. Ekim'de yapılacak parlamento seçimlerine kadar ülkeyi, bağımsız senatör Suat Hayri Ürgüplü başkanlığındaki hükümet yönetti.²⁰

1965 seçimlerine gidilen süreçte Adalet Partisi yerli ve yabancı sermayeyi öne çıkarıyor, planlamanın özel sektör için yol gösterici olması gerektiğini vurguluyordu. Toprak reformu yerine tarım reformunu savunan Adalet Partisi,

¹⁹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s.224

²⁰ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, s.363-364

kalkınmanın özellikle kamu yatırımları aracılığıyla hızlandırılması suretiyle gelir dağılımının düzeltilebileceğini ileri sürüyordu.²¹

Ordu ile çatışma yaratmaktan özenle kaçınan Adalet Partisi, 1961 Anayasası ile getirilen, sonraları şiddetle eleştireceği özerk kurumlara karşı da hoşgörülü bir tavır sergiliyordu. “Dönemin Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay’ın İsmet İnönü’nün de desteği ile 1966 yılında Cumhurbaşkanlığı makamına seçtirilmesi bu stratejinin bir parçası idi.”²²

1965 seçimlerini kazanarak iktidara gelen Adalet Partisinin Genel Başkanı Süleyman Demirel, 1961 Anayasasının seçimle işbaşına gelmiş iktidarlara karşı duyduğu güvensizliğe yönelik eleştirilerinin dozunu giderek arttırıyordu. Anayasanın, iktidarların muhtemel aşırılıklarını önlemek için getirdiği ikinci meclis, anayasa mahkemesi gibi kurumlar ve diğer özerk kuruluşlar Adalet Partililer tarafından devlet idaresini zorlaştıran faktörler olarak görülüyordu. “Demirel’e göre Anayasa, hükümetin hizmet görmesini esas almamakta, bilakis hizmet görürken ‘zarar vermesi ihtimalini’ düşünerek hükümetin çalışmasını ‘frenleyici’ bir tutum içinde olmaktaydı.”²³

1965 yılında Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, modern bir kapitalist devlet ve toplumun mimarı olmak, öngördüğü hedefe ulaşmak için eski ve modası geçmiş kurumları tasfiye etmek gerektiğini vurguluyordu. Meclis’te yaptığı konuşmada modern Türk devletinin on dokuzuncu yüzyıl kapitalizminin yöntemleriyle kurulamayacağını altını çiziyordu. “Gerçekten de böyle oldu. Bazı bölgelerde tekелci bir nitelik kazanan büyük ölçekli modern kapitalist girişimler kısa süre içinde bütün Anadolu’ya hâkim oldu. Bazıları kısa süre içinde ‘en zengin beş yüz kişi’ listesinde yer alacak olan küçük bir kapitalistler grubu yeni ekonomik siyasetlerden yararlandı. Ancak bütün ülkeye dağılmış durumdaki küçük tüccarlar ve esnaf, rekabet karşısında ayakta kalmayı başaramadılar.”²⁴

²¹ Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s.46-47

²² Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s.47

²³ Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s.48-49

²⁴ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, s.200

Demirel'in izlediği politikalardan zarar görecektir olan tüccar ve esnaf kesiminden yetenekli olan bazıları, içinde bulundukları durumdan kurtulmak için örgütlenme yolunu seçtiler ve Demirel'e ve izlediği politikalara muhalif olanları destekleyerek, siyasal olarak örgütlendiler. "Mayıs 1968'de, kısa süre sonra Milli Nizam Partisi'ni kurup başına geçecek olan Profesör Necmettin Erbakan Türkiye'yi, 'Avrupa ve Amerika'nın açık pazarı' haline getirdiğini söylediği hükümetin ekonomik siyasetlerine karşı saldırıya geçti."²⁵

Milli Nizam Partisi din ve vicdan hürriyetinin temeli olan laikliğin dine baskı ve dindarlara saygısızlık yapılmasına alet edilmesine karşı bir tavır alıyordu. Laikliğin din aleyhtarlığı gibi görülmesi ve uygulanmasına tamamen karşıydı. Partinin milliyetçilik anlayışı ise programında; müşterek davalara iman, müşterek tarih şuuru, müşterek kültür birliği içinde ve müşterek bir ruh potasında erimiş, imanla çevrelenen İslam dinini ümmet bilinciyle tanımlanıyordu.²⁶ Milli Nizam Partisinin İslami söylemi ise Milli Görüş kavramının etrafında oluşmaktaydı. Milli Görüş Necmettin Erbakan'ın ifadesiyle şuydu; "...bizim milletimizin kendi görüşü demektir. Sultan Fatih'in İstanbul'u fethederken kalbindeki inanç ne ise, Milli Görüş odur."²⁷

Milli Nizam Partisinin söylemine egemen olan temel unsurlardan biri batı karşıtlığıydı. "Milletleri kendi kültür ve çıkarlarına esir etmeyi planlayan modern dünyaya" karşı olmayı esas alıyordu. Batı İslam âleminin, dolayısıyla Türkiye'nin kalkınmasını, ilerlemesini ve gelişmesini istemediğinden; geçmişin haclı seferi anlayışını bugün ilerleme, kalkınma ve iktisadi sahada devam ettirmekteydi. Partinin kuruluş beyannamesinde belirtildiği üzere Milli Nizam Partisinin siyasi söylemi ve ideolojisi modern ve acımasız batı dünyasına karşı olmak çevresinde şekilleniyordu.²⁸

Milli Nizam Partisinin bir seçim deneyimi geçirmemiş olması nedeniyle partinin tabanını tanımak ve tahlil etmek için seçim sonuçlarını kullanma imkanı olmasa da, Milli Nizam Partisinin kurucularının ve il başkanlarının mesleki kökenlerine bakmak, partinin dayandığı toplumsal kategori hakkında ipuçları

²⁵ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s.201

²⁶ Ömer Çınar, *Türk Siyasi Hayatında Milli Nizam Partisi*, s.118-119

²⁷ Ömer Çınar, *Türk Siyasi Hayatında Milli Nizam Partisi*, s.130-131

²⁸ Ömer Çınar, *Türk Siyasi Hayatında Milli Nizam Partisi*, s.134

vermektedir. Partinin il başkanlarının çok büyük bir kısmının tüccarlardan oluşması partinin gelenekselliği koruyucu, modernleşmenin ürettiği yeni toplumsal yapı ve ilişki biçiminden ürken, bu amaçla dine yönelen, giderek artan eşitsizliğe karşı İslam'ın asil ve eşit düzenini kurma arayışında olduğu söylenebilir.²⁹

Milli Nizam Partisinin kurucuları arasında dört mühendis, beş avukat, dört tüccar, bir çiftçi, bir ilahiyatçı, bir öğretim üyesi, bir emekli memur bulunmaktaydı. 24 Ocak 1971'de yapılan, Milli Nizam Partisinin Birinci Kongresine kadar kurulmuş olan il teşkilatlarının il başkanları arasında; dört iktisatçı-muhasebeci, otuz iki tüccar, iki dişçi, altı mühendis, iki emekli memur, bir terzi, iki müteahhit, bir komisyoncu, bir elektrikçi, beş avukat, bir armatör, iki doktor, bir fabrikatör, bir lokantacı bulunmaktaydı. “Bu sonuçlar Milli Nizam Partisi tabanının sadece taşralı ve şehirlerdeki gecekondu sakinleri ile sınırlı kalmadığını, bu siyasal hareketin büyük toprak sahibi köylüler, yeni orta sınıf ve ticaret erbabı yani sanayi sınıfı tarafından da desteklendiğini göstermektedir.”³⁰

24 Ocak 1970 tarihinde kurulan Milli Nizam Partisi, Anayasa Mahkemesinin 20 Mayıs 1971 tarihli kararıyla kapatılmıştır.

Siyasi Partiler Yasasının yüz on birinci maddesine göre, siyasi partilerin kapatılmasına sebep olan yöneticilerin beş yıl süreyle herhangi bir partiye üye olmaları mümkün değildi. Kapatılan TİP'in yöneticileri için bu hüküm işleme konulurken, kapatılan Milli Nizam Partisinin yöneticilerinin 11 Ekim 1972'de Milli Selamet Partisini kurlmaları karşısında hiçbir şey yapılmamıştır. “Bu, muhtıracıların desteği yorumlarına yol açmış, hatta Milli Nizam Partisi kapatıldıktan sonra gittiği İsviçre'den Necmettin Erbakan'ın askerlerce özel olarak çağrıldığı ve muhtemel bir seçimde oyları bölerek Adalet Partisi iktidarını önlemesi için yeni partinin kurdurulduğu ileri sürülmüştür.”³¹

Kalkınma için gerekli olan para, kredi, “know how” ve ekipman ihtiyacını uluslar arası sistem aracılığıyla karşılayamayan Demirel, Sovyetler Birliğine yöneliyor, Sovyetler Birliğiyle NATO ittifakından daha içli dışlı oluyordu. “İçeride

²⁹ Ömer Çınar, *Türk Siyasi Hayatında Milli Nizam Partisi*, s.140

³⁰ Ömer Çınar, *Türk Siyasi Hayatında Milli Nizam Partisi*, s.140-141

³¹ Ali Haydar Soysüren, *12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri*, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi, 2014, s.281

komünizmle en sert mücadeleyi sürdürürken, her şey komünizm olarak adlandırılıp, solun hiçbir rengine tahammül gösterilmezken, uluslar arası alanda Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya yönelik açılımlarına da eşlik edebilecek bir yeni ilişki düzeni kuruluyor.” Bu durum Amerika Birleşik Devletlerinin Demirel'den vazgeçmesine yol açacak faktörlerin ilkiydi. İkincisi ise Demirel'in Ortadoğu'daki tutumuydu. Türkiye, Filistin meselesinde Birleşmiş Milletlerde ve başka forumlarda Filistin'in yanında yer aldı. “Demirel döneminde Türkiye'nin İsrail hükümetleriyle hiçbir resmi teması olmadı.” Üçüncüsü haşhaş ekimi meselesiydi. Haşhaş ekiminin yasaklanması, bütün iç Ege havzasının bu önemli tarım gelirinden mahrum kalması demekti. Halktan oy almayı düşünen hiçbir hükümet buna razı olamazdı.³²

“Toprak reformu yerine tarım reformu diyen Adalet Partisi, kalkınmanın özellikle kamu yatırımları aracılığıyla hızlandırılması yoluyla gelir dağılımının düzeltilceği iddiasındaydı.”³³

1969 seçimlerinde Yeni Türkiye Partisini destekleyerek siyasal hayatta yeniden etkin olmaya çalışan eski Demokrat Partililer tarım burjuvazisine dayanan bir partinin tek başına seçim kazanma ihtimalinin kalmadığını anlayınca yeniden Adalet Partisine yaklaştırmaya başladılar. Daha kuruluşundan beri Adalet Partisi içinde yer alan ve çıkarları, Adalet Partisinin büyük kent burjuvazisinden yana politikalarıyla çatışan tarım burjuvazisi ve kasaba-köy burjuvazisi temsilcileri, ideolojilerine uygun buldukları eski Demokrat Partililerle uzlaşmakta güçlük çekmediler. Adalet Partisinin taşra örgütünde ve Meclis Grubunda ortaya çıkan çözülme Demokratik Partinin kurulmasına yol açmıştı. “Başka deyimle Türkiye’de özellikle 1960’dan sonra burjuvazinin gelişmesinde, büyük endüstriyel kuruluşlar ve bankacılık, sigortacılık, dış ticaret işlerini yürüten şirket veya firma sahiplerine, yani büyük endüstri ve ticaret burjuvazisine düşen payla küçük imalatçı, sanatkar ve esnafın payı arasındaki dengesizlik, bir çıkar ayrılığının ve bu da Adalet Partisi içinde kopmalara varan gruplaşmaların kaynağı olmuştur.”³⁴

³² “Dönemin Dev-Genç Genel Başkanı Ertuğrul Kürkçü’nün Gözüyle 12 Mart/Hayatı İşçi Hareketi Şekillendirdi”, *Express*, Mart 2006, s.23

³³ Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s.46

³⁴ Muzaffer Sencer, *Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, s.374-375

Adalet Partisinin sanayi kesimine yönelik ekonomi politikaları, özellikle dokuz yüz otuz üç sayılı yasa ile sanayicilere verdiği teşvikler Ticaret Odalarının tepkisini çekmişti. “Adalet Partisinin sanayicileri – ve özellikle Marmara bölgesi sanayicilerini- teşvike yönelik bir politika takip ettiği, tüccar ve esnafın çıkarlarına uygun kararlar almadığı iddiaları dile getiriliyordu.”³⁵

Demirel politikalarının çıkarlarını sınırladığı kır burjuvazisi, yani toprak ağaları ve zengin köylüler, küçük kent burjuvazisiyle güç birliği yapmak zorunda kalmıştır. Eski Demokrat Partililer olarak adlandırılan, gücünü kır burjuvazisinden ve onun meclisteki toprak sahibi, serbest meslek erbabı, bürokrat temsilcilerinden alan bir grubun önderliğinde gelişmeye başlayan eşraf, yani büyük toprak sahibi ve taşra tüccarı hareketi önce Adalet Partisi içinde “Kırk birler” olarak tanınan hizbi oluşturmuştur. “Bu grubun temsil ettiği maddi çıkarlarla Demirel ve Adalet Partisi iktidarının ekonomi politikası arasındaki çatışıklık, Kırk birlerin sosyal-ekonomik dokusunda ifadesini bulmuştur. Gerçekten Adalet Partisi ve Kırk birler kesimlerinde, bizzat kendisi bir çıkar grubu olmamakla birlikte, temsil ettiği kategorinin ideolojisini dile getiren serbest meslek sahipleri ve memurlar aşağı yukarı eşit bir şekilde dağılmakta ama iş adamlarının (endüstri ve ticaret burjuvazisi) oranı Adalet Partisinde yüzde yirmi iken Kırk birlerde yüzde yediye düşmekte, buna karşılık toprak sahiplerinin oranı Adalet Partisinde yüzde yedi kadarken, Kırk birlerde yüzde on oranında temsil bulunmaktadır.”³⁶

17 Ocak 1970 Yetmiş İkiler muhtırasının Demirel’e verildiği tarihi. Siyasi çevrelere göre bir ültimatol niteliği taşıyan ancak son derece yumuşak bir dille yazılmış bu mektup; İzmir milletvekili Şükrü Akkan, Konya milletvekili Özer Ölçmen, Manisa milletvekili Orhan Daut ve Elazığ Milletvekili Samet Göldoğan tarafından Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muammer Ekonom’a teslim edilmişti. “Demirel muhtıranın verileceğini bilmesine rağmen başbakanlığa gelmemiş, milletvekilleri bu nedenle zarfı özel kalem müdürüne bırakmışlardı.”³⁷

³⁵ Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s.54

³⁶ Muzaffer Sencer, *Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, s.376-377

³⁷ Akın Kıvanç, *Demokratik Parti Olayı*, s.21

Demirel'e verilen "muhtıranın" imzacılarından biri olan İstanbul milletvekili Dr.Sadettin Bilgiç, bu metni şu sözlerle tanımlıyordu. "Bu metin öyle kırıcı falan değildi. Yapılan yanlışların tashihini ve partide organların çalıştırılmasını istiyordu. Sayın Demirel, 'muhtıracılarla çalışmam ve görüşmem' dedi. Ve etrafındakiler, Demirel adına devamlı surette 'ip incelendiği yerden kopsun' demeye başladılar."³⁸

Adalet Partisi'nin 12 Ekim 1969 seçimlerinde yaşadığı zaferden dört ay sonra, 11 Şubat 1970'te, Adalet Partisi içindeki muhalifler bütçeye karşı oy kullanıp hükümetin düşmesine neden olduklarında Demirel istifa etmek zorunda kalmış, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, tekrar Demirel'e hükümeti kurma görevi vermiştir.³⁹

Kırk bir Adalet Partisi milletvekilinin ve partiden daha önce ihraç edilmiş beş milletvekilinin 13 Şubat 1970'de, verdikleri ret oyunun nedenleri hakkında yaptıkları ilk açıklamada; Türk milletinin şahıs ve zümre hakimiyeti yerine, insan haysiyetine ve hukuka dayalı devlet idaresini, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma hedefini gerçekleştirmek için vazgeçilmez bir vasıtası olarak seçtiğini, milli iradenin Adalet Partisi lehine tecelli etmesinin asıl hedefinin bu olduğunu ileri sürmekteydiler. Ancak bugün, bu gerçeği bilmediği söylenemeyecek olan "Sayın" Demirel'in böyle bir dava ile hissi ve fikri bir yakınlığının kalmadığının görüldüğünü ifade ediyor, yapılması gerekenin Adalet Partisi programının ve millete yapılmış taahhütlerin yerine getirilebilmesi için Süleyman Demirel'den başka bir milletvekili veya senatörün kabineyi kurmasını öneriyor, bu kabineye güvenoyu vereceklerini ilan ediyorlardı.⁴⁰

Kırk bir Adalet Partili milletvekilinin kendi hükümetinin bütçesine kırmızı oy verışı üzerine yaşadığı hissiyatı Süleyman Demirel şu sözlerle anlatmaktadır. "Hakikaten benim arkadaşlarım Halk Partisiyle beraber şakır şakır oy kullandılar. Hani zaman zaman sorarlar 'En sıkıldığın zaman nedir' filan diye. Ben bulup çıkaramam onu hemen. Ama o an gözlerim karardı. O Meclisin kubbesi uçtu. Kubbeyi filan göremiyorum yani. 'Yahu ne biçim iş bu' dedim. Neyse kalktım, 'bu da geçer yahu' dedim içimden. 'Demek ki bu çeşit şeylerle karşılaşılabilir. Önemli

³⁸ Mehmet Ali Birand-Can Dündar-Bülent Çaplı, *12 Mart*, s.186

³⁹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s.240

⁴⁰ Demokratik Parti, *72'ler Hareketi ve Demokratik Parti*, s.38-40

olan kendini kaybetme. Bunu da aşarsın' diye kendi kendime konuşuyorum. Neyse gittik. Grup toplantısı yaptık. Arkadaşlarımız çok bozuktu. Ben işi şakaya vurdum. Dedim ki, bu iktidardır. Nasıl gelirsene öyle gidersin. Biz de İsmet Paşayı kırmızı oyla düşürmüştük bir bütçe oylamasında. Bilahare biz de kırmızı oyla gidiyoruz.” Bilgiç ve isyancı arkadaşları partiden uzaklaştırıldı. Ayrılanlar Ferruh Bozbeyli başkanlığında Demokratik Partiyi kurdular.⁴¹

Demokratik Parti Olayı kitabının yazarı, gazeteci Akın Kıvanç Demokratik Partinin, Türk Siyasal hayatında küçümsenmesi mümkün olmayan bir olay olduğunu ileri sürüyordu. Kuruluşundan gelişmesine, “bitkisel yaşama gelinceye dek” rejimi, devleti ve ülkenin kaderini etkileyecek bir siyasal hareket olmuştu. Demokratik Partinin, onu kuranların daha sonra karşı çıkışlarına rağmen, Adalet Partisinin Genel Başkanı Süleyman Demirel ve yandaşlarına karşı mücadele bayrağı açmış olduğunu ifade eden Akın Kıvanç, parti eriyinceye kadar bu yanlış amaçtan cayılmadığını ileri sürüyordu. Ancak Kıvanç’a göre, Demokratik Partinin Bilgiç’in, Demirel’e kızgınlığından doğup büyüdüğünü öne sürmek “Fazilet Mücadelesi” adı altında onurlu mücadele vermiş kişilere karşı bir haksızlık, Demokratik Parti’ye o dönemde gönül vermiş milyonlarca seçmene ise saygısızlık olacaktı.⁴²

Adalet Partisi içindeki bu “isyancı grup”un ret oyları üzerine Adalet Partisi lideri Başbakan Süleyman Demirel, Cumhurbaşkanı Sunay’a istifasını sundu. Cumhurbaşkanı Sunay aynı gün hükümeti kurma görevini yeniden kendisine verdi. Yeni Demirel hükümeti üç haftada kuruldu.⁴³

1970 yazı Süleyman Demirel hükümeti için hayli zor geçecekti. Mecliste kabul edilen hükümetin yeni sendikalar yasasını protesto etmek ve yürürlüğe girmesini engellemek amacıyla, DİSK’e bağlı binlerce işçi 15 Haziran 1970’te sokağa döküldü. Bazı işyerlerinin tahrip edildiği on saatlik yürüyüş sonunda işçilerin öfkesi dinmemişti. 16 Haziran sabahı eyleme katılan işçi sayısı daha da artmıştı. Bazı

⁴¹ Mehmet Ali Birand-Can Dünder-Bülent Çaplı, *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, s.187-188

⁴² Akın Kıvanç, *Demokratik Parti Olayı*, s.3-4

⁴³ Mehmet Ali Birand-Can Dünder-Bülent Çaplı, *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, s.187

kritik noktalara askeri birlikler yerleştirilmişti. İşçilerin birleşmesini önlemek amacıyla Galata ve Unkapanı köprüleri açılmış, Şehir hatları vapurları iskelelere bağlanmıştı. Ancak korkulan olmuş ve yürüyüşe geçen işçiler kolluk kuvvetleriyle karşı karşıya gelmişti. Olaylar; biri polis dört ölü ve yüzü aşkın yaralı ve yüz elli kişinin tutuklanmasıyla sona ermişti. 15-16 Haziran olaylarının sonunda sıkıyönetim ilan edilmişti.⁴⁴

1970 yazının bir başka gelişmesi ise tıkanan dış ticareti rahatlatmak adına başvurulmuş çare olan devalüasyondur. 9 Ağustos 1970’de Türk lirası dolar karşısında yüzde altmış altı oranında değer yitirmiş ve bir dolar dokuz liradan on beş liraya çıkarılmıştı. Aynı kararlarla şeker ve benzin de zamlanıyordu. 1970 sonbaharına Türkiye artan pahalılık, ayaklanan işçiler, boykottaki öğrenciler, askere davetiye çıkaranların ayak sesleri eşliğinde girdi. Ordunun siyasete karışmasına karşı olan Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç’ın aksine ordu içerisinde cuntalar cirit atmaktaydı. Sadece ordu içinde değil, sivil kesimde de örgütlenmeler artıyordu. Zamanla bu iki kesim bir araya gelip çareler aramaya koyuluyorlardı. Bu kesimlerin amaçları ortaktı. Adalet Partisini devirip 27 Mayıs’a kaldığı yerden devam etmek, 1961 Anayasasında öngörülen reformları gerçekleştirmek.⁴⁵

Biz 12 Mart muhtırasının nedenlerinin banka soygunları, çocuk ve adam kaçırmaya olayları, bir takım “gerillacılık” faaliyetleri olduğunu düşünmüyoruz. Bahsi geçen olayların önü, kolluk kuvvetlerinin devreye sokulmasıyla, mevcut yasal düzenin sınırları içerisinde alınabilirdi. Biz yurttaşlar devlet denen örgüte gereken yetkiyi tanıyoruz.

12 Mart muhtırasının bir yerli, bir de dış kaynaklı olmak üzere iki temel nedeni olduğunu düşünüyoruz. Yerli neden; silahlı kuvvetler içerisinde kendisine yer bulmuş, ordu dışında da kendisine sivil destek bulmuş, otoriter-kemalist cunta tehlikesiydi. Dış kaynaklı neden olarak ise; NATO’nun bir üyesi olan Türkiye’nin Süleyman Demirel başkanlığında bağımsız bir dış politika izleme isteği.

Adalet Partisi genel başkanı Başbakan Süleyman Demirel’in Sovyetler Birliği ile flört etmesi, Amerika Birleşik Devletlerinin yoğun ısrarına rağmen haşhaş kim

⁴⁴ Mehmet Ali Birand-Can Dündar-Bülent Çaplı, *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, s.185-190

⁴⁵ Mehmet Ali Birand-Can Dündar-Bülent Çaplı, *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, s.190-195

yaşadığını uygulamaması, Amerika Birleşik Devletlerinin hakimi olduğu sistemin disiplinine aykırı hareketler olarak değerlendirilmişti.

Demirel iktidarının, geçmişe oranla daha az bağımlı bir dış siyaset izlemesi iç ve dış hâkim çevrelerin bir kısmının ve bağımlılıkta yana olanların tepkisini çekmişti.⁴⁶ Demirel yönetimi NATO çerçevesinde kalmakla birlikte Sovyetler Birliğiyle geniş bir işbirliği içerisine girmiş, büyük kapsamlı yardım anlaşmaları yapmıştı. Demirel iktidarının izlediği bu politika, kendi ekonomik çıkarları için her türlü yakınlaşmaya girebilecek çevreleri rahatsız etmişti.⁴⁷ Demirel'in izlediği bağımsız dış politika nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri için Türkiye, eskisi kadar güvenilir olmayan bir ülke konumuna gelmişti.⁴⁸

Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki haşhaş sorununa gelince; bu dönemdeki vasat bir Amerikan ailesinin en büyük korkusulise ve üniversite çağındaki kendi çocuklarının da esrar, marihuana, LSD gibi uyuşturucu maddelerim bağımlısı haline gelmesiydi. Bu nedenle Başkan Nixon ve yönetimi üzerinde kamuoyunun büyük bir baskısı vardı. Başkan Nixon uyuşturucu meselesini çözme de çözüyor gibi görünmek zorundaydı. Bunun tek yolu ise afyonla özdeşleştirilen Türkiye'ye haşhaş ekimini yasaklatma ve zafer kazanmış olarak 1972 seçimlerine girmekti.⁴⁹

12 Mart muhtırasından sonra kurulan Nihat Erim hükümeti, haşhaş ekimini yasaklamış, ancak iktidar olmamasına rağmen, parlamento içerisinde partisinin çoğunluğa sahip olması nedeniyle muktedir olan Süleyman Demirel'in Sovyetler Birliği ile flörtü devam ettirmiş ve Sovyetler Birliği 1971 yılı Eylülünde düzenlene İzmir Fuarına katılmıştı.

⁴⁶ İsmail Cem, *Tarih Açısından 12 Mart*, s.49

⁴⁷ İsmail Cem, *Tarih Açısından 12 Mart*, s.50

⁴⁸ İsmail Cem, *Tarih Açısından 12 Mart*, s.51

⁴⁹ İsmail Cem, *Tarih Açısından 12 Mart*, s.293

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHTIRA VE SONRASI

1. 12 MART MUHTIRASI

12 Mart 1971 günü sabah saat dokuz buçukta Genel Kurmay Başkanlığının makam odasında bir araya gelen dört orgeneral, gece Korgeneral Kemal Taran'ın hazırladığı iki sayfalık muhtıra metnine son "rötuşları" yapmak üzere toplanmışlardı.⁵⁰ Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur, Korgeneral Kemal Taran'ın hazırladığı metni, iyi niyetle hazırlanmış ancak çok uzun bulduklarını ve bunu değiştirmeye, yeniden bir metin yazmaya karar verdiklerini ifade ediyordu. Ağır bir karar olan bu muhtıra ile dört orgeneral, Meclis ve hükümete bir ultimatoma vererek "istediğimizi yapmazsanız, yönetime el koyarız" diyordu. Bu muhtıra ile büyük bir yük altına girmiş olduklarını ifade eden Muhsin Batur bir girdaba girdiklerini belirtiyordu. "...ben düzene riayetkâr bir adamım. Ne bileyim, Hava Kuvvetleri Komutanlığımın (emrinin) altında Başbakanın imzası vardır. Bunlar beni üzen konular, ama bu hareketi yapmaya mecburduk. Çünkü biraz daha savsaklasaydık, Türkiye'de başka türlü bir hareketle karşılaşırız."⁵¹

Tuğgeneral Musa Öğün, dört komutanın imzaladığı metni TRT'ye ve Meclise götürdü. TRT'nin Mithatpaşa caddesindeki Genel Müdürlük binasında, TRT Haber Müdürü Doğan Kasaroğlu'na sarı bir zarf içinde muhtıra metni verildi. Mumlu kağıda yazılarak çoğaltılan muhtıra metni, saat tam on üçte TRT radyolarından tüm ülkeye, nöbetçi spiker Çetin Çeki'nin sesinden duyuruldu.⁵²

1- Parlamento ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve

⁵⁰ Mehmet Ali Birand, *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, s.229

⁵¹ Mehmet Ali Birand, *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, s.230

⁵² Mehmet Ali Birand, *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, s.231-233

Anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2- Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin, partilerüstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3- Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır. Bilgilerinize.

Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz 12 Mart 1971 günü öğle üzeri bakanlıktan eve gelmiş sonra da Cuma namazına gitmiştir. Namaz çıkışında şoförü Haşmet kendisine radyoda muhtıra, ihtilal gibi laflar edildiğini duyduğunu iletmisti. Oğuz şoförüne telaş etmemesini, böyle bir şeyin olmayacağını, kendisini eve bırakmasını ve bir buçukta gelip almasını söylemişti. Orhan Oğuz eve girdiğinde çalan telefonla Bakanlar Kurulu toplantısına çağırılmıştı. Oğuz, şoförü Haşmet'i beklemeden, yemeği falan unutup, bir taksiye atlayarak Başbakanlığa gitmişti.⁵³

Bakanlar Kurulu toplantısında söz sırası kendisine geldiğinde Orhan Oğuz, 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra meclisin açık kalması durumunda o gün Türkiye'nin de, Türk demokrasisinin de durumunun çok farklı ve çok ileride olacağını iddia etmişti. Meclisi kapatırmamanın yolu olarak hükümetin istifasının gerektiğini öne sürmüştü. "Biz istifa edelim, bakalım ne yapacaklar?" Orhan Oğuz'dan sonra söz alan bakanların çoğu da aynı fikirdeydi. En sonunda başbakan "istifa edelim" kararını verdi.⁵⁴

Muhtıraya verilecek cevap olarak birkaç bakanın hazırladığı metin, Başbakanlık Müsteşarı Munis Faik Ozansoy tarafından çok ağır bulunmuş ve hafifletilmesi önerilmişti. Bu öneriye Başbakan'ın yorumu şu şekilde olmuştu.

⁵³ Prof.Dr.Orhan Oğuz, 80 Yıl, s.234

⁵⁴ Prof.Dr.Orhan Oğuz, 80 Yıl, s.235

“Tabiatıyla ağır olacak. Yapılan iş hafif değil ki...” Orhan Oğuz, Demirel’in bu çıkışına rağmen metni değiştirdiklerini, duygusal üslubu bir yana bırakarak akılcı ve hukuka uygun ifadelerle hafiflettiklerini ifade ediyordu. “Sonunda hafiflete hafiflete hukuki bir belge niteliğinde tek cümlelik bir cevap hazırladık.”⁵⁵

Türkiye Büyük Millet Meclisi muhtıra radyoda okunduktan iki saat sonra, saat on beşte açıldı. Oturumu Meclis Başkanvekili Fikret Turhangil yönetiyordu. Turhangil, Komutanların Meclis’e ilettikleri muhtırayı okutacağını söylediğinde Genel Kuruldan tek itiraz Demokratik Parti Gurubunun başkanvekili Hasan Korkmazcan’dan geldi. İç tüzüğe göre Mecliste ya Cumhurbaşkanlığı, ya Başbakanlık ya da Meclis Başkanlığı tezkeresi okunabilirdi. Buna rağmen muhtıra metni okundu ve bir tek İçel Milletvekili Celal Kargılı alkışladı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi hiçbir şey olmamış gibi gündemindeki diğer maddeleri görüşmeye geçti.⁵⁶

1.1 Millet Meclisi 12 Mart 1971

HASAN KORKMAZCAN (Denizli) — Sayın Başkan, Meclis böyle bir yazıya muhatap değil efendim.

BAŞKAN — Efendim, Parlâmentodan bahsedildiği cihetle, böyle bir yazıyı, Başkanlık, Parlâmentoya vâki olan hitabı kendi üzerinde muhafaza edemez. Bunun muhatabı Meclis Reisliği değil Parlâmentonun kendisi bulunduğu cihetle arzda hiçbir sakınca mütalâa etmiyorum ; bu bakımdan mazur görünüz.

HASAN KORKMAZCAN (Denizli) — Başkanlık Divanına gelen tezkereler için sunuş yapılır. Meclis muhatap değildir efendim.

BAŞKAN — Müsaade buyurun efendim.

YÜKSEL MENDERES (Aydın) — Muhatabı Başbakandır.

BAŞKAN — Muhatabı Parlâmento efendim. Müsaade buyurun okutayım, ondan sonra meseleyi izah edeyim; çok rica ederim. Sizde TRT nin ajansta beyanını dinlediniz.

⁵⁵ Prof.Dr.Orhan Oğuz, 80 Yıl, s.235

⁵⁶ Mehmet Ali Birand, 12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi, s.235-236

HASAN KORKMAZCAN (Denizli) — Bizim de malûmatımız var efendim.

BAŞKAN — Var, tamam efendim; okutup zapta geçirttireceğim.

EŞREF DERİNÇAY (İstanbul) — Parlâmento kadar Hükümet de ilgili, Hükümet gelsin.

BAŞKAN — Tabîî, tabîî efendim.

Muhtıra metni Mecliste okunur.

BAŞKAN — Yüce Meclisin bilgilerine arz olunmuştur.

KADRİ EROZAN (Sivas) — Sayın Başkan, bunu Yüce Parlâmentoya arz ettiğimize göne, ya zatiâliniz noktai nazarınızı, yahut muhterem Hükümet noktai nazarını veyahut da Parlâmento üyeleri kendi görüşlerini ifade etmelidir. Yoksa, şu andan itibaren mânevi bir eza altında Parlâmento yoktur. Zatiâlinizden söz rica ediyorum.

BAŞKAN — Sayın Erozan, beyanlarınıza katılmamak elden gelmez. Ancak içtüzüğümüz, sunuşlarda bu gibi bir tartışmanın açılmasını imkânsız halde tutmaktadır. Bu konu Genel Kurulumuzun bilgilerine arz edilmiştir. Gereği takibeden birleşimlerde mutlaka yerine getirilir.

KADRİ EROĞAN (Sivas) — Lâalettâyin bir sunuş mu telâkki ediyorsunuz!

BAŞKAN — Lâalettâyin sunuş olduğunu kabul etse idim, Başkanlığa 12.55'te tevdi edilen hususu Genel Kurula arz etmezdim. Nitekim bazı arkadaşlarımız da bu hususta hassasiyet göstermişlerdir. Müsaade ederseniz sunuşlarımıza devam edelim.

1.2 Muhtıra Sonrası Gelişmeler

Muhtıradan sonra, ordu içindeki hangi hizbin kontrolü ele geçirdiğini hiç kimse hemen fark edemedi. Muhtıranın ertesi günü gazetelerde, sol örgütlerin muhtırayı destekleyen mesajları yer alıyordu. Aydınlar, muhtırayı verenlerin Demirel'e düşman ve 1961 Anayasasındaki reformların gerçekleştirilmesini amaçlayan radikal-reformist subayların olduğunu düşündüler.⁵⁷ Muhtırayı coşkuyla karşılayan örgütler arasında yer alan; Türkiye Öğretmenler Sendikası, Devrimci

⁵⁷ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s.336

Avukatlar Derneği, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, Üniversite Asistanlar Derneği, Türk-İş ve DİSK gibi örgütler muhtırayı kutlayan bildiriler yayınladılar.⁵⁸

12 Mart Muhtırasının verilişinden sonra Süleyman Demirel'in takip ettiği yol; Parlamento ile orduyu karşı karşıya getirmemek ve demokratik nizamı temelinden sarsacak bir duruma girmeyi reddetmekti.⁵⁹

22 Mart 1971 tarihinde öğleden sonra Süleyman Demirel, Senato ve Meclis gruplarının müşterek toplantısında yaptığı konuşmada şunları dile getirmiştir; “Türk vatandaşı hürriyetçi nizamın tadını almıştır. Hürriyetçi nizamdan sarfı nazar etmesi mümkün değildir...Büyük bir siyasi heyet olarak dayanağımız olan milli iradeye saygı inancımızı yitirmeden ne derlerse desinler, şu ortamda dahi hürriyet düzenine, hürriyet nizamına, Türk demokrasisine olan güvenimizi sarsmadan bir neticeye varmaya mecburuz.”⁶⁰

12 Mart muhtırası ile yasama ve yürütme organlarının emri altında bulunan silahlı kuvvetlerin tepesinde bulunan dört orgeneral, yasama ve yürütme görevlerinin gerektiği gibi yapılmadığını ilgililere duyurmuşlar, bunların nasıl ele alınmasını istediklerini açıklamışlar, istedikleri gibi davranılmadığı takdirde yönetime doğrudan el koyacaklarını söylemişlerdi.⁶¹

1961 yılında ordudan Kurmay Albay rütbesiyle emekli olduktan sonra, 1962 yılında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından senatörlüğe atanan, 1969 seçimlerinde de Konya milletvekili seçilen Sadi Koçaş, sadece muhtıradan memnun olanların değil, muhtıradan nefret ettiği kesin olan, düşürülen iktidarın en güçlü kalemlerinin bile “Kahraman Orduya” övgüler düzmek için yarıştıklarını ifade ediyordu. Yalnız *Dünya* gazetesinden Bedii Faik muhtıraya karşı çıkmıştı. Hatta karşı çıkmakla kalmamış, yayılım ateşe geçmişti. “Sayın Bedii Faik’in bu hareketini ne kadar beğenmişsem, ileri sürdüğü fikirlere de o kadar karşı idim. ‘Üç buçuk

⁵⁸ Hıfzı Topuz, *II.Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi, 2003, s.249

⁵⁹ Süleyman Demirel, *1971 Buhranı ve Aydınlığa Doğru*, Ankara: Doğu Ltd.Şti. Matbaası, 1973, s.16

⁶⁰ Süleyman Demirel, *1971 Buhranı ve Aydınlığa Doğru*, Ankara: Doğu Ltd.Şti. Matbaası, 1973, s.17

⁶¹ Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.1

komünist piç, komutanları bu işe alet etmişti' ona göre. Ve bu görüş yüzde yüz gerçek dışı idi.”⁶²

Batı basınının 12 Mart muhtırası ile ilgili yorumlarına bakacak olursak; *Agence France Presse*, ordunun dört ay süren duraksamasından sonra, Kemalist bir anlayışla, ülkenin ihtiyacı olan reformları gerçekleştirecek ve anarşiyi durduracak muktendir, güçlü bir hükümet kurulmasını sağlamak amacıyla müdahale ettiğini yazıyordu. Türkiye'yi yakından tanıyan yazar Andrew Mango, B.B.C.'de yaptığı yorumda Süleyman Demirel'in asıl sorununun, hükümetin davranış özerkliğini, hareket kabiliyetini kısıtlayan 1961 Anayasasından kaynaklandığını ileri sürmekteydi. “Bu Anayasa 1960 hükümet darbesinin bir sonucu olup o zamanki Başbakan Menderes gibi parlamentoda ezici bir çoğunluğu elde eden bir kişinin ülkeyi merkeziyetçi bir sistemle yönetmesini önlemek amacı göz önünde tutularak hazırlanmıştı...” Fransız gazetesi *Figaro* ise 12 Mart günü şunları yazıyordu: “...Yarın hangi güçlü adamın bu büyük sorunlara bir ölçüde çözüm getirebileceği bilinmiyor, kendisi de eski bir asker olan Cumhurbaşkanı Sunay, hiç kuşkusuz otoriter bir hükümet kurarak orduyu doyurmaya çalışacaktır. Fakat bu hükümetin ‘derde deva’ bulamayacağı da açıktır.”⁶³

Meclisin kendisini destekleyip desteklemeyeceğinden emin olamayan ve bu yüzden meclisten güvenoyu talep etme yolunu tercih etmeyen Demirel, Meclisi açık tutmak pahasına istifa etmeyi yeğledi. Bir beyaz kâğıda “Muhtırayı anayasa ve hukuk devleti anlayışıyla bağdaştırmak mümkün değildir. Bu durum muvacehesinde hükümetin istifasını saygı ile arz ederim” diye yazdı ve imzaladı. Sonra da tek tek bütün bakanlar imzaladılar. Saat on yedi yirmiydi. Devlet Bakanı Turhan Bilgin Başbakanlık kapısında bekleyen yüzlerce gazeteciye istifa metnini okudu. Başbakan istifasını Cumhurbaşkanı Sunay'a kendisi götürmemiş, bir protesto gösterisi olarak Müsteşar Muavini ile göndermişti.⁶⁴

Nihat Erim bu muhtıraya Cumhurbaşkanı, hükümet, millet meclisi, siyasi partiler, tek tek tüm milletvekilleri, Cumhuriyet Senatosu üyelerinin uyduklarını belirtiyordu. Erim sıraladığı kurul ve kişilerin bu muhtıraya karşı durabilseler ne dört

⁶² Sadi Koç, *12 Mart Anıları*, s.33

⁶³ Cüneyt Arcayürek, *Çankaya'ya Giden Yol 1971-1973*, s.134

⁶⁴ Mehmet Ali Birand, *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, s.236

komutanın, ne de silahlı kuvvetlerin moral gücünün dayanamayacağını iddia ediyordu. “Ama karşı durabilmek için de Türk ulusunu, kamuoyunu, bu kurul ve kişiler yanlarında bulmalı idiler.”⁶⁵

Silahlı Kuvvetlerin en tepesindeki dört generalin bu muhtırayı, ordu içindeki bir takım hiziplerin müdahale etme heveslerini bertaraf etmek için vermiş oldukları söylenebilir. Zira Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler’in muhtıradan hemen sonra Demirel’e telefon ederek “Bunu size karşı yapmadık Süleyman Bey” diyerek onu teskin ettiği söylenmektedir.⁶⁶

Türk Silahlı Kuvvetlerinin tepesindeki dört orgeneralin bu muhtırayı vermesinin bir nedeninin de ordu içerisinde yapılanmış, otoriter modernleşmeci cuntayı tasfiye etmek olduğu düşünülebilir. Bu cuntanın başındaki kişi olarak kabul edilen, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Plan ve Prensipler Dairesi Başkanı Tümgeneral Celil Gürkan anılarında, anayasası bile hazırlanmış olan bu darbe örgütlenmesinin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler ve Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur’un bilgisi ve onayı dahilinde gerçekleştirildiğini ve yine onların inisiyatifiyle 9 Mart 1971 tarihinde Hava Kuvvetleri Komutanlığında, Kuvvet Komutanı Orgeneral Muhsin Batur’un odasında yapılan toplantı ile tasfiye edildiğini yazmaktadır.⁶⁷

27 Mayıs’ın önde gelen isimlerinden Cemal Madanoğlu’nun başında olduğu, muhtemel bir askeri müdahalenin ihtiyaç duyduğu fikri hazırlığı yapmak amacıyla kurulan sivil cuntaya; gazeteci yazarlar Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal katılmışlardı. *Devrim* gazetesi, ordu-gençlik el ele temasını işliyor, Türkiye’nin asker-sivil aydınların öncülüğünde gerçekleştirilecek bir devrimle kurtulacağı fikri yayılmak isteniyordu. Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki bazı kişilerle irtibat içerisinde olan bu sivil cunta girişiminde yer alan kişilerin isimleri cuntaya sızan bir MİT ajanı, Mahir Kaynak tarafından tespit edildi.⁶⁸ Ancak bu olaydan sonra Madanoğlu cuntası dağılmadı. Mahir Kaynak, başlangıçta solun iktidara gelmesi

⁶⁵ Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.1

⁶⁶ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s.337

⁶⁷ Celil Gürkan, *12 Mart’a Beş Kala*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1986, 619 s.

⁶⁸ Nazlı Ilıcak, *12 Mart Cuntaları*, s.6

olarak yorumlanan 12 Mart muhtırasının verilışinden sonra kendilerine, görev almak için hazır olmaları gerektiğinin söylendiğini ifade etmektedir.⁶⁹

Mahir Kaynak'ın ifadesiyle sol denilen darbenin hesabı; tüm kamuoyunu, (kamuoyuyla kastedilen aydın kamuoyuydu); ordu, üniversite mensupları, öğrencileri bir darbeye yönlendirmektir. Güçleri böylesi bir darbe için yeterli hatta fazlaydı bile. Birkaç darbe yapacak kadar güçlüydüler. Bu "sol" cunta, içlerindeki sağ olarak kabul ettikleri kesimi tasfiye ettikleri taktirde amaçlarına ulaşabileceklerdi. Bu nedenle darbe sol cunta tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Zaten aydın olmayan kamuoyunun Türkiye'de siyasi bir ağırlığı ve önemi yoktu.⁷⁰

Mahir Kaynak'a göre İlhan Selçuk, Doğan Avcıoğlu gibi sivillerin amacı; siyasi iktidarı tek başlarına ellerinde tutamayacak olan askerlerin ihtiyaç duyacakları siyasi oluşu görevini üstlenmektir. "Bırakınız onlar ihtilali nasıl yapıyorlarsa yapsınlar. Ama biz yeter ki ideolojiyi elimizde tutalım. Sivil kesimi elimizde tutalım. Sonunda hakimiyet bizimdir."⁷¹

12 Mart muhtırasının Türkiye Cumhuriyetine mal olmuş bir vesika olduğunu ifade eden Deniz Kuvvetleri Eski Komutanı Celal Eyiceoğlu, muhtıranın temel felsefesinin, devletin bütünlüğünü korumanın yanı sıra, dağılmış olan memleketi Atatürk çizgisinde toplama gereğini ikazdan ibaret olduğunu ileri sürüyordu. "Ben demokrasi aşığı bir insanım. Her oyun kendi kuralları ile oynanır. Muhtırayı verdik, hükümet kendi ayrıldı. Demokratik kurallara göre yine bir sivil hükümet kuruldu, asker gelmedi ki... Ve devlet sivil hükümet tarafından yönetildi." Eyiceoğlu kendilerinin muhtırayı verdiklerinde hükümete gidin demediklerini belirtiyor, Demirel hükümetinin kendi rızasıyla gittiğini ifade ediyordu. Eyiceoğlu'na göre

⁶⁹ Prof.Dr.Mahir Kaynak, *Darbeli Demokrasi/Olaylar ve Çözümlemeler*, İstanbul: Timaş, 2006, s.64

⁷⁰ Davut Dursun, "Mahir Kaynak", *12 Mart Darbesi/Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler*, İstanbul: Şehir Yayınları, 2003, s.204

⁷¹ Prof.Dr.Mahir Kaynak, *Darbeli Demokrasi/Olaylar ve Çözümlemeler*, İstanbul: Timaş, 2006, s.69

Demirel hükümeti görevde kalarak muhtırada yer alan hususları yerine getirebilecekken, çekilmişti.⁷²

Birinci Nihat Erim hükümetinde basın başdanışmanlığı görevini yürütmüş olan gazeteci-yazar Kurtul Altuğ “kim ne derse desin”, 12 Mart’ın Türkiye’ye bir heyecan, bir mutluluk havası getirdiğini öne sürüyordu.⁷³

12 Mart 1971 günü kaleme alınan aylık sosyalist dergi *Aydınlık*’ın Yayın Kurulu bildirisinde; milli ve demokratik reformları, büyük çoğunluğu karşı devrimci olan bir parlamentonun oluşturacağı herhangi bir hükümetin gerçekleştiremeyeceğinin kesin olduğu belirtiliyordu. En iyi niyetleri taşısa da başta işçiler ve köylüler olmak üzere halkın aktif desteğini sağlamayan bir iktidarın gerçek, köklü reformlar yapabilmesi mümkün değildir. *Aydınlık* Yayın Kurulu muhtırada söz edilen demokratik reformların gerçekleştirilebilmesi için şehir ve köy emekçilerinin bilinçli ve örgütlü olarak bu reformlara sahip çıkmaya çağırıyordu.⁷⁴

Aydınlık dergisi daha işin başında, yaşanacak sürecin nasıl olacağını, nelerle karşılaşılacağını ön görmüştü. Bize göre bu tahlil çok sağlıklıydı.

Kurucusunun Sıdika Kaptanoğlu, Sahibinin ve Sorumlu Yayın Müdürünün Fahir Aruoba, Yazı İşlerini idare eden kişinin ise Muazzez Aruoba’nın olduğu *Aylık, Fikir, Sanat ve Eğitim Dergisi Türk Kadını*’nın yazarı Muazzez Aruoba, kendilerinin milletle beraber aynı sarsıntıları geçirdiklerini ve yaşadıkları anarşik olayların önlenmesine yönelik dileklerini derginin sütunlarında dile getirdiklerini belirtiyordu. 12 Mart muhtırası ile bir iç savaş önlenmişti. Muazzez Aruoba’ya göre Atatürk İlkelerine bütün samimiyetiyle bağlı olan Türk Ordusu, bu ilkelerin temel direği olan “hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir” ilkesi ile çizilen vatandaş hak ve hürriyetlerinin koruyucu ve yaşatıcısıdır. “Elbette, aziz Türkiyemizi Vietnam misali parçalamak, kardeşi kardeşe vurdurmak ‘Türkiye Halkları’ diye milletimizi, bütünlüğümüzü parçalamak ve kızıl emperyalizme peşkeş çekmek isteyenlere karşı savaş açan şanlı ordumuzun yanında, onunla beraber dövüşeyiz.” Aruoba kurulacak

⁷² Erol Gönenç, “12 Mart Muhtırası Hala Geçerlidir”, 8.Gün (*Hürriyet ile birlikte*), 16 Mart 1980

⁷³ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.4

⁷⁴ “Bir Daha Hazırlıksız Yakalanmayalım”, *Aydınlık* Mart-Nisan 1971, sayı.29-30

dinamik bir hükümetin, siyasi kaygılarla gerçekleştirilmesi mümkün olmayan reformları tatbik etmesini, huzur ve güvenliğin sağlanması için bütün zorlayıcı tedbirlerin alınmasını, milletin saadeti için bütün sosyal hakların verilmesini diliyordu. “Kurulacak partiler üstü hükümete bütün millet yardımcı olmalıyız. Taa ki, bu dar boğazı milli birlik ve beraberlikle geçelim.”⁷⁵

Doğal olarak biz bugünden geriye baktığımızda 12 Mart öncesinde yaşananları, 12 Eylül öncesinde yaşananlarla kıyaslıyor ve 12 Mart öncesinde yaşanan “anarşik” olayların önünün polisiye tedbirlerle alınacak çapta olduğunu görebiliyoruz. Muhtıra metninde yer alan “kardeş kavgası” tabiri bize göre abartılı. Bu askeri müdahalenin gerekçesi bize göre; ordu içindeki girişiminin önünü almak, haşhaş ekimi yasağına karşı çıkan Demirel’i devirmektir.

Muazzez Aruoba, milletçe huzur ve sükûnun iadesini arzuladıkları bu kritik günlerde bile bir kısım aldatılmış, kandırılmış; bir kısım satılmış; bir kısım ihanete itilmiş anarşistlerin kanun dışı, insanlık dışı saldırılarının devam ettiğini ifade ediyordu. Aruoba bu aldatılmışların, bu satılmışların millete yaşattıkları acılar, işkencelerde “benim de günahım var” diyecek kimselerin olup olmadığını soruyordu. Yazar bu acıları içlerinde duyan Türk analarının bütün sorumlulara yönelttikleri soruyu dile getiriyordu. “İlim yuvalarının aydınlığına gönderdiğimiz evlatlarımızın, saygı duyduğumuz bu aydınlıklar içinden karanlıklara, felaketlere yuvarlanmalarını önlemek mecburiyetindesiniz, yoksa on parmağımız yakanızdadır.”⁷⁶

Hüseyin Erdem’in sahibi olduğu *Aylık Sanat, Düşünce Dergisi Yeni Ufuklar*’ın Nisan 1971 tarihli iki yüz yirmi yedinci sayısında yer alan makalesinde Ferit Celal Güven, Mustafa Kemal Atatürk’ün Cumhuriyet’in on beşinci yıl dönümü dolayısıyla 30 Ekim 1938 tarihinde yaptığı konuşmayla Cumhuriyeti “bir kez daha” Türk Ordusuna emanet ettiğini belirtiyordu.⁷⁷ Güven, politika ile uğraşmaması

⁷⁵ Muazzez Aruoba, “12 Mart Muhtırası”, *Türk Kadını*, sayı.58, Mart 1971, s.3

⁷⁶ Muazzez Aruoba, “On Parmağımız Yakanızdadır”, *Türk Kadını*, sayı. 59, Nisan 1971, s.3

⁷⁷ Biz Mustafa Kemal Atatürk’ün bu nutkunun kaynağının kendisi olduğu hususunda bazı şüpheler taşıyoruz. Şuurunun açık, kendisinin sağlıklı olduğu bir dönemde yapısı itibariyle dinamik olan gençliğe emanet ettiği Türkiye Cumhuriyetini, ölüm döşeginde muhafazakâr olması kaçınılmaz olan, görev ve yetkileri kanunlarla tanımlanmış Türk Ordusuna emanet edebileceğini kabul etmek bize pek

gereken ordunun, kendi varlığına “emanet” edilen Cumhuriyet, devrimler ve ulusal bütünlüğe yönelen tehlikeler karşısında ödevini yerine getirmekte duraksamayacağını belirtiyordu. “Çünkü onlar omuzlarında yakalarındaki yıldızların onuru yanında kendilerine emanet edilen ödevlerin manevi yıldızlarını da bir arada taşımaktadırlar.”⁷⁸

30 Ekim 1938 tarihli bu nutkun Gazi Paşamız tarafından yazılmadığını düşündüğümüzü bu satırlarda, sırası geldikçe dile getiriyoruz. Siyasetle uğraşmaması gereken orduya Cumhuriyeti emanet etmek Paşamızın yapacağı bir iş değil. Ordunun görevi sınırları dış düşmanlara karşı korumaktır. Cumhuriyet millete emanettir.

Aylık Türkçü Dergi Ötüken’in yazarı Atsız, Türk Ordusunun bazı güç anlarda ana görevinden taşarak bozulan düzeni sağlamak zorunda kaldığını, 12 Mart muhtırasının da bunlardan biri olduğunu ifade ediyordu. Bu müdahalede ordunun ne kadar haklı olduğu, “serserilerin” inlerinde yapılan aramalarda ortaya çıkmıştı; silahlar ve patlayıcı maddeler, subay elbiseleri, teksir makineleri, alıcı-verici telsizler, son sistem Çekoslovak silahları... “Türkiye’de sol denen fikir, Batı’da olduğu gibi sosyal adalete yönelmiş bir sistem değil, düpedüz vatan hainliği haline gelmiştir. Okullarda bir takım Yahudi, Çinli, Moskof ve Güney Amerikalı katillerin resimleri; derslerde ‘Bir Numaralı Vatan Haini’ Nazım Hikmet dâhil, ne kadar solcu varsa onlara dair dersler ve hatta vazifeler, satılmış gazetelerde hükümeti tenkit bahanesiyle milliyetçiliğe saldırmalar... Türk bayrağının lağımına atıldığı ‘Köy Enstitüsü’ adlı akrep yuvalarının ihyasını istemek gibi yüzsüzlükler alıp yürürken...” Tutuklu gazeteciler hususuna değinen Atsız, suçun fikir suçu olmakla suç olmaktan çıkmayacağını öne sürüyor, fikrin ve vicdanın da bir sınırı olduğunu ifade ediyordu. “Senin fikir suçu dediğin herzevekilikler, bak kaç ailenin ocağına incir dikti. Vatanperver gençler dediğin kimseler yıllarca üniversiteyi işlemez hale koyarak yurdun muhtaç olduğu yüksek tahsil mezunlarının yetişmesine engel oldular.” Bu işleri yapan kişiler Atsız’ın deyimiyle işlerine geldiği zaman ordu-gençlik yan yana,

mümkün görünmüyor. Bu metni, Gazi Paşanın konuşma metinlerini, nutuklarını o dönemde yazan kişinin, dönemin egemen kişilerinin etkisi altında yazmış olması bize daha muhtemel görünüyor.

⁷⁸ Ferit Celal Güven, “Atatürk’ün Orduya, Gençliğe Emaneti”, *Yeni Ufuklar* sayı.227 Nisan 1971

gelmediği zaman faşist ordu diye bağırırmaktaydılar. “O öyle olursa bu da böyle olur. Ordu işe el koyar. Sıkıyönetim kurulur ve belki de aylarca sürer.”⁷⁹

Liberal Bir Değerlendirme

12 Mart'ta silahlı kuvvetlerin verdiği muhtıranın açık bir ültimatı olduğunu ifade eden Abdi İpekçi, bazı koşullar yerine getirilmediği takdirde Silahlı Kuvvetlerin idareyi ele alacaklarını beyan ettiklerini belirtiyordu. İpekçi bu niteliği ile yapılan girişimin parlamenter rejimin demokratik hukuk düzeninin kurallarına aykırı olarak değerlendirmenin mümkün olduğunu ancak olaya salt hukuk açısından bakılmadığında farklı sonuçlara ulaşmanın mümkün olabileceğini ileri sürüyordu. Verilen muhtıra ile aslında parlamenter rejime son vermek değil onu kurtarmak amaçlanmaktaydı. “Gerçekten de kumandanların niyeti idareye el koyup parlamenter rejime son vermek olsaydı, bunun için böyle bir muhtıra sunmağa lüzum görmezlerdi. Bunun gibi ileri sürülen şartlar da aslında parlamenter düzenin güçlendirilmesi isteğine dönüktür.”⁸⁰

Abdi İpekçi'ye göre, hukuk açısından anti demokratik gözüken olay, aslında demokratik düzenin korunabilmesi amacı gütmekteydi. Kuvvet komutanları, alttan gelen ve şiddeti giderek artan baskılar karşısında yapılması planlanan müdahaleyi önlemek ve parlamenter sistemi yaşatmak amacıyla bu muhtırayı vermişler, bu yolla da demokrasiye bağlılıklarını göstermişlerdir. “Buhranı atlatmak ve demokratik düzeni yaşatmak şimdi parlamentonun “partiler üstü” bir anlayışla ve duruma gerçekçi bir yaklaşımla bulup uygulayacağı çözüm yollarına bağlıdır.”⁸¹

Bugün bizim bildiğimiz, tasfiye edilen 9 Mart cuntasının varlığının o günlerde de yani 12 Mart'ın hemen sonrasında da, Silahlı Kuvvetler dışındaki kimseler tarafından da bilindiği anlaşıyor.

Abdi İpekçi, içinde bulunulan durumda 12 Mart muhtırasında yerine getirilmesi öngörülen hususların yerine getirilmesinin güç olduğunu öne sürüyordu.

⁷⁹ Atsız, “Türk Ordusuna Karşı Don Kişotlar”, *Ötüken*, sayı.5/89, Mayıs 1971, s.5-6

⁸⁰ Abdi İpekçi, “Muhtıra ve Gerçekler”, *Milliyet*, 13 Mart 1971, s.1

⁸¹ Abdi İpekçi, “Muhtıra ve Gerçekler”, *Milliyet*, 13 Mart 1971, s.1

En ileri toplumları bile sarsmaya başlayan anarşi dalgasını derhal durduracak bir kuvvet, otoriter rejimlerde bile bulunmamaktaydı. "...Türkiye’de gerek parlamenter rejimi yıkmak azmiyle, gerek başka niyetlerin gerçekleştirilmesi ümidiyle anarşi yaratmaya planlı bir biçimde uğraşan çevreler vardır. Parlamenter rejimin yaşatılması anarşinin önlenmesine bağlandığı için bunlar, yaşamasını istemedikleri rejime son verdirmek üzere çabalarını muhtemelen arttıracaklardır.”⁸²

Abdi İpekçi Atatürkçülük kavramında bir görüş birliğinin olmadığını vurguluyor, sağcıların da solcuların da Atatürk’ü kendi eğilimlerine göre yorumladıklarını ve herkesin gerçek Atatürkçünün kendisi olduğunu iddia ettiklerini ifade ediyordu. "Aynı farklılaşma Anayasanın öngördüğü reformlar üzerinde de söz konusudur. Bu görüş ayrılıklarını bağdaştırıp reformların herkesin birleşeceği Atatürkçü bir anlayışla ele alınmasını sağlamak bir hayli güç görünmektedir.”⁸³

Herkesin birbirini suçladığı bir kadro içinden "kuvvetli ve inandırıcı" bir hükümetin çıkarılabilmesinin zorluğuna değinen İpekçi, bu karamsar tabloya rağmen ümitsizliğe kapılmamak gerektiğini ileri sürüyordu. Meclislerin içinden çıkacak sağlam bir çoğunluk ve desteğe sahip bir hükümet kendisinden beklenecek iradeyi, kuvveti ortaya koyacaktı. "Bu zordur ama imkânsız değildir. Meselenin muhtırada da değinildiği gibi 'partiler üstü bir anlayışla ele alınması' o yönde atılacak ilk adım olabilir.”⁸⁴

Abdi İpekçi’nin; "meclislerin içinden çıkacak sağlam bir çoğunluk" diyerek neyi kastettiği anlaşılamıyor. Sağlamlığın kaynağı neresi? Süreç bize gösterdi ki bu kaynak millette saklıdır. Milletten alınmayan güç gerçek değil.

Milliyetçi Değerlendirmeler

Sahipliğini ve Mesul Müdürlüğünü İbrahim Metin’in, Umumi Neşriyat Müdürlüğünü Mehmet Nedim Budak’ın yaptığı *Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet*’in yazarı Cezmi Kırımlıoğlu, komünistlerin devleti yıkmak, vatani bölmek, Türk milletinin istiklaline son vermek amacıyla girişilen tedhiş hareketleri, bazı

⁸² Abdi İpekçi, "Rejimin Yaşaması İçin", *Milliyet*, 14 Mart 1971, s.1, 9

⁸³ Abdi İpekçi, "Rejimin Yaşaması İçin", *Milliyet*, 14 Mart 1971, s.1, 9

⁸⁴ Abdi İpekçi, "Rejimin Yaşaması İçin", *Milliyet*, 14 Mart 1971, s.1, 9

üniversitelerde saatlerce süren silahlı çatışmalar karşısında Demirel hükümeti tesirsiz kalmıştı. “Mücerret bir ‘Hukuk Devleti’ kavramı arkasına gizlenerek de basiretsizliğini, iktidarsızlığını örtmeye çalışıyordu. Komünistler bir taraftan devleti yıkmak isterken, diğer taraftan Demirel acz içinde, kendi basiretsiz yorumuna göre ‘hukuk ilkelerinin’ elini bağladığını ileri sürüyor, dolayısıyla komünist tedhişe karşı müessir olamamakla iktidar hırsı içinde bulunan bazı çevre ve grupların da komünistlere iltihakını sağlıyordu. Öte yandan Demirel’i ‘biraderleri’ de bir hayli yıpratmıştı.”⁸⁵

Kırımlıoğlu 12 Mart “hareketinin” Anayasa’ya, demokratik nizama uygun olup olmadığı tartışmasının gereksiz olduğunu ileri sürüyor, millet için gerekli olanın devletin, vatanın ve milletin tekrar aynı tehlikeyle karşı karşıya gelmesini önlemek olduğunu vurguluyordu. “Bu hükümet ilk anda mevcut anarşiye son verecek olağanüstü tedbirleri, ‘hukuk ilkeleri’ endişesini taşımadan almak zorundadır. TRT’yi milletin malı yapmak, Üniversiteyi ilimle meşgul, eğitimle meşgul hale getirmek mecburiyetindedir. Devletin önemli kademelerine milliyetçi olan ilim ve fikir adamlarını tayin etmek, birçok aksak yanları bulunan ve mevcut anarşinin, kargaşanın müsebbibi görünen Anayasayı değiştirmek gerekir. Ciddi bir eğitim ve gençlik politikasının tespiti ve uygulanması meselesi ele alınmalı ve halledilmelidir.”⁸⁶

Yeni kurulacak hükümetin sorumluluğunun büyük olduğunu ifade eden Kırımlıoğlu yeni hükümetin ya milliyetçi bir kadro olacağını veya kaçınılmaz bir sonuç olan milliyetçi iktidara köprü vazifesi göreceğini ifade ediyordu. “Birinci hal biraz zayıf bir ihtimal görünmektedir. Bu da parlamentodaki sandalyelerin dağılışımdan ileri gelmektedir. Fakat parlamento dışında da hükümetin teşkil olunabileceği ihtimali düşünülebilir. Bu takdirde milliyetçi bir kadroya vazife verilmesi şarttır.” Kırımlıoğlu öngördüğü iki şeklin dışında kurulacak hükümetlerin memleketi yeni badirelere, sonu belli olmayan badirelere götüreceğini öne sürüyordu.⁸⁷

⁸⁵ Cezmi Kırımlıoğlu, “Ne Yapılmalıdır?”, *Devlet*, 22 Mart 1971, sayı.103, s.4

⁸⁶ Cezmi Kırımlıoğlu, “Ne Yapılmalıdır?”, *Devlet*, 22 Mart 1971, sayı.103, s.4

⁸⁷ Cezmi Kırımlıoğlu, “Ne Yapılmalıdır?”, *Devlet*, 22 Mart 1971, sayı.103, s.4

Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet'in bir diğer yazarı Recep Doksat yazısına Türk Ordusunun devrimci olmadığını vurgulayarak başlıyordu. Nizam-ı Cedit'ten beri bütün yenileşme hareketlerine, ilerleme hamlelerine, bütün düzen değişikliklerine öncülük etmesinden ötürü solda gibi görünmesine rağmen, dini taassubun, dini kendi emellerine alet etmek isteyen yobazların karşısında, milletin selameti yolunda ve vatanın, soyunun bekası endişelerinin emrinde konumlanması vasfıyla da mukaddesatçıdır ve sağdadır. "Türk Ordusu, Türk milletin medeniyet kervanında geri kalmaması için bütün ileri atılışların öncüsü, teşvikçisi, yol göstericisi ve desteği olmuştur ve bu hüviyetiyle Türk Ordusu inkılâpçıdır, fakat devrimci değildir."⁸⁸

Recep Doksat yurt müdafaasına memur edilmiş olan ordunun, milletin silah taşıyan kısmı olduğunu ifade ediyordu. Ordu, canlı bir organizmaya benzetildiğinde erler el, ayak ve adaleler, subaylar da onlara kumanda eden sinir sistemi gibi düşünülebilirdi. "Ordu subay demektir, subay ne derece bilgili, kültürlü, vatanperver, milli şuura sahipse, ordu da o derece milli bir ordudur. Milli orduların, kiralık askerler ordularından, şu veya bu menfaatin emrinde iki de bir kıyam eden ihtilalci ordulardan farkı buradadır."⁸⁹

Cumhurbaşkanı "General" Cevdet Sunay'ı ve Genel Kurmay Başkanı "General" Memduh Tağmaç'ı Türk Ordusunun beyni olmaya layık bulan Doksat, isimlerini zikrettiği şahısların milli bir idrak şuuru ile, son müstakil Türk devletini yıkmayı amaçlayan her türlü girişime dur demek üzere harekete geçtiklerini ifade ediyordu. "Türk subayı milliyetçidir, inkılâpçıdır fakat asla devrimci değildir ve olmayacaktır."⁹⁰

Recep Doksat'ın "ordu solcu değildir" tanımlamasına katıldığımızı söylemek istiyoruz. 27 Mayıs 1960 darbesinin de "sol" bir darbe olarak değerlendirilmesine kesinlikle katılmıyoruz.

1947 yılında başlayan Amerikan Askeri Yardım Programı uyarınca ABD'deki askeri okullarda eğitim görmeye giden yabancı subaylara verilen eğitimlerde askeri olmayan meselelerde mesafeli durmamaları gerektiğinin altı

⁸⁸ Doç.Dr.Recep Doksat, "Türk Ordusu Devrimci Değildir", *Devlet*, 22 Mart 1971, sayı.103, s.12

⁸⁹ Doç.Dr.Recep Doksat, "Türk Ordusu Devrimci Değildir", *Devlet*, 22 Mart 1971, sayı.103, s.12

⁹⁰ Doç.Dr.Recep Doksat, "Türk Ordusu Devrimci Değildir", *Devlet*, 22 Mart 1971, sayı.103, s.12

özellikle çizilmiş ve ekonomik ve siyasal hayata daha fazla müdahil olmalarının gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca Türkiye'deki askeri okullarda Amerikan doktrinlerine göre yetiştirilmiş subaylar, NATO kapsamında gönderilmek zorunda oldukları görevlerde, kendi rütbelerindeki yabancı meslektaşları ile yaptıkları fikir teatileri neticesinde, 1947 öncesi Türk ordusunda mevcut olan Prusya tarzı hiyerarşik otorite anlayışının aksine, yabancı meslektaşlarına daha fazla bireysel inisiyatif alanı tanıdığını gözlemleme imkanına sahip olmuşlardı. 27 Mayıs 1960 darbesi örneği, bu inisiyatifin sadece askeri meselelerle sınırlı kalmayıp siyasal yaşama da taşındığını gösteren bir örnektir.⁹¹

Sahibinin Arif Ertunga, Yazı İşleri Müdürünün ise Levend Esmer'in olduğu *Aylık Siyasi Dergi Parlamento*'nun yazarı Süreyya Koç'un ifadesiyle, değişik çevreler tarafından farklı açılardan değerlendirilebilecek 12 Mart muhtırasının kendilerine göre taşıdığı anlam; Türkiye'yi yönetenlere Türkiye'nin yeni bir "istila" harbi içerisinde bulunduğunu ihtar etmektir. Bugün Türkiye'nin orta doğunun en çetin bir harp alanı olduğunu ileri süren Koç, bu harbin stratejisinin adı da "Orta Doğu Devrim Stratejisi" olduğunu ileri sürüyordu.. Amaç Türkiye'yi etnik gruplara göre parçalayarak bir takım sosyalist halk devletleri haline getirmektir. Süreyya Koç bu harbin ordularını; sol basın, solcu dernekler, sendikalar olarak sıralıyordu. "Bu orduların topu, tüfeği dergilerdir. Gazetelerdir. Kitaplar, broşürler, tebliğler ve demeçlerdir. Bu harbin askerleri bu örgütlerin kayıtlı üyeleri, komutanları, Moskova'da Elfetih'te yetişmiş militanlarıdır ve kalemşörleridir."⁹²

Bu orduların taktiğinin devrimcilik ve düzen yıkmak olduğunu ifade eden Koç, bu harbin savaş cephelerini sıralıyordu; sokaklar, üniversiteler, işyerleri ve fabrikalar, milletin inançları, gelenekleridir. Her harbin bir amacının olduğu gibi bu harbin de nihai amacı devleti ele geçirmek, iktidara sahip olmak ve Moskova'nın paralelinde Marksist-Leninist ideolojiyi yerleştirmektir.⁹³

⁹¹ Barış Celep, *Türkiye'ye Amerikan Askeri Yardım Kurulu (JAMMAT) ve Türkiye'deki Faaliyetleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2018, s.172-180

⁹² Süreyya Koç, "12 Mart Muhtırası ve Anlamı", *Parlamento*, Nisan 1971, sayı.2, s.9

⁹³ Süreyya Koç, "12 Mart Muhtırası ve Anlamı", *Parlamento*, Nisan 1971, sayı.2, s.9

12 Mart muhtırası Türkiye'nin yeni bir harp içerisinde bulunduğu konusunda milleti, parlamentoyu uyarmak, memleketi yönetenlere bu yeni harbe göre kendilerine çekidüzen vermeleri lüzumunu hatırlatmak amacını gütmektedir. “Şimdi hepimize düşen vazife, Türk milletini bir harp içerisinde bulunduğunu kabul etmesi ve harp stratejisini tespit etmesidir ve buna göre hareket etmesidir. Aksi halde Moskova'nın sömürü vasıtası olan Marksizm, memleketimizi parçalayacak, Türkiye'yi Demirperde gerisi bir sömürge yapmak gayretleri daha da tehlikeli bir safhaya girecektir.”⁹⁴

Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet'in yazarı Mete Demirkıran, parlamento ve partilerin dışarıdan güdümlü Marksist hareketler karşısında memleketin menfaatlerini koruyamadıklarını, birbirlerine düştüklerini, memleketin geleceğine, partilerin geleceğini tercih ettiklerini belirtiyordu. Anarşistlerin hazırladıkları sol ihtilal karşısında, İsmet Paşa'nın da kabule mecbur olduğu, zaruri ordu müdahalesi gelmişti. Ancak bugün itibarıyla, İsmet Paşa dahil siyasiler arasındaki hakim görüş bir an önce demokratik rejime dönüştü. “Bunlardan kurtulmanın yolunun bu olduğunu savunmak, aslında, kumandanların hareketinin anlamsızlığını söylemektir. Bu görüşe katılanlar Türkiye'nin komünist tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu kabul etmeyenlerdir. Bunu da samimiyetle söyleyecek kadar cesur olmadıklarından alıştıkları usulle(!) fikirlerini açıklamaktadırlar.”⁹⁵

Ülkede yaşanan siyasi cinayetler, adam kaldırmalar, banka soygunları, şehir gerillacılığı, “Türkiye'deki halkların bağımsızlığı” için yapılan savaşlar açıkça göstermekteydi ki Türk devletinin varlığı tehlikedeydi. Her türlü politik hırsın üstünde düşünebilen vatanperverlerin karşı karşıya kaldıkları soru şuydu. “Devlet mi? Demokrasi mi?” Demirkıran'a göre bu soruya verilecek cevap, buhrandan kurtuluş yolunu tayin edecekti.⁹⁶

İsmet İnönü'nün, erken seçimin meseleyi halletmeyeceğı yönündeki beyanatı, Mete Demirkıran tarafından eleştiriliyor, en kısa zamanda demokratik rejime dönülmesini savunanların, çıkış yolu olarak seçimi savunmalarının gerekliliğı

⁹⁴ Süreyya Koç, “12 Mart Muhtırası ve Anlamı”, *Parlamento*, Nisan 1971, sayı.2, s.9

⁹⁵ Mete Demirkıran, “Devlet mi? Demokrasi mi?”, *Devlet*, 19 Nisan 1971, sayı.107, s.2

⁹⁶ Mete Demirkıran, “Devlet mi? Demokrasi mi?”, *Devlet*, 19 Nisan 1971, sayı.107, s.2

vurgulanıyordu. “Hem en kısa zamanda demokratik rejime dönüşü savunacaksınız, hem de erken seçim meseleyi halletmez diyeceksiniz. Bunu ancak, Halk Partililer anlayabilir.”⁹⁷

Tarık Buğra’ya göre Adalet Partisine yöneltilen suçlamaların bir kısmının kendilerine Milli Birlik Grubu adı veren ve gerçekte Milli Birlik Komitesi içindeki bir azınlığı oluşturan Tabii Senatörlerden gelmesinin düşündürücü ve acı olmasının sebebi hiçbir partiye karşı yapılmadığı ilan edilen 27 Mayıs hareketinin bahsi geçen kişiler türevinin gafleti yüzünden, bir Demokrat Parti düşmanlığına dönüşmüş ve o güne kadar yaşanan ikiliklerin nedeni olmuştu. “1961’lerden beri sürüp gelen ve iç savaşın eşiğine kadar dayanan ikilikler de, bu Tabii Senatörlerin yabancı bir organ gibi reddedilmesi de bu gafletin neticesidir.”⁹⁸

Adalet Partisi iktidarının 12 Mart müdahalesi ile sonuçlanan kaosu devlet düzeni içinde eritmek için mümkün olan her çareye başvurmuş ancak başta Milli Birlik Grubu olmak üzere Adalet Partisi karşıtı çevreler tarafından engellenmişti. 12 Mart’ın “kuvvetli ve güvenilir hükümeti” hangi çarelere başvuruyor, hangi tedbirleri alıyorsa bunlar hep Adalet Partisi iktidarının almak istediği önlemlerdi. “Milli Birlik Grubunun bir vakitler direndiği, bugün de hoş karşılamadığı şeyler işte bunlardır: Yaptırmak istemedikleri, yaptırmamak için her taktiğe başvurdıkları, yapılıncaya veya yapılmak yoluna girilince de direnme yolları aradıkları şeyler için, yapmadı diye suçlamaya kalkışmak en azından akla aykırıdır.”⁹⁹

Geçmişte Adalet Partisinin kaosu önlemek için almaya çalıştığı tedbirler, Tarık Buğra’nın Demokrat Parti düşmanı olarak tanımladığı Milli Birlik Grubu tarafından önlenmişti. Aynı tedbirler Nihat Erim kabinesi tarafından alınmaya çalışıldığında Milli Birlik Grubu bu girişime destek veriyordu. Buğra, Adalet Partisinin kaosu önlemek için önlem almamakla itham edilemeyeceğini ileri sürüyordu.¹⁰⁰

⁹⁷ Mete Demirkıran, “Devlet mi? Demokrasi mi?”, *Devlet*, 19 Nisan 1971, sayı.107, s.2

⁹⁸ Tarık Buğra, “Adalet Partisine Çatmak”, *Tercüman*, 24 Haziran 1971, s.3

⁹⁹ Tarık Buğra, “Adalet Partisine Çatmak”, *Tercüman*, 24 Haziran 1971, s.3

¹⁰⁰ Tarık Buğra, “Adalet Partisine Çatmak”, *Tercüman*, 24 Haziran 1971, s.3

Ahmet Kabaklı bu topraklardaki Cumhuriyet fikrinin 1840’lardan beri “yasak bir saadet ve sihirli bir kurtuluş gülü” olarak görüldüğünü belirtiyor, 1923’e kadar Cumhuriyetin ileri bir aydın hareketi olduğunu ifade ediyordu. “Sonra tek parti devrinde Cumhuriyetten başka her şeye benzemişti.” 1946’dan sonra ise Türk halkının içten desteği ile tek parti sultasından ve iki dereceli seçim “komedyasından” kurtularak gerçek bir cumhuriyet/demokrasi/halk idaresi halini almıştı. “Halk, seçimler ve parlamentoda, kendi kuvvetinin bizzat tecellisini gözleriyle gördükçe, ona daha sımsıkı sarıldı. Nitekim 27 Mayıs İhtilali ve ondan sonra gelen darbeler de Türk halkını Cumhuriyetten men edemedi.”¹⁰¹

Milletin güç ve kuvvetini gösteren, kalkınıp yükselmesine, yurdun imarına imkân veren bu Cumhuriyete, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de imtiyazlı bir sınıf olan bürokrat sınıfı “hışım”la karşı çıkmıştı. Zira demokrasi aristokrasiye ve diktatörlüğe karşı olduğu gibi bürokrasinin imtiyazlarına da karşıydı. “Halk bunlardan parlamento ve milli basın vasıtasıyla hesap sorabiliyor; üniversitesinin daha milli ve ilmi, mahkemelerinin daima adaletli, radyosunun namuslu ve doğru konuşur, idari işlerin daha verimli vs. olmasını isteyebiliyordu.”¹⁰²

Kabaklı’ya göre bürokratlar bu duruma katlanamamışlardı. 1961’de yaptıkları Anayasaya da dayanarak millete ve demokrasiye savaş açmışlardı. Maaşlarını beğenmemişler, Meclis’i, üniversiteyi, adalet mekanizmasını çalıştırmamışlar, ellerindeki “kirli basın ve radyo” aracılığıyla demokrasiyi istemediklerini açıkça söylemişlerdi. “Halktan manevi direniş görmeye başlayınca, bu sefer de Maocu ve komünist eşkiyasını silahlandırıp veya silahlanmalarını teşvik edip milletin, ordunun, polisin üzerine saldırttılar.”¹⁰³

12 Mart muhtırasının bu şartlar içinde zaruri olduğunu belirten Kabaklı, Cumhuriyetin kurtulması için eşkiyanın tepelenmesinin şart olduğunu ileri sürüyordu.¹⁰⁴

Ahmet Kabaklı’nın 1961 Anayasası ile bürokrasinin milleti kısa kaç altına aldığı yorumuna katılıyoruz. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesini alkışlayan ve onu yerli bir hareketmiş gibi gören kesimin yere göğe sığdıramadığı 1961 Anayasası’nın

¹⁰¹ Ahmet Kabaklı, “Cumhuriyetimiz ve Bürokratlar”, *Tercüman*, 29 Ekim 1971, s.2

¹⁰² Ahmet Kabaklı, “Cumhuriyetimiz ve Bürokratlar”, *Tercüman*, 29 Ekim 1971, s.2

¹⁰³ Ahmet Kabaklı, “Cumhuriyetimiz ve Bürokratlar”, *Tercüman*, 29 Ekim 1971, s.2

¹⁰⁴ Ahmet Kabaklı, “Cumhuriyetimiz ve Bürokratlar”, *Tercüman*, 29 Ekim 1971, s.2

özünde, ihdas ettiği Anayasa Mahkemesi gibi kurumlarla, hâkimiyetin kayıtsız şartsız sahibi olan milletin önüne sınırlar koymakta olduğu görüşündeyiz.

Sahibi ve Sorumlu Yayın Müdürünün kendisi olduğu *Aylık, Fikir, Sanat ve Eğitim Dergisi Türk Kadını*'nda Fahir Aruoba, uzun zamandan beri ideolojik karışıklıklarla politik kisvelere bürünen ihanetlerle sarsılan Pakistan'ın en sonunda kanlı çarpışmalarla uçuruma yuvarlandığını belirtiyordu. Pakistan'ın düştüğü uçurumdan kurtulma çarpınışları, ihanetleri destekleyen “Kızıl Düşmanlar” tarafından, neticesiz bırakılacağından Pakistan'ın parçalanması tehlikesi ortaya çıkıyordu. Aruoba'nın bu endişesinin nedeni, Pakistan'da yaşananların benzerlerinin, aynı karışıklıkların, aynı gafletlerin, aynı ihanetlerin Türkiye'de de yaşanmış olmasıydı. “O mitingleri, işgalleri, ölümleri, patlamaları, soygunları, katilleri hatırlarsınız! Cumhurbaşkanımız sayın Cevdet Sunay, daha 1967'de Cumhuriyetimizin kırk dördüncü yıldönümünde hepimizi şu sözlerle ikaz etmiyor muydu?: ‘Sınırları şehitlerimizin ve gazilerimizin kanları ile çizilmiş bulunan eşsiz vatanımızın bütünlüğüne, sosyal yapısına, milletimizin birliğine, Atatürk devrim ve ilkelerine kastedenlere karşı vatandaşlarımı ikaz ediyorum’.”¹⁰⁵

Fahir Aruoba, Türkiye'yi Pakistan'a benzetmek isteyen dış düşmanların Türkiye'deki faaliyetlerini Türk Ordusunun tam zamanında durdurduğunu ifade ediyordu. Türk Ordusunun kudretli yumruğuna rağmen bazı küçük çevreler “ihanet”lerine devam etmekteydiler. “Ama inanıyoruz ki, milli birlik ve beraberlikle bütün güçlükleri yeneceğiz. Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devleti parçalanmayacaktır. Çünkü, vatanperver Türk Ordusunun, hürriyet içinde yaşamasını istediği aziz milletin saadetinden başka ihtirası yoktur.”¹⁰⁶

Muhtelif Görüşlerin Değerlendirmeleri

İmtiyaz Sahibi ve Başyazarının Füzuran Tekil, Yazı İşleri Müdürünün ise Mustafa Eşmen'in olduğu *Aktüalite Dergisi Geçit*'te Füzuran Tekil, “ültime” niteliğindeki muhtıra metnini değerlendiriyor, devlet reisine hitap eden muhtıra

¹⁰⁵ Fahir Aruoba, “Bu memleketi Nasıl Bölüyorlar”, *Türk Kadını*, sayı.67, Aralık 1971, s.3

¹⁰⁶ Fahir Aruoba, “Bu memleketi Nasıl Bölüyorlar”, *Türk Kadını*, sayı.67, Aralık 1971, s.3

metninin başlarken, “Cumhurbaşkanına” demekle yetindiğini, sonunu da “bilgilerinize” diyerek getirdiğini belirtiyordu. Muhtıranın altında imzası bulunan generaller, daha düne kadar devlet reisine “sayın” diye hitap eder, sonuna da “saygı ile arz” şeklinde bağlarlardı. Füzuran Tekil bu hitap değişikliğinin nedenini soruyordu. “Devlet reisi yine pekâlâ devlet reisi idi. Vazifenin gereği değişmezdi. Belki duygular değişmişti. O duygular o ultimato aksetmişti.”¹⁰⁷

Füzuran Tekil yeni gelecek hükümetten beklentileri sıralıyordu; Toprak reformu getirecek mi? Orman kanununu çıkarabilecek mi? Kalkınmayı devam ettirebilecek mi, yoksa durduracak mı? Zamları geri alacak mı? Vergileri kaldıracak mı? Büyük kazançlardan yüzde doksanı bulacak vergi alacak mı? Ayda dört bin liraya kadar memur ve esnaf kazançlarının ağır, insafsız vergi yükünü hafifletecek mi? Demokratik rejime kıyılırken acaba bunları gerçekleştiren bulunacak mı? Yoksa sonunda yine, ‘ne yapalım aldandık’ denecek mi?”¹⁰⁸

Sahibinin Remzi Özdemir, Yazı İşleri Müdürünün Sefer Özdemir’in olduğu *Aylık Fikir-İlim ve Kültür Dergisi Büyük Türkiye*’nin Haziran 1971 tarihli on dördüncü sayısında yer alan “Bu Günlere Nasıl Geldik” başlıklı başyazısında “siyasi parti” kavramı değerlendirilmekteydi. 1961 Anayasasına göre rejimin vazgeçilmez unsurları olarak tayin edilmiş siyasi partilerin makalede, kuvvetlerini halktan alarak, iktidarı elde etme yarışı içerisinde oldukları vurgulanıyordu. Belirli bir program etrafında birleşen insanlar, normal seçim yolları ile iktidara gelerek bu programı gerçekleştirmeye çalışırlar. “Siyasi partilerin kuvvetleri halktan doğduğuna göre partiler arası ihtilafların hallinde halkın en yüksek hakem durumunda olması tabiidir.” Makalede bazı siyasi partilerin 1950’den beri bu lüzumu ve zarureti asla kabul etmedikleri ifade ediliyordu. “Reyle halledemedikleri meselelerini zorbalıkla, şarlatanlıkla hal yoluna giren partilerin bu tutumları normal demokrasilerin makul sayacağı bir tutum değildir.” On sene-yirmi sene boyunca iktidar olamamış bir siyasi partinin askeri darbelere yeşil ışık yakması, davetiye çıkarması, müdahale ihtimalini bir tehdit olarak kullanması bu partiyi meşruiyet çizgisinin dışına çıkarmaktaydı.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Füzuran Tekil, “Selam mı Dursa idi?”, *Geçit*, 19 Mart 1971, sayı.256, s.7

¹⁰⁸ Füzuran Tekil, “Selam mı Dursa idi?”, *Geçit*, 19 Mart 1971, sayı.256, s.7

¹⁰⁹ “Bu Günlere Nasıl Geldik”, *Büyük Türkiye*, sayı.14 Haziran 1971

Makaleye göre 12 Mart muhtırası; yalnız bölgecilik kımıldanışlarını durduramayan, anarşik gidişe son veremeyen, can ve mal emniyetini sağlayamayan siyasi iktidara değil, muhalefet partilerinden iyi yolda olmayanları da hedef almaktaydı. “Bütün gafiller (iktidar ve muhalefet olarak) uyanmaya ve bu intikal devresini milletin çabuk geçirmesini temine yardımcı olmaya davet ediyoruz.”¹¹⁰

Sahibinin Arif Ertunga, Yazı İşleri Müdürünün ise Levend Esmer’in olduğu *Aylık Siyasi Dergi Parlamento*’da yer alan, *Parlamento* imzalı “Asıl Mesele” isimli makalede Türkiye’de yeni bir dönemin başladığı ifade ediliyor, 1961 Anayasasının Türkiye için gerekli olmayan bazı yönlerinde bazı değişikliklerin yapılarak yeni bir Anayasanın ortaya çıkarılacağı belirtiliyordu. Teknik bazı kişilerin süzgecinden geçtikten sonra ortaya konacak olan yeni Anayasa, Meclislerdeki uzun görüşmeler neticesinde şekillenecekti.¹¹¹

Türkiye’de yeni ortaya çıkan sistem ile kapkaççılığa, bedavadan para kazanmağa, Devlet otoritesinin arkasına sığınarak servet yapmağa mümkün olduğunca engel olunmaya çalışılacaktı. Zira eski hükümetin çok yakınında olan ve onun “borazanını” çalan kimseler küçük bir “sinmeden” sonra ortaya çıkmışlardı. Bu kişilerin yürüyüşleri değişmiş, adımları kaz adımlarına dönmüş, göğüslerindeki rozetler yerlerini başkalarına bırakmışlardı. “Bu kişiler şimdi pek ala ordunun marşlarını söylemekte, askerlik hatıralarını ve askerdeki kumandanlarının kendilerini ne kadar sevdiğini etrafa yaymaktadırlar. Hele, yakından uzaktan, böylesine bir ilişkileri varsa tesadüfen çekilmiş resimlerini, konuştukları kişilerin önünde yere düşürüvermektedirler.” Bahsi geçen şahıslar harıl harıl dernek ve cemiyetlerin isimlerinde “ordu”, “eski Harbiyeli” gibi kelimeler bulunmaktaydı.¹¹²

İdarenin değişmesiyle kılık ve renk değiştiren zevata her dönem rastlanmaktadır. Eski idarenin yandaşıyken yeni idarenin şakşakçısı haline gelen kesimlerin her idare değişikliğinde saf değiştirdiklerini görmek olasıdır. İdare edenler, sayıca az olan ancak sesleri çok çıkan bu azınlığın telkinlerine göre hareket

¹¹⁰ “Bu Günlere Nasıl Geldik”, *Büyük Türkiye*, sayı.14 Haziran 1971

¹¹¹ Parlamento, “Asıl Mesele”, Parlamento, Haziran 1971, sayı.3, s.9

¹¹² Parlamento, “Asıl Mesele”, Parlamento, Haziran 1971, sayı.3, s.9

etmekten kendilerini kurtarmaya çalışmalıydılar. Ancak idareciler zirveye çıktıklarında “zirve körlüğü”ne tutulmaktan kurtulamazlar.

1.3 Muhtıra Eleştirisi

Belli kademelere gelmiş askeri kimselerin memleket idaresine müdahale etmesinin yaratacağı sorunlara değinen *Haftalık Siyaset ve İktisat Dergisi Yarın*, bu müdahale alışkanlığının hiçbir zaman desteklenecek bir tutum olmadığını ileri sürüyordu. Bahsi geçen durumun yaratacağı netice bir yandan işlerin çıkırından çıkması, diğer yandan da bütün işlerin belli bir takım insanların beğeneceği şekilde yapılması olacaktı. “Üstelik bu hareketi yapanların meseleleri çok iyi bildikleri, en iyisini kendilerinin düşündükleri intibainin yerleşmesine sebep olur.” Bu görüşün askerler içinde yerleşmesi neticesinde ordu içinde görüş ve fikir ayrılıklarının su yüzüne çıkmasıyla karşılaşılacaktı. En nihayetinde ordu içinde yıkılmaması gereken emr-ü komuta zinciri zaafa uğrayacaktı.¹¹³

Yarın, asker-sivil herkesin içinde yaşanan rejimin adı hakkında kesin ve açık olarak anlaşmaları gerektiğinin altını çiziyordu. “Türkiye’de Batılı manasıyla demokratik bir rejimin mi yaşamasını istiyoruz, yani tek dereceli ve genel oya dayalı bir seçimle seçilecek parlamentonun ve onun güvencesini taşıyan bir hükümetin mi işbaşına gelmesini istiyoruz, yoksa şu veya bu kuvvetin iradesine ve temayülüne bağlı bir siyasi otoritenin mevcudiyeti taraftarı mıyız?”¹¹⁴

1.4 Muhtıranın Sol Yorumu

Kurucular adına sahiplerinin N.Atasoy, Çağatay Anadol, Yazı İşleri Sorumlusunun ise Çağatay Anadol’un olduğu *Sosyalist Parti İçin Teori-Pratik Birliği* adlı aylık derginin Nisan 1971 tarihli dördüncü sayısında yer alan “Halkın Devrimci Gücü Her Engeli Yıkacaktır” isimli başyazıda, 12 Mart Muhtırasının verilmesinde “asker bürokratlar” içindeki reformist kanadın ağır bastığının görüldüğü ileri sürülüyordu. Söz konusu muhtırada toplumsal bunalımın sorumlusu

¹¹³ Yarın, “Rejim Hakkında Tereddütler”, *Yarın*, 14 Nisan 1971, sayı.417, s.3

¹¹⁴ Yarın, “Rejim Hakkında Tereddütler”, *Yarın*, 14 Nisan 1971, sayı.417, s.3

olarak Adalet Partisi iktidarı ve parlamento gösteriliyor, köklü reformların gerçekleştirilebilmesi için partiler üstü bir hükümetin kurulması öneriliyor, aksi halde idareye el konulacağı belirtiliyordu. “Ağır basan reformist unsurların, hâkim sınıflar arasındaki çelişkileri de değerlendirdikleri ve çıkarları finans kapitalle çelişen bir kısım burjuvazinin desteğini almak için çaba gösterdikleri düşünülebilir.”¹¹⁵

12 Mart muhtırası, sermayenin işine gelmeyen bazı reformları talep eden ordu mensupları tarafından verilince, sermaye tam anlamıyla kontrol edemeyeceği bu oluşumu ilk andan itibaren kendi denetimi altına almayı amaçlayan bir çaba içerisine girmiştir.¹¹⁶

Söz konusu muhtırada Adalet Partisi ve parlamento “baş sorumlu” olarak gösterilip, reformların yerine getirilmesi önerilirken, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın mesajında baş sorumlu olarak “aşırı akımlar” gösterilmişti. Reformlar ikinci plana itilip anarşiye, aşırı sağ ve aşırı sol akımlara müsamaha gösterilmeyeceği belirtiliyordu. “İlk gün çekimser bir tutum izleyen burjuva partileri daha sonra itiraz seslerini yükseltmeğe başladılar. Sonra da ordunun bazı kilit noktalarındaki çok sayıda yüksek rütbeli subay emekliye sevk edildi veya başka görevlere, başka birliklere tayin edildi. Böylece, reformist unsurlar arasında başlangıçta etkili olan ‘radikaller’ tasfiye edilmiş oldu.”¹¹⁷

Sosyalist Parti İçin Teori-Pratik Birliği’ne göre Nihat Erim kabinesinin kurulmasına karar verilmesiyle mali sermaye otoritesini büyük ölçüde yeniden kurmuştur. Nihat Erim’in huzurun sağlanması, anarşinin önlenmesi mesajları, devrimci mücadeleyi sindirme anlamına gelmekteydi. “Fakat asker bürokratlar arasında büyük huzursuzluk mevcuttur ve önümüzdeki dönemde bunun yansımaları beklenebilir.”¹¹⁸

Reformların gerçekleşmesini engelleyecek tüm adımlar sınıf mücadelesini bastırmak, evrimcilerin yaygın faaliyetlerini önlemek doğrultusunda olacaktı. Burjuva diktatörlüğünde var olan kısmi liberal yan zamanla azalacaktı. “Aralarında çelişki de olsa, bütün egemen sınıflar kurulacak hükümetler aracılığıyla bu yönelişi

¹¹⁵ *Sosyalist Parti İçin Teori-Pratik Birliği* , sayı.4, Nisan 1971, s.3

¹¹⁶ *Sosyalist Parti İçin Teori-Pratik Birliği* , sayı.4, Nisan 1971, s.4

¹¹⁷ *Sosyalist Parti İçin Teori-Pratik Birliği* , sayı.4, Nisan 1971, s.4

¹¹⁸ *Sosyalist Parti İçin Teori-Pratik Birliği* , sayı.4, Nisan 1971, s.4

gerçekleştirmeye çalışacaklardır. Nitekim Nihat Erim girişimi bu doğrultuda olmuştur.”¹¹⁹

Makalede, bürokrat kesim içindeki demokratik cephenin geliştirilmesine çalışılmasının gerekliliği vurgulanıyor, bürokratlar içindeki gerçek reformist unsurlarla tutucular arasındaki çelişkinin derinleşmesi ihtiyacının altı çiziliyordu. “1961 Anayasasının ilerici maddelerini devrimci mücadelemiz doğrultusunda savunmalı ve korumalıyız. Alınacak anti-demokratik tedbirlere karşı anayasal haklarımızı kullanarak onları işlemez hale getirmeliyiz. Politik iktidarın girişeceği tüm menfi tutumlara karşı, demokratik direnme hakkımızı kullanacağız.”¹²⁰

1.5 Yıllar Sonra 12 Mart Değerlendirmesi

Mehmed Kemal (Kurşunluoğlu), 12 Mart muhtırasından sonra Türkiye’de hüküm süren yönetim şeklini faşizm olarak nitelendiriyordu. İstanbul’dakini ise Faik Türün Cuntası “Özgürlükler kısıldı, ülkenin bütün yiğit evlatları hapisanelere dolduruldu.”¹²¹

Anayasa Profesörü Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, 12 Mart askeridarbesinin tem bir faşist karakter taşıdığını öne sürmektedir. Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç’ın bir konuşmasında sarf ettiği “toplumsal uyanış ekonomik gelişmeyi aştı, bunu durdurmak gerekir” sözünü hatırlatarak İtalya ve Almanya’daki faşist hareketlerin de oralardaki toplumsal uyanışları bastırıp, halkın coşkusunu başka alanlara, gerçekleri görüp toplumsal uyanışı sürdürmek isteyen aydınları hapsedip türlü işkencelerden geçirdiğini iddia ediyordu. “12 Mart darbesinden sonra Türkiye’de de aynı olgu yaşandı; sol aydınlar ve bu arada gerçek Atatürkçüler, özel işkence evlerinde acımasız robotların elinde büyük acılar çektiler”.¹²²

Biz Velidedeoğlunun aynı kitabının yirminci sayfasında yazdığı “12 Mart döneminde TBMM’nin kapısına kilit vurulmadı, ama bu meclis güdümlü bir parlamento durumuna geldi” görüşüne katılmadığımızı belirtmek isteriz. Birinci

¹¹⁹ *Sosyalist Parti İçin Teori-Pratik Birliği*, sayı.4 Nisan 1971, s.7-8

¹²⁰ *Sosyalist Parti İçin Teori-Pratik Birliği*, sayı.4 Nisan 1971, s.8

¹²¹ Mehmed Kemal, *Ara Rejim Kara Rejim*, İstanbul: Çağdaş, 1979, s.8

¹²² Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *12 Mart/Faşizmin Felsefesi*, İstanbul: Evrim, 1990?, s.18

Nihat Erim hükümetinin kurulması için güvenoyu vermiş olan, mecliste çoğunluğa sahip Adalet Partisi Genel Başkanı müstafi başbakan Süleyman Demirel, iktidarın kendi elinde olduğunu farkında. İsteddiği Erim politikalarını destekliyor, istemediklerine destek vermiyor.

Süleyman Demirel'in *12 Mart Belgeseli* vesilesiyle 1993'te, 12 Mart muhtırası için yaptığı değerlendirme şu şekildeydi: "Niye geliyorlar anlamıyorum ki... Yani Türkiye'de her şey normal. Parlamentosu açık. Çalışıyor. Keyfi idare diye bir şey yok. Kalkınma bütün hızıyla sürüyor ve Türkiye'nin her türlü ihtiyacı karşılanıyor. Tarlası ekili. Türkiye yüz bin traktör satıyor. Senede yüz bin traktörü köylü alıyor. Ne, neye geliyor yani? Onu anlamıyorum."¹²³

12 Mart 1971 tarihinde Kara Harp Akademisi öğretim üyesi olan Emekli Tümgeneral Majmut Boğuşlu'ya göre 12 Mart 1971 günü Türkiye'de; hükümet yoktu, meclis yoktu, adliye yoktu. Yani devletin bu üç ayağı yok farz edilmiş, topal ve sakat olarak düşünülüyordu. 12 Mart muhtırasına imza atanlar bu görüşü paylaşmaktaydılar.¹²⁴

Tanel Demirel 12 Mart ultimatının esas nedenini ordu içindeki bir grubun, bir kısım sivillerle işbirliği yaparak ordu içindeki yüksek rütbelileri kenara iterek uzun dönemli bir askeri idare kuracağı endişesi olduğunu ileri sürüyordu. "Ortadoğu'da Baasçı askeri diktatörlüklerin hüküm sürdüğü bu yıllarda, Türkiye'nin Batı bloğuyla ilişkilerini zayıflatacak, ekonomide dışa kapalı ve müdahaleci bir çizgi izleyebilecek ve iktidarda uzun yıllar kalmaya niyetli bir 'solcu' subaylar grubunun darbeyle iktidarı ele geçireceği kuşkusudur bu."¹²⁵

Ertuğrul Kürkçü 9 Mart 1971 tarihinde tasfiye edilen radikal subayların oluşturduğu "alt kademe hareketi"nin, Doğan Avcıoğlu'nun fikirleriyle donanmış, Latin Amerika'daki Peronculuğa, Ortadoğu'daki Baasçılığa benzetilebilecek bir formasyona sahip olduğunu ileri sürüyordu. "Ancak bunların hiçbiri, sokaktaki halkla, işçiyle, yani 15-16 Haziran'da gördükleri insanlarla birlikte iktidara

¹²³ Mehmet Ali Birand-Can Dündar-Bülent Çaplı, *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, s.191

¹²⁴ Mahmut Boğuşlu, *1960-1978 Olayları Anılar Yorumlar*, İstanbul: Kastaş, 1995, s.52

¹²⁵ Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s.63-64

yürümeye ve bugün Chavez'in yaptığını yapacak ne donanıma, ne cesarete, ne de geleneğe sahipti.” Bu nedenle işi, üstlerine alan üst rütbeli komutanlar işin sonunda alt kademedeki subayların kendilerini devirerek iktidarı ele geçirmelerinden endişe duydular. Komutanlar bu tehlikeyi şu şekilde bertaraf ettiler. “Tağmaç Demirel'den, Muhsin Batur ve Faruk Gürler de radikallerden vazgeçip anlaştılar.” Ertuğrul Kürkçü bu anlaşma belgesinin 12 Mart muhtırası olduğunu ifade etmektedir.¹²⁶

Korkut Boratav 12 Mart muhtırası'nın, sola yönelen Türkiye'nin bu hareketini, yaygın bir baskı ve şiddet yöntemleriyle önleme operasyonu olduğunu öne sürüyordu.¹²⁷

Korkut Boratav, 1971 döneminde ne ABD'nin ne uluslararası finans ortamının, ne IMF'nin, ne de Dünya Bankasının 80'li yıllarda üstlenecekleri misyonu henüz üstlenmediklerini ifade ediyordu. Dünya Bankası'nın o dönemlerdeki baş iktisatçısı Chenery planlı ekonomi yanlısıdır, kalkınmacıdır. İthal ikameci kalkınma modellerine karşı çok kuvvetli kampanyalar henüz başlamamıştır. Tarım desteklenir, özel sektöre ağırlık verilirken dış ticaretin serbestleşmesi, gümrüklerin indirilmesi henüz gündemde değildir. “İthal ikameci rejim, uluslar arası Keynescilik devam ediyor hala. Uluslar arası Keynesciliğin mantığı gereği de iç piyasa çökertilemez. Dış açığı azaltmak iyi olur, sanayi ürünlerinde ihracat yapamıyorsun, dolayısıyla tarım teşvik edilmeli ve tarımsal ihracat artmalı, ama iç pazarını çökertme doğrultusunda bir model yoktur.”¹²⁸

Boratav 12 Mart döneminde üniversitenin ve (solcu) aydınların çok ağır baskıların içinden geçtiğini ileri sürüyordu. “Ama en büyük acıları devrimci gençlik hareketi ve devrimci örgütlenme içinde yer alan insanlar çekti.” Üniversite içindeki direnmenin 80'li yıllara göre çok daha güçlü olduğunu ifade eden Korkut Boratav, gözaltına alınan, geçici olarak görevden uzaklaştırılan üniversite mensuplarının yalnız bırakılmadığını ifade ediyordu. “Kötü şeyler yaşadık, kitaplara el kondu, evler arandı, gözaltına alınmalar oldu, insanlar güç koşullara sürüklendiler, ama direnme de vardı. Bu sürecin geçici olacağı algısı vardı.”¹²⁹

¹²⁶ “Dönemin Dev-Genç Genel Başkanı Ertuğrul Kürkçü'nün Gözüyle 12 Mart/Hayatı İşçi Hareketi Şekillendirdi”, *Express Mart* 2006, s.25

¹²⁷ “Korkut Boratav'la 12 Mart Üzerine/Balyoz Harekatı”, *Express Mart* 2006, s.21

¹²⁸ “Korkut Boratav'la 12 Mart Üzerine/Balyoz Harekatı”, *Express Mart* 2006, s.20

¹²⁹ “Korkut Boratav'la 12 Mart Üzerine/Balyoz Harekatı”, *Express Mart* 2006, s.21

Biz, bu bölümde ele aldığımız yazarların tamamının, kendilerine göre olumlu olacak şekildeki ve Korkut Boratav'ın "12 Mart muhtırası'nın, sola yönelen Türkiye'nin bu hareketini, yaygın bir baskı ve şiddet yöntemleriyle önleme operasyonu olduğu" yönündeki açıklamaları yeterli bulmuyor, gerçeği tam olarak açıklamaktan uzak olduğunu düşünüyoruz. "Cezalandırılması gereken" yöneliş, tabanda değil hükümette yer alıyordu. Altmışlı yılların sonlarında başlayan Sovyetler Birliği ile "flört", İskenderun Demir-Çelik Fabrikasının inşasının bu ülkeye verilmesi ile kendini açıkça göstermiştir. Bizce önemli olan bir diğer parametre ise 1971 Eylülünde düzenlenen İzmir Enternasyonal Fuarına Sovyetler Birliğinin katılmasıydı.¹³⁰ Tezimizde sıklıkla dile getirdiğimiz gibi, 12 Mart muhtırasıyla Süleyman Demirel Başbakanlığı yitiriyor ama Mecliste çoğunluğu bulunan Adalet Partisinin lideri olarak Demirel dizginleri elinde tutmaya devam ediyor, ülkenin kaderine yön vermeyi sürdürüyordu.

¹³⁰ SSCB/1971 İzmir Enternasyonal Fuarı, Novosti Basın Ajansı

2. NİHAT ERİM HÜKÜMETİ VE ASAYİŞ

Nihat Erim, günlüğünün 14 Mart 1971 tarihli faslında, Sadi Koçuş'un kendisini evinde ziyaret ederek asker arasında iki eğilim olduğunu; gençlerin doğrudan doğruya yönetime el koymak istediğini, parlamento ile iş görmenin imkânsız olduğunu düşündüklerini iletğini yazıyordu. Bahsi geçen grup parlamentodan Mucip Ataklı, Amiral Sezai Orkunt ve Sadi Koçuş'ı listelerine alıyor, parlamento dışından ise Doğan Avcıoğlu, Fakir Baykurt gibi birçok solcuyu bu listeye ekliyordu. Koçuş Erim'e, Tağmac'ın yakını olan bir Tümgeneral'in kendisine, Genç Subayların onu (Koçuş) baş yapmayı planladıklarını söylediğini aktarıyordu. Koçuş bu teklife şaşırarak bahsi geçen Tümgeneral'e, o listedeki insanlarla birlikte çalışamayacağını söylemiş, parlamentoya dayanan bir hükümet kurulmasını ve başına da Erim'in geçirilmesini telkin etmiş, bu yolla Tağmac'a ve Sunay'a haber göndermişti.¹³¹

Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur, muhtırayı veren generallerle birlikte Nihat Erim'in Başbakan olarak tayin edildiğini 18 Mart 1971'de, bir cenaze töreni esnasında öğrendiğini aktarmaktadır: "Nihat Bey yanımıza geldi ve 'Ben başbakan oldum' dedi. Biz üçümüz şaşırarak Memduh Paşa hiç şaşırmadı. Çünkü biliyormuş. Çankaya'da konuşulmuş. Yani biz 12 Mart'tan birkaç gün sonra devre dışı kaldık. Üçümüz de..."¹³²

Mehmed Kemal Kurşunluoğlu, pek çok kişi için Nihat Erim adının bir sürpriz olduğunu ifade ediyordu. Oysa muhtıradan üç ay önce Türkiye'deki yabancı misyon yetkilileri Nihat Erim adını zikretmekteydiler. "Yabancı misyon, Demirel'in yakında istifa edeceğini, yerine Nihat Erim'in geleceğini söylüyordu."¹³³

12 Mart döneminde Demokratik Parti milletvekili olan Hasan Korkmazcan, kendisiyle 11 Ağustos 2015 tarihinde yapılan özel görüşmede Erim'in nasıl Başbakan seçildiğine dair görüşü şöyledir. "Nihat Erim ismi muhtemelen şu nedenle tercih edildi. Erim 1950'lerde CHP ile DP'nin en kavgalı olduğu zamanlarda bile

¹³¹ Nihat Erim, *Günlükler 2.Cilt*, s.963

¹³² Mehmet Ali Birand, *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, s.246

¹³³ Mehmed Kemal, *Ara Rejim Kara Rejim*, s.7

iktidarla diyalogdan yana olan bir isimdi. Diğer sol çevrelere göre ABD ve NATO ile iyi ilişki kurabilecek bir isimdi. Ayrıca o günlerde emekli bir siyasetçi tavrı içindeydi. Gelecekte umudunu kesmiş bir isim. Mesela Feyzioğlu'nu getirirler o daha aktifti ve uygun bir seçim olmazdı.”¹³⁴

Nihat Erim'in yakınlarından biri olan Erol Köse ile 27 Ekim 2014 tarihinde yalpan özel görüşmede Köse; CHP içinde uzun yıllar siyaset yapan Nihat Erim'in 12 Mart sürecinde “askerleri idare edebileceği” düşüncesiyle Başbakanlık görevini kabul etmiş olabileceğini ifade ediyordu.¹³⁵

Erim büyük zorluklarla karşı karşıya kalacakları önceden belli olan bir bakanlar kurulunda görev kabul etmenin ancak yurtseverliği birinci planda tutmakla mümkün olabileceğini ifade ediyordu. “Birinci ve İkinci Erim hükümetinde yer alan arkadaşlarım işte bu fedakârlığı yaptıkları için de kendilerine ayrıca teşekkür borçluyum.”¹³⁶

Cüneyt Arcayürek, iktidarın kendisine altın bir tabak içerisinde sunulmuş olan Erim'in, demokratik kurallara göre kurulacak hükümetinin, arkasında her zaman ordunun desteğinin olacağını düşündüğünü ifade ediyordu. Erim'e göre meclislerde güçlü bir muhalefet gelmeyecekti. Darbeyle gitmiş olan Adalet Partisinin karşı çıkması olanaksızdı. Öteki partiler de ayak bağı olmayacaklardı. “Erim düşsel bir ortamdaydı. Ordu desteğiyle anarşiyi bir ayda söndürecek, Ordunun buyruğu olan reformları kısa sürede gerçekleştirecek, ‘atılımcı, dinamik, Türkiye’ye demokrasiyi yeniden bağışlayan bir siyaset adamı’ olacaktı.”¹³⁷

Abdi İpekçi, adı konmamakla beraber yeni hükümeti kurma görevinin bağımsız bir parlamento üyesine verileceğinin belli olduğunu ifade ediyor ancak

¹³⁴ Ahmet Gülen, *Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, 2018, s.520

¹³⁵ Ahmet Gülen, *Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, 2018, s.522

¹³⁶ Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.7

¹³⁷ Cüneyt Arcayürek, *Çankaya'ya Giden Yol 1971-1973*, s.79

bakanların hangi partilerden ve hangi oranlarla seçileceğinin belli olmadığını ileri sürüyordu.¹³⁸

Cumhurbaşkanının bağımsız başbakan formülü Adalet Partisi için rahatlatıcı bir çözüm yolu olmuş zira çoğunluk partisi olan Adalet Partisi'nin Genel Başkanı Süleyman Demirel'i "atlayarak" bir başka Adalet Partiliye görev verilmesi Adalet Partisi içinde önemli sorunlar doğurabilirdi. "Ancak yeni başbakan adayı belli olduğunda, kabinenin nasıl ve kimler tarafından kurulduğu anlaşıldığında, bu rahatsızlığın devam edip etmeyeceği bilinmemektedir."¹³⁹

Abdi İpekçi, Sunay'ın açıklamalarının rahatsızlık yarattığı Cumhuriyet Halk Partisinde birbirinden farklı iki görüşün hakim olduğunu ifade ediyordu. Bir kısım Cumhuriyet Halk Partililer Adalet Partisi ile koalisyon kurulmasına karşı çıkıyor, Adalet Partisi ile diğer partilerin kuracağı hükümeti Cumhuriyet Halk Partisinin dışarıdan desteklemesini savunurken diğer bir kısım Cumhuriyet Halk Partililer ise kurulacak hükümete katılıp reformları gerçekleştirmeye çalışmanın gerekliliği üzerinde duruyorlardı. "Şu satırların yazıldığı anda duruma ve muhtemel gelişmelere kesin bir teşhis koymak zordur. Ama Cumhurbaşkanı, adayını açıklayıp, partilerin resmi görüşleri belli olunca yeni hükümet için girişilen teşebbüslerin akıbeti anlaşılacaktır."¹⁴⁰

19 Mart 1971 günü Nihat Erim'in, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile yaptığı görüşmede Cumhurbaşkanı kendisini, yeni hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Bu görevi aldıktan sonra Erim, Çankaya köşkünde yaptığı basın toplantısında kendisinin göreve, Anayasayı uygulamak için geldiğini beyan etmişti. Ancak göreve başladıktan sonra Erim, anarşik olayları durdurabilmek için Anayasada bazı değişikliklerin yapılması gerektiğini görmüştü. "Bunu görebilmem için, başbakan olarak devletin her türlü haber alma kaynaklarıyla temasa gelmem gerekmişti." Bu haber alma kaynakları vasıtasıyla Erim nasıl bir tehlike karşısında bulunduğunu görmüş, bu

¹³⁸ Abdi İpekçi, "Sunay'ın Formülü ve Partiler", *Milliyet*, 19 Mart 1971, s.1

¹³⁹ Abdi İpekçi, "Sunay'ın Formülü ve Partiler", *Milliyet*, 19 Mart 1971, s.1

¹⁴⁰ Abdi İpekçi, "Sunay'ın Formülü ve Partiler", *Milliyet*, 19 Mart 1971, s.1

tehlikeyi önleyebilmek için anayasada bazı değişiklikler yapılması gerektiğine karar vermişti.¹⁴¹

Nihat Erim Cumhurbaşkanı Sunay'dan hükümeti kurma görevini aldıktan sonra Meclis'te grubu bulunan partilerin liderleriyle görüşüp destek isteyeceğini beyan etti. Süleyman Demirel bu destek talebini olumlu karşıladı. Demirel vereceği bu desteğin Erim'in şahsına değil, Türkiye'nin istikrarına, huzuruna, Parlamento'nun ayakta kalmasına vereceğini ifade ediyordu.¹⁴² 22 Mart 1971'de toplanan Adalet Partisi Genel İdare Kurulu, ona karşı iki yüz elli sekiz oyla Erim hükümetinin kurulmasına ve gerekirse hükümete üye verilmesine karar vermişti. Demirel TRT'ye verdiği demeçte, rejim ve anayasa buhranı olarak tanımladığı bu durumun daha kötü istikametlere sapmaması için çalıştıklarını belirtmişti. Sorumluluğuna partilerin katılmadığı bir koalisyon değil, bir iştirak mahiyetindeki nevi şahsına münhasır bir hükümete destek olacaklarını beyan etmişti.¹⁴³

12 Mart muhtırasından sonra partiler üstü hükümete oy verirken Süleyman Demirel'in gözettiği ilkeler; meclisleri açık tutmak, demokrasiyi giderilmesi imkansız tehlike ve zararlardan korumak, millet iradesine dönüş yolunu yeniden açmak ve milleti daha kötü günlere götürmemek. "Üye de rey de partiler üstü hükümete değil rejime veriliyordu. Zira bu büyük bir rejim buhranı idi ve hükümet, tali bir mesele haline gelmişti. Böylece parlamentoyu açık tutmak için, siyasetin bize verdiği imkânlardan faydalanmakta idik. Bu bir siyasetti. O günkü şartların gerektirdiği bir siyaset... Zaman haksız olmadığımızı gösterdi. Netice aldık ve millete giden yolları yeniden açtık."¹⁴⁴

"Ben oy verdim hükümetlere. Mizacıma, prensiplerime aykırı. Ama ben bir köprüyü geçeceğim. 'Oy vereceğim size' dedim. 'Kurun hükümetinizi'. Benim yapamadığımı o neyle yapacak? Arkamda şu kadar milletvekili, bu kadar halk var. Ve Türkiye'yi ben o gün onların hepsinden daha iyi biliyorum. Yapılacak bir şey

¹⁴¹ Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.176

¹⁴² Mehmet Ali Birand, *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, s.246-247

¹⁴³ Ali Haydar Soysüren, *12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri*, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi, 2014, s.197

¹⁴⁴ Süleyman Demirel, *1971 Buhranı ve Aydınlığa Doğru*, Ankara: Doğuş Ltd.Şti. Matbaası, 1973, s.18

varsa ben hepsini yaptım geliyorum zaten. Benim hızımı kesti. Ben yapamayacaktım da onlar mı yapacaktı.”¹⁴⁵

Demirel bu yorumuyla Türkiye siyasetinde gücün kaynağının neresi olduğunu, yapılması planlanan işlerin hangi güce dayanarak yapılabileceğini, kendisinin güvenoyu verdiği Başbakan Nihat Erim’i siyaseten “hadım” ettiğinin farkında olduğunu ortaya koymaktaydı.

Biz Türkiye’de değişimin, dönüşümün, hareketin millete dayanmadan başarılı olma şansının olmadığı yönündeki görüşümüzü bu satırlarda sürekli tekrarlıyoruz. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin, Turgut Özal reformlarının halkın desteği olmadan gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı kanaatindeyiz.

Erim’in kabinesini kurarken en büyük avantajının, kabinesine alacağı bakanlar için politik hesaplar yapmamak, sağa sola tavizler vermemek olacağını ileri süren Abdi İpekçi, partilerden seçtiği kabine üyeleri için ise parti liderlerinin onayını aldığını ifade ediyordu. “Kaldı ki Erim, bakanların önemli bir bölümünün partiler dışı teknisyenlerden olacağını açıkladı. Onların seçiminde hiçbir politik baskı altında kalmayacak.”¹⁴⁶

Erim’in hükümetine dâhil edeceği kişiler hakkında ortada dolaşan isimlerin bugüne kadar kısır ve bağınaz politik mücadelelere alet olmamış, bilimsel bağımsızlıklarını korumuş, yurt içinde ve dışında görev yapmış teknisyenler olduğunu ifade eden İpekçi, Erim’in bu kişileri bir araya getirerek çok büyük bir iş yaptığını ileri sürüyordu. “Ancak Erim’in avantajı olan bağımsızlık, bir yerde önemli bir dezavantajı da beraberinde getirmektedir. Kabine ne kadar iyi kurulursa kurulsun, parlamentonun desteği olmadan iş göremez. Oysa yeni hükümete bakan vermeyi kabul eden partiler dahi angaje değildir. Erim hükümeti, partilerin hükümeti olmayacaktır. Bu niteliği ile kesin bir dayanağı yoktur ve her an desteksiz kalmak tehlikesiyle karşı karşıyadır. Gerçi aslında yeni hükümetin hangi koşullarda işbaşına geldiği dikkate alınırsa çok güçlü bir dayanağının bulunduğu düşünülebilir. Ama

¹⁴⁵ Mehmet Ali Birand, *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, s.249

¹⁴⁶ Abdi İpekçi, “Kabine Kurulurken”, *Milliyet*, 24 Mart 1971, s.1

partiler bu baskıya ne kadar boyun eğeceklerdir? Ortamın değiştiğine inandıkları an, bugünkü tutumlarını değiştirmeye başlayacaklar mıdır?”¹⁴⁷

Erim hükümetinin hazırlayacağı reform tasarıları hakkındaki son sözü parlamentonun söyleyeceğini belirten İpekçi, partilerin onaylamayacağı bir kanunun Meclislerden geçmesinin mümkün olamayacağını ifade ediyordu. Yeni hükümete hiçbir şans tanımadan kendisini engellemelere maruz bırakmak İpekçi’ye göre iyi niyetle bağdaşmamakta hatta partilerin kişisel çıkar hesaplarına bağlanmaktaydı.¹⁴⁸

Abdi İpekçi’nin bu yazısında, yani 24 Mart 1971’de dile getirdiği bu kaygıların haklı olduğunu, izleyen süreçte görmüş olduk. Parlamento çoğunluğuna dayanmayan bir hükümet, “sanal” bir güvenoyu alarak işbaşına geldiğinde, yani “iktidar” olduğunda, “muktedir” olmadığını çok zaman geçmeden anlayacaktır. Anlamıştır da.

26 Mart 1971 günü programını hazırlamak için toplanan ilk Bakanlar Kurulunda Başbakan Nihat Erim, kurulacak hükümetin Atatürk’ün başlattığı reformları devam ettirmek azmiyle işbaşına geldiğini beyan etmekteydi. “Bizim hükümetimiz Atatürk’ün yaptığı, koyduğu Devrim Kanunlarını gereği gibi uygulamak üzere işbaşına gelmiştir.” Atatürk milliyetçisi olan hükümetin en başta gelen görevi Türkiye’de huzurun iadesine çalışmak olacaktı. Bir sonraki seçimlerde uygulanmak üzere yeni bir seçim kanunu hazırlayacak olan hükümet parlamento ile daima yakın bir işbirliği içerisinde olacaktı.¹⁴⁹

Erim Hükümetinin ilk görevi Cumhuriyet’in temellerini yıkmaya yönelik ve tarih boyunca bağımsız yaşamış bulunan Türk ulusunun bağımsızlığını dahi tehdit eden tehlikeyi, kızıl ihtilal komplosunu, bertaraf edilmesi ve kamu düzeninin yeniden tesis edilmesi olarak belirmişti. İkinci görev ise, 1961 Anayasasında öngörülen ve bu ana kadar gerçekleştirilmeyerek ekonomik ve sosyal bunalımlara yol açan reformların yapılması idi.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Abdi İpekçi, “Kabine Kurulurken”, *Milliyet*, 24 Mart 1971, s.1

¹⁴⁸ Abdi İpekçi, “Kabine Kurulurken”, *Milliyet*, 24 Mart 1971, s.1

¹⁴⁹ *Erim Hükümetlerinin Bir Yılı 7.4.1971-7.4.1972*, Ankara: Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü, s.7-8

¹⁵⁰ *Erim Hükümetlerinin Bir Yılı 7.4.1971-7.4.1972*, s.9

“Sayın İnönü’nün ‘mükemmel bir program’ dediği bu doküman için Sayın Ecevit ‘1961’den sonra gördüğümüz en sönük, en sulandırılmış, en anlamsız ve en boş hükümet programı’ demişti.” Sadi Koçaş, hükümet programının öneminin 12 Mart muhtırası çerçevesi içinde Atatürk devrim ve ilkelerine dönüşün bir belgesi oluşu olduğunu ileri sürüyordu.¹⁵¹

Birinci Nihat Erim Hükümetinin programında yer alan hedefler şu şekilde sıralanabilir:

- Atatürk ilkelerinin ve devrimlerinin tam olarak uygulanması
- İdari ve ekonomik yapının modernleştirilmesi
- Sosyal adaletin gerçekleştirilmesi konusunda kararlı adımlar atılması
- Bugünkü huzursuzluk ve asayişsizliğin hızla giderilmesi

Bu ana ilkelerin ışığı altında:

- Ekonomik ve siyasal bağımsızlık içinde kalkınma olanaklarının hızla hazırlanması
- Laiklik ilkesinin tam olarak uygulanması
- Öğretim birliğinin sağlanması
- Devlet kesiminin etkin bir şekilde çalışır hale getirilmesi
- Özel kesimin toplum yararına uygun bir çalışma düzeni, güvenlik ve kararlılık içinde kalkınmaya katkıda bulunması (Anayasa md.kırk)
- Gelir dağılımını düzeltecek vergi, bütçe, kredi ve başkaca tedbirlerin alınması
- Kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirlerin alınması (Anayasa madde.elli bir)
- Eğitimde fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesi
- Sağlık, sosyal yardım ve başkaca kamu hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve bunlardan yararlanmada eşitlik sağlanması
- Gençliğin temel sorunlarının ele alınması

¹⁵¹ Sadi Koçaş, *12 Mart Anıları*, s.92-93

Hükümetin ön planda yapmaya kararlı olduğu reformlar da şunlardır:

- Toprak reformu
- Milli Eğitim reformu
- Mali reformlar
- Hukuk ve Adalet reformu
- Devlet kesiminin yeniden düzenlenmesi
- Enerji ve tabi kaynaklarla ilgili reformlar¹⁵²

Birinci Nihat Erim kabinesi oluşturulmuş ancak Tarım Bakanı belli olmamıştı. Bu yüzden Koçuş'ın hiç değışle bir süre Tarım Bakanlığına da vekâlet etmesi düşünölmüştü. Zira Tarım Bakanı muhtıranın öngördüğü Toprak Reformunu gerçekleştirecekti. Bu yüzden Tarım Bakanının kim olacağı hassas bir konuydu. Ancak son akşam Tarım Bakanlığı için, kimin tavsiye ettiğı meçhul olan, Orhan Dikmen adı kabine listesine girmişti.¹⁵³

Nihat Erim kabineye Adalet Partisi'nden beş bakan-Doğan Kitaplı (Devlet), Cahit Karakaş (Bayındırlık), Haydar Özalp (Gümrük), Erol Akçıl (Turizm) ve Sezai Ergun (Spor)-, Cumhuriyet Halk Partisi'nden üç bakan-Sadi Koçuş (Başbakan Yardımcısı), İsmail Arar (Adalet) ve İhsan Topaloğlu (Enerji ve Tabii Kaynaklar)-, Miliyetçi Güven Partisi'nden bir bakan-Ferit Melen (Savunma)- almıştı. Demokratik Parti hükümete girmeyi kabul etmemişti. Diğer bakanlar partilerin dışından alınmıştı. Atilla Karaosmanoğlu (Ekonomik işlerden Sorumlu Başbakan Yardımcısı), Mehmet Özgüneş (Devlet), Hamdi Ömeroğlu (Sanayi ve Ticaret), Dr.Türkan Akyol (Sağlık), Orhan Dikmen (Tarım), Haluk Arık (Ulaştırma), Atilla Sav (Çalışma), Selahattin Babüroğlu (İmar ve İskân), Dr.Cevdet Aykan (Köy İşleri), Selahattin İnal (Orman), Özer Derbil (Dış Ticaret), Osman Olcay (Dış İşleri).¹⁵⁴

Erim kabineye, Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı olarak aldığı Atilla Karaosmanoğlu'nu Dünya Bankasından, Dış Ticaret Bakanı olarak aldığı Özer Derbil'i ise OYAK'tan “transfer” etmişti. Nihat Erim Portekiz Hükümetinin eski

¹⁵² *Erim Hükümetlerinin Bir Yılı 7.4.1971-7.4.1972*, s.8-9

¹⁵³ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.30-31

¹⁵⁴ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s.371-372

danışmanı Ayhan Çilingiroğlu'nu, Türk Petrolleri Genel Müdür Yardımcısı İhsan Topaloğlu'nu ve 1960'ta Devlet Planlama Teşkilatı'ndan sorumlu olan eski Kurmay subay Şinasi Orel'i kabineye dahil etti. Fakat Erim, parlamentodan tam destek alabilmek için, reformcuların yanı sıra Ferit Melen ve 1960'ların başındaki koalisyon hükümetlerinde reformları engelleyen Sait Naci Ergin gibi tutucu kişileri de kabineye almak zorunda kaldı.¹⁵⁵

Erim'in ifadesiyle; Atatürk'ün başlattığı reformları devam ettirmek, Atatürk'ün koyduğu devrim kanunlarını gereği gibi uygulamak amacıyla işbaşına gelmiş olan (Birinci) Erim hükümeti en başta Türkiye'de huzuru yeniden iadesine çalışacak, silahlı kuvvetlerin içerisindeki huzursuzluğu gidermeye çalışacaktı. 1961 Anayasasında öngörülen ekonomik ve sosyal reformlar Nihat Erim hükümetinin ikinci önceliği olacaktı.¹⁵⁶

Nihat Erim kabinesinin hükümet programında yer alan Eğitim reformunda; Atatürk ilkelerinin ve devrimlerinin tüm olarak uygulanmasının sağlanması, Atatürk'ün eğitimde birlik ilkesine aykırı tüm uygulamalara son verilmesi, İmam-Hatip okullarının orta öğretim sistemine uyacak şekilde ıslah edilmesi, özel yüksek okullar sorununun Anayasa Mahkemesi kararı ışığı altında öğrenci hakları zedelenmeyecek şekilde düzenlenmesi, orta öğretimde VII. ve VIII. Eğitim Şuralarında başlatılmış çalışmaların en kısa zamanda tamamlanarak değerlendirilmesi ve uygulanmaya konulması, öğrenci artışını karşılayacak sayıda ve nitelikte, Atatürk ülküsüne bağlı öğretim üyesi ve öğretmen yetiştirilmesi, bilimsel ve teknolojik araştırmalara büyük önem verilmesi, Anayasanın öngördüğü kültürel kalkınmanın daha etkin biçimde gerçekleştirilebilmesi için eğitim ve kültür işlerinin ayrılarak bir Kültür Bakanlığının kurulması öngörülmüştü.¹⁵⁷

Büyük bir reform kabinesi olma iddiasıyla göreve gelen Birinci Nihat Erim kabinesi, mevcut yapı içerisinde istedikleri reformları yapamayacakları sonucuna varan on birlerin istifasıyla sona ermişti. Bu kabine genel itibarıyla programındaki

¹⁵⁵ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s.338

¹⁵⁶ *Erim Hükümetlerinin 1 Yılı*, s.7-9

¹⁵⁷ T.C.Milli Eğitim Bakanlığı, *Eğitim Reformu 7 Nisan-31 Ağustos 1971*, Ankara: Planlama-Araştırma ve Koordinasyon Dairesi, 1971, s.10-12

hedeflere ulaşamamış, reform çalışmaları hazırlıktan ibaret kalmıştı. Bu kabinenin en göze çarpan iki icraatı; sıkıyönetim ve anayasa değişiklikleri ile sınırlı kalmıştı.¹⁵⁸

Ali Gevgilli Nihat Erim başkanlığındaki hükümetin ekonomik sorunlar üstünde uzmanlaşmış bir teknisyenler grubunu yan yana getirmesinin yadırgatıcı olmadığını ileri sürüyordu. 1970 Türkiye'sinin sorunları öncelikle ekonomikti ve bu ekonomik sorunların odak noktasında da çok yanlı bir sanayileşme hedefi yer almaktaydı. “İstenen; doğal kaynakları, değişik sermaye biçimleri ve birbirleriyle derinden çelişen yapısıyla topluma, temeli bireysel girişime dayanan bir sanayileşme süreci içinde yeni bir bütünlük getirmektir.”¹⁵⁹

Gevgilli tarihin yasasının, ekonomiye egemen olan gücün, kendi ekonomik siyasetini kolaylaştırıcı ve yerleştirici bir yapıyı gerçekleştirmesi olduğunu belirtiyordu. Büyüme denen olay, bu bütünlüğü sağlayan çevrelerin ürününden başka bir şey değildi. 1970’lerde Türkiye’ye getirilecek olan ekonomik yapı eskiye göre daha “ileri” bir nitelik taşıyordu. Büyük emlak sahiplerinin, aracı ve tefecilerin, bir bölüm ticaret sermayesinin geçmişi geri getirmek, yani, bir “restorasyon dönemi” başlatmak, geçmişi geri getirmek isteyenlerin mücadelelerine tanık olunacağı açıktı. Sanayileşmenin geriletmeye başladığı sosyal güçlerin temsilcisi olan Demokratik Parti’nin partiler üstü hükümette yer almamasının, eski düzenin egemen unsurlarının, sanayinin kendilerine meydan okuyarak getirmeye çalıştığı düzene bir tepki olarak değerlendirilebilirdi. “Reformlar yakınlaştıkça eski güçlerin karşı tepkilerinin daha da sertleşmesi şaşırtıcı olmayacaktır.”¹⁶⁰

Sanayileşmenin toplumda yaratacağı etkinin “ilerici” bir etki olduğu görüşüne katılıyoruz. Büyük emlak sahiplerinin, aracı ve tefecilerin, ticaret sermayesinin bir bölümünün bu değişim dalgasına karşı koyarak bir “restorasyon” dönemi başlatmaya çalışmasını normal karşılıyoruz. Toplum içerisinde yer alan her kesimin, yasalar çerçevesinde, kendi çıkarını savunma hakkına sahip olduğunu düşünüyoruz. Kurulu bir düzeni değiştirmeye niyet edecek kadro ise bu değişikliği yapacak yeterli güce,

¹⁵⁸ Ali Haydar Soysüren, *12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri*, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi, 2014, s.495

¹⁵⁹ Ali Gevgilli, “Erim Kabinesi Kurulurken”, *Türkiye’de 1971 Rejimi*, s.237 *Milliyet* 26 Mart 1971

¹⁶⁰ Ali Gevgilli, “Erim Kabinesi Kurulurken”, *Türkiye’de 1971 Rejimi*, s.237 *Milliyet* 26 Mart 1971

halk desteğine sahip olmalıdır. Aksi taktirde millet adına egemenliği kullanma yetkisinin meşru ve yasal temsilcisi olan parlamentoya “rağmen” adım atamaz.

Kurtul Altuğ, Birinci Nihat Erim kabinesi içerisinde reform kanadını oluşturan bakanları şöyle sıralıyordu; Atilla Karaosmanoğlu, Sadi Koçaş, Özer Derbil, Atilla Sav, Türkan Akyol, Selahattin Babüroğlu, Hamdi Ömeroğlu, Şinasi Orel, Mehmet Özgüneş, İhsan Topaloğlu, Cahit Karakaş.¹⁶¹ Altuğ on birler adını alan topluluk içinde de ikilik olduğunu öne sürüyordu. Atilla Karaosmanoğlu, Özer Derbil, İhsan Topaloğlu bir grubu oluşturuyordu. Sadi Koçaş, Türkan Akyol, Mehmet Özgüneş ise diğer bir gruptu. “Selahattin Babüroğlu ise kendini işe veren bir çalışkan adamdı.”¹⁶²

Altuğ, İhsan Topaloğlu’nun Nihat Erim tarafından az sevilen bir kişi olduğunu ileri sürmekteydi. Erim Topaloğlu’nu fazla katı buluyordu. Erim’in dengeci üslubu ile, Topaloğlu’nun tavizsiz üslubu ters düşüyordu. “Topaloğlu gerçek bir reformcu idi.”¹⁶³

Milli Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, “Eğer Melen kabinede yer almazsa Milli Güven Partisi için bu prestij kırıcı olur” diyerek Melen için Erim’e baskı yapmıştır. Melen önce Bayındırlık için kamuoyuna duyurulmuş ancak sonradan Milli Savunma Bakanlığına getirilmiştir.¹⁶⁴

Ergin ve Melen’in kabineye dahil edilmesi, kabinede görev alan “beyin takımı” için kuşku nedeni oluyordu. “Biz reform kabinesi olarak ortaya çıkacağız. Ama içimizde bir Sait Naci Ergin vardır ki, kendisi bir banka grubunun temsilcisidir. Bir Melen vardır ki, onun kişiliği ile bizim reform anlayışımızın bağdaşmasına imkân yoktur. O halde onlar kalır biz gideriz.” Erim için böyle sonuçlanmaması için “inkâr götürmez” politikacılık tecrübesiyle iki tarafı uzlaştırdı, kabinede yer almaları için onları ikna etti.¹⁶⁵

“Melen o katı, o vazgeçmez alışkanlıkları ile Birinci Erim kabinesinde hep dert olmuştur ve Erim onu kırmamak, gücendirmemek için kendi misyonunu bile

¹⁶¹ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.128

¹⁶² Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.165

¹⁶³ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.144

¹⁶⁴ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.22

¹⁶⁵ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.21

tehlikeye atmış, kamuoyu önünde, ‘reform yapacağım diye ortaya çıkan ama hiçbir şey yapamayan dengeci, tavizci bir politikacı’ olarak damga yemiş, açıkça söylemek gerekirse, şansını kötü kartlara feda etmiştir. Yoksa Erim çok politikacıda mevcut olmayan niteliklere sahipti ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı koltuğuna herkesten çok yakışıyordu.”¹⁶⁶

“Nihat Erim başlangıçta Türkiye için bir ‘olay’ değil, bir köklü reform hareketinin başlangıcı oluyordu.”¹⁶⁷

2.1 Nihat Erim

İsmail Nihat Erim, 1912 yılında Kocaeli’nin Kandıra ilçesinde doğdu. Aslen Posof, Ardahan Erim köyündendir. Soyadını da oradan almıştır. Orta öğretimini Galatasaray Lisesi’nde tamamladı. 1936 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. 1936-1939 yılları arasında Paris Hukuk Fakültesi’nde doktora yaptı. 1939 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne kamu hukuku doçentliğine atandıktan sonra 1941’de profesör oldu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ndeki kamu hukuku derslerine ek olarak Siyasal Bilgiler Okulunda devletler hukuku dersleri verdi. Ankara Üniversitesi’ndeki görevi devam ederken Dışişleri bakanlığına hukuk müşaviri tayin edildi (1943). San Francisco’da Birleşmiş milletlerin kuruluş konferansında Türk heyetinde müşavir olarak görev aldı (1945).

1946 Seçimleri’nde Kocaeli’nden bağımsız milletvekili seçildi, daha sonra parlamentoda C.H.P. grubuna katıldı. İkinci Hasan Saka kabinesinde bayındırlık bakanı olarak görev aldı. Şemsettin Günaltay kabinesinde ise başbakan yardımcısı oldu. 1950’de CHP muhalefete düşünce partinin organı olan Ulus gazetesinde yayın danışmanı ve başyazar olarak görevlendirildi. Bu ara üniversitedeki görevine döndüyse de kısa bir süre sonra istifa etti (1953). Ulus gazetesinin kapanmasından sonra Yeni Ulus-Halkçı gazetesini çıkardı (1953). Kıbrıs ile ilgili Londra görüşmelerine katıldı (1956). Aynı yıl Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun Türk üyeliğine seçildi; bu üyeliği 1962’ye kadar devam etti.

¹⁶⁶ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.23-24

¹⁶⁷ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.5

Erim 1959-1961 yılları arasında BM Uluslararası Hukuk Komisyonu üyesi olarak görev aldı. 1961’de CHP milletvekili olarak yeniden TBMM’ye döndü ve Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkan Vekili oldu. Merkezi Lahey’de bulunan Devletler Hukuku Enstitüsü’ne üye seçildi (1963). 1964 Seçimlerinde yeniden seçilerek, yeniden CHP Grup Başkan Vekilliğine getirildi. Birleşmiş Milletlerdeki Kıbrıs görüşmelerinde Türkiye heyetine danışmanlık yaptı. 1961-70 yılları arasında Avrupa Konseyi’nde Türkiye Parlamentosu’nu temsil etti ve başkan yardımcılığı yaptı (1969).

12 Mart 1971 Muhtırası’nın ardından CHP’den ayrılması koşuluyla hükümeti kurmakla görevlendirildi. 26 Mart 1971’de kurduğu partiler üstü Birinci Erim Hükümeti 3 Aralık 1971 tarihinde istifa etti. Yeniden hükümeti kurmakla görevlendirildi; kurduğu otuz dördüncü Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti 22 Mayıs 1972 tarihine kadar işbaşında kaldı. 1977’ye kadar Cumhuriyet Senatosu’nda kontenjan senatörü olarak görev yaptı.

19 Temmuz 1980’de İstanbul Dragos’taki evinin yakınındaki bir deniz kulübünde Dev-Sol militanları tarafından silahlı saldırı sonucu öldürüldü.

Birinci Nihat Erim hükümetinde basın başdanışmanlığı görevini yürütmüş olan gazeteci-yazar Kurtul Altuğ Erim’i, her şart içinde moralini kaybetmeyen bir kişi olarak tanımlıyordu. “... yakınında bulunan biri olarak söylüyorum; arkadaşları ne denli moral bozukluğu içinde olursa olsunlar o, devlet adamlarında aranan soğukkanlılığı ile meseleye el atar ve çevresine moral verirdi.”¹⁶⁸ Altuğ’un üstün niteliklere sahip bir başbakan olarak tanımladığı Erim’in, Altuğ’a göre en büyük kusurları dengesi ve idare-i maslahatçı olması idi.¹⁶⁹ Bununla birlikte Altuğ’a göre, Nihat Erim’den sonra gelecek başbakanların Erim kadar medeni, Erim kadar anlayışlı, bir basın ilişkisi kurabilmesi mümkün değildi.¹⁷⁰

Yeni Başbakan adayı Nihat Erim aylık sosyalist dergi *Aydınlık*’ın yaptığı tanımlamaya göre, “aldatmacalara sapmayarak tutarlı bir statükocu çizgiyi” izlemiştir. Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti arasında savrulan siyasi

¹⁶⁸ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.66

¹⁶⁹ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.57

¹⁷⁰ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.51

kariyeri ile Erim'in, bağımsız ve gerçekten demokratik bir Türkiye'yi özleyen ve onun uğrunda mücadele eden ilerici güçlerin temsilcisi olması düşünülemezdi. "Haksızlık etmemek için belirtmek gerekir ki Erim'in geçmişte bir Morrison Şirketi temsilciliği, kendisini ve kardeşlerini yüz milyonluk bir servetin sahibi kılan şaibeli işler, camilere bomba koyarak yobaz saldırıları tertipçiliği, siyasi cinayetler kışkırtıcılığı pek yoktur."¹⁷¹

Erim şahsi açıdan çok üstün niteliklere sahip bir kişi olabilirdi. Kendisinin savunduğu reform planını uygulamaya koymak amacıyla başbakanlık koltuğuna oturmuş, ancak hükümetinin bu işi yapabilecek parlamento yani halk desteğine sahip olmaması nedeniyle, kendisine destek verecek partilerin üyelerini hükümete dâhil etmiş, bir "yamalı bohça" hükümeti ile yola çıkmış, kendisine destek veren partilerin çizdiği yol haritasını izlemiş, onların müsaade ettiği adımları atmak mecburiyetinde kalmıştır.

2.2 Kabine Faaliyetleri

Birinci Nihat Erim kabinesi 7 Nisan 1971 tarihinde parlamentodan üç yüz yirmi bir oyla güvenoyu aldığı anda Erim, parlamentonun güvenine mazhar olduğunu düşünmüş, bu da kabineye şevk vermişti. "Gerçi kabinenin büyük kısmı parlamentoya dayalı bir hükümet yerine, muhtıraya dayalı bir hükümet görüşünde idiler ama gene de sağlam zemine oturmak bir rahatlatıcı unsur oluyordu."¹⁷²

Başbakan Nihat Erim, Türkiye'nin en seçkinlerinden kurulu olduğuna inandığı kabinesinin genel politikasını şöyle açıklıyordu. "Hiçbir taviz vermeyecek ve reformları yapacağız. Ama bu demek değildir ki parlamentoya karşı çıkacağız. Bu demek değil ki, bizi ordu getirdi deyip rest çekeceğiz. Bir mengene politikası uygulayacağız. Açıklayayım arkadaşlar; yani olayları, her gün mengenenin bir dişlisini sıkı sıkı, yavaş yavaş çözümleyeceğiz."¹⁷³

¹⁷¹ "Bir Daha Hazırlıksız Yakalanmayalım", *Aydınlık*, Mart-Nisan 1971 sayı.29-30

¹⁷² Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.47

¹⁷³ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.124-125

Koçaş'ın Birinci Nihat Erim hükümetinin aldığı üç yüz yirmi bir kabul oyuyla oluşan güvenoyu hakkındaki değerlendirmesi şu şekilde idi; “Bu bir rekordu. Yıllardır hiçbir hükümet böylesine bir güvenoyu alamamıştır. Ama üzgündüm. Bu güvenoyu bize, bizim programımıza verilmemişti. İçten değildi. İçten olsaydı, Türkiye'nin özlediği reformları, en az yüzde seksen kapsayan bu programa oy vermeyen, daha doğrusu oylamaya katılmayanların oy vermesi gerekirdi. Kısaca programı beğenmesi gerekenler ya oy vermemiş, ya da oylamaya katılmamışlardı. İçleri burkula burkula oy verenlerin çoğunluğu programı beğenmeyen, reformları istemeyenlerdi.”¹⁷⁴

“...yapacak öylesine işler, peşinde koştuğumuz öyle idealler vardı ki, reformlar, devrimler, Atatürkçülüğün rayına oturtulması, plan çalışmaları hakimdi bize. Başka şey görmüyordu gözümüz.”¹⁷⁵

“O devirleri hatırlayanlar, bileceklerdir. 12 Mart bir değişik hava içinde, büyük ümitlerle gelmişti. Sosyal adalet, haksızlıklara tepki, devrin iktidarının, o iktidarın başındakilerin aileleri hakkındaki söylentiler, 12 Mart'ı oluşturan nedenlerdi... O halde 12 Mart bir ilerici atılımdı ve 12 Mart'ın getirdiği hükümetin, hiç değilse, çağın koşullarına uygun bir hükümet gerekliydi... Ama aynı kabine listesi ilan edildiğinde bir Sait Naci Ergin'i, bir Cevdet Aykan'ı, bir İsmail Arar'ı, bir Orhan Dikmen'i, bir Doğan Kitaplı'yı, bir Ferit Melen'i görenler feryadı bastılar...Bu nasıl iştir.”¹⁷⁶

Kurtul Altuğ Birinci Nihat Erim hükümetini “iktidarsız bir iktidar” olarak tanımlıyordu.¹⁷⁷ “O Tağmaç kafasıdır ki 12 Mart'ı unutturmak isteyenlerin ekmeğine yağ sürerken 12 Mart'a gönül verenleri özgürlük savaşına itti. Erim sokağa hâkim olmak için, başkalarına taviz vermek zorunda kaldı. O günden sonra, o kendinden emin, o şevkli Erim gitmiş yerine ‘dengeci’ bir Erim gelmişti. Bununla Erim'i suçlamak istemiyorum. Çektiği sıkıntıları yakından izlediğim için, ayrıca hak da veriyorum. Erim kime bel bağlayacaktı. Sunay'a ve Tağmaç'a mı, yoksa Gürler'e ve

¹⁷⁴ Sadi Koçaş, *12 Mart Anıları*, s.147

¹⁷⁵ Sadi Koçaş, *12 Mart Anıları*, s.132

¹⁷⁶ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.126

¹⁷⁷ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.48

Batur'a mı? Erim burada tercihini ters yaptı. Tağmaç'a baktı. Gürler ve Batur'u görmezden geldi. Bu hatalı tercih Erim'in siyasi hayatını yedi bitirdi.”¹⁷⁸

“Üç-dört ay hem Erim'le, hem benimle aynı bağlılıkla çalışan Sayın Altuğ, doğan şartlar karşısında Erim'in bu kervanı yönetemeyeceğini, ilk teşhis eden değilse bile, ilk açıklayanlardan biri oldu.”¹⁷⁹

“Türkiye'de ve Türkiye ile aynı şartlara sahip olan her yerde, aşırı uçların en büyük korktukları şey reformdur. Daha doğrusu reformların başarı sağlaması suretiyle toplumun sosyal adalete, sosyal güvenliğe ulaşmasıdır. Ancak reformcular başarılı olamaz ve reform fikri yozlaştırılırsa, o zaman adaletsiz ve güvencesiz kalan toplumları kendi diktatoryalarına giden yıkıcı devrim fikrine inandırabilecekleri inancı içindedirler.”¹⁸⁰

Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur, Nihat Erim hükümetinin programını, 12 Mart muhtırasının, Silahlı Kuvvetlerin o ana kadar dile getirdikleri düşüncelerin tümünü kapsadığı görüşündeydi.¹⁸¹ Bu programın uygulanamayışının nedenlerini ise Batur, şu şekilde sıralıyordu; Meclis aynı Meclis, partiler aynı partiler, kafalar aynı kafalar. “...bütün bunlara ilaveten iktidardan uzaklaştığı için, Adalet Partisi Genel Başkanında kişisel bir burukluk ve kırgınlık var.”¹⁸²

Türkiye bakımından 1970'lerin ilk özelliğinin bir sanayi toplumu olmak olduğunu ifade eden Gevgilli, yeni dönemin hedeflerinin ise bu özlemle çelişen ekonomik, politik ve sosyal yapıların tasfiyesi olduğunu öne sürüyordu.¹⁸³ “...taşranın eski tip zenginlerinin sosyo/politik örgütü olmak isteyen Milli Nizam Partisi, geniş Sünni yığınları arasında Nakşileri yanına toplamaya çalışmış ve bu yolda belirli başarılar sağlamıştır.”¹⁸⁴

1971 Türkiye'sinde ülkeyi ileri götürmek isteyen sanayinin önündeki engelleri; kökleri dünde kalan aracı ve tefeci, büyük mülk ve rasyonel işletme

¹⁷⁸ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.50

¹⁷⁹ Sadi Koçaş, *12 Mart Anıları*, s.350

¹⁸⁰ Sadi Koçaş, *12 Mart Anıları*, s.387

¹⁸¹ Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler*, s.311

¹⁸² Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler*, s.315

¹⁸³ Ali Gevgilli, “İşçiler ve Büyük Sanayi...”, *Türkiye'de 1971 Rejimi*, s.243 *Milliyet* 9 Nisan 1971

¹⁸⁴ Ali Gevgilli, “Sanayi Toplumu Eşiğinde Layiklik”, *Türkiye'de 1971 Rejimi* s.247, *Milliyet* 19 Nisan 1971

düzeyine geçememiş geniş toprak sahipleri ile bazı küçük ticaret sermayesi olarak tanımlayan Gevgilli, bu zümrelerin siyasal alandaki temsilcisi partileri aracılığıyla 1971 Rejimine ilk günden itibaren tepki verdiklerini ileri sürüyordu. Ekonomiye ve topluma modern Batının yapısal ve kurumsal özellikleri katılmak istendiğinde gelenekçi, tutucu güçlerin geçmişi geri getirmek isteyen “restorasyon” çabaları yeni boyutlar kazanıyordu. “Söz gelişi, Milli Nizam Partisi’nin Ortak Pazara karşı çıkış gerekçeleri, yaklaşan modern kapitalist ilişkilerin getireceği ekonomik ve sosyal değişikliklerle çok yakından ilgiliydi.”¹⁸⁵

Ali Gevgilli 12 Mart 1971 sonrasında başlayan yeni rejimin ilk aşamasının topluma modern kapitalizme özgü rasyonelleri kazandırmak olduğunu belirtiyordu. “...tefecisi, aracısı, toprağını iyi işleyemeyen ağası ile eski sosyal ilişkileri bu yönde ortadan kaldırmak isteyen büyük burjuvazinin”¹⁸⁶, kendisine destek olan geleneksel devlet mekanizmalarıyla birlikte, çözilemeyen düğüme darbe atması oluyordu.”¹⁸⁷

Gevgilli, önceleri reformlardan bahseden rejimin sıkıyönetim, ev ve kitap aramaları, seri halindeki tutuklamalar eliyle sertleşerek o ana kadar kendisine alkış tutan küçük burjuvaziye hedef aldığını ifade ediyordu. İktidarın asıl hedefi, getirilmek istenen yeni düzene ve onun devlet anlayışına orta ve küçük burjuvaziden gelebilecek tepkilerin karşılanmasıydı.¹⁸⁸

Birinci Nihat Erim kabinesinin belirli kesimlerde yarattığı heyecanı, kendisine bağlanan umutları günü gününe görmek çok hoş. Erim’in yapmasının beklendiği dönüşümün itici gücünün, halk desteğinin, eksik olduğunu görüyorlar. Buna rağmen umutlular. Analizlere halkı, milleti, sıradan yurttaşı dâhil etmeme, onu yok sayma tavrı geçmişte olduğu gibi bugün de devam ediyor. Yurttaşın tarihin aktörü, yapıcısı olduğunu kabul etmemek bizi doğru bir analiz yapmaktan uzaklaştırıyor. Tatbikatın nasıl olduğunu araştırmamız, onu bulmamız gerekli. Alınan

¹⁸⁵ Ali Gevgilli, “Sanayi Toplumu Eşiğinde Layiklik”, *Türkiye’de 1971 Rejimi* s.245-246, *Milliyet* 10 Nisan 1971

¹⁸⁶ TUSİAD’ın kuruluşu Nihat Erim kabinesinin güvenoyu almasından bir hafta sonraya rastlıyor. Nihat Erim kabinesi, değişim açısından, büyük burjuvazi için umut kaynağı olarak görülüyor. Değişimin gerçekleştirileceğine inanılıyor sanki. Galiba egemenliğin kaynağı olan millet ve onun temsilcisi parlamento kimsenin umurunda değil.

¹⁸⁷ Ali Gevgilli, “Yeni Bir Dönem ve Halkımız”, *Türkiye’de 1971 Rejimi* s.266, *Milliyet* 30 Nisan 1971

¹⁸⁸ Ali Gevgilli, “Yeni Bir Dönem ve Halkımız”, *Türkiye’de 1971 Rejimi* s.266, *Milliyet* 30 Nisan 1971

kararların eksiksiz uygulandığını veya bugün bizim zannettiğimiz gibi geçmişte de aynı şekilde algılanıp uygulandığını düşünmek bizi yanıltabilir. “Devlet kanun çıkarır, nizamname yapar. Tabii ki uygular. Devleti temsil edenler bu belgelerde yazılı olanın emredildiği zaman ilgili organlar eliyle yapıldığını varsayarlar. Zira devlet adına güç ve iktidar kullanmak bu beklentinin zeminini oluşturur. Ancak uygulama her zaman yazıldığı gibi olmayabilir. Kanun çıkaran ile uygulayan aynı şeyi anlamamış olabilir.”¹⁸⁹

Yeni kabineyi kurmakla görevlendirilen Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekili Nihat Erim’in, başbakan olduğunda taşıyacağını ileri sürdüğü “tarafsız” ve “partiler üstü” nitelikler aylık sosyalist dergi *Aydınlık* tarafından eleştiriye tabi tutuluyordu. *Aydınlık*, anarşinin hüküm sürdüğü, iç savaşın eşiğine gelmiş bir ülkede, karşı devrimci gidişe “dur” diyerek devrim kanunlarını uygulayacağını, emekçi halktan yana reformları gerçekleştireceğini iddia ederek başa gelen bir hükümetin ve onun başbakanının “tarafsız” ya da “partiler üstü” olamayacağını ileri sürüyordu. “...tarafsız olduğunu iddia eden kimse, gerçekte hangi tarafta olduğunu açıkça söylemek istemeyen kimsedir.” Birçok bakımdan ilerici nitelikte bir anayasayı çiğneyen bir siyasi iktidara ve onunla zımni ittifak halinde olan sahte muhalefete karşı çıkmayan, “faşist ve yobaz” saldırılarda dökülen devrimci kanların hesabını sormayan bir hükümet, üstelik içerisinde iktidardan düşürülen siyasi çevrelerden gelen bakanların bulunduğu bir hükümet, ne reformcu, ne kuvvetli ne de inandırıcı olabilirdi.¹⁹⁰

Aydınlık dergisi daha sürecin başında, geleceğin nasıl olabileceğine dair bir öngörude bulunuyor. Derginin yaptığı “faşist” ve “yobaz” tanımlamalarının bir ekonomik ve siyasal yapıyı açıklamada yeterli olduğunu düşünmüyoruz. Hatta şu kanıdayız ki bu toplumun sağ veya sol kesiminin görgü ve bilgi bakımından diğerinden farklı değiller. Türkiye’de gücü eline geçiren kesimin muhalefetteyken eleştirdiği icraatı tereddüt etmeden uyguladığını müşahade edebiliriz.

¹⁸⁹ Cezmi Eraslan, “Tarihçiliğin bilinmeyen ya da göz ardı edilen kaynaklarından biri: Efemera”, *Efemera*, sayı.17, Mayıs-Haziran 2020

¹⁹⁰ “Bir Daha Hazırlıksız Yakalanmayalım”, *Aydınlık*, Mart-Nisan 1971 sayı.29-30

Kurtul Altuğ, Nihat Erim'in ilk önemli hatasını yirmi yedi sayfalık hükümet programını Meclis'te okurken değil, hükümet programı üzerinde yapılan konuşmalara cevap verirken yaptığını ifade ediyordu. Erim parlamenterlere hitaben: "Bu programı sizlerle, parti liderleri ile birlikte gerçekleştireceğiz. Sık sık konuşacağız, Sayın Demirel'i rica edeceğim. O gelmezse ben gideceğim. O, bana bir defa gelirse, ben onun ayağına yirmi defa gideceğim" dedi.¹⁹¹

Yani Nihat Erim, tasarladığı dönüşümü Meclis olmadan yapamayacağını farkında. Hakimiyetin kaynağının millet olduğunun herkes farkında ama, millet ve onun temsilcisi olan meclis yokmuş gibi davranılıyor. Kendi tayin ettikleri bir "Atatürk" figürüne dayanarak Gazi Paşayı taklit etmeye çalışıyorlar ama geçmiş tahlilleri çok problemlili. Gazinin belki otoriter, baskıcı sayılabilecek bazı eylemleri hayata geçirinceye kadar inşa ettiği "meşruiyet yapısı"nı hiç dikkate almıyorlar. Gazinin yaptıklarının "Türk İnkılabı" yolculuğunun parçası olduğunun farkında değiller kanımızca. Gazi Paşanın "benim verdiğim tüm emirler yerine getirilir, çünkü ben yerine getirilemeyecek emir vermem" sözünün içinde, derin tahlil gücünün saklı olduğunu fark etmek gerekli.

"Erim'in programı, Türk ekonomisinin en gelişmiş kesimine, yani Koç gibi insanların temsil ettiği modern sanayi kesimine hitap ediyordu. Diğer kesimler için reform olasılığı, özellikle toprak reformu, toprağın vergilendirilmesi, yabancı sermaye ve bağlantılarına yönelik sınırlamalarla ilgili sözler, tehlike işaretiydi. Karaosmanoğlu, ekonomiden sorumlu Başbakan Yardımcılığına atandığında bu tehlike işareti iyice hissedildi." Türk kapitalistleri Dünya Bankası eski teknokratı Atilla Karaosmanoğlu'nu radikal bir sosyalist, kendi varlıkları için bir tehdit olarak görüyorlardı.¹⁹²

Erim'in reform programı, küçük bir azınlığı oluşturan en büyük sanayicilerin dışında kalan iş dünyası tarafından büyük tepki ile karşılaştı. Bu kesimler programı, kendi varlıkları için bir tehdit olarak algıladı. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Genel Kurul Başkanı Raif Onger, özel sektörün ülkenin ve onun demokrasisinin teminatı olduğunu ileri sürdü. Bu teminatı ortadan kaldıracak her

¹⁹¹ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.37

¹⁹² Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s.346-347

hangi bir girişim ekonomiyi sarsacak, istikrarı bozacak ve milletin refahına zarar verecekti. Hükümet özel girişime karşı olmamalı aksine onun yanında olmalıydı.¹⁹³

Adalet Partisi muhtıra ile iktidardan uzaklaştırılmış olsa da kimsenin öngörmediği bir biçimde gelişmelerin seyrine etki etme gücünü elinde tutacaktı. “Hükümet istifa edince parlamentoyu kapatmayan¹⁹⁴ askerler, aynı parlamentonun desteğiyle yeni bir hükümet kurdurmak istediler.” Parlamentoyu açık tutabilmek adına partiler üstü Nihat Erim hükümetini destekleyen Adalet Partisi kendi görüşlerine ters düşen noktalarda hükümetten desteğini çekti.¹⁹⁵

Adalet Partisi kendi çıkarına uygun gördüğü anayasa değişikliği ve sıkıyönetim ilanı gibi konularda Erim hükümetine destek vermiş, kendi çıkarına aykırı olacak olan Toprak Reformu konusunda ise hükümetten desteğini çekmişti. Bir siyasi partiyi kendi tabanının, kendisini destekleyen çevrelerin zararına olabilecek konularda olumsuz bir tavır ortaya koymasından daha başka bir hareket tarzı düşünülemez. Hele bir de bu parti parlamentoda çoğunluğa sahipse, “kerhen” desteklediği bir hükümete adım attırmaz.

Sahibinin Arif Ertunga, Yazı İşleri Müdürünün ise Levend Esmer’in olduğu *Parlamento* dergisi, Adalet Partisinin en yüksek organı olan Genel İdare Kurulunun bir karar alarak Erim kabinesindeki bakanlarını çekmeyi öngördüğünü, bu hareketle Türkiye’nin bir buhranın eşiğine yeniden getirilmiş olduğunu ve bu işten gerçekten sorumlu olan kişilerin ellerini şakaklarına alarak düşünmeye sevk ettiğini yazıyordu. “Böyle bir hareketin nedenini çok ilerlerde aramakta fayda vardır. Adalet Partisi’nin başı, uzun süredir kendisince pek taktir edilmesi gerektiğine inandığı bir politik oyunun içindedir. Bu oyun Türkiye’nin devamlı buhran içinde bulunduğu intibamı vermek ve gelecek bir seçimde partisinin böylesine bir ortamdan faydalanarak ‘mağdur’ kişilerin topluluğu psikolojisinden faydalanmaktadır. Yani Bay Demirel’in amacı bir seçime, tamamı tamamına 1961 Adalet Partisi gibi girmenin ortamını yaratmaktan ibarettir.”¹⁹⁶

¹⁹³ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s.347

¹⁹⁴ Aslında bu sözün doğrusu “kapatamayan” olmalı, zira hâkimiyetin kaynağı olan millettten doğrudan “yetki” almayan bir gücün, milletin temsilcisi olan bir organı kapatması düşünülemez.

¹⁹⁵ Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s.64-65

¹⁹⁶ Parlamento, “Umut ve Dağ”, *Parlamento*, sayı.7, s.5

Adalet Partisi, gücü elinde tutup işi yokuşa sürmekle Erim kabinesini iş göremez hale getirme hesapları yapmaktadır. Bu hareket tarzıyla kazandığını zanneden Adalet Partisi bir yer geldiğinde kaybettiğini anlayacaktı. Ancak Adalet Partisinin bu kaybı aslında Türkiye'nin kaybı olacaktı.¹⁹⁷

Parlamento dergisinin yaptığı bu yoruma katılmıyoruz. Her siyasi parti, siyaset hayatında attığı her adımda, kendisini destekleyen seçmenlerinin, milletin çıkarlarını arttırmayı hedefler. Ekonomik ve siyasi grupların çıkarlarının üzerinde bir ulusal çıkarı tayin etmek her hangi bir zümrenin işi, harcı değildir. Siyasi partiler programlarını, hedeflerini millete sunar. Millet de uygun gördüğü siyasi parti veya partilere oy verir. Ulusal çıkar da halkın oyuyla şekillenen meclisin içinden çıkacak hükümet eliyle gözetilir.

Erim hükümetinden ayrılan Adalet Partili bakanlar, biri hariç, kabineye geri dönmüşlerdi ancak bu dönüşün bakanlar veya Adalet Partisi için ne kadar huzurlu olduğu meçhuldü. Adalet Partisi ve Erim hükümeti arasındaki mücadelenin ateşi küklenmiş gibi görünse de alevin bacayı yeniden sarması yakın bir ihtimal gibi gözükmekteydi. “Bunun önü alınabilecek midir? İşte meselenin çözüm noktası buradadır ve gelecek günlerin getirecekleri gerçekten memleketimiz için önem taşıyan bir problem olarak ortaya çıkacaktır.”¹⁹⁸

Sükûnun yerine gelmesinin ardından ortaya çıkan ve halkı birinci dereceden ilgilendiren zamlara tanık olunmuştu. Pek çok maddeye yapılan dolaylı ve dolaysız zamlar neticesinde hayat pahalılığı ortaya çıkmış, hükümetin bütün icraatı kamuoyu tarafından duyulmaz, anlaşılmaz, hissedilmez olmuştur.¹⁹⁹

Hükümet politikalarının işadamları çevresinde tereddüt yaratmış ve iş hacmi gerçekten daralmıştır. Her ne kadar Erim, hayat pahalılığının gerçek sebebinin üretimdeki bu daralma olduğunu ileri sürse de bu durum, Erim hükümetinin kamuoyundaki desteğinin azalmasına sebep olmuş ve buhranın eşiğine kadar gelinmişti. “Her ne kadar, yetkili ağızlardan –genellikle politikacıların- buhranın eşiğinden dönüldüğü, artık meselelerin halledildiği, Hükümetin görevine devam

¹⁹⁷ Parlamento, “Umut ve Dağ”, *Parlamento*, sayı.7, s.5

¹⁹⁸ Parlamento, “Buhranın Sebepleri”, *Parlamento*, sayı.8, s.5

¹⁹⁹ Parlamento, “Buhranın Sebepleri”, *Parlamento*, sayı.8, s.5

edeceği ve programını gerçekleştirmede yardımcı olunacağı söylenmekteyse de, gene de zihinlerde tereddüt mevcuttur ve meselelerin ne olacağı, zamana bırakılmıştır.”²⁰⁰

Bu makalede de zikr edildiği gibien iyi sismograf piyasadır. Piyasa siyasete, hükümete güvenini kaybettiği an; iş hacmi daralır, piyasa aktörleri pozisyonlarını değiştirme konusunda mütereddit davranır, yatırımlar dırır, arz düşer, talep artmasa da fiyatlar yuları tırmanır.

“Kabinenin reformcu kanadı (tarafından) 1972 yılı bütçesinin hazırlanmasında vergi kaynaklarının ve özellikle kamu yatırımlarını karşılayacak niteliğe kavuşturulması önerildi. Hükümet programında önerilen vergi reformunun yapılması vergi adaletinin gerçekleştirilmesi istendi. Buna Maliye Bakanlığı karşı çıktı. Karşı çıkmaktan öte, iş uyutulmak istendi. Hükümetin bir kanadı yeni vergilere, açıkçası vergi reformuna karşı çıkıyordu.”²⁰¹

Reformlar ve bunların gerçekleştirilme yöntemleri üzerinde Hükümet içerisinde ihtilaf çıkaran on bir bakanın istifası üzerine 3 Aralık 1971 tarihinde Birinci Nihat Erim hükümeti istifa etti.²⁰² 4 Aralık 1971 sabahı, Çalışma Bakanı Atilla Sav, on birlerin sözcüsü olarak açıklama yaptı ve istifa nedenlerini kamuoyuyla paylaştı. “Bizim istifamız sekiz ayı geçen gelişmiş, birçok nedenlerin olmasındandır. Yurdumuzun muhtaç olduğu kalkınma hamlesini ve reformları Atatürkçü bir görüşle gerçekleştirmek amacıyla kurulan hükümette görev aldık. Ve bu amaçları gerçekleştirme olanağı kalmadığı inancı ile istifa ettik. Mesut Erez’in hükümete alınışı da bardağı taşıran son damla olmuştur. İstifalar yalnız Mesut Erez’in kabineye alınışına bağlanırsa istifalarımızın asıl nedeni zayıflatılmış olur.”²⁰³

Kurtul Altuğ, on birlerin istifasının sadece bir Mesut Erez olayına bağlanamayacağını ifade ediyordu. Mesut Erez olayı bardağı taşıran damla olarak nitelendirilemezdi. “Bardak zaten taşmıştı. Mesut Erez olsa olsa kopmayı çabuklaştıran, düğmeye basılmasını gerektiren bir vesile oldu.”²⁰⁴

²⁰⁰ Parlamento, “Buhranın Sebepleri”, *Parlamento*, sayı.8, s.5

²⁰¹ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.211-212

²⁰² *Erim Hükümetlerinin Bir Yılı 7.4.1971-7.4.1972*, s.221

²⁰³ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.221-222

²⁰⁴ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.208

Altuğ, on birlerin garip bir alınganlık, bir heyecan içinde iktidarı bıraktıklarını ifade ediyordu. “Hiç akıl alacak şey midir, adı reform hükümeti olan bir hükümetin reform kanadı çekilsin ve tutucular iş başında kalarak halka reform imajını verebilsinler.”²⁰⁵

“Ülkede var olan bir takım güçler, köklü radikal tedbirler alınmadığı sürece, elbette, kuvvet kazanır kazanmaz o iyi, o beyaz eldivenli ihtilali de bir anda yerle bir edecekti. 12 Mart gerçekten iyi niyetli bir ihtilaldir. Ülkeyi anarşiden kurtarmak, reformları Atatürkçü bir görüşle gerçekleştirmek sonra da demokratik rejime dönüşü sağlamak isteyen bir ihtilal.”²⁰⁶

Cehenneme giden yol iyi niyet taşlarıyla döşenmiştir. Siyaset hayatında iyi niyetli olmanın bir anlamı yok. Yapmak istediklerinizi ancak millete dayanan bir güç yoluyla yapmanız mümkün. Aksi durumda sonuç, Erim örneğinde gördüğümüz üzere, hüsrandır.

2.3 Birinci Nihat Erim Kabinesi ve Kamuoyu

Nihat Erim Başbakan seçildikten sonra Cumhurbaşkanlığı tarafından yayınlanan mektupta partilere karşı kullanılan ifadeler üzerine Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli, “haklı” olarak bu şartlar altında kurulacak bir hükümette yer almalarının mümkün olamayacağını söylemiştir. Sahibi ve Mesul Müdürünün Müfit Duru’nun olduğu *Haftalık Siyaset ve İktisat Dergisi Yarın* partilere, “başbakanın kuracağı hükümete katılın ve destekleyin” yönünde bir baskı yapılmasının makul görülebileceğini ama o zaman bu hükümetin demokratik usullerle kurulduğunu söylemenin mümkün olamayacağını ileri sürüyordu. “Demokratik rejim şüphe edilemez ki, en kötü tatbikatında bile en iyi diktatörlüklere tercih edilebilir. Ama eğer Sayın Cumhurbaşkanının mektubu bir emir mahiyeti taşıyorsa, o zaman emirnameli demokrasinin en kötü diktatörlükten de kötü olduğunu söylemek lazımdır.”²⁰⁷

²⁰⁵ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.217

²⁰⁶ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.167

²⁰⁷ Yarın, “Erim’in Karşısındaki Meseleler”, *Yarın*, 24 Mart 1971, sayı.414, s.3-4

Yarın, Cumhurbaşkanının mektubunun Nihat Erim için bir talihsizlik olduğunu belirtiyor, Erim'i bundan sonraki davranışlarıyla kendisi hakkında ileri sürülen görüşleri çürütmeye davet ediyordu. Erim'in bakan olarak seçtiği parlak beyinlerden faydalanmak, bu kimseleri bakanlık koltuğuna oturtmakla mümkün olamazdı. "İsimlerinden bahsedilen kimseler ile Başbakan adayının temas ettiği kimseler aslında gerçekten büyük değerler olabilirler. Fakat unutmamak lazımdır ki, getirilecekleri makamlar politik yerlerdir ve politika insanları çok çabuk yıpratır bir sahadır. Bunun denemeleri sayın Erim'in siyasi hayatında yok değildir."²⁰⁸

İmtiyaz Sahibi ve Başyazarının Füzûzan Tekil, Yazı İşleri Müdürünün ise Mustafa Eşmen'in olduğu *Aktüalite Dergisi Geçit*'in Geçit imzalı başyazısında, 12 Mart muhtırasına önce karşı çıkmış, sonra bu hareketin kendi partisini hedef almadığını düşünerek onun yanında yer aldığı belirtilen, Cumhuriyet Halk Partisi lideri İsmet İnönü eleştiriliyordu. İnönü Sunay'ın bağımsız başbakan olarak seçtiği, yirmi yedi yıllık Cumhuriyet Halk Partili Nihat Erim'in yanında yer almıştı. "Daha iki gün evvel söylediklerini unutturcasına partisinin ortak grubunda Erim'in desteklenmesini istemiştir. Öyle ki, kendisinden muhakkak ki daha samimi olan genel sekreterine, bu tutumu yüzünden istifa ettirdikten sonra, gayet pişkin bir eda ile 'olur böyle şeyler... bunlar politikanın cilveridir' demiştir."²⁰⁹

Gayri tabi Türk siyasi hayatının yeni başbakanı olarak tanımlanan Nihat Erim, kendisine hükümeti kurma görevi verildikten sonra, çoğunluğu parlamento dışından gelen teknisyenlerden oluşacak kabinesi ile reform kanunları çıkaracağını belirtmektedir. "Ve bunu söylerken seçimi geri plana atmaktadır ki, Adalet Partisinin başı devrik-müstafi başbakanı Sayın Süleyman Demirel de seçim meselesini ele alırken 'seçimden önce ordu-parlamento münasebetleri düzenlenmelidir' demektedir. Biz, tarafsız (!) yeni başvekilin iddiaları ve bu hava içinde, nazar boncuğu gibi Adalet Partili de bulunsa, gerçekte Cumhuriyet Halk Partililerden teşekkül eden hükümete başarılar dileyeceğiz."²¹⁰

²⁰⁸ Yarın, "Erim'in Karşısındaki Meseleler", *Yarın*, 24 Mart 1971, sayı.414, s.3-4

²⁰⁹ Geçit, "Gayri Tabi Olayların Kabinesi", *Geçit*, 26 Mart 1971, sayı.257, s.3

²¹⁰ Geçit, "Gayri Tabi Olayların Kabinesi", *Geçit*, 26 Mart 1971, sayı.257, s.3

Füruzan Tekil, bağımsız adı altında Başbakanlığa atandığı günün öğle vaktine kadar, tam otuz yıldan beri Cumhuriyet Halk Partisinde “tescilli” olan Nihat Erim’in başbakanlığı ufukta belirince, İsmet İnönü’nün Ecevit’e “uzun etme” muamelesi yaptığını ifade ediyordu. “Pazar günü yaşanan hadisenin kısa adı ile gerçek niteliği budur.”²¹¹

Cumhuriyet Halk Partisi içinde iki ayrı kanadı temsil eden Erim ve Ecevit’ten birini, partileri için çok uzak görünen iktidar koltuğuna damdan düşer gibi oturması diğerinde şok etkisi yaratmıştı. “Zira Erim, hiç de sosyalist değildir; olsa olsa sosyal adaletçidir. Ecevit ise, sosyal adaleti sosyalizmde görmektedir. Sosyalist olmak da, ihtilalci karakterde olmadıkça saygıdeğer bir inanıştır ama öyle olduğu halde, sosyalist değiliz demek, hafif bir hareket olarak nitelenebilir.” Füruzan Tekil, asla sosyalist değiliz diyen Cumhuriyet Halk Partisinin genel sekreteri olan Ecevit’in Sosyal Demokrasi Derneğinin siyasi önderi olduğunu belirtiyordu. Cumhuriyet Halk Partisi sosyalist değilse bu gençlik örgütünü sosyalist göstermemesi gerekirdi. Ecevit bu derneğin lideri olup Cumhuriyet Halk Partisi “biz sosyalist değiliz” derse tutum ve iddia birbiriyle bağdaşmayacaktı.²¹²

İnönü’nün Erim’e “Cumhuriyet Halk Partisinden istifa et demem, etme de demem” sözünü Tekil, on bir yıl önceki “ihtilalin ne içindeyiz, ne dışındayız” ifadesine benzetiyordu. Sözde Türkiye’deki yüksek politika hareketleri olarak değerlendirilebilecek bu manevralar ile İnönü, geçici bir kabineyi desteklemek suretiyle Ecevit’i harcar gibi görünecek, bu yolla da kendisine bazı çevrelerin puanları gelecekti. “Bu ipotekli ve suni demokrasi inşallah geçici olur.”²¹³

Vatandaşın yeni hükümetten en önemli beklentisinin huzura kavuşmak, yıllardır çözülmemiş sorunların ele alındığını görmek ve Türkiye’nin daha ileriye götürüleceğinin ümidini duyabilmektir. Partilerin prensiplerini korumak gayreti ya da fanatik aydınların sorunları soyut teorilerin sihirli değneğiyle çözmek çabasından farklı olarak vatandaşın çoğunluğu pratik bir anlayışla, kendisinin beklediği hizmetleri yerine getirecek bir iktidarın özlemi içindeydi. “İşte onun için

²¹¹ Füruzan Tekil, “Yumurta Küfesi Değil Ya...”, *Geçit*, 26 Mart 1971, sayı.257, s.7

²¹² Füruzan Tekil, “Yumurta Küfesi Değil Ya...”, *Geçit*, 26 Mart 1971, sayı.257, s.7

²¹³ Füruzan Tekil, “Yumurta Küfesi Değil Ya...”, *Geçit*, 26 Mart 1971, sayı.257, s.7

yeni hükümetin başarılı olmasını isteyecek, beklediği hizmetlere gireildiğini gördüğü zaman bu hükümeti destekleyecekti.” İpekçi, Parlamento’daki partilerin partizan hesaplarla hükümeti engellemeye, işleri çıkmaza sürüklemeleri durumunda halkın büyük tepki göstereceği öngörüsünde bulunuyordu. “Bütün bunları dikkate alarak diyoruz ki, parlamentonun yeni hükümete iyi niyete dayanan bir yaklaşımla davranması ve bir şans tanınması her şeyden önce kendi geleceğinin gereğidir. Bunu yapmayanlar kamuoyu karşısında vatandaşın yararını değil, kendi çıkarlarını düşünen kimseler durumuna düşeceklerdir. Bu hesabı yapabilirlerse o zaman yazımızın başında belirttiğimiz karamsarlık nedenleri kendiliğinden önlenabilir.”²¹⁴

Abdi İpekçi parlamentonun Nihat Erim’e destek vermemesi halinde parlamentonun; vatandaşın değil kendi çıkarını düşündüğü izleniminin yaratılacağını söylüyordu. Bunu söylerken İpekçi aslında, açıkça parlamentoyu tehdit etmekteydi. Partilerin, seçmenlerinin çıkarlarından ayrı bir vatandaş çıkarını gözetmesi beklenemez. Kaldı ki bu “vatandaş çıkarı”nı kim belirliyor, bunu kim tayin ediyor.

Cumhuriyet Halk Partisinden hazzetmeyen, Erim’in Cumhuriyet Halk Partiliğinden şüphe duymayan çevrelerin, kaygan bir zemin üzerinde hareket etmeye çalışan Erim’e destek olabileceklerini düşünmek zor. Abdi İpekçi’nin bu hükümete bir şans verilmesi çağrısını akılcı bulmuyoruz. Bu çağrı siyaset oyununun doğasına aykırı.

2.4 Sistem Eleştirisi

Yeni Başbakan Nihat Erim kabineye beyin alacağını beyan etmekteydi. Haftalık *Durum* dergisinin kurucusu Mithat Perin, beyin kavramını Amerikalıların teknisyen ve uzmanlar için kullandıkları bir deyim olduğunu ifade ediyordu. “Beyin tabi bu anlamda ne kadar iyi yetişmiş olursa olsun, tek başına, bir organ olmaktan ileri nitelik taşıyamaz. Emrine gerekli imkânlar verilmez, şartlar onun faydalı

²¹⁴ Abdi İpekçi, “Hükümetin Geleceği ve Vatandaşın Beklediği”, *Milliyet*, 27 Mart 1971, s.1

olmasına elverişli kılınmazsa ‘beyin’ hiçbir fayda sağlayamadığı gibi, zararlı da olabilir.”²¹⁵

Mithat Perin merak edilenin Erim’in kabinesine aldığı bu beyinlerin gereği gibi işleyebilmelerine imkân sağlayacak koşullar ve kuralların sağlanabilip sağlanamayacağıydı. Bu koşullar ve kurallar sağlandığı takdirde “beyinlerin” gerekli gördüğü tüm reformları Türk kamuoyu ve parlamento kayıtsız şartsız kabul mü edecek, yoksa tartışarak olumlu ya da olumsuz bir sonuca bağlama yetkisi bulunacak mıydı? Perin kendisine ve “beyinlerine” çok güvenen Erim’in karşısında büyük bir güçlüğü ayakta durduğunu ve beyinlerin kafatasını bir çelik çember gibi sıkıttığını ifade ediyordu. “Bu çember siyasi partiler ve bunların teşkil ettiği parlamentonun kurduğu bir çember değildir. Bu çelik çember 1961 Anayasasının yarattığı kuvvetler dengesinin icra organının gücünü sınırlandırmasından doğmaktadır.”²¹⁶

Perin bütün meselenin Erim kabinesindeki beyinlerin bu çelik çemberi kırmak suretiyle Anayasada gerekli değişiklikleri yapmak yoluyla Erim’in kendilerinden beklediği reformları hayata geçirip yaşanılan yüzyılın teknolojik gelişimine ayak uydurma imkânını bulup bulamayacağıydı. Anayasada gerekli değişiklikler yapılmadığı takdirde hükümet “bu Anayasa ile işte bu kadar olur” diyerek yaşayabildiği kadar ayakta kalacaktı. “Beyin de, bunlardan teşekkül edecek hükümet de, ne kadar güçlü olursa olsunlar, bugünkü Anayasa ile ve onun sınırlarını zorlamadıkları sürece ne reformcu, ne kuvvetli, ne de inandırıcı olabilirler.”²¹⁷

Nihat Erim, Perin’in işaret ettiği çelik çemberi Adalet Partisinin verdiği destekle gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri yoluyla kırmış, çemberi kıran “balyoz”un kendisine çizdiği yolu takip etmek durumunda kalmıştır.

²¹⁵ Mithat Perin, “Beyin”, *Durum* sayı 337, 29 Mart 1971

²¹⁶ Mithat Perin, “Beyin”, *Durum* sayı 337, 29 Mart 1971

²¹⁷ Mithat Perin, “Beyin”, *Durum* sayı 337, 29 Mart 1971

2.5 Nihat Erim Kabinesi Eleştirisi

Milliyetçi Açıdan

Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet'in yazarı Cezmi Kırımlioğlu, Erim kabinesinin üyelerinin belli olmasıyla hayal kırıklığına uğradıklarını ifade ediyor, yeni kurulan kabinenin milliyetçi ve cesur üyelerden oluştuğunun söylenemeyeceğini öne sürüyordu. Büyük ve kuvvetli devlete sahip olma arayışındaki Türk milleti karşısına çıkan grup ve kişilere hep bu ümit ışığında bakmaktaydı. 1946'da Demokrat Partiyi bu ümitle kucaklamış, 27 Mayıs ihtilalinden sonra da aynı ümidi duymuştur. Ancak iktidarı hemen İsmet Paşa'ya devretmek üzere harekete geçmeleri ve milliyetçi komite üyelerinin tasfiyesi 27 Mayıs'ın milli vicdanda benimsenmesini önlemiştir. Türk milletin Adalet Partisini benimsemesinin nedeni kalkınmış, milli değerleri muhafaza eden, dışta ve içte itibarlı bir devlet olma ümidiydi. "Demirel de bu ümidi çabuk bitirdi. Kendisine verilen imkanları değerlendiremedi. Türk milletin iradesini hâkim kılmak, onun arzularını ve ümitlerini gerçekleştirmek yerine, şahsi iradesini hâkim kılmak, şahsi arzu ve emellerini gerçekleştirmek yoluna gitmiştir. Dolayısıyla hem kendi sonunu hazırlamıştır, hem de Türk milletini sonu karanlık uçurumların başına getirmiştir."²¹⁸

Kırımlioğlu, Erim kabinesi ile yeni bir dönemin başladığını ancak milletin beklediği kabinenin bu olmadığını öne sürüyordu. Dar boğazlardan memleketi kurtarmak, süratle kalkınmayı sağlayacak hem ilimde, teknikte, sanayide en ileriye götürüp, hem de milli kalkınmayı gerçekleştirecek iktidar bu değildi. "Türk milletin süratle kalkınması gerekir. Her geçen dakika Türk milletin aleyhinedir. Türk milletin düşmanları çoktur ve hala 'hasta adam' olarak nitelendirdikleri memleketimizi yutmaya hazır aç kurtlar gibi beklemektedirler."²¹⁹

²¹⁸ Cezmi Kırımlioğlu, "Bırakınız! Ümitlerimiz Bize Kalsın", *Devlet*, 29 Mart 1971, sayı.104, s.4

²¹⁹ Cezmi Kırımlioğlu, "Bırakınız! Ümitlerimiz Bize Kalsın", *Devlet*, 29 Mart 1971, sayı.104, s.4

Türk milletinin, her yeni iktidar için, kendi meselelerini halledecek insanların geldiği ümidini taşıdığını ifade eden Kırımlıoğlu Türk milleti, Türk milliyetçileri içinde Nihat Erim kabinesinin böyle olduğunu ileri sürüyordu.²²⁰

Nihat Erim kabinesi her ne kadar parlamentodan güvenoyu almış olsa da, doğrudan milletin teveccühü neticesinde kurulmuş bir kabine değildi. Milletin doğrudan iradesi söz konusu olmadığından, Cezmi Kırımlıoğlu'nun kabine hakkındaki iddialı gayri milli tanımlaması mazur, belki haklı görülebilir. Kırımlıoğlu'nun aynı tanımlamayı doğrudan halktan yetki almış bir parti, onun genel başkanı, bu parti içerisinde çıkacak bir kabine için yapabileceğini düşünmek zor. Son sözü millet, seçimle belirlediği parlamento eliyle söyler. Milletin teveccühü neticesinde kurulacak bir hükümetin icraatı tabii ki eleştirilebilir. Ama bu hükümete, onun başında bulunan kişiye hakaret edilemez. Milleti küstürmemek gerekli.

Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet'in bir diğer yazarı Doç.Dr.Recep Doksat, daha önce İnönü'nün kendisini çok solda bulduğu için Devlet Planlama Teşkilatı'ndan ayrılmaya mecbur ettiği bir Atilla Karaosmanoğlu ile bir Ferit Melen'in aynı kabine içerisinde yer almasını tasavvur etmenin güçlüğüne dikkat çekiyordu. Doksat, İstanbul Üniversitesi Kimya Fakültesi Dekanı bir hanım profesörün Atatürkçü, milliyetçi, inkılâpçı tutumuna cephe alıp ihtilalci-maocularla aynı safta yer alan ve protesto beyanatları veren bir tıp profesörünün talebe hareketlerini önleyebilmek, üniversiteleri düzene oturtacak bir Milli Eğitim Bakanı olabilmemesinin güçlüğüne vurguluyordu.²²¹

Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet'in yazarı Dünder Taşer, Sayın Erim'in asayişini sağlamanın reform tedbirlerini uygulamakla mümkün olabileceği iddiasında yanıldığını ileri sürüyordu. Zira reform ekonomik bir tedbirdi. Eylemlerle, adam kaçırmalarla, banka basma, bomba atma, kan dökme işleriyle alakalı değildi. “Asayişin temini için de asayiş kimin bozduğu iyi tayin ve tespit edilmelidir. Hem

²²⁰ Cezmi Kırımlıoğlu, “Bırakınız! Ümitlerimiz Bize Kalsın”, *Devlet*, 29 Mart 1971, sayı.104, s.4

²²¹ Doç.Dr.Recep Doksat, “Beyin Salatası”, *Devlet*, 29 Mart 1971, sayı.104, s.5

ona hem buna karşı olmak gazetelerden korkmaktır ve korkunun ecele de faydası yoktur. Faydası olsa Demirel kurtulurdu.”²²²

Vuran, kıran, öldüren, kaçırın kişilerin yalnızca komünistler olduğunu ifade eden Taşer, bunu teşhiste hata eden veya ifade etmeye çekinen birisinin alacağı her tedbirin nafile olacağını iddia ediyordu.²²³

Tarık Buğra Atilla Karaosmanoğlu’na, Adalet Partisi iktidarını suçlamakla ne yapmak, hangi neticeye ulaşmak istediğini soruyordu. “... siz ‘yapacak’ ve ‘düzeltecek’ yerde, önleyemediğiniz sonuçlar veya bizzat size endişe veren kararlar için Adalet Partisini sebep gösterdikçe, Adalet Partisi suçlamalarına sığındıkça aczinizi itiraftan başka bir şey yapmış olmayacaksınız.”²²⁴

Düzeltilmek amacıyla iktidara gelmiş olmanın “belki” gururunun olabileceğini ifade eden Buğra, bu görevi yerine getirememiş olmanın mazeretinin ise olmadığını altını çiziyordu.” İşte size açıkça söylüyorum: İfrit, sindirilmiş, fakat yok edilememiştir, onu henüz yok edemediniz. Biz sabırsız değiliz, hele nankör hiç değiliz. Fakat siz de bir an bile unutmamalısınız ki, oluş sebebiniz ancak ve ancak bu ifriti yok etmektir, Türkiye’nin bütünlüğünü kurmaktır. 12 Mart gibi büyük girişin sorumluluğu, içinde bulunduğumuz iktidarı her şeyden önce bu işle vazifelendirdi.”²²⁵

Tarık Buğra demokrasilerde yetkisiz bir iktidarın ya da gereği kadar yetkiye sahip olmayan bir iktidarın icraat yapamamak bir yana sorumluluğunu yüklediği düzeni de koruyamayacağını öne sürüyordu. “Sonuç, mantar tarlası gibi yığınla derebeyliğin üremesidir, bu sonuç mukadderdir. Tecrübesini bir de biz yaptık.”²²⁶

Demokratik düzende seçim ve seçilme hakkını kısıtlayacak bir yetkiyi, bir iktidar kaba kuvvete başvurmadan yani darbe yapmadan elde edemezdi. “Bunun bir manası da şudur: Demokratik iktidarlara verilen yetki, karşı düzenlerdeki gibi bir partiye, bir kliğe bir zümreye tapulanmış değildir. Bugün bu partinin, yarın da seçimi

²²² Dündar Taşer, “Kabineyi Bekleyen Güçlükler”, *Devlet*, 12 Nisan 1971, sayı.106, s.12

²²³ Dündar Taşer, “Kabineyi Bekleyen Güçlükler”, *Devlet*, 12 Nisan 1971, sayı.106, s.12

²²⁴ Tarık Buğra, “Ne Ümit Ediyorsunuz Sayın Karaosmanoğlu”, *Tercüman*, 14 Ağustos 1971, s.3

²²⁵ Tarık Buğra, “Ne Ümit Ediyorsunuz Sayın Karaosmanoğlu”, *Tercüman*, 14 Ağustos 1971, s.3

²²⁶ Tarık Buğra, “Hükümete Yetki”, *Tercüman*, 26 Eylül 1971, s.3

alan bir başka partinin veya partilerindir; kısacası düzen sorumlularının, düzenin kendisininidir.”²²⁷

Demokrasilerde iktidarın bütün yönleri ve yetkileri ile başta parlamento olmak üzere, adalet organlarının, yayım ve basım organlarının, kamuoyunun sürekli bir denetimi altında olduğunu belirten Buğra, yetki sınırlarını aşan, yetkiyi kötüye kullananların “tepeleneyeceğini” veya “sepetlenebileceğini” öne sürüyordu.²²⁸

Türkiye’de çok kısıtlı bir çevre olan dar kafalılar ve dikta heveslileri dışında hemen tüm vatandaşların, aklı başında aydınların ve parlamentoda temsil edilen partilerin hepsinin birleştikleri ortak noktanın demokratik rejim içinde yaşamak olduğunu ifade eden *Haftalık Dergi Durum*’un kurucusu Mithat Perin, demokratik rejimin koşullarına erişmek için yapılması gerekenin bir an önce seçimlerin yapılmasının olduğunu altını çiziyordu. “Bunu parlamentoda çoğunluğa sahip Adalet Partisi de böyle istiyor, seçim şansı hiçbir zaman var olmamış CHP de böyle istiyor. Demokratik Parti de, Milli Güven Partisi de böyle istiyorlar ve ana hedef olarak demokrasinin dört başı mamur bir hale getirilmesi için tuttukları yolu açıklıyorlar, buna çıkacak engellerin karşısına da dikileceklerini açık açık söylüyorlar.”²²⁹

Perin, bir yandan parlamentoyu küçük düşürüp, politikacıyı çirkin gösterme çabaları sürerken, siyasi partilerin tutum ve davranışlarıyla iç politikaya ağırlıklarını koymaya başladıklarını ifade ediyordu. Mithat Perin gelmesi muhtemel her türlü baskıya karşı gösterilen bu tavrın demokrasi, insan hak ve hürriyetleri bakımından değerinin büyük olduğunu ileri sürüyordu. “Demokratik rejimin aksayan taraflarını bilmemezlikten gelmek kabil değildir. Ama bütün aksamalarına rağmen, rejimlerin en iyi(si) olduğu kanaatinde herkes olacaktır.”²³⁰

Bütün dünyaya Türkiye’nin demokrasiyle yönetildiği mesajının verildiği bir dönemde siyasi partiler, insan hak ve hürriyetlerinden yana olan aydınlar bir güç birliği içindeyken, bu anlayış ve rejime ters düşen kişilerin önemli makamları hala işgal etmelerini anlayamadığını ifade ediyordu Perin. “Hem demokrasiden yana

²²⁷ Tarık Buğra, “Hükümete Yetki”, *Tercüman*, 26 Eylül 1971, s.3

²²⁸ Tarık Buğra, “Hükümete Yetki”, *Tercüman*, 26 Eylül 1971, s.3

²²⁹ Mithat Perin, “Demokrasi Cephesinde Güç Birliği”, *Durum* sayı.350 Eylül 1971

²³⁰ Mithat Perin, “Demokrasi Cephesinde Güç Birliği”, *Durum* sayı.350 Eylül 1971

olacak, hem de ona karşı kişilerle takım kurup işleri yürüteceksin... Sanırım görülen engellemelerin başında bu çelişki geliyor...”²³¹

Başbakan Nihat Erim’in Türkiye’de bir rejim buhranı olmadığını söylemesine rağmen Tarık Buğra, Türkiye’nin bir rejim buhranını atlatma yoluna girdiğini, bunun da ümit verici olduğunu ileri sürüyordu. 12 Mart muhtırası Türkiye’de bir rejim buhranı olduğunun kesin deliliydi. “Seçilmiş bir iktidarın tayin edilmiş bir hükümete devr-i teslimi bu delile dayanan karar layihasıdır. Sayın komutanlarımızın 12 Mart muhtırasının esprisi içinde, Parlamento’ya müteveccih talepleri ise, bir bakıma buhranı sonuçlandırmaya yönelik bir mana taşımakta, fakat buhranın devam etmekte olduğunu da göstermektedir.”²³²

Buhranın bir göstergesi Başbakan Nihat Erim’in, sırf kendi kırmızı oylarıyla bütün koalisyonları düşürebilecek bir parlamento çoğunluğuna sahip olan Adalet Partisi çoğunluğuna karşı takındığı tavidir. “...Adalet Partisi ile en sert polemiklere girişmekten çekinmeyişi buhrandan uzak bir rejimde düşünülebilecek şey değildir.”²³³

Türk demokrasisinin buhrandan hala kurtulamamış olmasının bir diğer göstergesi de 12 Mart muhtırasının başlıca sebeplerinden biri; anarşik ve komünizan faaliyetlerin mahkemelere intikal ettirilebilen kısmının bile hükme bağlanamamış olmasıydı. Buğra’ya göre bu hakikatler gerçekçi ve serinkanlı bir gözle incelendiği zaman, Türkiye’de rejimin buhrandan daha ağır bulutlar altında olduğu görülecekti. “Bu bakımdan biz, 12 Mart muhtırasını realize etmek gibi tarihi ve ciddi büyük bir sorumluluğu yüklenmiş bulunan Sayın Erim hükümetinin polemiklere zaman harcamamasını, hatta bundan kaçınmamak için fedakârlıklarda bulunmasını bekleriz.”²³⁴

Ergun Göze, Nihat Erim hükümetinin istifa etmesi durumunda yapılması gerekenin bir “Milli Koalisyon” oluşturulması olduğunu öne sürüyordu. Bu fikir hem politik, hem askeri çevrelerde de kabul görmüştü. “Zira Erim hükümetinin

²³¹ Mithat Perin, “Demokrasi Cephesinde Güç Birliği”, *Durum* sayı.350 Eylül 1971

²³² Tarık Buğra, “Rejim Buhranı”, *Tercüman*, 5 Ekim 1971, s.3

²³³ Tarık Buğra, “Rejim Buhranı”, *Tercüman*, 5 Ekim 1971, s.3

²³⁴ Tarık Buğra, “Rejim Buhranı”, *Tercüman*, 5 Ekim 1971, s.3

kuruluşundaki olağanüstü tutum dolayısıyla meydana çıkan rahatsızlıkların faturasını da bir yerde ordu ödemek durumundadır.” Ergun Göze, oysaki ordunun politikanın dışında kalmak, reformların yapılmasını müteakip normal şartlara dönmek istediğini belirtmekteydi. Bu yüzden de hükümeti parlamentoya, hatta parlamentonun tamamına dayandırarak kurdurmak temayülü kuvvet kazanmıştı.²³⁵

Bir gazetecinin kendisinin sorduğu “demokrasi tehlikede mi” sorusunu hükümet sözcüsü İsmail Arar’ın “demokrasinin tehlikede olup olmadığı hadiselerin gelişmesine ve vahametine bağlıdır” şeklinde cevaplamasını değerlendiren Kabaklı, sorunun hep birilerinin kendilerini milletin ve Meclis’in üstünde görmesinden kaynaklandığını ifade ediyordu. “Hep bu yüzden oluyor heeep. ‘Azarlayabiliriz, tehdit edebiliriz’ sanılıyor. ‘Tarafsızlık’ iddiasına rağmen taraf tutuluyor. Anayasanın verdiği ‘demokratik’ bir vazifeyi bile mecbur olmaktan değil de lütfen yapıyor gibi bir his dolaşıyor.” Sanki birileri; Meclisi lütfen kapatmıyormuş, hükümeti kurmayı lütfen kabul etmiş, lütfen tarafsızmış, lütfen Cumhuriyet Halk Partili değilmiş, lütfen diktatörlük yapmıyormuş, filan kişileri lütfen asıp kesmiyormuş izlenimi yaratmaya çalışıyordu. Bunun kötü bir his, kötü bir gurur olduğunu ileri süren Kabaklı, bu hissin halkın kontrolünün, milletin ve kanunun korkusunun üstümüzden kalkmış gibi ters ve yanlış bir kuruntuya yol açtığını ifade ediyordu. Demokrasinin sürekli tehlike ve vahamet gölgesi altında kalması da bu tutumdan ileri geliyordu. “Hep yersiz tehditlerden, korkutma, ürkütme içgüdüsünden oluyor. Bu sebeptendir ki, bir tarafa karşı ‘gayet nazik’ olurken öteki tarafa hışımla yüklenebiliyoruz. 12 Mart Muhtırası gelmiş, her taraf ‘memleketin yüksek menfaatleri için bunu sessizce kabul etmiş. Hakikaten bu sayede, ülkemizin asayiş konusu da az çok bir çözüme ulaşıyor. Anayasa, partilerin oybirliği ile düzeltilmiş... Bütün bunlar ‘tarafsız bir hükümet’ görüntüsünün lafta olsun sürdürülmesi sayesinde başarılmış. İyi değil mi?”²³⁶

Ahmet Kabaklı’ya göre Nihat Erim kabinesine partiler dışından alınan bakanlardan bir kısmının parlamentoyu da tarafsızlığı da ilmi de hiçe sayarak hareket etmeleri neticesinde gelinen noktada Erim ve partiler, zımni tarafsızlık anlaşmasını

²³⁵ Ergun Göze, “El Erim’de”, *Tercüman*, 8 Ekim 1971, s.5

²³⁶ Ahmet Kabaklı, “Al Bir Daha”, *Tercüman*, 8 Ekim 1971, s.2

tazeleyerek, milli bir koalisyona gitmeliydiler. “Bu hükümet, sırtını hiçbir kuvvete dayamaksızın ve hiçbir partiyi ötekine tercih etmeksizin ilme dayalı ıslahatları yapmalıdır. Tez zamanda seçimlere gitmek yolları da aranmalıdır.”²³⁷

Liberal Açıdan

Serbest seçim ilkesi üzerinde kurulmuş çok partili demokrasilerde, oyla gelip oyla giden iktidarların vatandaş çoğunluğunun ve baskı gruplarının istek ve ihtiyaçları ile “bağımlı” olduğunu belirten Abdi İpekçi, parlamentoda da kendisine muhalif partilerle karşı karşıya olduğunu bazı durumlarda ise işbirliği yapmak zorunda olduğunu ifade ediyordu. “Parlamentodan istediği yasaları geçirebilmek için çok kere muhalefetin görüşlerini dikkate almaya, onlara taviz vermeye mecburdur. Kısacası çok partili demokratik rejimlerde iktidarlar, değişik istek ve eğilimleri belirli sentezlerde bağdaştırmak ve genel anlaşma (consensus) sağlayarak hareket etmek zorundadırlar.”²³⁸

Abdi İpekçi, Erim hükümetinin özel koşulların bir sonucu olmasına karşın aldığı kararları zorla uygulatabilecek totaliter bir rejimin temsilcisi olmadığını belirtiyordu. Parlamenter rejim yürürlükteydi. Muhtıraya rağmen hükümet kamuoyundaki istek ve ihtiyaçlara, parlamentodaki partilerin görüşlerine sırtını çeviremezdi. Her çok partili rejimde olduğu gibi sentezci yollardan giderek büyük çoğunluğun istekleriyle uzlaşan icraatlar ortaya koymalıydı. “Kabinede değişik eğilimleri temsil eden bakanların bulunması hükümete tutucu görüşler gibi köklü değişiklik isteklerinin de tamamen hâkim olamayacağını göstermektedir.”²³⁹

Abdi İpekçi Erim’in, parlamentonun istekleri haricinde bir icraat, reform yapamayacağını en başından beri farkındadır. Yamalı bohça hükümetlerin verimli olabilmesi mümkün değildir.

Aktüalite Dergileri Açısından

²³⁷ Ahmet Kabaklı, “Buzdolabındaki Buhran”, *Tercüman*, 28 Ekim 1971, s.2

²³⁸ Abdi İpekçi, “Erim Hükümetinin Düşündürdükleri”, *Milliyet*, 29 Mart 1971, s.1

²³⁹ Abdi İpekçi, “Erim Hükümetinin Düşündürdükleri”, *Milliyet*, 29 Mart 1971, s.1

Aktüalite Dergisi Geçit tarafından, “garip demokratik rejimin garip bir kabinesi” olarak nitelendirilen Erim kabinesinin beyinlerinin daha ilk günden itibaren verdikleri demeçler *Geçit* dergisi çevresini karamsarlığa düşürüyordu. “Başbakan Nihat Erim... kabinesindeki bazı bakanların demeçleri de garip karşılanmıştır. Devlet Bakanı ve siyasi-idari işlerde başbakan yardımcısı Sayın Sadi Koçaş, bunlardan biridir. Daha kuruluşundan bazı anlaşmazlıklar çıkmış, bazı bakan adayları veya bakanlar, ‘ben filancanın bulunduğu bir kabinede çalışmam’ demiştir.” Dergi, dileklerinin Erim kabinesinin muvaffak olması ve bahsettikleri reformları siyasi bir buhrana yol açmadan yapmaları ve bunları millete göstermeleriydi. “Şimdi millet, Adalet Partisi iktidarının başını yiyen bu ‘reformların’ ne olduğunu, nasıl yapılacağını beklemektedir.”²⁴⁰

Geçit, Erim kabinesinin başarısızlığını arzu edenlerin kabineye karşı parlamentoyu tuttuklarını ileri sürüyordu. Oysa *Geçit*, milletin yararına olarak getirilen her tasarı ve teklifin Parlamentoda ivedilikle benimseneceğini iddia ediyordu. “Erim kabinesinin getireceği tasarıların da aynı şekilde muamele göreceği muhakkaktır.”²⁴¹

Geçit dergisinin fazlasıyla iyimser, hatta “polyanna” vari bu tutumunun bir ironi olduğunu düşünüyoruz. Siyasi partilerin var oluş gerekçeleri, dayandıkları birbirinden farklı ekonomik ve sosyal grupların çıkarlarını, meşru ve yasal yollardan maksimize etmektir. “Milletin çıkarı” kavramı bizce siyaseten içi boş bir kavramdır. Her siyasal parti, programında yazılı olan amaçlar dahilinde, kendi çıkarı için uygun gördüğü politikaları destekler, çıkarına uymayanları ise reddeder. Politika oyunu da bu olsa gerek.

Sahipliğini ve Mesul Müdürlüğünü Müfit Duru’nun yaptığı *Haftalık Siyaset ve İktisat Dergisi Yarın*, Millet Meclisi’nde yapılacak oylamada Prof.Erim tarafından kurulacak hükümetin güven almaması ihtimalinin ortadan kalktığını ileri sürüyordu. Önce Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Güven Partisi sonra da Adalet Partisi grupları güvenoyu vermesi durumunda Erim hükümeti 1961’den bu yana kurulan hükümetlerin hepsinden daha fazla bir çoğunlukla Meclisin güvenini elde etmiş

²⁴⁰ *Geçit*, “Kabine-Parlamento Münasebeti”, *Geçit*, 2 Nisan 1971, sayı.258, s.3

²⁴¹ *Geçit*, “Kabine-Parlamento Münasebeti”, *Geçit*, 2 Nisan 1971, sayı.258, s.3

olacaktı. *Yarın*, böylesine büyük bir meclis çoğunluğunun Prof.Erim hükümetinin yanında yer almasının doğal bir olay olarak görülmesinin mümkün olamayacağını ileri sürüyordu.²⁴²

Partilerin görüşleriyle, güvenoyu verdikleri programdaki hedeflerle uyuştuklarını rahatça söyleme imkânı yok gibiydi. “Bir koalisyon hükümeti olmadığı söylenmesine rağmen program anlaşılmaz bir kokteyl manzarası göstermektedir.” Bundan faydalanmak isteyen siyasi partiler programın kendi siyasi görüşlerine uyduğunu söyleme imkânı bulmuşlardır. Program ve hükümet başkanının söylediklerinin bir kısmı partilerin her birinin görüşlerine uygun düşmektedir. Netice olarak bir partinin beğendiği bir hususu diğer partinin benimseme imkânı yoktur. “Anlaşılmayan nokta şudur: Partiler bu görüşlerinde samimi midirler, yoksa bir devrenin geçirilebilmesi için taviz mi vermektedirler? Gerçi hangisi olursa olsun Prof.Erim hükümeti normal şartlar altında bugün güven alacak ve bir müddet işbaşında kalacaktır ama, siyasi partiler bir devrenin atlatılması maksadıyla hareket ediyorlarsa, Erim hükümetinin uzun ömürlü olacağını sanmamak gerekir.”²⁴³

Yarın dergisinin daha işin başından ileride yaşanacak süreci önceden tahlil eden bu yorumu, herkesin gücün kaynağının millet olduğunu bildiğini, milletten yetki almamış olanın uzun ömürlü olamayacağı konusunda görüş birliği içinde olduğunu, farklı siyasi görüşe sahip olsalar da milletin siyasi gücün kaynağının bilincinde olduğunu göstermesi bakımından bizce çok önemlidir.

Aktüalite ve Sağlık Konularında yayın yapan *Söz* dergisinin Umumi Neşriyat Müdürü: Gençay Gün’ün aktardığına göre Erim hükümetinin ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu; eski hükümetlerin izlediği politikanın kalkınmayı ciddi şekilde tehlikeye soktuğunu öne sürüyor, Hazine-Hükümet ilişkileri konusunda da Erim hükümetinin devraldığı ödemeler dengesi durumu ve Hazine-Merkez Bankası ilişkilerinin hiç de parlak olmadığını ifade ediyordu. “Karaosmanoğlu bu arada Keban gibi hayati projelerin tatbikatında ciddi maliyet artışları ve gecikmeler olduğunu söylüyor ve yabancı sermayenin 1970 yılında yüz

²⁴² Yarın, “Program ve Söylenenler”, *Yarın*, 7 Nisan 1971, sayı.416, s.3-4

²⁴³ Yarın, “Program ve Söylenenler”, *Yarın*, 7 Nisan 1971, sayı.416, s.3-4

yirmi bir milyonluk yatırım yapıp yüz yirmi sekiz milyonluk kar transfer ettiğini açıklıyordu.”²⁴⁴

Gençay Gün, Karaosmanoğlu’nun çizdiği tablonun ne derece doğru veya yanlış olduğuna cevap verecek olanların elbette ki uzmanlar olacağını ileri sürüyordu. Sürekli eski iktidarın icraatlarından yakınmak ve eski hükümetten şikâyet etmek, sahasında çok iyi bir kariyer yapmış olan Karaosmanoğlu gibi bir uzmandan çok, bir muhalefet partisi liderine yani bir teknisyene değil bir politikacıya yakışabilirdi. “Geçmiş hükümet halkoyuyla iktidara gelmiş, kendi felsefe ve görüşüyle bir ekonomik politika izlemiştir. Bu politika doğru veya yanlıştır. Ancak şu veya bu şekilde giden bir iktidarın bir savcı edasıyla suçlanması da güzel değildir.”²⁴⁵

Erim kabinesinin kuruluşundan bu yana reform olarak, hamle olarak yapılan hiçbir şeyin olmadığını ifade eden İmtiyaz Sahibi ve Başyazarlığını Füzûzan Tekil’in, Yazı İşleri Müdürlüğünü ise Mustafa Eşmen’in yaptığı *Aktüalite Dergisi Geçit*, sürekli olarak “olacak olacak” dendiğini ancak bu işin ne zaman olacağı hakkında bilgi verilmediğini ifade ediyor ve şu soruyu soruyordu; “Bu yeni hükümet seçim kazanıp iktidar olmuş bir siyasi zümrenin ya da bir koalisyonun hükümeti midir ki, taahhütlerinin vadesi dört sene olabilmış gibi bir davranış içindedir.”²⁴⁶

Halk iradesi ile seçilip iktidara gelmiş devrik hükümet ve Erim hükümeti Atatürk ve Atatürkçülüğe kalkan gibi sarılmakta, onun arkasından konuşmaktaydılar. Birinci taraf Atatürk’ün hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir vecizesine dayanarak millet ve milli irade cephesinde savaş veriyorlar, “milli irade parlamentodur, milletin naibi odur, siz bunu hiçe saydınız” diyorlardı. Ötekiler ise, milli irade yalnız parlamento değildir diyor ve ekliyorlardı. “Siz sandıktan çıktınız ama, Atatürk ilkelerini hiçe saydınız.” Öncekiler ise cevap veriyorlardı. “Atatürk ilkelerini hiçe saymadık. Onlar garanti altındadır. Onların ihlal edildiği bir vehim değilse bir bahanedir.” Ültimatom sayesinde üstte kalan taraf ise: “Atatürkçülük sandıksal

²⁴⁴ Gençay Gün, “Okuyucuya Mektup”, *Söz*, 15 Nisan 1971, sayı.104, s.3

²⁴⁵ Gençay Gün, “Okuyucuya Mektup”, *Söz*, 15 Nisan 1971, sayı.104, s.3

²⁴⁶ Geçit, “Aman mesele çıkmasın”, *Geçit*, 23 Nisan 1971, sayı.261, s.3

demokrasi demek değildir. Esasen Atatürk, hiçbir zaman meclise tabi olmamış, hâkim olmuştur.”²⁴⁷

Atatürk’ün meclise, yani millete tabi olmaması durumu çok anlaşılır değil. Ne milli mücadele döneminde, ne de dünyada demokrasinin sancılar içinde kıvrandığı ve birbiri ardına parlamentoların kapandığı dönemlerde Mustafa Kemal Atatürk meclisi kapatmaya hiç yeltenmemiştir. Bir kesimin Atatürk İnkılâpları dediği düzenlemeler ise, kendisinin yapmaya vesile olduğu, kendisinden önce en az üç yüz yıllık mazisi olan Türk İnkılâbının düzenlemeleri, inkılâplarıdır.

Aktüalite Dergisi Geçit’in İmtiyaz Sahibi ve Başyazarı Füzûzan Tekil, hukuk devleti olmanın en önemli özelliklerinden birinin sorumluluk kavramı olduğunu ileri sürüyor, herkesin olmasa bile bazı kişilerin yaptıklarının yanlarına kâr kalması durumunda sorumsuzlukların nerede duracağını kestirilemeyeceğini ifade ediyordu. “Sorumsuzluğun yanına bir de pervasızlık eklenirse, yurt işlerinde daima, zamanı gelince reyi bulunmasını isteyen milletteki huzursuzluk katmerli hal alır.”²⁴⁸

Füzûzan Tekil bugünkü hükümet kadrosunu millete dayatanların kendi yaptıklarını kendilerinin de beğenmemeye başladığını ileri sürüyordu. Karaosmanoğlu’nun ani çıkışlarını destekleyen Marksist şak şak takımının bu şak şakları karşısında, sosyalizmin bile Türk Anayasasında yer alamayacağını iddia etmiş olan Devlet Reisinin şuurunu sızlatmış olabileceğini vurguluyordu Tekil. “Geçen Haziran ortasında, ihtilal provası yaptıkları söylenen Marksist sendika başları şimdi, bir yandan pek sempatik buldukları Karaosmanoğlu’nu teşvik biçimi desteklerken, bir yandan da yeniden faaliyete geçebilme ümidiyle, kuzu postuna bürünmüşlerdir. Bu kuzunun istikbali elbet Karamanın koyunu olmaktadır.”²⁴⁹

Başbakan Erim, Senato yenileme seçimlerinin geri bırakılmasının daha doğru olduğunu, memleketin içinde bulunduğu şartların bir seçim geçirilmesi için elverişli olmadığını söylüyordu. *Yarın*, bir ülkenin rejiminin niteliğini belirleyen en önemli unsurun seçimler olduğunu ifade ediyordu. Bir ülkede seçimler yapılmıyorsa ya da

²⁴⁷ Geçit, “Aman mesele çıkmasın”, *Geçit*, 23 Nisan 1971, sayı.261, s.3

²⁴⁸ Füzûzan Tekil, “Sorumluluk”, *Geçit*, 23 Nisan 1971, sayı.261, s.7

²⁴⁹ Füzûzan Tekil, “Sorumluluk”, *Geçit*, 23 Nisan 1971, sayı.261, s.7

seçimlere sadece tek partinin katılmasına izin veriliyorsa o ülkede demokratik rejimin hüküm sürdüğünü söylemek mümkün değildi. *Yarın* dergisi Türkiye’deki kökleşmiş seçim geleneğine vurgu yapıyor ve yıllardan beri, hatta tek parti döneminde bile, savaş hali dışında, hiçbir sebeple seçimlerin geri bırakılmadığının altını çiziyordu. “Hem 1924, hem de 1961 Anayasaları harp halinde bile seçimlerin ancak bir yıl geri bırakılabileceğİ hükmünü getirmiştir. Harp gibi çok anormal bir durumda bile seçimler bir yıl geri bırakılabilirken şimdi seçimleri iki yıl geri bıraktıracak bir Anayasa değİşikliğinin gereğinden bahsetmek doğrusu istenirse talihsizlik olmuştur.”²⁵⁰

Yarın, Ekim ayında yapılması gereken senato yenileme seçimlerinin iki yıl geri bırakılmasını mümkün kılacak bir Anayasa değİşikliğini haklı gösterecek bir gerekçe ileri srlmediğİni belirtiyor, erteleme yoluna başvurulmasının Türkiye’deki rejimin gittiğİ yön hakkında ite ve dİşta ciddi endişeler doğmasına neden olacağını ileri sürüyordu. “Hâlbuki kimsenin Türkiye’yi demokratik rejimden ayrılma yolunda göstermeğİ hakkı yoktur. Başbakan Erim’in de meseleyi daha ciddi düşündüğü zaman fazla ihtiyatlı davrandığİnİ anlaması ve Türkiye’yi demokrasiden ayrılma yolunda göstermesi mümkün olan böyle teklifte ısrar etmeyeceğİni ummak isteriz.”²⁵¹

Gerekçesiz, dayanaksız bir şekilde seçim erteleme, yani mülkün asıl sahibi olan milletin fikrine, görüşüne, arzusuna başvurmayı teleme, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde hiçbir dönemde uygulanmış bir yöntem değildi. 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilen ve kanımızca millet tarafından olumlu bir şekilde karşılanan, desteklenen, bu vasfıyla da meşru sayılabilecek olan bir müdahaleyi yapan Milli Güvenlik Konseyi dahi, en kısa zamanda seçimlerin yapılması suretiyle yönetimin sivillere devredileceğİ beyanatıyla yönetimi devralmış, son milletvekili seçimlerinin yapıldığİ 1977 yılından beş yıl sonra milletin önüne sandık koyarak 1982 Anayasası oylamasını gerçekleştirmiş ve 1983 yılı Kasımında yapılan genel seçimlerle yönetimi sivillere devretmişti.

²⁵⁰ Yarın, “Seçimleri Geri Bırakma”, *Yarın*, 7 Temmuz 1971, sayı.429, s.3

²⁵¹ Yarın, “Seçimleri Geri Bırakma”, *Yarın*, 7 Temmuz 1971, sayı.429, s.3

Müfit Duru'nun Sahibi ve Mesul Müdürü olduğu *Haftalık Siyaset ve İktisat Dergisi Yarın*, Parlamentodan güvenoyu aldığı için Erim hükümetinin bütün mensuplarının demokrasiye inandıklarını her vesile ile ortaya koymak zorunda olduklarını ileri sürüyordu. Erim hükümetini, 12 Mart muhtırasını verenlerin işbaşına getirmemiş, aksine böyle bir intibain yaratılmasını önlemek için büyük gayretler sarf etmişlerdi. “Erim hükümeti de her hükümet gibi bazı sahalarda başarı göstereceği gibi bazı sahalarda da başarı göstermeyebilir. Başarısızlık halinde mesuliyet doğrudan doğruya 12 Mart muhtırasını verenlerin üzerine yıkılır. Bu ise, bilindiği kadarıyla haksız bir şey olur.”²⁵²

Aktüalite Dergisi Geçit'in İmtiyaz Sahibi ve Başyazarı Füzuzan Tekil, Erim hükümetinin başı itibariyle kavga sevmeyen, barışçı bir mizaçta olduğunu belirtiyordu. Ancak kabinenin bir kısmı “adam bulup da kavga edemezse” büyük huzursuzluğa düşecek tabiatı şahıslardan oluşmaktaydı. “Bu bir mizaç ve ruh yapısı anlaşmazlığıdır, fakat kabine içinde, üstü şalla örtülü anlaşmazlık bundan ibaret ve bunun kadar basit değildir.”²⁵³

Tekil, Erim kabinesi içinde tam bir türdeşlik, bütüncülük olmadığını ileri sürmektedir. Bazı bakanlar ile Başbakan Erim arasında görüş ve düşünüş farkları bulunmaktaydı. Başbakan Erim; hiçbir bakanıyla arasında bir sorun olmadığını söylese de Tekil, var olduğu sezilen, bilinen sürtüşmeleri Erim'in fazla uzatmadan, çabuk unutmaya bağlamak gerektiğini ileri sürüyordu. Başbakan yardımcılarının gereğinden çok fazla inisiyatif kullanmaları ya da bir bakanın İran boru hattı meselesinde hükümet reisinden farklı düşündüğünü açıklaması hükümet içindeki sürtüşmelere örnek olarak gösteriyordu Tekil. “Bu kabinenin kısa süre içinde değişik bir renk tonuna götürülmesi eşyanın tabiatından sayılmalıdır. 12 Mart muhtırasından sonra kabine içinde, ayrı hatta zıt siyasi görüşleri bir araya getirme belki bir icap sayılmıştır. Ama artık renkler tam nüansları ortadan kalkacak derecede olmasa bile hayli belirgin hale gelmiştir.”²⁵⁴

²⁵² Yarın, “Politika ve Politikacılar”, *Yarın*, 8 Eylül 1971, sayı.438, s.3

²⁵³ Füzuzan Tekil, “Daha Tabii Bir Kabine”, *Geçit*, 15-17 Eylül 1971, sayı.277, s.7

²⁵⁴ Füzuzan Tekil, “Daha Tabii Bir Kabine”, *Geçit*, 15-17 Eylül 1971, sayı.277, s.7

Erim hükümetinin Ulaştırma Bakanı Haluk Necdet Arık istifasını 27 Eylül 1971 günü resmen açıklamıştı. Arık'ın istifasının ertesi günü Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı İhsan Topaloğlu'nun da istifa ettiği öğrenildi. “Şimdi görülüyor ki kabinede bir yaprak dökümü başlamıştır. Ve bu, gerek siyasi çevrelerde ve gerekse kamuoyu dediğimiz halk efkârında ilgiyle karşılanmıştır. Şu bir gerçektir ki, Erim kabinesini teşkil eden bakanlardan bazıları, bir hükümet ve üyesi için çok müsait olan çalışma şartlarını iyi değerlendirememişlerdi.” On bir ilde ilan edilen sıkıyönetimin sağladığı huzur ve sükûn ortamına rağmen hükümetin bazı ters ekonomik uygulamaları bu alanda huzursuzluk baş göstermişti. Büyük halk kitleleri, pahalılığın yükü altında ezilmeğe başlamış, Demirel iktidarı suçlanırken, onun ekonomik tedbirleri, kararlamaları uygulanmaya başlanmıştı.²⁵⁵

Hür Batı ülkelerinde “tarım reformu”, Erim hükümetinin ise “toprak reformu” adını verdiği, tam netliğe kavuşmamış reformun yılsonuna kadar uygulamaya konması kararlaştırılmıştı. “Biz o kanaatteyiz ki, bilhassa son on yıldan beri durmadan bahsedilen ‘toprak reformu’ Türkiye’nin, Türk köylüsünün derdine çare olamayacaktır. Fakir ve güçsüz köylüyü güçlendiremeyecek, refaha kavuşturamayacaktır. Çünkü yalnız başına toprak reformu hiçbir şey getirmeyecek, toprakların parçalanmasını, toprak reformu ile bir parça toprak sahibi olan bir topraksızın üç-beş sene sonra toprağının parçalanmasını, topraksız kalmasını önleyemeyecektir. Zira bugün toprağı olmayanlar yakın senelerde toprak sahibi aile çocukları idiler. Nüfus arttıkça, aileler genişledikçe elbette ki, miras yoluyla toprak parçalanacak, çiftçi ailelerin elindeki toprak azalacak veya kaybolacaktır.”²⁵⁶

Başbakan Nihat Erim, Adalet Partisinin siyasi güvensizliğine uğradıktan sonra, daha önce birkaç kez peşinen haberini verdiği hareketi yapmamış yani Cumhurbaşkanına giderek emaneti kendisine iade etmemişti. Füzûzan Tekil, Başbakanın görevi iade etmeyerek doğru bir davranışta bulunduğunu ifade ediyordu. 12 Mart muhtırası sonrası vazife kabul etme cesaretini gösterebilmiş bir Başbakanın bu görevi manevi sebeplerle bırakması mantıki görülemezdi. Bu görevi kabul eden siyasi kişinin fazla alingan olmaması icap ederdi. Üstelik bu günler

²⁵⁵ Geçit, “Kabine Tadili Yapılırken”, *Geçit*, 30 Eylül-1 Ekim 1971, sayı.278, s.3

²⁵⁶ Geçit, “Kabine Tadili Yapılırken”, *Geçit*, 30 Eylül-1 Ekim 1971, sayı.278, s.3

Tekil'e göre, iş bırakma günleri değildi. Adalet Partisi uygun bulduğu kanunlar hususunda hükümeti desteklemiştir. Füzûzan Tekil'e göre doğru olan budur. "...bu doğru olan, bir yandan faydalı, yapıcı bir hareket tarzının ifadesi olurken, bir yandan da, Parlamento içinde, çoğunluk partisinin hem kuru gürültüye pabuç bırakmadığının hem de ayak kaydırma oyunlarından uzak duruş mertliğinin bir işareti olmuş, Sayın Başbakanın mertlik özlemine Adalet Partisi böyle olgun bir mertlik tablosu ile cevap vermiştir.”²⁵⁷

Nihat Erim kabinesine yönelik eleştiri ve değerlendirmelerin ortak noktası kabinenin, kendisine güvenoyu veren parlamentonun çizdiği sınırlar içerisinde hareket etmesi, tayin ettiği rotayı izlemesi, aldığı güvenoyunun bir seçim başarısı gibi görülmemesi gerekliliğidir.

2.6 Nihat Erim'e Destek

Yapılması planlanan reformlar neticesinde ortaya çıkacak sistem değişikliğiyle çıkarları zarar göreceğinin reformlara karşı çıkmasını doğal bulan Abdi İpekçi, reformların olumlu sonuçlarının zaman içinde görülecek olmasına karşın, bu reformlardan zarar göreceğinin durumunun kısa zamanda netleşeceğini ileri sürüyordu. "...çok partili rejimlerde iktidarlar, reformlar konusunda isteksiz ve cesaretsiz davranırlar. Çünkü yapılacak köklü değişikliklerden zarar göreceğinin oylarını kaybetmekten çekinirler. Reformların yararlı sonuçları derhal alınamayacağından kaybettikleri oylara karşılık yeni oylar kazanmaları da şüpheli olduğuna göre bu çekingenlik artar.”²⁵⁸

Türkiye'nin 1961-1971 arasındaki on yılı boyunca, Anayasa'nın öngördüğü reformlar gerçekleştirilememiş, reform istekleri yalnızca sayısız sınırlı aydın çevrelerinde kalmış, toplumun geneline yayılamamış, geniş halk kesimlerinde destek bulamamıştı. Hiçbir partiye "bağımlı" olmayan Erim hükümeti İpekçi tarafından, er geç gerçekleştirilmesi gereken reformları ele alma konusunda şanslı olarak görülüyordu. Erim hükümeti tarafından hazırlanacak bir reform programını

²⁵⁷ Füzûzan Tekil, "İtidal", *Geçit*, 15-17 Ekim 1971, sayı.279, s.7

²⁵⁸ Abdi İpekçi, "Reformlar, Partiler ve Erim Hükümeti", *Milliyet*, 31 Mart 1971, s.1

destekleyecek partiler, korktukları siyasal sorumluluğu doğrudan doğruya üzerlerine almış olacaktı.²⁵⁹

Abdi İpekçi'nin bu iyi niyetli reform beklentisinin temel dinamiğinin, samimi bir halk/parlamento desteğinin olduğunu bilmiyor olması bizce mümkün değil. Bu destek ortada yoksa nasıl olacak da reform gerçekleştirilecek? Bunun mümkün olmadığını süreç bize göstermiştir.

Bazı çevrelerin Nihat Erim için; "Erim otuz yıllık Cumhuriyet Halk Partilidir. Cumhuriyet Halk Partisinden istifa etmekle Cumhuriyet Halk Partiliğinden bir şey kaybetmeyecektir" türünden yorumlarına, Aktüalite ve Sağlık Konularında yayın yapan *Söz* dergisinin Umumi Neşriyat Müdürü Gençay Gün katılmıyordu. Nihat Erim'i üstün şahsiyet sahibi bir devlet adamı olarak nitelendiriyor, kendisinin partizan olmadığını öne sürüyordu. "Otuz yıllık Cumhuriyet Halk Partili olması da devlet idaresinde Cumhuriyet Halk Partili olacağını hiçbir zaman ifade etmez. Sayın Sunay başbakanlık için kanaatimizce yerinde bir seçim yapmıştır."²⁶⁰

Nihat Erim'in sunduğu reform programında öngörülen reformlar hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiş olduğunu belirten Abdi İpekçi yapılan açıklamaların sınırlı ve genel olduğunu ileri sürüyordu. "Reformlar dışında da güdülecek politika ve alınacak tedbirleri açıklayan program, bir bakıma beklenenden daha ayrıntılı olmuş, birçok noktalarda somut teklifler getirmiştir. Ancak bazı hususlarda sessiz kalındığı için, bazı konularda da genel ifadeler kullanmanın tercih edildiği belli olmaktadır." Programda yer alan bu genel esasların nedenlerinden başlıcası, bu hükümetin belli partilere dayanmamasıydı. Bu yüzden daha önceden hazırlanmış bir program yoktu. Hiçbir partiye dayanmamanın yarattığı bir diğer zorunluluk ise parlamentodan güvenoyu alabilmek için çoğunluktaki partilerin program ve politikaları ile çelişmeyen bir program hazırlama gereği idi. "Bizim görebildiğimiz kadarıyla parlamentoya sunulan metinde böyle bir çelişki bulunmamaktadır. Ama hiç şüphesiz o metnin uygulanmasında partilerin temsil ettikleri çıkar ve felsefelere aykırı düşecek durumlar olacaktır. Bunun için partilerin Erim hükümetine şimdi yeşil ışık yakıp

²⁵⁹ Abdi İpekçi, "Reformlar, Partiler ve Erim Hükümeti", *Milliyet*, 31 Mart 1971, s.1

²⁶⁰ Gençay Gün, "Okuyucuya Mektup", *Söz*, 1 Nisan 1971, sayı.103, s.3

alacakları vaziyeti programın uygulama biçimine göre ileriye bırakmaları makul gözüken bir tutumdur.”²⁶¹

Abdi İpekçi, Erim hükümeti programının, Ecevit’in ileri sürdüğü gibi Cumhuriyet Halk Partisi “düzen değişikliği” programından daha geride bir program olduğunu kabul ediyor ancak bu programın 1961’den bu yana görülen en sönük, en sulandırılmış, en anlamsız, en boş hükümet programı da olmadığını öne sürüyordu. İpekçi bu program için ne çok iyimser ne de çok karamsar olmamaktan yanaydı. “Zira her şeyden önce peşin hükümlülüğün daima hatalı ve zararlı olacağına inananlardanız.” Bu programı yazmakla onu uygulamaya koymanın birbirinden çok farklı olduğunun bilincinde olan İpekçi, her şeye rağmen bu programın şimdiye kadar ortaya konanlara oranla çok daha olumlu bulduğunu ifade ediyordu.²⁶²

“Erim hükümetince hazırlanmış programa bakıp tüm sorunlarımızın çözüleceğine, ülkemizin derhal kalkınacağına inanmak ne kadar yersizse, bu programdan dolayı Türkiye’nin geriye götürüleceğini, yabancı çıkarlar uğruna harcanacağını ileri sürmek de o kadar anlamsızdır. Akılcılık önce bir şans tanımayı, sonra uygulamaya bakarak yargılarda bulunmayı gerektirir sanıyoruz.”²⁶³

Kurtul Altuğ, Birinci Nihat Erim kabinesinin güvenoyu aldığı 7 Nisan 1971 tarihinden bir gün önce *Meydan* dergisinde yayınlanan yazısında Nihat Erim ve arkadaşlarının oluşturduğu, Türkiye’nin kaderine el atan hükümetin, Cumhurbaşkanının kamuoyuna verdiği beyanatta işaret ettiği üzere, Parlamento dışı güçlere dayandığını öne sürmekteydi. “Bu yeni güçler, Parlamento dışı muhalefettir, bu güçler işçilerdir, bu güçler devrimci gençlerdir, aydın bürokratlardır ve nihayet bu güçler, Atatürk ilkelerinin korunmasını, devrimlerinin tavizsiz izlenmesini, ülkenin kalkınmasını, nurlu ufuklar edebiyatında değil Atatürkçü çizgide gören devrimci Türk Silahlı Kuvvetleridir.”²⁶⁴

Bir seçim mekanizmasının getirdiği bir iktidar olmayan Erim hükümeti Altuğ’a göre bir seçim mekanizmasını işleterek yerinde kalma çabasında da

²⁶¹ Abdi İpekçi, “Reform Programı”, *Milliyet*, 3 Nisan 1971, s.1

²⁶² Abdi İpekçi, “Program”, *Milliyet*, 5 Nisan 1971, s.1

²⁶³ Abdi İpekçi, “Program”, *Milliyet*, 5 Nisan 1971, s.1

²⁶⁴ Kurtul Altuğ, “Erim Kabinesi ve Bazı Gerçekler”, *Meydan*, 6 Nisan 1971, sayı.325, s.13

olmayacak gibi görünmektedir. Erim ve arkadaşları süratle yapılması gereken reformları gerçekleştirmek için görev almışlardı ve bu “misyon” içinde kalacaklardı. İşin içinde seçim kaygısı olmayacağı için oy avcılığına da soyunmayacaklardı. “...her iktidarın başını yiyen dalkavuk eyyamcı takımından bu iktidarı, bizzat iktidarın kendisi korumasını bilmeli, akıl hocaları yerine kendi akıllarını seferber etmelidirler. Şimdi bu eyyamcı çevre, mazideki ihanetlerini unutmuş, iktidara yamanma çabası içindedirler. Bilinmelidir ki bu iktidar Devrimcilere dayanmak zorundadır. Aksi halde tıpkı 27 Mayıs gibi bu devrimci atılış da yozlaşacaktır ve yapayalnız kalacaktır.”²⁶⁵

Kurtul Altuğ daha sürecin başında durumu çok iyi tahlil etmiş, olacakları öngörmüştür. Neredeyse olaylar, kendisinin yaptığı “yol tarifine” göre gelişmiş, Nihat Erim, Altuğ’un işaret ettiği dayanak noktalarını bir bir kaybetmiş ve sonunda Altuğ’un belirttiği şekilde “yapayalnız” kalmıştır.

Demirel’in kurduğu hükümetlerde inisiyatifi kendinde topladığını, kendiliğinden hareket edecek bakanlar yerine onun etkisi altına kolaylıkla girebilecek kimseleri tercih ettiğini belirten Abdi İpekçi, Erim’in ise başka bir yol seçerek, teknisyenlerin ağırlıklı olduğu kabinesinde, her bakana kendi uzmanlık alanında inisiyatif verdiğini ifade ediyordu. “İki yardımcısından birini siyasal ve idari, ötekini de sosyal ve ekonomik koordinatör durumuna getirmekle yetkilerini daha geniş ölçüde paylaşmış, bakanlarının kendi müdahalesine lüzum kalmadan ekip çalışmaları yapmalarını mümkün kılmıştır... Şimdi başlayan bu çalışmalar bu doğrultuda gelişmektedir. Her bakan kendi programını hazırlamaktadır. Anlaşıldığına göre, bu programlar, ilgili başbakan yardımcıları ile birlikte yapılacak müzakerelerle koordine hale getirilecek ve ekip çalışmaları bu şekilde sürdürülecektir... Kısacası Erim, hükümet politikasının büyük çizgilerini çizmek ve izlemek, gerisini başbakan yardımcılarının koordinasyonu ile çalışacak bakanlara bırakmak eğilimindedir.”²⁶⁶

Erim hükümet politikasını büyük çizgilerle çiziyor, her bakana kendi uzmanlık alanında inisiyatif veriyordu. Burada altını çizmek istiyoruz ki Erim’in bakanlarına vermeyi planladığı inisiyatifi aslında parlamentoda çoğunluğa sahip

²⁶⁵ Kurtul Altuğ, “Erim Kabinesi ve Bazı Gerçekler”, *Meydan*, 6 Nisan 1971, sayı.325, s.13

²⁶⁶ Abdi İpekçi, “Erim Hükümetinin Çalışma Biçimi”, *Milliyet* 10 Nisan 1971, s.1

Adalet Partisi ve onun Genel Başkanı müstafî Başbakan Süleyman Demirel elinde tutmaktaydı.

12 Mart müdahalesinden sonra Parlamento kapatılmamış, parlamenter düzene son verilmemiş olduğu için Erim, hükümetinin yapacağı işler, getireceği teklifler için parlamentonun onayına muhtaçtı. “Bu da, başta çoğunluğu elinde tutan Adalet Partisi olmak üzere partilerin desteğini gerektirir. Başbakan Erim, görevi aldığından bu yana verdiği demeçlerde ve takındığı tutumda bu gerçeği tanıdığını belli etmiştir.”²⁶⁷

Erim’in parti liderlerine sürekli danışarak bir işbirliği kurmaya çalışmasına rağmen mesleği siyaset olmayan Karaosmanoğlu’nun, Erim’in taşıdığı kaygıyı paylaşmadığı söylenebilirdi. Başbakan Yardımcısı basın toplantısında, devraldıkları iktisadi durumun sorumlusu olarak Adalet Partisini göstermiş ve bu partiyi suçlayan, kınayan yorumlar yapmıştı. “Bağımsız bir ilim adamının alışkanlığı ve rahatlığı ile böyle davranırken, Erim’in siyasi yönden yaptığı hesapların etkisi altında kalmamıştır. Adalet Partisi grubunu daha işin başında karşısına almanın kaygısını duymamıştır.”²⁶⁸

Abdi İpekçi, bazı kimseler tarafından Erim’in tutumunun tavizci, Karaosmanoğlu’nun davranışının ise netlik, açıklık, dürüstlük yönünden daha uygun bulunabileceğini belirtiyordu. Ancak Erim, hükümetinin parlamentonun desteğine muhtaç olduğunun farkındaydı. Bu yüzden Erim’in, parlamentodaki partilerin biri veya birkaçı ile sürtüşme yaratmamaya çalışması anlayışla karşılanmalıydı.²⁶⁹

2.7 Nihat Erim Hükümetinden Beklentiler

Milliyetçi Açıdan

Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet, Nihat Erim hükümetinin programına bakılarak hükümetin izleyeceği politika sezilmeye çalışıldığında hükümetin; dış politikada sola kapalı, iç politikada sola açık bir tatbikatta bulunacağını

²⁶⁷ Abdi İpekçi, “Üslup Sorunu”, *Milliyet*, 16 Nisan 1971, s.1

²⁶⁸ Abdi İpekçi, “Üslup Sorunu”, *Milliyet*, 16 Nisan 1971, s.1

²⁶⁹ Abdi İpekçi, “Üslup Sorunu”, *Milliyet*, 16 Nisan 1971, s.1

görülebileceğini ileri sürüyordu. “Aynı politikayı uygulayan memleketler bunun açık örneğini vermiştir. İçte sosyalizme kayan tutum belli bir süre sonunda, yöneticilerin ve aydınların bu görüşe itilmesini sağlar ki, bunun tesirleri dış politikaya sıçrar. Yani belli bir zamandan sonra dış politikayı sola kapalı yapamazsınız. Nitekim, memleketimizdeki Marksist faaliyetler sonunda bugün devletimiz ciddi bir tehlike içine düşürülmüştür. Erim hükümeti de aslında devleti bu badireden kurtarmak üzere teşkil olunmuştur.”²⁷⁰

Reformlardan önce Erim hükümetinden beklentisinin anarşinin önlenmesi olduğunu belirten *Devlet*, Erim hükümetinin programında bu hususla ilgili olarak açık ve kesin tedbirler yer almaktaydı. Erim hükümetinin ilk ve en önemli görevi anarşinin önlenmesi olacaktı. Zira programında “aşırı sağ” ve “aşırı sol”un kanun dışı davranışlarının önlenmesi belirtilmekteydi. “Açık ve kesin şekilde ortaya çıkan gerçek şudur: Türkiye dışından yönetilen aşırı sol, teşkilatlıdır ve meydana getirdiği çeşitli gizli/açık kuruluşlarla devletimizin bağımsızlığını hedef almıştır... Aşırı sağ ve aşırı solu birlikte zikretmek, ancak dış kuvvetlerin yönettiği Marksistlerin işini kolaylaştıracak, memleketimiz namına büyük ve tehlikeli gelişmelere yol açacaktır.”²⁷¹

Mithat Perin, Moskova Komünistlerinin, Maocuların, Ortadoğu Arap Sosyalizminden yana olanların beyin yıkama ve Erim kabinesini kendi yörüngelerine oturtma çabalarının bir baskı halini aldığını ifade ediyordu. Parlamantonun demokrasiyi kurtarma yolunda esnek bir tutum takınması, bahsi geçen çevreleri rahatsız etmekteydi. Perin, Parlamantonun kendisine yöneltilmiş “zedeleyici” tenkitlere layık olmadığını Erim kabinesine 1961’den beri görülmemiş bir çoğunlukla güvenoyu vererek gösterdiğini ileri sürüyordu. “Aslolan demokratik rejimdir, muhafaza edebildiği sürece onun koşulları ve kuralları içinde halledilmeyecek hiçbir şey yoktur kanısı bir kere daha hâkim kılınmıştır.” Perin’e göre Türk Milleti tüm kurumlarıyla güç günlerin içinden sağduyusunu kullanarak çıkmayı bildiğini bir kere daha göstermiştir. “Şimdi sıra Erim kabinesinde. Gözler ve ümitler ona yönelmiştir.” Perin, atılacak bir tek yanlış adımın Türkiye’yi telafisi

²⁷⁰ Devlet, “Erim ve Programı”, *Devlet*, 12 Nisan 1971, sayı.106, s.3

²⁷¹ Devlet, “Erim ve Programı”, *Devlet*, 12 Nisan 1971, sayı.106, s.3

olmayan bir istibdat, bir esaret, bir komünist rejime sürükleyebileceğini ileri sürüyordu.”İyi niyetli gibi görünen telkin ve tavsiyelerin kılı kırk yarılarak incelenmesi ve sakıncalarını görüp tatbikinden vazgeçilmesi zorunludur. “Mithat Perin verilen güvenoyunun demokratik rejime olduğunu, programa olmadığını ifade ediyordu. Asker-sivil tüm kesimlerin rejimi, Cumhuriyeti koruma kararında olduğunu gösterdiğini belirten Perin, Erim kabinesine bu görevi verdiğini ifade ediyordu. “Olmaya ki bu yoldan şaşılısın!..”²⁷²

Milliyetçi, Muhafazakâr Sınai, Zirai, Ticari Kültürel Mecmua Milli Ekonomi ve Ziraat’in Kurucusu, Başyazarı ve Genel Yayın Müdürü Mehmet Başçiftçi, ülkede namuslu vatandaşın yaşama ve iş görme imkanının kalmadığını, çıkarıcıların gemilerini istedikleri gibi, istedikleri yerde yüzdürdüklerini ifade ediyordu. Başçiftçi Nihat Erim’den, bu tür yolsuzluklarla mücadele etmesini, rüşvetin önünü almasını talep ediyordu. “Milli bütünlüğümüz için asla ve asla suret-i katiyede bozgunculara fırsat vermeyiniz. Solcuların kökünü kazıyınız. Milli ruh, milli birlik ve beraberlik ruhunu kuvvetlendiriniz. Demokrasinin temellerinin çok sağlam temeller üzerinde olduğunu gösteriniz ve bunun için ne lazımsa yapınız.”²⁷³

Başçiftçi Erim’den gençliğin, ordunun ve memurların siyasete karışmasını önlemesini, şahsiyetli gençlik yetiştirmesini, köylünün refaha kavuşmasını, liyakatsiz, pısrık, beceriksiz kimselere iş vermemesini, “kimin arabasına binerse onun türküsünü söyleyenleri, bukaletun gibi renk değiştirenleri memuriyetten çıkarmasını talep ediyordu. Başçiftçi yeni hükümetin tabandan başlayarak tavana doğru bir reform hükümeti olmasına yönelik arzusunu dile getiriyordu.”²⁷⁴

Başçiftçi’nin Erim’den beklentilerini uzatmak mümkün. Eğer Başçiftçi bu isteklerinde samimi ise Erim’in bu talepleri karşılayacak sihirli değneğin olmadığını bilmesi gerekiyordu. Bu sihirli değnek teriminin bu ortamdaki karşılığı “halk desteği” olacaktı. Erim’in başbakan olduğu hükümeti, yani bugünkü adlandırmayla Birinci Nihat Erim hükümetini, bir reform hükümeti olarak

²⁷² Mithat Perin, “Güvenoyu Rejimedir”, *Durum* sayı.339 12 Nisan 1971

²⁷³ Mehmet Başçiftçi, “Reform Kabinesinden Beklediklerimiz”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Nisan 1971, sayı.73, s.3-4

²⁷⁴ Mehmet Başçiftçi, “Reform Kabinesinden Beklediklerimiz”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Nisan 1971, sayı.73, s.3-4

adlandırmanın ve buna inanmanın bir anlam taşımadığını yaşananlar bize göstermiştir.

Bir milli bünyede reform yapmaya soyunan bir siyasi kadronun gücünü milletten alma zorunluluğunun olduğu, milleti oluşturan her ferdin mütevazı ancak kendisi için çok kıymetli olan “gönlünü”, “zihnini” kazanması, fethetmesi lazım geldiğini siyasi geçmişimiz bize kanıtlamıştır.

Liberal Açıdan

İpekçi’ye göre demokratik rejimin bütün gerekleriyle işleyeceği bir döneme geçiş, Erim hükümetinin başarısına bağlıydı. Ancak bu görüşe katılmayanlar da vardı. İpekçi’nin ifadesiyle kimi duygusal nedenlerden, kimi kişisel siyasi çıkar hesapları yüzünden, kimi de uzun vadeli niyetlerden ötürü Erim hükümetinin başarısızlığa uğramasını istiyorlardı.²⁷⁵

Rejimi yıkmak amacıyla siyasi mücadelelere girişen gruplar, yaratacakları siyasi ve iktisadi buhran neticesinde toplumu büyük patlamalara hazır bir ortama sürüklenebileceğini düşünmekteydiler. “Bu hedefe varmak için ilk şart, Erim hükümetinin siyasi ve ekonomik sorunlar karşısında aciz ve başarısız kalmasıdır.”²⁷⁶

Parlamento içinde bulunan Erim hükümeti karşıtı muhalefetin, Adalet Partisi çevrelerinde belirlediği görülmekteydi. Bu eğilimin kısa vadeli çıkar hesapları peşinde olduğunun görülebileceğini ileri süren İpekçi, duruma uzun vadede bakıldığında hükümetin sabote edilmesiyle ters bir hedefe düşülebileceğini ifade ediyordu. “Çünkü yazımızın başında belirtmeye çalıştığımız gibi şimdi iktidar görevini yüklenenlerin aciz ve başarısız kalması, bir yandan rejimi devirme çabası güdenlerin ekmeğine yağ sürecektir, bir yandan da demokratik rejimin bütün gerekleriyle işlemesini en azından geciktirecektir.”²⁷⁷

Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel’in, rejimi kurtarmak adına verdiği güvenoyu, Nihat Erim politikalarının ilanihaye destekleneceği anlamına gelmiyordu. Süleyman Demirel, işlerine gelmeyen Nihat Erim politikalarına karşı

²⁷⁵ Abdi İpekçi, “Demokrasi ve Erim Hükümeti”, *Milliyet*, 24 Ağustos 1971, 1, 9

²⁷⁶ Abdi İpekçi, “Demokrasi ve Erim Hükümeti”, *Milliyet*, 24 Ağustos 1971, 1, 9

²⁷⁷ Abdi İpekçi, “Demokrasi ve Erim Hükümeti”, *Milliyet*, 24 Ağustos 1971, 1, 9

çıkmanın bir rejim sorunu yaratacağını düşünmüyor. Bu noktada Abdi İpekçi'nin rejim buhranunun yaratılabileceği görüşü, karşılığı olmayan cılız bir "tehdit" olmanın ötesine geçmiyor.

Aktüalite Dergileri Açısından

Aktüalite Dergisi Geçit, Erim kabinesinin aldığı güvenoyunu "zoraki" bir güvenoyu olarak nitelendiriyor, Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisinin hükümete güvenoyu vermek zorunda kaldığını belirtiyordu. Adalet Partisi bu güvenoyunu, istemeye istemeye, ancak rejimi kurtarmak bahanesiyle veriyordu. Meclisteki otuz dokuz kişilik Demokratik Parti grubu Erim hükümetini reddetmişlerdi. "Demokratik Parti, Demirel hükümetinin düşmesi bir yana, yeni kurulan hükümetin demokratik kurallara göre kurulmadığını, Başbakan Erim'in kabinesinin ekseriyetini Parlamento dışından almakla Parlamenteoya karşı güvensizlik gösterdiğini ileri sürmüştür."²⁷⁸

Geçit, Erim hükümetinin programının bir hayli eleştirilere hedef olduğunu, Adalet Partililerin Erim hükümetinin programı için "bizim programımız bundan ileri" dediklerini ifade ediyordu. İnönü ve Feyzioğlu program için "bundan iyisi can sağlığı" derken diğer partilerin temsilcileri ise Erim'in programında yeni bir şey söylenmediğini belirtiyorlardı. Politikacıların bu tür konuşmalarının aksine *Geçit*, halkın öncelikli beklentisinin anarşinin sona ermesi olduğunu ileri sürüyordu. Demirel hükümeti bu gerekçe ile yıkılmıştı. Ama yine de huzur yoktu. Halk ekonomik sıkıntısının giderilmesinden önce siyasi huzurun sağlanmasını beklemekteydi. "Zira siyasi huzur sağlanırsa, ekonomik huzur kendiliğinden gelecektir. Fakat, Erim hükümeti, güvenoyunu henüz almış olmasına rağmen, kuruluşu on beş günü bulmuştur. 12 Mart Muhtırasından sonra biraz sinmiş görünen Dev-Genç tekrar sahneye çıkmış, anarşiye hız vermiştir. Yurdun muhtelif yerlerinde Dev-Genç teşkilatına mensup anarşistler, bilhassa Ülkü Ocaklılar ile okumak isteyen milliyetçi öğrencileri yüksekokullara, üniversitelere sokmamağa başlamışlardı."²⁷⁹

²⁷⁸ *Geçit*, "Güvenoyu Sonu Beklediğimiz", *Geçit*, 9 Nisan 1971, sayı.259, s.3

²⁷⁹ *Geçit*, "Güvenoyu Sonu Beklediğimiz", *Geçit*, 9 Nisan 1971, sayı.259, s.3

Nihat Erim hükümetinin programına uygun olarak Kültür Bakanlığı kuruluyor ve yeni bakanlığın başına da bir gazeteci olan Talat Sait Halman getiriliyordu. İmtiyaz Sahibi ve Başyazarının Füzûzan Tekil'in olduğu *Aktüalite Dergisi Geçit*, yeni Kültür Bakanı Halman'ı sadece bir gazete yazarı olmadığını Amerika'da geniş bir muhit yapmış aydın bir kişi olarak tanımlıyordu.²⁸⁰

Halman bakan olur olmaz, vatandaşların bilgi kaynakları olan gazete, dergi ve kitapların hammaddesi olan kâğıda yapılan zam ile karşılaşmıştı. *Geçit*, Talat Halman'ı güç vazifelerin beklediğini ileri sürmekteydi. Bu vazifelerden biri ise şüphesiz kültürün yayılmasında çok büyük bir rolü olan kâğıt üzerindeki aşırı kârı kaldırmak ve fiyatları ucuzlatarak okumak yoluyla kültürün yayılmasını temin etmek olacaktı.²⁸¹

Geçit, bir süreden beri devam eden ve Parlamente'ya kadar akseden bir tartışmaya değiniyordu. İki sene önce Milli Eğitim Bakanlığının yayımlamaya başladığı "1000 Temel Eser" dizisinin yayını Erim hükümetinin Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel tarafından durdurulmuştu. Orel bu kararı, Türk Dil Kurumu idarecilerinden bir grubun kendisine "1000 Temel Eser" hakkında sundukları bir rapor sonrasında vermişti. Raporda bu kitap dizisinin Atatürk İnkılâplarına karşı olduğu öne sürülmüştü. Bu rapordan kısa bir süre sonra, bu diziyi hazırlayan heyet feshedilmiş, yayın durdurulmuştu. "1000 Temel Eser" yayın dizisi gerçekten çok iyi bir teşebbüstü. Fakat bu teşebbüs, geçen yıl dejenere oldu, işe hatır-gönül girdi, 1000 Temel Eser niteliğini hiçbir zaman kazanamayacak kitaplar bu dizide yer aldı. Öğrendiğimize göre bu şikâyetleri duyan eski Bakan Orhan Oğuz, gerekli tahkikatı açtırmıştı, hem de sekiz ay önce...²⁸²

Geçit, bahsi geçen hataları düzeltecek yeni bir heyetin kurulmasının yerine, bu eserlerin yayınının durdurulmasının büyük bir hata olduğunu öne sürüyordu. Aralarında "kır eşkıyalarını" destekleyen ve halen örfî idare nezaretinde bulunan kişilerin olduğu Türk Dil Kurumu'nun raporu *Geçit*'e göre ideolojik amaçla

²⁸⁰ *Geçit*, "Kültür Bakanını Selamlarken", *Geçit*, 1 Ağustos 1971, sayı.274, s.3

²⁸¹ *Geçit*, "Kültür Bakanını Selamlarken", *Geçit*, 1 Ağustos 1971, sayı.274, s.3

²⁸² *Geçit*, "Kültür Bakanını Selamlarken", *Geçit*, 1 Ağustos 1971, sayı.274, s.3

yazılmıştı. “Yeni Kültür Bakanından, Türk kültürünü yansıtacak bu temel dizinin neşrinin devamını temenni ederiz. Saygılarımızla.”²⁸³

Aylık Tarımsal Fikir ve Kültür Dergisi  iftlik Dergisi yazarı Kadir Gözübüyük, Erim hükümetinin ilk olarak ele alacağı reformun idari reform olacağını ileri sürüyor, bir memleketin kalkınmasının kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesiyle mümkün olabileceğini belirtiyordu. “Kaynakları değerlendirecek yegâne faktör de insandır. İdari reform insanların teker teker ve toplu olarak nasıl bir çalışma ortamı içinde ne şekilde çalışmaları gerektiğini planlamayı hedef alır.” Türkiye’nin kaynaklarının, ileri memleketlerin kaynaklarından daha aşağı olmadığını belirten Gözübüyük, insan faktörü iyi kullanılır ve doğru projelendirme yapılırsa, ileri memleketler düzeyine ulaşmanın mümkün olabileceğini ileri sürüyordu. Kalkınmayı sağlayacak insanı konu alan bu idari reformun yapılması şarttı. “Eğer biz insanımızı yeterli teknik güce sahip kılar, adedini ve kalitesini proje rantabilite esasına dayalı priorite ( ncelik) sırasına göre ele alacağımız işlerle orantılı olarak ayarlar ve bu insanları ahenkli bir işbirliği halinde bilerek  alıştırabilirsek ancak kalkınabiliriz. Onun için diyoruz ki; öncelikle idari reform.”²⁸⁴

2.8 Terör Karşısında Erim

Hükümetin göreve başlamasından bu yana geçen bir ay içerisinde banka soygunlarının, adam ka ırmaların artarak devam ettiğini belirten Abdi İpekçi, hükümet değişikliğinden medet uman, Erim hükümetine büyük umut bağlayan vatandaşların yavaş yavaş karamsarlığa kapıldığını  ne sürüyordu. Abdi İpekçi’ye göre yeni hükümete karşı insaflı davranmak gerekiyordu. Yıllardır biriken ve her geçen gün çözümü gittikçe zorlaşan bu  etin sorunu bir ayda halledebilmek hiç kimsenin başarabileceği bir iş değildi. Bu yüzden son gelişmelere bakarak hükümetin bu işin üstesinden gelemeyeceği yargısına şimdiden varmak doğru olmazdı. Ancak kamuoyunun yeni hükümetten huzuru sağlama beklentisinin karşılanması durumunda

²⁸³ Geçit, “Kültür Bakanını Selamlarken”, *Geçit*, 1 Ağustos 1971, sayı.274, s.3

²⁸⁴ Kadir Gözübüyük, “İdari Reform”, * iftlik Dergisi*, sayı.137, Eylül 1971, s.10-11

mantıki yargılamalar yapma yetisinin giderek kaybolacağı açıktı. Başbakan durumu görmekte ve bu ihtiyacın karşılanmasına yönelik tedbirler alma yoluna gidecekti. “Erim hükümetinin ne gibi tedbirler hazırladığını henüz bilmiyoruz. Ama son iki haftadır birbiri peşinden gelip dün de yeni örnekleriyle devam ettirilen soygunlar ve adam kaçırmalar bu tedbirlerin sertliği için hiç şüphesiz taze birer gerekçe olacaktır.”²⁸⁵

Başbakan Nihat Erim 23 Nisan tarihli radyo konuşmasında asayiş bozan, soygun yapan anarşistlerin kafasına, devlet gücünün bir balyoz gibi ineceğini belirtmişti. *Aktüalite Dergisi Geçit*’in İmtiyaz Sahibi ve Başyazarı Füzun Tekil balyozun henüz inmediğini, ancak o çevrede pek çok kişiyi şimdiden sersemletmiş benzediğini ifade ediyordu. “Banka soyanları, Başbakanın deyimiyle, çocukları ve büyük yaşta insanları kaçıran, karşılığında şantajla para koparan siyasi gangsterleri, banka soyguncularını her gün yayın yolu ile savunan, yücelten kalemler, bu radyo konuşması üzerine birkaç gün sustular, sonra buluştular, konuştular, yeni Başbakana da hücumla geçmeyi kararlaştırdılar.”²⁸⁶

Füzun Tekil, Başbakanın aşırı sağcılara sempati göstermediğinin bilindiğini belirtiyordu. Aşırı sağcılar bazen Atatürk hayranlığı göstermeseler bile bu kişiler, Atatürk’ü liderleri gibi gösterip, yabancı devlet başkanlarını kendilerine lider bilenlerden de değillerdi. “Bunlar Türkiye’de gerilla savaşına girişmiş Maocular, Habbaşçılardır ve Sayın Başbakan’ın yaptığı tarif açıktır, seçiktir.” Füzun Tekil, Başbakan’ın yaptığı tanımlamanın çok açık olduğunu, Başbakan’ın 23 Nisan demecine Dev-Genç karşı çıkmış ve bununla mücadele edeceklerini belirtmişlerdi.²⁸⁷

Olayın, çok belirli bir sonucu şöyle gelmiştir: Anarşiyi destekleyenler, onu devrim gereği sayanlar, 12 Mart muhtırasını da kendileri adına verildiği teşhisini koyanlar, Erim’in balyozlu konuşmasından, o balyozu gerçekten yemiş gibi sersemlemişlerdir.

²⁸⁵ Abdi İpekçi, “Önlenemeyen Olaylar ve Erim Hükümeti”, *Milliyet*, 22 Nisan 1971, s.1

²⁸⁶ Füzun Tekil, Erim’in Balyozu”, *Geçit*, 30 Nisan 1971, sayı.262, s.7

²⁸⁷ Füzun Tekil, Erim’in Balyozu”, *Geçit*, 30 Nisan 1971, sayı.262, s.7

2.9 Asayiş

Milliyetçi Değerlendirme

Sadi Koçaş'ın güvenlik güçlerinin tarafsızlığının sağlanacağı yönündeki açıklaması, *Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet*'in yazarı Mete Demirkıran tarafından eleştiriliyordu. Koçaş açıklamasında; geçmiş iktidar zamanında polisin taraf tuttuğunu ileri sürmüştü. Demirkıran, polis teşkilatının tarafsız olamayacağını, devletin bütün kuvvetleri gibi milli menfaatlerden yana olduğunu belirtiyordu. Güvenlik kuvvetleri kanunlardan yana, kanunları yıkmaya çalışanların karşısındaydı. Demirkıran'a göre bir Başbakan yardımcısının polisin tarafsız olacağını söylemesi anlaşılması güç bir hataydı, güvenlik kuvvetleri tarafsız değil, adil olmalıydı. "Geçmiş iktidar devrinde olduğu gibi, şimdi de komünistler iktidarın milliyetçileri tuttuğunu söylemektedirler. 'Aslı olmasa bile bir şeyi şuuyu vukuundan beterdir' mantığı ile düşününce sayın Koçaş'ın aynı kendisini tasfiye etmesi gerekmez mi? Herkes bilir ki komünist hedefine varmak için her türlü yalanı söyler. Devleti idare edenler asılsız sözlere kapılarak beyanat vermeğe ve uygulamaya geçmeye kalkarlarsa, ortada devletten eser kalmaz."²⁸⁸

Siyasi, İçtimai, Milliyetçi Aktüalite Dergisi AK AK'ın imtiyaz sahibi olan Hikmet Demir, halkı yanıltan, kışkırtan, orduyu, Meclisi rencide eden komünistlerin, bir ihtilal için teşebbüse geçtiklerini ifade ediyordu. "Zayıf hükümetler, basiretsiz idareciler Türkiye'yi kardeş kavgasına götürecek nitelikte olan hadiseleri sezememişler, halkın ızdırabını dindirememişler, tabana inememişler, kanunları işler hale getirememişler ve Ankara başta olmak üzere, büyük merkezlerde her gün patlayan dinamitler, komünist hareketleri, nihayet meşru bir seçimle iktidara gelen bir partiyi çekilmek zorunda bırakmıştır."²⁸⁹

Hikmet Demir yeni hükümetten beklentisini, morali yıkılmakta olan Türk milletini okşayacak, milletin tabanına inecek ciddi reformlar yaparak, kanunlar

²⁸⁸ Mete Demirkıran, "Erim ve Koçaş", *Devlet*, 26 Nisan 1971, sayı.108, s.2

²⁸⁹ Hikmet Demir, "Yeni Hükümetten Beklentilerimiz", *AK AK*, sayı.78 15 Mayıs 1971, s.1

çıkarak bunları uygulamaya koymak olarak nitelendiriyordu. “O zaman kendilerini alkışlamak mukadderdir ve bizim (için) vazifedir.”²⁹⁰

Sahibi ve Mesul Müdürünün İbrahim Metin, Umumi Neşriyat Müdürünün ise Mehmet Nedim Budak’ın olduğu *Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet*’in yazarı Doç.Dr.Necmettin Hacıeminoğlu, Türkiye’de hüküm süren ekonomik gerilik, gelir dağılımındaki dengesizlik ve sosyal güvensizliğin, ülkede yaşanan anarşinin gerçek sebebinin olamayacağını ileri sürüyordu. “Bu dertler, meselelerin içine nüfuz edemeyen iyi niyetli aydınları aldatmağa yarayan bir meşru bahanedir. Ve söylenilen reformlar en mükemmel şekliyle yapılsa dahi anarşi hiçbir şekilde durmayacaktır.”²⁹¹

Anarşi hareketlerinin nerede ve kimler tarafından başlatıldığını, kendi açısından, ortaya koyan Hacıeminoğlu, bu hareketleri başlatan üniversite ve yüksekokul öğrencilerinin özelliklerini sıralıyordu; kendini Türk hissetmemek, zengin veya toprak ağası, yüksek dereceli memur, doktor/mühendis/avukat gibi hali vakti yerinde serbest meslek sahibi, öğretmen ve memur çocuğu olmak. Hacıeminoğlu, bu öğrencilerin fakirlik ve sıkıntı nedir bilmeyen, Türkiye’nin “kaymağını yiyen” zümrelerin çocukları olduğunu ileri sürüyordu. Bahsi geçen “anarşistlerin” diğer özelliklerini sıralayan Hacıeminoğlu, bu kişilerin; yabancı okullarda okuyarak milli kültürden tamamıyla mahrum kalmış, her türlü ahlaki ve manevi değerlerden mahrum bulunan yüksek sosyete mensup, geri zekalı, manyak, cinsi sapık, gayri meşru münasebetler sonucunda doğmuş gençler olduğunu ifade ediyordu.²⁹²

Ülkedeki anarşiyi destekleyen aydınların yaşanan ekonomik sıkıntı ve dağılımındaki dengesizliklerle bir ilgisi olmadığını öne süren Hacıeminoğlu, bahsi geçen kişilerin bu anarşiyi, Türk halkı adına istemiş olmaları ihtimalinin olmadığını ifade ediyordu. “Çünkü halkımızın en masum istek ve hareketleri dahi bu yüksek

²⁹⁰ Hikmet Demir, “Yeni Hükümetten Beklentilerimiz”, *AK AK*, sayı.78 15 Mayıs 1971, s.1

²⁹¹ Doç.Dr.Necmettin Hacıeminoğlu, “Anarşinin Asıl Sebebi Nedir?”, *Devlet*, 24 Mayıs 1971, sayı.112, s.9

²⁹² Doç.Dr.Necmettin Hacıeminoğlu, “Anarşinin Asıl Sebebi Nedir?”, *Devlet*, 24 Mayıs 1971, sayı.112, s.9

bürokrasi ve aydın tarafından öfkeyle endişe ile karşılanır. Dört yılda bir defa rey verme hakkı bile çok görülür.”²⁹³

Doç.Dr.Necmettin Hacıeminoğlu davanın, sağ-sol davası olmadığını, Sosyalizm-Liberalizm tartışması ya da Demokrasi-Diktatörlük mücadelesi olarak düşünülmemesi gerektiğini öne sürüyordu. Mesele açıkça Türk Devletinin ölüm kalım meselesiydi. Devleti dış düşmanlar adına ele geçirmek isteyen hainlerle devleti ayakta tutmak isteyen vatanseverler savaşıyordu. “Ne var ki, hainler konuyu bir Sosyalizm-Liberalizm münakaşası gibi takdim etmişler ve binlerce aydını bu yalana inandırmışlardır.”²⁹⁴

Sahibinin ve Yazı İşlerini fiilen idare eden kişinin İlhan E.Darendelioğlu olduğu *Aylık Ülkü Dergisi Toprak*’ın yazarı Prof.Dr. Selçuk Özçelik demokratik rejimlerin bulunduğu ülkelerde devletin görevinin, fertlerin hak ve hürriyetlerine sahip olarak mutlu bir hayat sürmelerini, yarına güven ve ümitle bakmalarını sağlamak olduğunu ifade ediyordu. “Fert, bu memleketlerde demokratik hayatın temelidir. Öyle ki, insan dünyaya gözlerini bazı temel hak ve hürriyetlerle donanmış, adeta kundaklanmış olarak açar ve geliştikçe, büyüdükçe bu hak ve hürriyetlerin çevrelediği saha daha genişler.” İnsanların temel hak ve hürriyetlerinin alanına diğer fertler hatta devlet bile müdahale edemez. “Zira etrafını temel hak ve hürriyetler adeta çelik duvar gibi sarmıştır.” Her insan başlı başına bir değer, bir varlık, bir gayedir. Devlet ise insanların varlıklarını, temel hak ve hürriyetlerini korumak, onların mutlu bir hayat yaşamalarını sağlamak konusunda bir araçtır. “Temel hak ve hürriyetler ise, demokratik rejimlerin hâkim olduğu devletlerin anayasalarında ifadesini bulur. Anayasaların üstünlüğünün sebebi, düzenlediği ve ihtiva ettiği temel hak ve hürriyetlerin ihlal edilmemesi lüzum ve zaruretinde aranmalıdır.”²⁹⁵

Özçelik, fertlerin hak ve hürriyetlerinin korunmasının devlet otoritesi ile mümkün olabileceğini, devlet otoritesinin ise ordusu, jandarması ve polisi ile sağlanabileceğini ifade ediyordu. “Devlet fertlerin varlık ve hürriyetlerini korumak

²⁹³ Doç.Dr.Necmettin Hacıeminoğlu, “Anarşinin Asıl Sebebi Nedir?”, *Devlet*, 24 Mayıs 1971, sayı.112, s.9

²⁹⁴ Doç.Dr.Necmettin Hacıeminoğlu, “Anarşinin Asıl Sebebi Nedir?”, *Devlet*, 24 Mayıs 1971, sayı.112, s.9

²⁹⁵ Prof.Dr.Selçuk Özçelik, “Devlet Güvenliği”, *Toprak*, sayı.5, Mayıs 1971, s.3

ve otoritesini zayıflatmamak durumunda ve zorundadır.” Ülke dâhilinde yaşayan yurttaşların hak ve hürriyetlerine karşı zorbalık gösteren, saldıranlara yönelik yaptırım uygulamak devletin en doğal hakkı ve göreviydi. Başkalarının hak ve hürriyetlerine saygı besleyen, kanunu tanıyan namuslu yurttaşlar; herkesin hayatını, namusunu, mallarını, insanlık haysiyetini koruyan, güvenliğini temin eden devlet kuvvetlerinden korkmak yerine onlara saygı ve sempati hissi beslemeyi tercih ederler. “Memleketimizde son yıllarda, büyük fedakârlıklarla vazife görmeye çalışan Güvenlik Teşkilatı mensuplarına dil uzatmak, bazı grev, miting ve sokak gösterilerinde onlara mukavemete yeltenme veya onlarla çatışma hareketlerine tesadüf edilmektedir.”²⁹⁶

Özçelik devletin var oluş gerekçelerini sıralamış. Fertlerin hak ve hürriyetlerini korumak, can ve mal emniyetini sağlamak, “sıradan” ancak kendileri için çok kıymetli, eşsiz hayatlarını sürdürebilmelerini sağlamak amacıyla yine fertler tarafından meydana getirilmiş bir aygıt olduğunu belirtmiş. Yalnızca bir aygıt olarak kabul edilebilecek olan devletin, ayakta kalabilmesinin en temel şartı fertlerin, yurttaşların, milletin zihninde, gönlünde saklı olan bu meşruiyet hissidir. Bu meşruiyet devlete, kendisini yıkmaya çalışanlara karşı kuvvet kullanma, onları ezme, yok etme hakkını ve gücünü verir.

Devlet kaderi ile oynamaya kalkışan, Türklüğün son bağımsız bayrağını düşürmeye yönelik hareket ve eylemlerin tasfiyesinin yeniden doğuş kadar önemli olduğunu ifade eden Tarık Buğra, bu yolla huzur ve güvenin garantiye alındığını belirtiyordu. “Bütün ekonomik, bütün ilmi ve entelektüel atılımlar ve gelişmeler işte bu garantiyi ister. Millet olmanın, millet olarak kalkınmanın ve ilerlemenin bırakılmaz şartı bu garanti ortamıdır; yıkıcılığın kökünü kazımış, büyük ihaneti tepelemiş, Devlet otoritesinin hayata hâkim kılınmasıdır.”²⁹⁷

Tarık Buğra’ya göre kökü kazınması gereken devlet düşmanları, bağımsızlığın düşmanı eylem ve hareketler sadece dış düşmanların marifeti değildi. “... gökten de inmedi o, onu daha çok biz bela ettik başımıza.” Bu belanın sebeplerini; sorumluluklar ve yükümlülüklerle dengelenmemiş hürriyetler, çiftlik

²⁹⁶ Prof.Dr.Selçuk Özçelik, “Devlet Güvenliği”, *Toprak*, sayı.5, Mayıs 1971, s.3

²⁹⁷ Tarık Buğra, “Kökünü Kazımak”, *Tercüman*, 5 Haziran 1971, s.3

hatta derebeylik haline getirilmiş müesseselerdi. Tarık Buğra kazınacak köklerin bunlar, bu sorumsuzluklar, tavizler, tahrikler olduğunu ifade ediyordu. "... cesaretle hükmü verelim. Türkiye bir neslini kaybetmiştir. Şimdi mühim olan, ehemmiyeti de yaşama şansımızla iç içe bulunan mesele şudur: insana yakışmayan bir gurur ve bencillik içinde Devlet şuurunu yitirmeyecek nesiller yetiştirmek.”²⁹⁸

Artık ülkenin normale döndüğünü söyleyebilmek için; adam kaçırılmaması, bankaların soyulması, tabancalı saldırıların yapılması gibi asayiş bozucu olayların yaşanmıyor olmasının yeterli olmadığını ileri süren Tarık Buğra, hakiki durumu açıklamak için Anayasa üzerine girilen tartışmalara bakmak gerektiğini ifade ediyordu. “Ortada daha oturmuş bir Anayasa yokken normalden söz edilebilir mi?” Normalin asgari şartı bir Anayasanın mevcudiyetiyken halen Anayasa üzerindeki tartışma ve incelemeler devam etmekteydi. “Yani Türkiye bugün için ‘normal’in ana ortamından ve ilk şartından bile dışarıdadır.”²⁹⁹

Türkiye’yi “anormal”e sürükleyen sebeplerin ortadan kaldırılması Buğra’ya göre bir Anayasa değişikliği ile mümkün olamayacaktı. Mevcut Anayasadaki özerklikler ve yetkiler felsefesi “anormal”in besleyicisi olmuştu. Türkiye’nin “normal”e dönebilmesi için en azından 1971 ve öncesinin “anormal”inin köklerinin kazınması gerekliydi. Tarık Buğra’ya göre Başbakan Erim’in “kökleri kazınacak” ve “bu çocukların beyinleri yıkanmıştır” sözleri ortadadır. Ancak bu kökler ve beyin yıkayıcılar henüz tespit edilememişti. Bir “fevkalade hal”in temin ettiği sükûna normal demek hem zor, hem de tehlikeliydi.³⁰⁰

Mithat Perin gerçek demokrasilerde devlet nizamını korumanın sadece hükümetlerin görevi olmadığını ileri sürüyordu. Demokratik hak ve hürriyetlerin, kişi özerkliğinin sınırlarını aşmaya kalkanların karşısına devletten önce o hakları korumak üzere bizzat vatandaşlar çıkmaktaydı. “Çoğu kere akılları başlara aldırılan

²⁹⁸ Tarık Buğra, “Kökünü Kazımak”, *Tercüman*, 5 Haziran 1971, s.3

²⁹⁹ Tarık Buğra, “Normale Dönmek”, *Tercüman*, 30 Haziran 1971, s.3

³⁰⁰ Tarık Buğra, “Normale Dönmek”, *Tercüman*, 30 Haziran 1971, s.3

bu yumuşak müdahaleler etkili ve önleyici olmadığı zamanlardadır ki güvenlik kuvvetlerinin olaya el koyması gerekir.”³⁰¹

Perin demokratik rejimlerde söz ve oy sahibi olanların etliye sütlüye karışmayıp her şeyi devletten, hükümetten beklemek gibi bir durumlarının söz konusu olmadığını ileri sürüyordu. “...geleceğini teminat altına alabilecek tek çıkar yol olan rejimi savunmayıp, olaylara seyirci kalmak diye bir şey yoktur.” Devletin yanında ve yardımcısı olması gereken vatandaşın “bu benim işim değil” demek suretiyle demokratik rejimin vatandaşa yüklemiş olduğu sorumluluktan kurtulamaz.³⁰²

Çılgın bir “kızıl” macera peşinde koşanları acıma ve takdir duygularının ardına sokmaya çalışmanın, en az bu suçu işlemek kadar vatana ihanet sayılması gerektiğini ileri sürüyordu Perin. Türkiye’nin bir Sovyet peyki olmasını amaçlayan bu mücadele karşısında seyirci kalmanın utancını, olaylar önlenip devlet nizamı yeniden tesis edildiğinde oluşacak berraklık içerisinde gizlemek mümkün olamayacaktı.³⁰³

Türkiye’nin bir dönemeçte olduğunu belirten Perin, ülkenin insan hak ve hürriyetlerine saygısı olmayan aşırı uçların, sebep olduğu anarşik ortamı lehlerine çevirmek için ellerinden geleni, hatta gelmeyenini yaptıkları bir memleket haline geldiğini ifade ediyordu. “İçinde bulunduğumuz gafleti demokratik insaf, anlayış müsamaha diye adlandırmaya imkân yoktur.” Karşılarına elinde silah dikilmiş olan “gerillacılara” acıma duygularıyla muamele edilmesini talep edenlerin ya “sinsi” bir kızıl ideolojiye kapılmış ya da amansız ve iyileşmez bir ruh hastalığının esiri olduğunu öne sürüyordu. “Bu vatan ve bu millet kızıl bir şehvetin kucağına atılmaya hazır bir takım pespayelerin uğruna üç buçuk eşkıyanın kucağına atırılamaz.”³⁰⁴

Mithat Perin Türkiye’de aman vermez bir savaşın başladığını, yedi yıldır kamuoyunu bu konuda uyandırmaya çalıştıklarını ifade ediyordu. El Fetih komando kamplarında yetiştirilmiş gerillaların “kahramanlık masalları” dinlenmeye, yazılmaya başlanmıştı. “Polisin bulamadığı suçluları bulup, ideolojik propagandalarını yapıyor

³⁰¹ Mithat Perin, “Vatandaşın Sorumluluğu”, *Durum* sayı.346 31 Mayıs-6 Haziran 1971

³⁰² Mithat Perin, “Vatandaşın Sorumluluğu”, *Durum* sayı.346 31 Mayıs-6 Haziran 1971

³⁰³ Mithat Perin, “Vatandaşın Sorumluluğu”, *Durum* sayı.346 31 Mayıs-6 Haziran 1971

³⁰⁴ Mithat Perin, “Karar Zamanı”, *Durum* sayı.340 19-25 Haziran 1971

ve buna da gazetecilik diyoruz.” Perin bu “kızıl soytarılık” peşinde koşanlara merhamet gösterenlerin aymazlık içinde mi olduklarını yoksa “kızıl istibdat rejiminin çizmesi” altında can vermekten mi hoşlanacaklarını soruyordu. “Teslim olmaya karar verdinizse, bizim hiç niyetimiz yok. Bilelim kimden yanasınız. Ayıdan yana mı, Türkten yana mı?”³⁰⁵

Memleketin kısa zamanda huzur ve asayişe kavuşabilmesi için hükümeti “tereddütsüz” desteklediklerini ifade eden Mithat Perin, Erim hükümetinin bazı bakanlarının kendilerini, istedikleri gibi davranabilecek güçte hissettiklerini ileri sürüyordu. “Başta Nihat Erim olmak üzere bütün bakanların bilmeleri lazımdır ki, milletin desteği ve hoşgörüsü devam ettikçe yerlerini muhafaza edebilirler, milletin hoşnut olmadığı bir hükümeti hiçbir güç uzun süre koltuğunda tutamaz, zaten tutmak da istemeyecektir.”³⁰⁶

Bir yandan sıkıyönetim komutanları ve Başbakan Türkiye’de, Dışişleri Bakanı Brüksel’de Türkiye’deki rejimin demokratik olduğunu anlatmaya çalışırken diğer taraftan Erim kabinesinin bir bakanı “aksine bir kanıyı” düşündürecek sözler söylemekte, eylemlerde bulunmaktaydı. “Üstelik bu bakan vaktiyle Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğünden atıldığı zaman, Danıştay’ın eşliğini aşındıra aşındıra şimdiye kadar kimsenin elde edemediği iki yüz elli bin liralık tazminat kararı almış ve paraları der cep etmiştir.” Şimdi bu bakan, İhsan Topaloğlu, eline tasfiye satırını almış, Bakanlığına bağlı genel müdürlerinin boynunu vurmaktaydı. “Hani Erim kabinesi partizanlık yapmayacaktı, hani adam kayırmayacaklardı.” Devletin temel sorunlarına “acil” çareler aramakta olan Erim’in bu çeşit uygunsuz eylemleri izleyecek vakit bulamadığını sandığını ifade eden Perin, pek çok sakıncası olan bu yoldan dönülmesi çağrısında bulunuyordu.³⁰⁷

Ülküsü Açık, Görüşü Aydın, Yolu Belli Aylık Milliyetçi Dergi Kuvayi Milliye’nin sahibi olan Türkiye Kuvayi Milliye Mücahit ve Gazileri Mersin Şubesine izafeten başkanlığı yürüten Lütfi Oğuzcan, Milli Mücadeleye yön veren ve onu

³⁰⁵ Mithat Perin, “Karar Zamanı”, *Durum* sayı.340 19-25 Haziran 1971

³⁰⁶ Mithat Perin, “Dikenli Yol”, *Durum* sayı.343 10-16 Mayıs 1971

³⁰⁷ Mithat Perin, “Dikenli Yol”, *Durum* sayı.343 10-16 Mayıs 1971

başarıya ulaştıran kişinin, İstiklal Savaşının şeref payının sahibinin, Türk Ordusunun Başkomutanı Mustafa Kemal olduğunu ifade ediyordu. Bu mücadelede, liderin etrafında kenetlenmiş Türk milletinin her ferdinin, “kendi gücü ölçüsünde” bir payı vardır. “Demek ki her hangi bir davanın kazanılması için, milletin o dava uğrunda bir yöneticinin, bir liderin etrafında birleşmesi, tek vücut olması lazım geliyor.” Milletin liderin etrafında birleşmesi davanın kazanılması için yeterli değildi Oğuzcan’a göre. Milletin davaya ve davanın kazanılmasına da inanması lazım geliyor. Oğuzcan, milleti birbirine kenetleyen bu iman birliğine Kuvayi Milliye ruhu dendiğini belirtiyordu.³⁰⁸

Oğuzcan’a göre bugün de Türk milleti, başka bir biçimde Kurtuluş Savaşı geçirmekteydi. Türkiye bir yandan alnına vurulmuş geri kalmış ülke damga ve lekesini silmeye çalışırken diğer taraftan da bazı “sapıkların” sağ-sol diye iki kanada ayrılarak yurdu ve milleti felakete sürüklemeye çalıştıkları görülmekteydi. Oğuzcan’a göre hükümet, Türk Silahlı Kuvvetlerinden de aldığı ilham ve güçle bunalımı önleme, Türk milletini Atatürk İlkeleri etrafında birleştirme çabasındaydı. “Biz Atatürk’ün silah arkadaşları mücahit ve gaziler olarak bu çabanın başarı ile sonuçlanması dileğindeyiz. Türk gençliğine de sağ-solu bırakıp Atatürk’ün gösterdiği yolda ve ilkelerin etrafında birleşmeyi tavsiye ederiz.”³⁰⁹

Ergun Göze kendisinin ülkede sükûnun, huzurun, “vatanperver” reformların yerleşmesini, kökleşmesini, büyük ve müreffeh bir Türkiye’nin doğmasını bütün gönlüyle istediğini ifade ediyor, bu ideale kimlerin, hangi aşırı uçların mani olmaya çalıştıklarını gördüğünü ve bildiğini ileri sürüyordu. “Yine bilmekteyiz ki, bu hükümet de bu ideali gerçekleştirmek emel ve arzusundadır ve bunu ilan da etmiştir. Tabiidir ki her tatbikatta bazı yanlışlar, elde olmayan yanlışlar bulunabilir. Basının vazifesi ise, yapıcı işaretlerle bu hususları açıklamak ve böylece hizmet etmektir.”³¹⁰

“Yüreklerinde vatan ve millet sevgisinin zerresi kalmamış olan bir küçük anarşist grup”un son bir gayretle eylemlerini sürdürmekte olduğunu belirten, İmtiyaz

³⁰⁸ Lütfi Oğuzcan, “Bir Tavsiye-Bir Gerçek”, *Kuvayi Milliye*, Haziran 1971, sayı.130, s.3

³⁰⁹ Lütfi Oğuzcan, “Bir Tavsiye-Bir Gerçek”, *Kuvayi Milliye*, Haziran 1971, sayı.130, s.3

³¹⁰ Ergun Göze, “İnanılacak Gibi Değil”, *Tercüman*, 8 Mayıs 1971

Sahibinin Şan Ökten'in olduğu, Aktüalite ve Sağlık Konularında yayın yapan *Söz* dergisinin Umumi Neşriyat Müdürü Gençay Gün, bu grubun bu yolla Erim hükümetini vatandaş gözünde; asayiş ve huzuru sağlayamayan, aciz bir hükümet gibi göstererek reform çalışmalarını baltalama gayretinde olduğunu ileri sürüyordu. “Gene dinamitler patlıyor, gene adam kaçırılıyor, gene bankalar soyuluyor. Bütün telaş ve hırçınlıkları huzur ve asayişi sağladıktan sonra gerçekleştirilecek reformlar neticesi, dışardan beslenme ideolojilerine Türkiye’imizde uygulama olanağı kalmayacağını bilmelerinden ileri gelmektedir.”³¹¹

12 Mart muhtırasından bu yana iki ay geçmesine rağmen Erim hükümetinin toplumsal hayattaki huzursuzlukları gidermek için polis tedbirlerinden çok iktisadi ve sosyal alanlarda harekete girişemediğini belirten İpekçi, şiddet eylemlerinden vazgeçmeyenlerin; çocuk kaçırma, banka soyma gibi olayların reform çalışmalarının huzur ortamı içinde yapılmasını engellediğini ifade ediyordu. “Hükümet ‘önce asayiş’ sloganlarına önem vermek zorunda kaldı. Bunun için sıkıyönetim ilan edildi, bu yönetimi daha etkili hale getirecek kanun tasarısı derhal Meclise getirildi ve arkasından da aynı doğrultuda Anayasa değişikliği çalışmalarına hız verildi.”³¹²

Hükümetin de kendileri gibi, ekonomik ve sosyal tedbirler alınmadıkça, polisiye tedbirlerin yetersiz kalacağını düşündüğünü ileri süren İpekçi, Erim hükümetinin bir polis hükümeti kimliğine bürünmeden, ekonomik ve sosyal alanlarda düzenlemelere bir an önce başlayarak ilk söylemi olan “Reform Hükümeti” vasfının içini doldurması çağrısı yapıyordu.³¹³

³¹¹ Gençay Gün, “Okuyucuya Mektuplar”, *Söz*, 1 Mayıs, sayı.105, s.3

³¹² Abdi İpekçi, “Tedbirler ve Reformlar”, *Milliyet*, 12 Mayıs 1971, s.1

³¹³ Abdi İpekçi, “Tedbirler ve Reformlar”, *Milliyet*, 12 Mayıs 1971, s.1

2.10 Reform/Ekonomi

Milliyetçi Görüş

Kabaklı Başbakan Erim'in İktisadi İşler Yardımcısı konumunda bulunan Karaosmanoğlu'nun 1963 yılında İsmet Paşa tarafından "ortadan (mesela Ecevit'ten) fazla solcu bulunarak, İdris Küçükömer'le birlikte Devlet Planlama Teşkilatından uzaklaştırıldığını ifade ediyordu.³¹⁴

Atilla Karaosmanoğlu'nun, bu gidişle ortak Pazar ülkelerini iki bin üç yüz elli dokuz yıl sonra yakalarız yönündeki "kehanetini" tashih ederek onu doğru yola çağıran bir beyanat verdikten sonra istifa eden müsteşar Turgut Özal'ın yerine Karaosmanoğlu, ODTÜ'deki aşırı sol eylemlerin planlayıcısı olarak bilinen Atilla Sönmez ile Türkiye İşçi Partisi kurucularından olan Nejat Eder'i Devlet Planlama Teşkilatının başına getirmek istemiş ancak "devletin büyükleri" tarafından engellenmişti. Planlama Teşkilatına başından sokulamayacağını anlayan Karaosmanoğlu taktik değiştirerek bu teşkilata gövdeden sokulmayı denemiş, tecrübe ve ilim sahibi şube başkanlarını atarak yerlerine "solculukları" herkes tarafından bilinen kişileri getiriyordu. "Bundaki ön hedefi, şimdilik Üçüncü Beş Yıllık Plan'ın hazırlanmasını imkansız kılarak, kendi kadrosu ile kendi zihniyetinde bir 'beş yılı' garanti altına almaktı. Bunun için her üniversiteden gelen ilim adamlarını dinlemiyor, komisyon çalışmalarına itibar da etmiyordu."³¹⁵

Ergun Göze'ye göre reform bir deformasyonu ortadan kaldırmak amacıyla yapılabilirdi, reform yapacağız öyle daha iyi olacak diye değil. Göze Maliye reformuna değiniyordu. Vergi cezalarını tahsil etmek için devletin yüklendiği personel masrafı, kırtasiye masrafı, vatandaş "aşınması" hesap edildiğinde yekun, senelik tahsilattan fazla tutabiliyordu. Göze'ye göre "devlet böyle olur" dedirtecek usulü bulmak reformdu, bugünkü hal ise vatandaş aşınması, devlet çarklarının gıcırdamasıdır. "Otobüste biletçi vardır. Biletçinin kontrolörü vardır. Kontrolörün de

³¹⁴ Ahmet Kabaklı, "Karaosmanoğlu Planı", *Tercüman*, 16 Haziran 1971, s.2

³¹⁵ Ahmet Kabaklı, "Karaosmanoğlu Planı", *Tercüman*, 16 Haziran 1971, s.2

kontrolörü vardır. Şaka etmiyorum. Senelerce evvel ben bir İstanbul otobüsünde üçünü bir arada gördüm. Hâlbuki bakın eloğlu ne yapıyor. Hesap ediyor, kontrolör olmasa yüzde kaç fire olacak, eğer kontrolörün maaşından daha az veya ona eş bir fire ise kaldırıyor kontrolörü. Bizde ise tam aksi? İş çoğalmalı, işçi çoğalmalı ki kimse kendi işini yapmasın.”³¹⁶

Sahibi ve Mesul Müdürünün İbrahim Metin, Umumi Neşriyat Müdürü ise Mehmet Nedim Budak’ın olduğu *Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet*, reformlara taraftar olmanın veya karşı çıkmanın tek başına bir şey ifade etmediğini, hangi reformlara hangi gerekçelerle taraftar olunduğunun veya karşı çıkıldığının ortaya konması gerektiğini ileri sürüyordu. “Herhangi bir reformun azınlıktaki şu veya bu zümrenin çıkarlarına aykırı düşmesi Türk milliyetçilerini hiç mi hiç ilgilendirmez. Ama milletimizin çoğunluğuna zarar verecek veya milletimizi meydana getiren temel değerlere aykırı düşecek bir reform teşebbüsü bütün milliyetçileri karşısına almağa ve daha başlamadan ölmeğe elbette mahkûmdur.”³¹⁷

Reform kelimesinin yeniden şekillendirmek ve düzeltmek anlamına geldiği için öncelikle nelerin bozuk olduğunun ve düzeltilmesi gerektiğinin tespit edilmesi gerektiğini belirten *Devlet*, bu tespit işinin de siyasetçilerden çok ilim adamlarına ve araştırmacılara düştüğünü öne sürüyordu. Türk milliyetçileri reformların nasıl ve hangi hedeflere ulaşmak için yapılacağını bilmek istiyorlardı. Milletın kıyamete kadar yaşaması ve yükselmesi ülküsüne hizmet edecek her reform Türk milliyetçileri tarafından bütün güçleriyle desteklenecekti. “Davanın özü, yapılacak reformların esaslarını hazırlayacak ve uygulama sahasına koyacak olan kadroların seçilmesinde düğümleir. Öyle ki, reformları uygulayacak hükümetlerin milliyetçi bir dünya görüşüne bağlı olmaları bile yeterli değıldir. Hazırlık çalışmalarını yürütecek uzmanlar kadrosunun da milliyetçilerden seçilmesi şarttır.”³¹⁸

Milliyetçi dünya görüşüyle neyin kastedildiğı meçhul. Türkiye’nin çıkarlarına uygun olacak politikaları hayata geçirecek kadro, kim ne derse desin, nasıl uygun

³¹⁶ Ergun Göze, “Reform Üzerine”, *Tercüman*, 3 Eylül 1971, s.5

³¹⁷ Devlet, “Milliyetçilik ve Reformlar”, *Devlet*, 4 Ekim 1971, sayı.129, s.3

³¹⁸ Devlet, “Milliyetçilik ve Reformlar”, *Devlet*, 4 Ekim 1971, sayı.129, s.3

bulursa bulsun, ne düşünürse düşünsün, yapılacak genel seçimlerde milletin teveccühüne mazhar olacak parti içerisinde çıkacaktı.

Reform kavramının; memleketin her türlü dertlerinin halli için dünyanın bütün ot ve çiçeklerinin toplanıp, karıştırılıp, kaynatılmasıyla elde edilen ve her derde deva bir iksir olarak görüldüğünü ifade eden *Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet*'in yazarı Cezmi Kırımlıoğlu, reformun aynı zamanda bir tabu olarak kabul edildiğini ileri sürüyordu. “Reform kelimesine yan bakmak yalnız bir dinde değil, bütün dinlerde, putperestlikte veya bir Allah’a inanılan dinlerde günahdır. Öyle ki, Allah’ı inkârı eşittir.”³¹⁹

12 Mart’ta komutanların verdiği muhtırayla memleketin komünist ihtilalin eşiğinden döndüğünü belirten Kırımlıoğlu, büyük bir vatanseverlik örneği gösteren komutanları konuşmaya sevk eden sebebin, reformların tehlikeye girmesi veya savsaklanması endişesi olduğunu ileri sürüyordu.³²⁰

“Türkiye’nin kudretli, kuvvetli ve milletler camiasında şerefli ve haysiyetli bir üye olabilmesi için devlet otoritesinin yeniden ihdas edilmesi gerektiğini savunan Kırımlıoğlu, Türkiye’nin meselelerini değerlendirirken olaylara milliyetçi bir gözle bakmak, ülkenin jeopolitik, iktisadi ve içtimai şartlarını doğru tespit etmek, yapılacak reformların Türk milletinin içtimai yapısına, milli kültür değerlerine, dünya görüşüne, inancına ve hayati değerlerine ters düşmemesi gerektiğini ileri sürüyordu. “Bu sebeple reformların isminden çok planlayıp, esaslarını tespit ederek uygulayacak ‘teknisyen takımı’nın zihniyeti ve bilgisi, kabiliyeti önemlidir. Nitekim kuvvet komutanları da, ‘maddede ise daha doğrusu uygulama alanında ise iş teknisyenlere düşmektedir’ demektedirler.”³²¹

Kamuoyu tarafından, reformlara karşı duyulan endişe reformlara karşı olmaktan değil, reformları hazırlayacak ve uygulayacak olan teknisyenlere itimatsızlıktan kaynaklanmaktaydı. Kırımlıoğlu memleket için gerekli hatta kaçınılmaz olan reformların, tartışmasız bir şekilde ve yalnız beyin takımının

³¹⁹ Cezmi Kırımlıoğlu, “Reform Üstüne”, *Devlet*, 4 Ekim 1971, sayı.129, s.4

³²⁰ Cezmi Kırımlıoğlu, “Reform Üstüne”, *Devlet*, 4 Ekim 1971, sayı.129, s.4

³²¹ Cezmi Kırımlıoğlu, “Reform Üstüne”, *Devlet*, 4 Ekim 1971, sayı.129, s.4

hazırlayıp getireceği reformların olamayacağını ifade ediyor, ortaya koyduğu sebeplerden ötürü ilk reformun kabinede yapılması gerektiğini ileri sürüyordu.³²²

Ahmet Kabaklı'nın ifadesiyle, Planlamaya ve bazı bakanlıklara getirilmek istenen kadroların yarattığı kaygıları ortadan kaldırmak için Başbakan Erim yaptığı açıklamada; karma ekonomiyi Türkiye'nin kalkınması için en yararlı yol saydığını açıklamış ve özel teşebbüsü, özel kazancı hırsızlık sayan zihniyeti reddettiklerini beyan etmişti. "...kaygılar Başbakan'ın böyle bir konuşma yapması(nı) gerek(tir)iyordu. İşadamlarına emniyet verilmesi lazımdı.... Namuslu, faydalı, üretici sanayi ve ticaret erbabı mutlaka tenzih edilmeli idi. Özel sahada vurgunun ve kaçağın kaynakları kurutulmalı ama dürüst çalışacaklara teminat verilmeli idi."³²³

Demokrasiyi sorumlulukları paylaşma rejimi olarak tanımlayan Kabaklı, devletin işinin tüccarı, sanayiciyi, politikacıyı, profesörü, gazeteciyi, memuru, esnafı kovalamak değil, onlarla işbirliği yaparak, her birini kendi alanlarında görevli ve sorumlu kılmak olduğunu ifade ediyordu. "Gazeteci ancak doğruyu, iyiyi, faydalıyı yazmakla şereflensin. Politikacı, memleketi yükseltme yarışına girsin; öğrenci ve memur gayret savaşında olsunlar. Üniversite, bir tek icadı veya ilmi tavsiyesi ile memleket dövizini iki katına çıkarmayı, ömrüne hedef bilsin."³²⁴

Liberal Görüş

Meclisler tatile girdiğinde, reform çalışmalarına devam edebilmesi için Başbakan Erim, hükümete kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin verilmesini istiyordu. Adalet Partisi çevreleri sorununa bambaşka bir açıdan yaklaşıyor ve reformların kararnameler eliyle yapılamayacağını ileri sürüyorlardı. "Reform gibi toplumda köklü değişiklikler yapacak kararları aceleye getirmemeli, Erim hükümeti gibi partileri temsil etmeyen bir hükümetin iradesine bırakmamalı, Meclislerde enine boyuna görüşmelidir."³²⁵

³²² Cezmi Kırımlıoğlu, "Reform Üstüne", *Devlet*, 4 Ekim 1971, sayı.129, s.4

³²³ Ahmet Kabaklı, "Erim ve İşadamları", *Tercüman*, 24 Ağustos 1971, s.2

³²⁴ Ahmet Kabaklı, "Erim ve İşadamları", *Tercüman*, 24 Ağustos 1971, s.2

³²⁵ Abdi İpekçi, "Reformlar Geciktirilmemeli" *Milliyet*, 21 Eylül 1971, s.1, 9

Diğer partiler ise reformların kanun yoluyla düzenlenmesini öngörüyor ancak bu gerekçe ile işi geciktirmenin doğru olmadığını düşünüyorlardı. “Onun için Meclisler hükümete reform çalışmalarına başlama olanağını sağlayana kadar tatile girmemelidir.”³²⁶

Abdi İpekçi kanun hükmünde kararnamelerin yürürlüğe girdikleri gün Meclislerde “ivedilikle” görüşüleceğini ve uygun bulunmayan kararnamenin iptal edilebileceğini, bu kararnamelerin kanunlar gibi Anayasa Mahkemesinin denetimi altında bulunacaklarını, bu yüzden Adalet Partisi çevrelerinde duyulan kuşkunun abartılı olduğunu ifade ediyordu. “...hükümetin keyfi iradesiyle empoze edilecek bir reform söz konusu değildir.”³²⁷

Aktüalite Dergilerin Görüşü

Sahibi ve Mesul Müdürü Müfit Duru olan *Haftalık Siyaset ve İktisat Dergisi Yarın*, yapılacak reformların ilk olarak memleketi doyuracak ve zirai gelirler vergisini arttıracak nitelikte olması gerektiğinin altını çiziyordu. Tarım memleketi olarak adlandırılan Türkiye’nin kendi buğday ihtiyacını karşılamaktan uzak olması kabul edilemez bir konuydu. “Türk vatandaşlarının bir kısmının, elbette yüzyıllar öncesinin insanları gibi, üzerinde yaşattıkları ve çalıştıkları toprakla birlikte, köle gibi, alınıp satılır bir meta halinde olmasını normal karşılamak imkânsızdır. Gene aynı derecede imkânsız olan bir başka nokta da nüfusunun yüzde altmış beş kadarının ziraatla uğraştığı bir memleketin kendisini doyuracak mahsulleri yetiştirememesidir. Yapılacak şey, yapılması zaruri olan şey bu iki meselenin birlikte çözülmesi şartlarının bulunmasıdır.”³²⁸

Görülüyor ki elli senedir fazla bir şey değişmemiş. Hala tarım reformunu konuşuyoruz. Hala Türk milletinin büyük çoğunluğu için kırmızı et bir lüks. Buğdayı ithal ediyoruz. Tarım hala tam olarak, Pazar için üretim yapılan ekonomik faaliyet değil, aksine köylü faaliyeti olarak görülmeye devam ediyor.

³²⁶ Abdi İpekçi, “Reformlar Geciktirilmemeli” *Milliyet*, 21 Eylül 1971, s.1, 9

³²⁷ Abdi İpekçi, “Reformlar Geciktirilmemeli” *Milliyet*, 21 Eylül 1971, s.1, 9

³²⁸ Yarın, “Program ve Reformlar”, *Yarın*, 31 Mart 1971, sayı.415, s.3-4

Cemiyet Adına Sahibinin Oktay Emed'in olduğu, Yazı İşleri Müdürlüğü görevini ise Nihat Batur'un yürüttüğü İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetinin yayın organı olan *İktisat Dergisi*'nin Nisan 1971 tarihli seksen ikinci sayısının başyazı köşesi olan "Derginin Sesi" adlı bölümde hükümetin, anarşik olayların önünü almak için gösterdiği çaba takdirle karşılanıyordu. "Yarımdan emin olmayan topluluğun değil ekonomik gelişme, hiçbir sosyal faaliyete girişemeyeceği yalnızca hayatini idame ettirme çarelerini arayacağı bir gerçektir." 8 Nisan 1971 tarih ve on üç bin sekiz yüz üç sayılı resmi gazetede yayınlanan hükümet programında; ilk hedef olarak devlet düzeninin ele alınması, huzur ve sükûnun sağlanması adına olumlu karşılanıyordu. "Demokratik düzen içinde ve karma ekonomi sistemi ile arzulanan kalkınma sağlanabilir." Hükümet Programında türlü nedenlerle o güne kadar yapılmamış, demokratik nizamın ve karma ekonomi sisteminin daha iyi işlemesi, milli refahın artması için lüzumlu, reform olarak algılanan, kuvvetli bir dayanışma, huzur ve sükûn isteyen işler ele alınmıştı. "Seçim kaygısından kurtulmuş, memleket gerçeklerine sırf ekonomik yönden eğilmiş hükümetimizin muvaffak olma şansı çok fazladır. Bütün milli kuruluşların bu fırsattan istifade ederek, bozulan ekonomi çarkını düzeltmekte hükümete yardımcı olmaları aynı zamanda milli bir görevdir. Hükümet programını bütün vatandaşlara hitap eden milli ekonomik bir seferberlik olarak anlıyoruz."³²⁹

Vatandaşın destek vermesini beklemek çok anlamlı değil. Seçim kaygısından uzak teknisyen hükümeti uygulayacağı kanunları meclisten nasıl çıkaracak? Devrik hükümetin atadığı bürokratlarla nasıl çalışacak? Meclis çoğunluğunu yani egemenliği elinde tutan, devrik hükümetin içinden çıktığı Adalet Partisine nasıl sözünü geçirecek? Yaşanan tecrübe bu soruların cevabını vermiştir.

İktisat Dergisi yazarı Faruk Çehrelî Nisan ayının özelliğinin anarşik olayların giderilmesi için hükümetçe girişilen gayretler olduğunu ifade ediyordu. Hükümet programında öncelikli olarak devlet düzeni ele alınmış, huzur ve sükunun yeniden tesisi için gerekli tedbirlerin alınması ön görülmüştü. "İktisadi kalkınmanın ilk şartının huzur, sükûn ve istikrar olduğu düşünülürse hükümetimizin bu tutumunu

³²⁹ "Derginin Sesi", *İktisat Dergisi*, sayı.82, Nisan 1971, s.2

yerinde, olumlu hatta zaruri olarak kabul ediyoruz.” Çehreli, seçim kaygısı olmayan, memleket gerçeklerine sadece ekonomik yönden eğilmiş hükümetin başarılı olma şansının çok yüksek olduğunu ileri sürüyordu. “Bütün milli kuruluşların bu fırsattan istifade ederek, bozulan ekonomi çarkını düzeltmekte hükümete yardımcı olmaları aynı zamanda milli bir görevdir.” Faruk Çehreli, hükümet programını bütün vatandaşlara hitap eden milli ekonomik seferberlik olarak algıladığını ifade ediyordu.”³³⁰

Faruk Çehreli’nin, sadece ekonomik sorunları çözmekle meşgul olacak bir hükümetin başarı şansının yüksek olacağı öngörüsünün “tutmadığını” yaşanan olaylar bize göstermiştir. Bireylerin, grupların çıkarlarından bağımsız bir “ülke çıkarı” tahayyül etmek safdillik olur. Hele hele tahayyül edilen bu “ülke çıkarı”nı gerçekleştirecek hükümet halkın oylarıyla seçilmiş bir hükümet değilse ve parlamento içi dengeleri gözeterek ayakta kalmaya çalışıyorsa, ipleri parlamentodaki çoğunluğun elinde olan bir kuklaya dönüşür.

Sahibi ve Kurucusunun Vasfı Hakman’ın olduğu, Aylık Tarımsal Fikir ve Kültür Dergisi *Çiftlik Dergisi*’nin yazarı Yılmaz Hastürk, teknik gücünü ve sorunlara nasıl eğileceğini programı ile ortaya koyan teknokrat bir hükümetin işbaşında olduğunu ifade ediyordu. “Beyin Takımı” adı verilen bu hükümetin halktan yana, halka dönük reformlar yapacağını belirtiyordu. “Reform yenilikler getirir. Reform farklılıklar getirir... muhakkak beraberinde bazı problemleri de getirecektir. Yurt yararına ve bazı çevrelerin yararına. Katlanmak gerek yarın için ve kanmamak gerek yarınımız için.” Hükümetin öngördüğü vergi adaleti, eğitim reformu, toprak reformu gibi konuların bazı çıkar çevrelerini rahatsız ettiğini ifade eden Hastürk, yıllar yılı devam eden çıkar oyunlarının, olumsuz çabaların doğal sonuçlarının ortaya çıkacağını öne sürüyordu. “Kıstaslar konacak reformları uygulamak için ortaya... bazı esaslar getirilecek. Beyin kabinesinin düşündüğünce. Bildiğince uygulamak için. Diğer uygar ülkelerde uygulanmış. Başarı şansı yüksek. Uygulama hataları ve sonuçları bilinen ilkeler, reform ilkeleri...” Hastürk’ün hükümetten dileği, Türk

³³⁰ Faruk Çehreli, “Hükümet Programının Ekonomik İlkeleri”, *İktisat Dergisi*, sayı.82, Nisan 1971, s.19-25

halkının örf, adet ve ananelerini dikkate alan, “bünyeye uygun reform”lar hazırlamalarıydı.³³¹

Başbakan Nihat Erim 26 Mart 1971 tarihinde Cumhurbaşkanı Sunay’a verdiği listede memleketin ihtiyaçlarına uygun olarak bazı değişiklikler yaptığını belirtmiş, Ticaret ve Sanayi Bakanlıklarını kaldırarak, Ticaret Bakanlığının Dış Ticaret Dairesi dışındaki kuruluşları ile Sanayi Bakanlığı Teşkilatının Sanayi ve Ticaret Bakanlığı adı ile kurulacak yeni bir bakanlıkta birleştirilmesi, ayrıca Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığının kurulması öngörülmüştü. Yeni kabinenin oluşumundaki en büyük değişiklik, Ticaret Bakanlığının kaldırılma kararıydı. O güne kadar Bakanlığın kendisine verilen görevleri tam olarak yerine getiremediğinin peşin olarak kabul edildiğini ifade eden, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organı *İktisat Dergisi*’nin yazarı Reha Babek, bakanlığın görevini yerine getirmesindeki başarısızlığın sebebi; bakanlığın görevlerinin başta bulunan hükümetlerin genel politikalarla yakın ilişkisinden doğmakta olmasıydı. “Hükümetin uygulamaya çalıştığı ekonomik ve sosyal politikaya aykırı düştüğü takdirde bakanlığın görevlerini ifada başarı beklemek tabiatıyla yersiz olmaktadır.”³³²

Başarısızlığın diğer bir nedeni de kadro yetersizliği, aynı görevin çeşitli kuruluşlar tarafından parça parça yerine getirilmesi, son olarak, gelişen ekonomik hayatın ihtiyaçlarına cevap verecek mevzuatın eksikliği olarak sıralamaktaydı. Yeni kurulan Sanayi ve Ticaret Bakanlığının büyük bir iş yükü altına girdiğini ifade eden Babek, bu bakanlığın teşkilatının büyüklüğünün görevlerinin hacmiyle orantılı olarak oluşturulması gerektiğini ileri sürüyordu. Diğer taraftan, birleşen iki bakanlığın görevlerinin birbirlerinden farklı olması, gelişen ekonomik şartlar, Ticaret Bakanlığının bu gelişen şartlara uygun olarak hazırlanan mevzuatla genişleyen görevlerini üstlenmesini zorunlu kılıyordu. Yapılması gereken Ağır Sanayi Bakanlığının kurulması ve Sanayi Bakanlığı bünyesindeki küçük sanatlar dairesinin Ticaret Bakanlığına bağlanmasıyla geniş kadrolu bir Ticaret Bakanlığının oluşturulmasıydı.³³³

³³¹ Yılmaz Hastürk, “Ne Nedir?”, *Çiftlik Dergisi*, sayı.133, Mayıs 1971, s.7

³³² Reha Babek, “Ticaret Bakanlığı”, *İktisat Dergisi*, sayı.83, Mayıs 1971, s.21-25

³³³ Reha Babek, “Ticaret Bakanlığı”, *İktisat Dergisi*, sayı.83, Mayıs 1971, s.21-25

Siyasi Mizah Mecmuası Papağan'ın Sorumlu Genel Yayın Müdürü Yaşar Özen, Erim kabinesi işbaşına geleli üç ay geçtiğini ve bu süre zarfında bakanlıklarında temizlik yapabilen iki bakan olduğunu ifade ediyordu: Enerji Bakanı ve İmar Bakanı. "... bir bakan, hükümet programını uygulayacak yakın çalışma arkadaşlarını saptamalıdır her şeyden önce..."³³⁴

Bir bakanın, hükümet programında öngörülen reformları uygulama hususunda görüş birliği içerisinde olmadığı bir müsteşarla, genel müdürle birlikte çalışması düşünülemezdi. Hele o müsteşarın, genel müdürün adı dedikodulara karışmışsa. Ancak bu durumun beyin takımından Ayhan Çilingiroğlu'na, İçişleri Bakanı Ömeroğlu'na anlatabilmek mümkün değildi. "Ve Ziraat Bankası Genel Müdürü oturur yerinde. Türk Ticaret Bankası Genel Müdürü oturur yerinde. Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürü oturur yerinde. Vakıflar Genel Müdürü oturur yerinde."³³⁵

Yaşar Özen'in çok normal bulduğu, hükümet programını uygulama amacını güden bir bakanın, çalışma arkadaşlarını seçebilme keyfiyetini Ahmet Kabaklı, ilmi yeterliği olmayan solcuları kadrolara "doldurma" olarak nitelendiriyordu. Yaşar Özen'in ifadesiyle, çalışma arkadaşlarını belirleme hakkı olan bakanlar bunu hayata geçiremiyor, buna güçleri yetmiyordu. Sonuç olarak Ahmet Kabaklı'nın söz ettiği tasfiyeler azınlıkta kalıyordu. Bize göre, Nihat Erim kabinesinin başarısızlığının bir nedeni de çalışmak zorunda olduğu bürokrat kadrolarının Adalet Partisi iktidarı döneminde göreve getirilmiş olmasıydı.

14 Nisan'dan beri yaptıkları basın toplantılarında bir takım karanlık tablolar çizen "karamsar bakanlar" son verdikleri beyanatlarla milleti derin endişelere düşürmüşlerdi. Maliye Bakanı Sait Naci Ergin enflasyonun kapıya dayandığını, milletin hemen kemerleri sıkması gerektiğini, devletin para darlığı içinde bulunduğunu, devletin günlük ödemelerde dahi güçlük çektiğini bildirmişti. "Tecrübeli bir maliyeci olarak bildiğimiz Sait Naci Ergin'in bu beyanattı, çeşitli çevrelerde sert tepkiler uyandırdı. Ayda ailelerinin eline ancak beş yüz-altı yüz lira

³³⁴ Yaşar Özen, "Beyin Takımı", *Papağan*, 22 Haziran 1971, sayı.27, s.5

³³⁵ Yaşar Özen, "Beyin Takımı", *Papağan*, 22 Haziran 1971, sayı.27, s.5

geçebilen milyonlarca memur, küçük esnaf ve sanatkâr ile köylüler, Bakan Ergin'in beyanatına karşı çıktılar.”³³⁶

Türkiye Enerji, Su İşleri (TES-İŞ) Federasyonu Başkanı Enver Turgut'un, “iktisadi tedbir yerine karanlık tablolar çizmekle” suçladığı ve istifaya davet ettiği Maliye Bakanı Ergin'in, bir yandan para arzının enflasyon doğurduğunu söylerken devletin ödemelerde para sıkıntısı çektiğini bildirmesi garip karşılanmıştı. “Ama bu sözler, yakında gene para basan rotatifin faaliyete geçeceğine işarettir.”³³⁷

Örfi idare kumandanlarının sağladığı siyasi ve sosyal huzur ortamı içerisinde rahata kavuşan millet artık gözünü iktisadi problemlerin çözümü için yapılacak çalışmalara dikmişti. “Zira iktisadi huzursuzluk, siyasi huzursuzluktan daha tehlikelidir, bir millet için daha yıkıcıdır.”³³⁸

İktisadi yatırımın, üretimin yapılabilmesi için siyasi ve sosyal huzur ortamı gerekli bir şarttır ama yeterli değildir. Siyasi istikrarın olmadığı, hükümetin geleceğinin bulutlu olduğu bir ortamda müteşebbislere, yatırımcılara “hadi yatırım yapın” demek gerçeklikten uzak bir tutumdur.

İmtiyaz Sahibi ve Başyazarının Füzûzan Tekil'in olduğu *Aktüalite Dergisi Geçit*, pahalıya çalışan bir hükümet mekanizmasına sahip olan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin idaresinin ve kamu iktisadi teşebbüslerinin yeniden düzenlenmesi için reform çalışmalarının başladığını ifade ediyordu. Türkiye'nin bir türlü kalkınıp çağdaş küçük Batı ülkelerine dahi yetişememesinin nedenini *Geçit*, ülkenin kurtulamadığı, elini kolunu bağlayan bürokrasi çemberine bağlamaktaydı. “İşte devletin işleyişine yeni bir yön vermek için girişilen reform çalışması, bizce Cumhuriyet devrinin en önemli merhalesi olacaktır.”³³⁹

Reorganizasyon çalışmaları sürdürülürken vatandaşlara “kemerleri sıkma” tavsiyesinde bulunan Maliye Bakanı Sait Naci Ergin, bir komisyon kurarak vergi kaçakçılığını önleyecek tedbirler üzerinde çalışmağa başlamıştır. *Geçit*'e göre Türkiye'de devlet çarkının iyi işlememesinin sebeplerinden biri de vergi

³³⁶ Geçit, “Karanlık Tablo Çizmek Yerine Tedbir Gerek”, *Geçit*, 2 Temmuz 1971, sayı.271, s.3

³³⁷ Geçit, “Karanlık Tablo Çizmek Yerine Tedbir Gerek”, *Geçit*, 2 Temmuz 1971, sayı.271, s.3

³³⁸ Geçit, “Karanlık Tablo Çizmek Yerine Tedbir Gerek”, *Geçit*, 2 Temmuz 1971, sayı.271, s.3

³³⁹ Geçit, “Pahalıya Çalışan Çark”, *Geçit*, 16 Temmuz 1971, sayı.273, s.3

adaletsizliğıydi. “Her gece kulüplerde, pavyonlarda binler harcayanlar, bir işçi ve bir küçük memur kadar bile vergi ödememektedirler.”³⁴⁰

Memlekette sosyal refahı gerçekleştirmek için bu vergi ve döviz kaçakçılığı önlenmeliydi. “Bu mesele halledildiği takdirde, Türkiye çok kısa zamanda kendine gelecek, ... bir kaç senede Avrupa’ya yetişebilecektir.”³⁴¹

Aylık Tarımsal Fikir ve Kültür Dergisi Çiftlik Dergisinin yazarı Yılmaz Hastürk bu toprakların çocuklarının yediden yetmişe bu ülkenin problemlerini ve çözüm yollarını bildiklerini ileri sürüyordu. “Atatürk ilkelerine uygun çözüm yollarını bilirler.” Gerekli reformların yapılma ihtiyacının farkındadırlar. Hastürk’e göre Toprak Reformunun yapılmasının gereğine inanmayan bir tek fert yoktur. Ama karşı olanlar vardır. Problemlerin çözüm yollarını bilenler bunları uygulamaktan yoksundurlar. Hastürk’e göre bugün farklı bir ortam vardır. Atatürk ilkelerine sahip çıkmış ve reformları uygulama arzusu ile dolu bir yönetim iş başındadır. “İleride muhayyel bir nurlu ufuk değil açık ve aydınlık mutlu Türkiye duruyor... Mutlu Türkiye’ye erişmek, bu yönetime inanmak ve reformların uygulanmasında katkıda bulunmakla mümkün olacaktır. Toprak reformuna çivi koymak isteyenlerin gözleri aydın olsun.”³⁴²

İktisat Dergilerinin Görüşü

Cemiyet Adına Oktay Emed’in sahibi olduğu *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organı İktisat Dergisi*’nin yazarı Orhan Buldaç reform hareketini; bir toplumun değişen şartlara uyma “zorunluluğunu” yerine getirmek amacıyla aldığı bir dizi tedbirler olarak tanımlıyordu. “Toplum yapısının dinamik niteliği, reform ihtiyacını sürekli hale getiren en önemli etkidir.” Bugünün koşullarının gerekli kıldığı düzenleme ve yenilikler, gelecekteki farklı koşullar nedeniyle, yeniden ele alınmaya muhtaç olabilir. Buldaç, Atatürk ilkeleri arasında yer alan devrimcilik ilkesinin, sürekli değişme ihtiyacı olarak bizzat Atatürk

³⁴⁰ Geçit, “Pahalıya Çalışan Çark”, *Geçit*, 16 Temmuz 1971, sayı.273, s.3

³⁴¹ Geçit, “Pahalıya Çalışan Çark”, *Geçit*, 16 Temmuz 1971, sayı.273, s.3

³⁴² Yılmaz Hastürk, “Neredeyiz”, *Çiftlik Dergisi*, sayı.135, Temmuz 1971, s.7

tarafından önerildiğini ifade ediyordu. “Atatürk, Devrimleri öncelikle kesin olarak tanımlanmış bir amaca ve strateje sahip olarak yapmaya özenmiştir. Amaç, Türk ulusunu, çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak, Türk ulusunu uygar dünyanın şerefli bir unsuru haline getirmektir.” Buldaç’a göre, Atatürk’ün ilkeleri arasında yer alan devrimcilik ilkesinin; devrim ihtiyacının tam olarak giderilemediğinin ve değişen koşullara ayak uydurma ihtiyacının ortadan kalkamayacağının bir ifadesidir. Buldaç, ulus olarak yeni bir dönemecin başında bulunduklarını, reform kanunlarının gelecek hafta meclislere sunulacağını ifade ediyordu. Türkiye Atatürk’ün işaret ettiği çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak hedefine erişmek için milli devrimlerle tutarlı bir sanayileşme hamlesini başarıya ulaştırmak zorundaydı. “Tasarılar arasında kuşkusuz en önemli yeri tutan, Toprak Reformu, toprak mülkiyetindeki düzenlemeyi ekonomik ve sosyal hedeflerle tutarlı biçimde çözecek şekilde değerlendirilmelidir... Toprak reformunu tarım reformunun izlemesi gereğini ise tartışma konusu yapılmayacak bir gerçek sayıyoruz.” Orhan Buldaç reform hareketlerinin açık rejimleri patlamalardan koruyan en önemli yöntem olduğunu ileri sürüyor, demokratik rejimlerin hayatlarının idamesinde önemli katkıları olduğunu ifade ediyordu.³⁴³

Ekonomik gelişme, yatırım için gerekli olan asayişin temin edilmesi, huzur ve güvenin tesis edilmesi idi. Gelecekte emin olunmayan, ileriye görmenin mümkün olmadığı bir ortamda işadamlarının, sanayicilerin yatırım yapması beklenemezdi. Arzulanan ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinin ilk şartı olan huzur, sükun ve istikrar tesis edildikten sonra, halkın beklediği ekonomik reformların gerçekleştirilebilmesi mümkün olabilirdi. Ancak bu reformların hayata geçirilebilmesi için gerekli olan, reformlara inanan bir bürokrat kadrosuydu. Birinci Erim Hükümeti örneği bize göstermiştir ki, devrik bir iktidarın atadığı bürokratlarla reform yapmak mümkün olamamıştı.

³⁴³ Orhan Buldaç, “Reformlar”, *İktisat Dergisi*, sayı 88, Ekim 1971, s.11-14

2.11 İstifa/Muhasebe

1971 Aralığının ilk haftasında hem Demirelli Adalet Partisi'nin, hem de Ecevitçi Orta Sol Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşısına aldıkları 1971 Rejiminin ilk radikal görünümlü hükümetinin on bir “radikal” bakanı, dramatik bir davranışla toplu istifalarını vermişlerdi.³⁴⁴

Ali Gevgilli, 1971 Rejiminin kaderinde, beyin takımı adı verilen bakanların istifasının, ilk büyük dönüm noktası teşkil ettiğini ifade etmektedir. “Beyin takımı, gerçekte, Türkiye’de bürokrat ya da teknokrat nitelikleri ağır basan bir kadro kurma çabasını yansıtmaktaydı.” Gevgili kadro kavramının Türkiye’nin özel koşullarının içinde küçük burjuva ideolojisinin tarihsel özelemlerinin ifade tarzlarından biri sayılabileceğini ileri sürüyordu. Kadro derken düşünülen, politik olmayan bir uygulamanın gerçekleştirilmesiydi. “Zira, orta sınıflara göre siyaset ancak kötülüklerin kaynağıdır ve bu kötülükler yalnız ‘partiler üstü’ teknik ya da bürokratik kadroların tarafsız yönetimiyle aşılabılır. Cumhuriyet kadar, giderek ondan da eski olan bu orta sınıf düşüncesi, 1971 Rejiminin ilk hükümetini kendisine yeni bir deney alanı olarak seçmiştir.”³⁴⁵

Tüm Türkiye’nin beyin takımından beklentisinin, altüst olmuş ülkede özlenen reformları, yeniden düzenleme ve değişiklikleri gerçekleştirmek olduğunu ifade eden Gevgilli, bütün bu beklentilerin gerçeklikle sınıandığında iyi niyetli bir “umut”tan öteye geçemeyeceğini ileri sürüyordu. “Toprakta yeniden düzenlemeler, kamu idaresinde köklü değişiklikler, vergileme, sanayileşme ve kalkınmada ileri doğru yeni atılımlar bir nebula gibi bu umudun ardında yoğunlaşmaktaydı. “1971’in bütün çıkmazının bu umutta yattığını ileri süren Gevgilli, toplumların umutlar ile değiştiğinin daha görülmediğini ifade ediyordu. Bir topluma yön veren asıl unsur, yaşanan objektif koşullar ve bu koşullar içinde belirlenen alternatiflerdi. “Gerçekçilik, soyut düzeyden, yaşanan maddi ortamın somut durumuna inmekle başlar.”³⁴⁶

³⁴⁴ Ali Gevgilli, “Beyin Takımı ve Dramı”, *Türkiye’nin 1971 Rejimi* s.336, *Milliyet* 7 Aralık 1971

³⁴⁵ Ali Gevgilli, “Beyin Takımı ve Dramı”, *Türkiye’nin 1971 Rejimi* s.336-337, *Milliyet* 7 Aralık 1971

³⁴⁶ Ali Gevgilli, “Beyin Takımı ve Dramı”, *Türkiye’nin 1971 Rejimi* s.337, *Milliyet* 7 Aralık 1971

Ali Gevgilli, beyin kadrosunun, temsilciliğini yüklediği yüzlerce yıllık orta sınıfın özlemleri ile var olan sosyal gerçeklik arasındaki çelişmeleri 1971'in o bunalımlı ilkbahar, yaz ve güz ayları boyunca yaşadığını ifade ediyordu. “Çelişmelerin uzlaşmalara döndürülmesinde karşılaşılan politik çıkmazlar, en sonunda on bir bakanın 1971 Aralığının ilk haftasındaki istifasını kaçınılmaz kıldı ve büyüyen iktidar boşluğu, siyasal arenayı altüst etti.” On birlerin istifa ederken geride bıraktıkları belgede yer alan servet vergisi, tarımsal gelirlerin etkin vergilendirilmesi, veraset ve intikal vergisinin yeniden düzenlenmesi gibi istekler sistemin zorunlulukları ile orta sınıfa ait özlemler arasındaki çelişmelerin ifadesi olarak göze çarpmakta ve tarihe not düşmekteydi.³⁴⁷

Milliyetçi Değerlendirme

Tarık Buğra, bir “önlenemez”in gerçekleştiğini ve Erim’in istifa ettiğini ifade ediyordu. Asıl sürpriz bundan sonra beklenmeliydi. Türkiye nelerin getireceği kestirilemeyen “günlerin tüneline” girmişti. Gelecek iyiyi ve kötüyü içinde barındıran her türlü ihtimale açıktı. Böyle dönemlerde suç ve suçlu aramak akılla bağdaşmazdı. İnat, iddiada ısrar, bunalımları haşın kavgalara götürmekten başka sonuç veremezdi. “Türkiye’de siyasi taraflar kalmamıştır, onlarla birlikte bütün ülkeyi tehdit eden bir tehlike vardır. Bu tehlikenin içinde bağımsızlığımız da bulunmaktadır. Böyle bir durumda iktidar için girişilen mücadele hakiki iktidar mefhumuna ihanettir.”³⁴⁸

12 Mart’tan bu yana yaşanan mesele, ülkede normal ortamı temin etmekten ibaretti. Şimdi ise bu lüzum “var olmak ya da olmamak” noktasına dayanmıştı. Siyasi gruplar için başarı, hatta zafer olarak görülecek şeyler Türkiye için telafisi imkânsız kayıpları içinde barındırabilirdi. Şimdi karşılıklı olarak, merkeze Devleti ayakta tutmayı koyarak, bir el ve gönül birliği benimsenmeliydi. “Bu uğurda formel haklardan, kitabi prensiplerden ve kadük olmuş avantajlardan yapılacak fedakarlıklar, ancak bunlar, Türkiye’ye liyakati ispatlayacaktır.”³⁴⁹

³⁴⁷ Ali Gevgilli, “Beyin Takımı ve Dramı”, *Türkiye’nin 1971 Rejimi* s.338, *Milliyet* 7 Aralık 1971

³⁴⁸ Tarık Buğra, “Şimdi”, *Tercüman*, 28 Ekim 1971, s.3

³⁴⁹ Tarık Buğra, “Şimdi”, *Tercüman*, 28 Ekim 1971, s.3

Tarık Buğra'ya göre bir kez daha uçurumun kıyısından dönebilmenin yolu budur. Artık insanlar ve gruplar yoktur, Türkiye vardır. İnat, ısrar ve iddialar herkes için meşruiyetlerini yitirmiştir. “Şimdi Türkiye için birlik ve beraberlik günleridir.”³⁵⁰

Tarık Buğra 12 Marttan beri yaşanan kaos ortamının bağımsızlığı tehlikeye düşürdüğünü ileri sürüyordu. Yapılması gereken elbirliğiyle devleti kurtarmaktı. Tarık Buğra'nın “etkin vatandaş” tavrını olumlu buluyoruz. Devlet, belirli görevleri görmesi için yurttaşların yarattığı ve ayakta tuttuğu bir mekanizma. Yurttaşların ayakta kalmasını yararlı, gerekli gördüğü bir kurum. Yurttaşlar “sahibi” oldukları devleti ayakta tutmak için ödemeleri gereken her türlü bedelin farkında.

Sahip ve Mesul Müdürünün İbrahim Metin'in olduğu *Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet*'in Umumi Neşriyat Müdürü Mehmet Nedim Budak, Türk Devletinin yaşaması yolunda Nihat Erim ve hükümetinin atacağı her adımı coşkuyla desteklediklerini ve ilerde de destekleyeceklerini ifade ediyordu. Budak'ın Erim'e yaptığı bir eleştiri ise Erim'in hükümet başkanlığına geldikten sonra Türk Devletinin geleceğini tehdit eden tehlikeleri hafife alıp, bu tehlikeleri “palyatif” tedbirlerle önlemeye çalışmasıydı. Erim kamuoyuna, tehlikeyi mevcut kanunlarla gidereceğini söylemiş ancak bir ay içerisinde, yaşanan olayların etkisiyle, eski söylediklerinin tam tersini söyler olmuştu. Erim mevcut kanunlarla tehlikenin atlatılamayacağını belirtiyor, Anayasa ve kanunların mutlaka değiştirilmesini ve hükümetin yeni yetkilerle donatılmasını talep ediyordu. “Tehlikelerin daha da gelişmesi karşısında sıkıyönetimin ilanı gereğini duymuştur. Hatta dünyanın hiçbir yerinde tatbikatı olmayan ‘makabline şamil’ kanun bile çıkarılacağı bir hükümet başkanlığı bildirisi ile ilan edilmiştir.”³⁵¹

Budak, sıkıyönetimin ilanının ve Anayasa ve kanunlarda yapılan değişikliklerin bile tehlikeyi tam olarak önleyemediğini ifade ediyordu. Budak Türk devletinin, Erim'in de kırk defa söylediği gibi büyük bir tehlikenin eşiğinden döndürüldüğünü ancak tehlikenin tam geçmediğini ileri sürüyordu. Bu atlatılamayan tehlike Budak'ın deyimiyle komünizmdi. Komünizme karşı bu gün gösterilen

³⁵⁰ Tarık Buğra, “Şimdi”, *Tercüman*, 28 Ekim 1971, s.3

³⁵¹ Mehmet Nedim Budak, “Tarih Kimseyi Affetmemiştir”, *Devlet*, 15 Kasım 1971, sayı.132, s.2

müşamahaların ülkeyi nereye götürdüğünün görüldüğünü belirten Budak, kendilerinin bir daha o günleri yaşamak istemediklerini ifade ediyordu. “Genç komünistler sıkıyönetim mahkemelerinde ‘komünist bir düzen kurmak’tan yargılanırken, onların yetişmesinde payı bulunan aşırı solcu takımına müşamaha edilemez.”³⁵²

Bizim bu satırlarda sürekli dile getirdiğimiz üzere; sıkıyönetim asayişini yeniden tesis etme maksadıyla ilan edilmemiştir. Asayiş mevcut kolluk güçleri ve yasalarla sağlanabilmelidir. Sıkıyönetim ilanına destek veren, Erim’in bu icraatı hayata geçirmesine imkân sağlayan Adalet Partisinin asıl gayesi; 12 Mart muhtırasını ve “reformcu” Erim hükümetini destekleyen parlamento dışı muhalefeti saf dışı etmektir.

Tarik Buğra, artık milletin; hükümet etme ve muhalefet etme usullerinin kin ve düşmanlık havasında sürdürülmemesini istediğini, sövüp saymaları, karşılıklı olarak birer savcı ya da yargıç kesilmesini görmek istemediklerini, milletin üçe beşe bölünerek kendi kendine düşman yapılmasını istemediklerini ileri sürüyordu. “Öz kuvvetlerimizin ve öz kuruluşlarımızın gelgeç veya iğreti temsilcilerini yüzkarası durumlarda görmek istemiyoruz. Onların, bir devlet haysiyeti içinde, ana sütü kadar hakları olan şerefleri, saygıları, itibarları kaybetmelerini istemiyoruz.”³⁵³

Tarik Buğra’ya göre Türkiye politikasının artık medeni bir plana oturtulması gerekiyordu. Ülkenin sağ ve salim yaşamasını isteyen millet bunun böyle olmasını istiyordu. “Ya Devlet Başa Ya Kuzgun Leşe” dönemlerinin bir daha geri dönmek üzere tarihe gömüldüğü zannını, temennisini dile getiren Buğra, hükümetlerin aczleri yüzünden Devletin sahipsiz kaldığının düşünülmemesi gerektiğini ifade ediyordu. Millet Devletin sahibi olarak ayakta idi. “Milletin hakkına, yarattığımız, pekiştirmek için emekler ve zamanlar harcadığımız Cumhuriyet’e Demokrasi’ye, Parlamento’ya kayıtsız şartsız saygı gösterilsin istiyoruz.”³⁵⁴

³⁵² Mehmet Nedim Budak, “Tarih Kimseyi Affetmemiştir”, *Devlet*, 15 Kasım 1971, sayı.132, s.2

³⁵³ Tarık Buğra, “İstemiyoruz”, *Tercüman*, 26 Kasım 1971, s.3

³⁵⁴ Tarık Buğra, “İstemiyoruz”, *Tercüman*, 26 Kasım 1971, s.3

Tarık Buğra'ya göre Türk milletinin istedikleri ve istemedikleri ortadaydı. Rotalar buna göre çizilmeliydi. Akıl da medenilik de, yurt ve insan sevgisi de bunu gerektiriyordu.³⁵⁵

Biz de Tarık Buğra'nın "Millet Devletin Sahibi" ifadesini paylaşıyor ve bu satırlarda bu sahipliği kanıtlayacak örnekleri aktarmaya çalışıyoruz.

Erim hükümetini istifaya davet eden ve bu istifanın önlenemeyeceğini söyleyen ilk ve tek kişinin kendisi olduğunu öne süren Tarık Buğra, o gün için gelinen noktada Erim'in istifasının nedeninin kabinedeki çalışma arkadaşları olduğunu ifade ediyordu. "... bu istifa ne biz istedik diye, ne de bizim istediğimiz şekilde oldu; Sayın Erim, bizzat kendisinin bulup çıkardığı ve millete 'Bakan=Devlet adamı' olarak takdim ettiği arkadaşları tarafından düşürüldü."³⁵⁶

On bir kişilik bu ekibin Sayın Erim dahil bütün bir milleti suçladığını ifade eden Buğra, yine bu on bir bakanın kendi istifalarının gerekçesi olarak kendi deha ve üstün yeteneklerinden yararlanılamamış olmasını gösterdiklerini belirtiyordu. Buğra on bir bakanın istifa gerekçesinin gerçeğe asla uymadığını ileri sürüyor, bu pervasız suçlama ile kendi başarısızlıklarını perdelemeye çalıştıklarını ileri sürüyordu.³⁵⁷

On bir bakanın istifa gerekçeleri içerisinde yer alan, Adalet Partisine yönelttikleri suçlamaların gerçeğe aykırı olduğunu belirten Buğra, Adalet Partisinin bütün iyi niyetiyle hükümeti desteklediğini ifade ediyordu. "Gene kendilerini ayakta tutabilecek bu tek dayanağı yersiz, lüzumsuz, manasız ve netice veremeyecek saldırılarla yıkan kim oldu? Sayın Karaosmanoğlu değil mi?"³⁵⁸

Buğra'ya göre on birlerin mutlak bir dokunulmazlığı, her türlü kontrol ve eleştiriden uzak olmayı talep etmişlerdi. Bu zevat 12 Mart müdahalesinin kendileri için yapıldığını düşünmekte ve kendi tasarruflarında kalması şart olan bir hareket olarak görmekteydiler. Yani Parlamento sıfıra inecek, çeşitli tutumları, anlayışları ve tercihleriyle millet sıfıra inecek, yalnız on birlerin kendileri, kendi tutum, anlayış ve tercihleri kalacak. "Ne lüzum vardı bu üslup ve tutuma diyeceğiz ama boşuna dememişler; 'üslup insanın kendisidir; Üslub-u beyan aynıyle insan' diye. Ve pekâlâ

³⁵⁵ Tarık Buğra, "İstemiyoruz", *Tercüman*, 26 Kasım 1971, s.3

³⁵⁶ Tarık Buğra, "Gerekçe", *Tercüman*, 6 Aralık 1971, s.3

³⁵⁷ Tarık Buğra, "Gerekçe", *Tercüman*, 6 Aralık 1971, s.3

³⁵⁸ Tarık Buğra, "Gerekçe", *Tercüman*, 6 Aralık 1971, s.3

biliyoruz ki, üstelik yazdık da ki, bu ekip ellerine tevdi edilen gül gibi imkânı işte bu üslup, yani bu mizaç yüzünden berhava edip çıkmıştı.”³⁵⁹

Türk milletinin devlet kurmuş bir millet olduğunu vurgulayan Buğra, Başkentte olan olayların, beş tutuklunun hapisten kaçmasının veya kabinenin istifasının kendilerini endişeye düşürmemesi gerektiğinin altını çiziyordu. “Devletimiz var bizim.”³⁶⁰

Yıllardır netameli, dar geçitli, keskin virajlı, sağı solu uçurum dolu yollarda ilerleyen Türkiye’nin yerinde bir başka ülke olsa, her yıl birkaç ihtilal, darbe ile karşılaşması kaçınılmazdı. “Çünkü devletlerini kuramamışlardır onlar... Devlet şuur ve idrakine erememişlerdir: Askeri elindeki silahı baba malı sanır, politikacısı da askeri keyfince kullanabileceği bir araç!... Ve iktidar, atik davrananın el koyabileceği, ondan sonra da tepe tepe kullanabileceği bir sahipsiz toprak sanılır.”³⁶¹

Devlette dileyenin istifa edebileceğini belirten Buğra, başaramayanın ise istifaya mecbur edileceğini ileri sürüyordu. “İstifa bir silahtır... ama yerine ve üstün başarılarla ulaşmış, yeri doldurulamaz hale gelmiş kimselerin elinde. Böyle bir duruma varamayanların istifayı bir silah gibi kullanmaya kalkışmaları, en hafif tabiriyle ‘tehdit’ tir. Ve ‘böh’ deyince milletin korkacağını umanlar hazin şekilde aldanmaya mahkûmdurlar.”³⁶²

Tarık Buğra’ya göre yüklendiği yükü taşıyamayan, görevini başaramayan, kendilerini desteklemeye hazır olan çevreleri sürekli tedirgin eden, hatta umutsuz bir hale düşüren bir ekip³⁶³, kendi hakikatlerini nihayet anlamış ve istifa etmişti. “Devletimiz var bizim. Buhranlar, sarsıntılar, büyük yetkilerin yanlış veya kötü kullanılışları... bütün bunlar bütün toplumların kaderinde vardır. Bütün bunlar büyük zaman ve imkân kayıplarına sebep olurlar. Fakat, İngiltere’de, Fransa’da İtalya’da, Belçika’da ve nihayet hepsinden köklü devlet geleneğine sahip Türkiye’de tekrar

³⁵⁹ Tarık Buğra, “Gerekçe”, *Tercüman*, 6 Aralık 1971, s.3

³⁶⁰ Tarık Buğra, “Devletimiz Var Bizim”, *Tercüman*, 7 Aralık 1971, s.3

³⁶¹ Tarık Buğra, “Devletimiz Var Bizim”, *Tercüman*, 7 Aralık 1971, s.3

³⁶² Tarık Buğra, “Devletimiz Var Bizim”, *Tercüman*, 7 Aralık 1971, s.3

³⁶³ On birler kastediliyor olmalı

tekrar görülmüştür ki sel gider, kumu kalır, Devlet kendisini dara sokan her şeyi tasfiye eder.”³⁶⁴

Tarık Buğra Birinci Erim hükümetinin koşu yarışlarında olduğu gibi bir çıkış hatası yaptığını ileri sürüyordu. Bu hata yüzünden yarış, sekiz ay gecikme ile yeniden başlayacaktı. “Hızını alamayıp bir hayli mesafeyi boşu boşuna koşan yarışmacılar işte yeniden çıkış çizgisinde toplanıyorlar.” Erim hükümetinin yaşattığı hatanın tekrarlanmamasının Türkiye için şart olduğunu ifade eden Buğra, bu yeni çıkışın kurallara ve gerçeklere aykırı düşmesi durumunda ülkenin çok şey kaybedeceğini ileri sürüyordu.³⁶⁵

Kurulacak yeni hükümetin bir tek görevi olacağının altını çizen Buğra o görevin; sağlam ve güven verici bir seçim platformunu bir an önce gerçekleştirmekten ibaret olduğunu belirtiyordu. Birinci Erim hükümeti bu gerçeği kavrayamayarak, vazifesinin ve takatinin çok üstüne çıkan, sınırları çok çok aşan iddialara, teşebbüslere bulaşmıştı. Bu hükümet seçilmediği halde, büyük seçimlerin muzafferî gibi davranmıştı. “Hataları en, en koyusu başarısızlıklarının ve aykırı tutumlarının ordumuzu nasıl zor durumlara düşürebileceğini kavrayamamıştır.”³⁶⁶

16 Eylül 1971 tarihli yazısında Erim kabinesinde değişiklik yapılmasının gereğini vurgulamış olan Tarık Buğra, hükümet sözcüsü ve Adalet Bakanı İsmail Arar tarafından sözlerinin gerçek dışı bir heves olarak değerlendirildiğini yazıyordu. Oysa ki aradan iki ay bile geçmeden Birinci Erim hükümeti dağılmış, çözülmüş, ayakta duramamış düşmüştü. Kendi kendine yıkılmıştı. Buğra’ya göre bu yıkılış ısrar yüzünden olmuştu. Sayın Erim’in kabinedeki aykırı unsurları tasfiyeye gitmeyişi ve bu unsurların takatsizlikleri, güçsüzlükleri ve ödevleri ile, sorumluluklarını yadırgayışları sebebiyle olmuştu. “Safra vaktinde atılsaydı gemi kurtulabilirdi. Kısacası, kabinede değişikliği isteyenler ve önlenemez görenler ‘heves’lenmiyor, bunu söylemek istiyorlardı.”³⁶⁷

³⁶⁴ Tarık Buğra, “Devletimiz Var Bizim”, *Tercüman*, 7 Aralık 1971, s.3

³⁶⁵ Tarık Buğra, “Çıkış Hatası”, *Tercüman* 8 Aralık 1971, s.3

³⁶⁶ Tarık Buğra, “Çıkış Hatası”, *Tercüman* 8 Aralık 1971, s.3

³⁶⁷ Tarık Buğra, “Peki O Konuya Dönelim”, *Tercüman*, 9 Aralık 1971, s.3

Buğra Birinci Nihat Erim kabinesine, kabine içindeki “aykırı unsurlara” karşı oluşlarının; on birlerin istifa gerekçelerinde belirttikleri gibi “Atatürkçülüğe” ve “12 Mart’a” karşı olmakla bir alakası olmadığını ifade ediyordu. “Hükümet edenler kendilerini her şey sanmamalıdır ve her şeyi kendileri için sanmamalıdır. Aksi halde yerlerini ‘heveslenenlere’ değil ‘layık olanlara’ bırakmak zorunda kalırlar. Bu da tahmini zor bir sonuç olmaz.”³⁶⁸

Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet’in yazarı Cezmi Kırımlioğlu, Erim hükümetinin istifa gerekçesinin bir ibret olduğunu ve kabine üyelerinin bazılarının iddia ettiği gibi bir tarihi metin olduğunu ifade ediyordu. “Nankörlüğün belgesi olduğu kadar, kendilerini o mevkilere getirenler için gafletin de belgesidir. Halbuki devlet adamının gafletinin cezasını top yekun millet çekmektedir ve bu sebeple sorumluluğu büyük olan kimselerin gafleti ihanete eşittir.”³⁶⁹

12 Mart Muhtırası sonrasında kurulan Nihat Erim hükümetinin yanlış tutumu nedeniyle, bu iktidarı iş başına getiren ve ona destek veren Silahlı Kuvvetlerin itibarı da zedelenmekteydi. Hükümetin yanlış tutum ve zihniyetinin sonucu olan ekonomik buhrandan en fazla Türk Ordusu etkilenmekte ve milli vicdanda Türk Ordusunu mahkûm etme arayışları baş göstermekteydi. “Çünkü Erim kabinesinin sosyalist bakanları sapık zihniyetlerinin neticesi olan bir takım meseleleri ‘reform’ adı altında Türk Ordusunun arzusu olarak göstermeye muvaffak olmuşlardır.”³⁷⁰

Milliyetçi, Muhafazakâr Sinai, Zirai, Ticari Kültürel Mecmua Milli Ekonomi ve Ziraat’in Kurucusu ve Başyazarı ve Genel Yayın Müdürünün Mehmet Başçıftçı, istifa eden on bir bakanı; dünyanın hiçbir devletinde görülmeyecek şekilde, kendilerini bakanlık koltuğuna oturtan başbakanı, ordudan, milli irade ile seçilen parlamentodan, hatta büyük Türk milletinden şikayet eden kişiler olarak tanımlıyordu. “Dışarıda yıkanan beyinleri ile bağdaşmayan büyük Türk milletine,

³⁶⁸ Tarık Buğra, “Peki O Konuya Dönelim”, *Tercüman*, 9 Aralık 1971, s.3

³⁶⁹ Cezmi Kırımlioğlu, “Değişen Bir Şey Olmayacaktır!”, *Devlet*, 13 Aralık 1971, sayı.134, s.4

³⁷⁰ Cezmi Kırımlioğlu, “Değişen Bir Şey Olmayacaktır!”, *Devlet*, 13 Aralık 1971, sayı.134, s.4

onun kahraman ordusuna, milli irade ile iş başına gelen parlamentosuna, idarecisine, memuruna ağız dolusu iftiralar yapmak istediler.”³⁷¹

Başçiftçi Birinci Nihat Erim kabinesi ilan edilir edilmez *Milli Ekonomi ve Ziraat* dergisinin bu kabine ile “olağanüstü devir atlatılamaz” diye yazdığını, ancak o zaman kimsenin kendilerinin yazdıklarını görmek istemediğini, etraflarında toplanan sözde aydınların şakşakçılığından cesaret alan bakanların akıllarına geleni söylemekten çekinmediklerini ifade ediyordu. “O zaman kimse bizim sesimize kulak asmadı. Beyin kabinesine nasıl dil uzatır bu dergi diye abonelerimiz iade edilmek suretiyle güya bizi protesto ettiler.”³⁷²

Dillerinden kimsenin anlamadığı, her biri ayrı “gazeller okuyan” on birlerin “bulanık suda balık avlama” macerası artık sona ermişti. “On birler kuvveden fiile bir fikir sahibi değillerdi. Bunu kendileri ispat ettiler. Çünkü on birler ideolojik ve nazari bir takım eften püftenler peşinde idiler.”³⁷³

Liberal Değerlendirme

Belli bir program üzerinde önceden anlaşmış bir heyet olmayan Erim hükümeti, değişik eğilimlere sahip kişilerin bir araya getirilmesi ile kurulmuştu. “Ama değişik görüşlerin temsilcilerini bir araya getiren bu hükümetin sentezci çözüm yollarını oluşturması, böylelikle büyük çoğunluğa ters düşmeyecek icraatta bulunması düşünülebilirdi. Bu, iyimser bir düşünceydi. Gerçekleşmedi.”³⁷⁴

Yılların biriktirdiği reform yapma zorunluluğunun patlama noktasına kadar geldiği 12 Mart muhtırası ile kendini göstermişti. Köklü reformların yaratacağı tepkileri göğüsleyebilme cesaretini hiçbir parti gösterememişti. Sorumluluğu partiler üstü bir hükümete bırakmak bu partilerin siyasi çıkarlarına uygun sayılabilirdi. Partiler reformların parlamenter sistem içinde yapılabileceğini herkese gösterebilirdi. “Şimdi ya parlamenter düzen içinde reformların yapılamayacağı, etkili bir yönetimin

³⁷¹ Mehmet Başçiftçi, “2.Erim Kabinesi Millete Hayırlı Olsun...”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Aralık 1971, sayı.81, s.3,17

³⁷² Mehmet Başçiftçi, “2.Erim Kabinesi Millete Hayırlı Olsun...”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Aralık 1971, sayı.81, s.3,17

³⁷³ Mehmet Başçiftçi, “2.Erim Kabinesi Millete Hayırlı Olsun...”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Aralık 1971, sayı.81, s.3,17

³⁷⁴ Abdi İpekçi, “Gerçekleşmeyen İyimserlik”, *Milliyet*, 5 Aralık 1971, s.1, 9

kurulamayacağı düşüncesi kuvvet kazanacak, ya da parlamentoya dayanmayan bir hükümetin başarılı olamayacağı sonucuna varılacaktır. Birinci husus antidemokratik çözüm yollarını getirecek. İkincisi ise demokratik düzenin tüm koşulları ile işlemesine dönüşü gerçekleştirecektir.”³⁷⁵

Aktüalite Dergilerinin Değerlendirmesi

Sahibi ve Mesul Müdürünün Müfit Duru’nun olduğu *Haftalık Siyaset ve İktisat Dergisi Yarın*, bugün için yapılacak işin, bütün siyasi partilerin, aralarındaki görüş ayrılıklarını bir kenara bırakarak, parlamentoyu açık tutarak millet mukadderatına hakim olmasını sağlamak olması gerektiğini öne sürüyordu. Buhran geçtikten, her şey yoluna girdikten sonra her parti kendi görüşünü savunma noktasına geri dönebilirdi. Ancak içinde bulundukları ortamda hepsi birden bir meselenin, parlamento hakimiyeti ve milli iradenin yerleşmesi için bir nokta etrafında toplanmalıydılar. Bunun gerçekleşmesi durumunda rejim, parlamento ve milli iradeye karşı olan bütün güçler böylesi bir kuvvetin karşısında yenilgiye uğrayacaklardı. “Galiba bu tarz bir davranış herkesten çok ordunun politika dışında kalmasını isteyen komutanları tarafından desteklenecektir. Zira bugün yaptıkları harekete mesnet olarak milletin parçalanmak istenmesini ve devletin yıkılmak istenmesini göstermektedirler. Hâlbuki partiler rejim konusunda birleşince bu tehlike ortadan kalkacak ve orduya düşen vazife de yeniden kışlasına dönmek olacaktır.”³⁷⁶

Milli iradenin temsilcisi olan parlamento eliyle millet, egemenliğini kullanır. Milletin temsilcisi, Büyük Millet Meclisi Birinci Dönem Erzurum milletvekili Hüseyin Avı (Ulaş) Beyin deyiimiyle milletin Kabesidir. Bu doğrultuda parlamento üzerine düşen görevi eksiksiz olarak yerine getirmelidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin Altıncı Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün görev süresi dolduktan sonra yüz seksen tur boyunca Cumhurbaşkanı seçememek gibi bir tavır sergilememelidir mesela. Yapması gereken 15 Temmuz 2016 gecesinde olduğu gibi, parti ayrımı gözetmeksizin bütün milletvekilleri, bombalanan meclise koşmalarıdır. Devlet millete, kendisini sahipsiz hissettirmemelidir.

³⁷⁵ Abdi İpekçi, “Gerçekleşmeyen İyimserlik”, *Milliyet*, 5 Aralık 1971, s.1, 9

³⁷⁶ Yarın, “Dar Boğazdan Çıkma Yolu”, *Yarın*, 3 Kasım 1971, sayı.446, s.3

Başbakan yardımcısı Sadi Koçaş bu yazısında, Atatürk'ün bugün sağ olması durumunda yaşanabilecekler hususunda bir akıl yürütmesi, bir faraza gerçekleştiriyordu. “Türkiye’de çok partili demokrasi tecrübesine elbette çoktan geçilirdi. Ama ya doğru dürüst uygulanırdı ya da hiç uygulanmazdı.” İsteyenin oruç tutacağı, namaz kılacağı bir ülkede hiç kimse açık ve kapalı hilafet, şeriat propagandası yapamayacaktı. Hiçbir hükümet Anayasanın teminatı altında bulunan eğitim birliği kanununu kulak arkası edemez, hiçbir yobaz 19 Mayıs törenlerine katılan gençlerin iffetine dil uzatamazdı. “Hiçbir siyasi iktidar, Atatürkçü gençliğin ve Atatürkçü ordunun bir ihtilale zorlanmasına, bir ihtilalin meşru hale getirilmesine sebep olamazdı.”³⁷⁷

Koçaş Türkiye’nin Osmanlı döneminde bile yaşanmamış bir borç yükü altına girmesi ve 1970’ler Türkiyesinin hala ağır sanayiden uzak tutulması durumunun Atatürk’ün sağ olması halinde yaşanmayacağını ima ediyordu. “Bu kasaba papazı, burnumuzun dibinde (Kıbrıs’ta) koca Türk devletine meydan okuyamazdı. Okumak gafletine düşerse, hiçbir yabancı devlet layık oldukları dersi ve cevabı almalarına engel olamazdı”³⁷⁸

Sadi Koçaş, hükümetlerinin sonuna geldikleri bir sırada, böylesi bir yazı ile “Atatürkçü” olduğunu ilan eden bir yönetim olarak kendilerinin, yapmaya güçlerinin yetemediği icraatları ortaya koyuyordu. Atatürk sağ olsaydı yapılabilecek (?) işlerin yapılamadığını, yapmaya muktedir olmadıklarını, güçlerinin yetmediğini açıkça itiraf ediyordu. Şunu söyleyebiliriz ki Türkiye devleti, egemenliğin kaynağı, mülkün sahibi olduğunun fazlasıyla farkında olan milletinden yetki almayan bir hükümet eliyle, umut edilen, beklenen, özlem duyulan dönüşümü gerçekleştiremezdi.

1967 yılındaki ölümüne kadar Yusuf Ziya Ortaç, 1967’den kapandığı tarih olan 1977 yılına kadar, Yusuf Ziya Ortaç’ın oğlu Engin Ortaç tarafından yayınlanan *Haftalık Mizahi Dergi Akbaba*’da yer alan Akbaba imzalı makalede Başbakan Nihat Erim ve Adalet Partisi kurmayları arasındaki söz düellosuna değiniliyordu. Adalet Partisi kurmayları Erim kabinesinin kuruluşuyla ilgili bir çok itiraz ve şikâyet ileri

³⁷⁷ Sadi Koçaş, “Ah, Atatürk Sağ Olsaydı”, *Kemalizm* sayı.112 Kasım 1971

³⁷⁸ Koçaş, *Kemalizm* sayı.112

sürüyorlardı. Bu çıkışların neden yedi ay önce, yani Erim hükümeti kurulurken yapılmadığı, neden bu hükümete güvenoyu verdikleri yönündeki sorulara, Adalet Partisi kurmaylarının verdiği cevap, ”Efendim başka çare yoktu. Hükümeti sırf iç barış için destekledik” şeklinde olmuştu. Kurmayların bu yöndeki çıkışına karşılık olarak *Akbaba*’nın yönelttiği soru niteliğindeki yorum; neden bu düşünceye hükümet kurulurken değil de yedi ay sonra sahip oldukları şeklindeydi. Yedi ay boyunca hep Adalet Partisinin istediği işler yapılmışken sıra “reform” gibi hoşlanmadıkları konulara gelince, kurmayların sesleri çıkmaya başlamıştı. “Bu durumda kamuoyu da Adalet Partisi kurmaylarının iyi niyetine ve içtenliğine inanmakta güçlük çeker tabi.”³⁷⁹

Akbaba dergisinin şaşırdığı bu tavrı biz çok normal, olağan karşılıyoruz. Bir müdahale ile Başbakan Süleyman Demirel istifaya “mecbur” edilmiş, Başbakanlığa partiler üstü bir hükümet kurduğunu söyleyen Nihat Erim getirilmişti. Bu noktada parlamentodaki çoğunluğa sahip Adalet Partisinin Genel Başkanı olarak Süleyman Demirel gücü, egemenliği elinde tutuyordu. Haklı olarak istediği Erim politikalarını destekledi, istemediklerine ise destek vermedi. Gücün, egemenliğin kime ait olduğunu tüm çevrelere hatırlatması bakımından bizz, Adalet Partisinin bu tavrını çok olumlu bulduğumuzu söylemeliyiz.

Bir süre önce Adalet Partisi ile hükümet arasında patlak veren siyasi buhran, ülkenin ekonomik ve sosyal bünyesine de etki etmiş, acele olarak toplantıya çağırılan Adalet Partisi merkez temsilcilerinin “feragat” örneği kararı ile önlenmişti.³⁸⁰

Hükümete, parlamentoda çoğunluğa sahip olan Adalet Partisi en büyük desteği vermekte, bu partinin hükümette bulunan bakanını çekmek istemesi üzerine son buhran çıkmıştır. Ülkenin ekonomik bünyesinin daha çok sarsılmaması, “hür demokratik” rejimin devam etmesi uğruna Adalet Partisi, kendi seçmeni karşısında prestij kaybetmeyi göze alarak buhranı önleme basiretini göstermişti. “...seçmen kitlesi karşısında prestijini kaybedeceğini sanan Adalet Partisi; bu kanaatinin aksine halkın prestijini kazandı, feragat örneği göstermesi takdir topladı.”³⁸¹

³⁷⁹ *Akbaba*, “Gün Bugündür”, *Akbaba*, 10 Kasım 1971, sayı.47, s.3

³⁸⁰ *Geçit*, “Buhran Atlatıldı Amma...”, *Geçit*, 15 Kasım 1971, sayı.281, s.3

³⁸¹ *Geçit*, “Buhran Atlatıldı Amma...”, *Geçit*, 15 Kasım 1971, sayı.281, s.3

Geçit, Türkiye'nin kalkınmasının şartının huzur olduğunu, hükümet ve dayandığı milletin ancak huzur varsa çalışabileceğini, memleketin kalkınmasına katkıda bulunabileceğini ifade ediyordu. "İşte bu huzurun sağlanması için de politikacıların, devlet adamlarının sözlerine ve hareketlerine dikkat etmeleri şarttır. Hoşgörülülük, tolerans sahibi, iyi niyetli, serinkanlı olmaları gerektir."³⁸²

Beklenen değilse bile büyük kitlelerin istediği gerçekleşmiş, hükümetin on bir bakanının istifası, gerginleşmiş olan Türk siyasi hayatının rahatlamasını sağlamıştı. "Hükümetin içindeki gruplardan demokratik rejim hakkında asgari ölçüde şüphe besleyenler memleketin huzura kavuşmasında belli bir ölçüde müspet rol oynamışlardır. Hükümet içinde asgari ölçüde huzursuzluk çıkaranlar çeşitli vesilelerden faydalanarak rejimi bariz şekilde tehditler altında göstermeğe gayret sarf etmekteydiler."³⁸³

Başbakan Erim'in hükümeti kurarken bütün ümidini, istifa ederek kendisini ortada bırakan kimselere dayamış ve hiç ummadığı bir zamanda istifa etmek zorunda kalmıştı "...on birlerin arkasında hiçbir siyasi partinin desteği olmadığı gibi, görmek istedikleri şekilde ordunun desteğini de taşımadıkları belliydi. İlk anlarda bunu bütün çıplaklığıyla bizim bilmemize imkan yoktu ama Cumhurbaşkanı'nın da bu konuda bilgi sahibi olmadığını sanmak yanlış bir görüş olur."³⁸⁴

Biz bu süreçte sıklıkla zikredilen; ordunun desteği kavramını tartışmak istiyoruz. Milletin ordusu olmasıyla iftihar ettiğimiz Türk ordusunun, Türk milletine dayanmayan, millete "rağmen" bir güce sahip olamayacağını düşündüğümüzü söylemek istiyoruz. Türk ordusunu milletin karşısına dikmeye, ona "haddini" bildirmeye çalışan söylem ve eylemleri çok tehlikeli buluyoruz.

İmtiyaz Sahibi ve Başyazarının Füzûzan Tekil, Yazı İşleri Müdürünün ise Mustafa Eşmen'in olduğu *Aktüalite Dergisi Geçit*, Birinci Erim kabinesinde büyük reklâmlarla şişirilerek bakan yapılan bazı kişilerin, düştükten sonra "tu-kaka" haline geldiğini, halen devam eden türlü türlü suçlamalara maruz kaldığını ifade

³⁸² *Geçit*, "Buhran Atlatıldı Amma...", *Geçit*, 15 Kasım 1971, sayı.281, s.3

³⁸³ Yarin, "Belli Değil miydi ki...", *Yarin*, 8 Aralık 1971, sayı.451, s.3

³⁸⁴ Yarin, "Belli Değil miydi ki...", *Yarin*, 8 Aralık 1971, sayı.451, s.3

etmekteydi. Kendi dergilerini, “objektif bir yorum dergisi” olarak niteleyen *Geçit*, solun bir icabı olan yüksek sesli bu reklâmı daha ilk günlerde işaret ederek “beyin takımı”na karşı çıktığını ifade ediyordu. “Dediğimiz olmuş, ‘şişirilmiş şöhretler’ Türkiye’nin muhtaç olduğu reformların tasarısını dahi, sekiz ay gibi uzun bir süre içerisinde Meclis’e sevk edememişlerdir. Türkiye’nin içinde bulunduğu enflasyonist iktisadi duruma çare bulmak şöyle dursun, bilakis enflasyonist gidişi hızlandırmışlar, hatta memleketi enflasyonun batağına sokmuşlardır.”³⁸⁵

Füruzan Tekil, 1971 ilkbaharında kurulan Birinci Nihat Erim hükümetinin kuruluşundan itibaren ülkede hakim olan anlayışı şu şekilde tanımlıyordu; hükümet dilediği gibi çalışacak, istediğini yapacak, Parlamento ise susacaktır. Parlamento konuşacaksa bu ancak hükümet kadrosunun düşüncelerini ve icraatlarını tasvip etmek için olmalıydı. “Bize acayip gelen fakat yeryüzünde örnekleri bulunan bu tipik düşüncelere, partiler üstü hükümetin Başkanı Prof.Erim’in sözleri arasında rastlanmamıştır. Sayın Erim, gerçi, kanun gücünde kararname çıkarma yetkisini temel konularda bile istememiş değildir. Ancak parlamento bu isteği kabul etmeyince direnmemiş, millet temsilcilerinin iradesini kabul etmiştir.”³⁸⁶

Bu totaliter karakterli düşüncenin yansıması on birlerin istifa mektubunda kendisini göstermişti. On birlerin nazarında parlamento tasdik ve tasvip “makinesi”ydi”. Hükümet de değişmezliği olan, Parlamentoyu umursamayan bir hükümetti. “O zaman Parlamenta ne lüzum vardı? 12 Martta muhtıra verenler, öyle düşünselerdi, o düşüncenin gerekli ifadesi, iki Meclisi de çekilme durumunda bırakmak olurdu. Şu var ki, o Meclisler şayet yerlerinde bırakıldılarsa, müstafi (on bir)lere göre, göstermelik olarak bırakılmışlardır. Totaliter ülkelerdeki parlamentolar gibi.”³⁸⁷

Reform yapacak kadro, genel seçimlerde milletin teveccühünü kazanarak işbaşına gelmedir. Hükümetin bahsi geçen reformları hayata geçirilmesi esnasında

³⁸⁵ *Geçit*, “Eski ve Yeni Hükümetler”, *Geçit*, 15-17 Aralık 1971, sayı 283, s.3

³⁸⁶ Füruzan Tekil, “Totaliter Beyinler”, *Geçit*, 15-17 Aralık 1971, sayı 283, s.7

³⁸⁷ Füruzan Tekil, “Totaliter Beyinler”, *Geçit*, 15-17 Aralık 1971, sayı 283, s.7

binecek yükü ancak ve ancak icraatlarını onaylayan bir halk desteği ile taşınabilirdi. Hükümet mekanizmasını çalıştıracak yakıt bu destektir.

2.12 Geçmiş Zaman Olur ki/Bir Özeleştirici Denemesi

Birinci Nihat Erim Kabinesi üyelerinin ve dönemin diğer bazı aktörlerinin anılarında yer alan geçmiş değerlendirmeleri yoluyla bir muhasebe ortaya koymaktaydılar.

Birinci Nihat Erim kabinesinde Köy İşleri Bakanı olarak görev almış olan Dr.Cevdet Aykan, Başbakan Erim ve beyin takımını oluşturan bakanlar arasında temel bir anlayış farkı olduğunu ifade ediyordu. Erim Başbakan olarak kendisini ve hükümetini parlamentoya karşı sorumlu görüyordu. Beyin takımı ise kendilerini bir muhtıra hükümetinin bakanları olarak görüyorlardı. “Bu anlayışlarıyla da parlamentoya ve parlamenterlere mesafeli duruyorlardı. Başbakan Erim ile ‘beyin takımını’ yönlendirenler arasındaki bu anlayış ve tavır farkı, Birinci Erim hükümetinin kendi içinde ve parlamento ile ilişkilerinde zaman içinde büyüyen sorunların bir nedeni oldu.”³⁸⁸

Bazı bakanların milletvekillerini küçümser gibi davranmaları, politikacıları sevmediklerini söylemeleri rahatsızlık yaratıyordu. Milletvekilleri seçmenlerinin ya da yörelerinin bir sorunu için bakanlara başvurduklarında memnun ayrılmıyorlardı. Bu durum bakanlar ve milletvekilleri, özellikle Adalet Partisi milletvekilleri, arasında bir soğukluk yaratmaktaydı. “Başbakan Erim, kendi tanımlamasıyla ‘Reform Hükümeti’ kurmuştu. Temel reformları gerçekleştirme sözü vermişti. Bu reformların gerçekleşmesiyle ‘Türkiye, başka bir Türkiye olacaktı’. Ekonomik-sosyal nitelikli reformların gelir dağılımını düzelteceği, fakirliği-sefaleti giderecek, sosyal tepkileri azaltacağı varsayılıyordu. İdari, hukuki reformların da devletin, özellikle anarşiye karşı etkinliğini arttıracacağına inanılıyordu.”³⁸⁹

³⁸⁸ Dr.Cevdet Aykan, *Demokratik Süreç ve Anılar*, s.257

³⁸⁹ Dr.Cevdet Aykan, *Demokratik Süreç ve Anılar*, s.260

Nihat Erim kabinesindeki reformcu bakanlar, bazı gazetecilere verdikleri beyanatlarda, Adalet Partisine yakın buldukları ve reformlara karşı olduklarını düşündükleri bazı bakanlardan şikâyetçi olduklarını ifade etmişlerdi. 11 Eylül 1971 tarihli *Milliyet* ve diğer gazetelere sızdırılan bir habere göre, reform hükümetinin çalışmalarına ayak uyduramayan bazı bakanlar kabine dışı bırakılacaktı. Sözü edilen bakanlardan birinin kendisi olduğunu belirten Aykan, diğer bakanın ise Maliye Bakanı Sait Naci'nin olduğunu ifade ediyordu. Başbakanın eski arkadaşı olan bu bakanın çalışmalarından Başbakan çok memnundu. Naci'ye göre bu iddialar menfi propagandaydı. "Birkaç ay gibi kısa bir süre içinde 'beyin takımı', kırıncı konuşmaları ve başkalarını küçümser tavırlarıyla bilinir oldular. Sanırım bu bakanlar, kendilerine karşı parlamenterlerde ve kamuoyunda oluşan bu olumsuz havayı, reform karşıtlığı olarak anlıyor ve anlatıyorlardı. Bu da ayrı bir rahatsızlık yaratıyordu."³⁹⁰

Aykan, demokrasilerde reformların devrimci zorlamalar yerine, kademeli olarak değişiklikler eliyle yapıldığını ileri sürüyor, bunların değişen sosyal, ekonomik şartlara uyum sağlamayı amaçlayan düzenlemeler olduğunu ifade ediyordu. "Reform, mülkiyet ve üretim ilişkilerini kökten değiştirme amaçlı da olabilir. Bu sosyalizm yöntemi ve amacıdır. Köktencidir. Demokrasinin reformları, uzlaşmanın ürünüdür. İlmli değişimlerdir. Evrimdir. Devrim farklı bir kavram, farklı siyasi sistemlerin uygulanmasıdır."³⁹¹

Aykan, siyasetçilerin Nihat Erim kabinesindeki beyin takımını kendini beğenmiş, parlamentoya ve parlamentere saygısı ve anlayışı olmayan, bulundukları makamları hak etmemiş insanlar olarak gördüklerini ifade ediyordu. Beyin takımını oluşturan bakanların yüzlerine karşı bu düşüncelerini parlamenterler açıkça söylemekten çekinmiyorlardı. Beyin takımının önerilerini hukuka ve Türk toplumunun yapısal ve kültürel özelliklerine uygun bulmuyor, uygulanabilir saymıyorlar, karşı çıkıyorlardı. "İstifa eden bakanların, istifa mektubunda sözü edilen, 'aydın kamuoyu desteği' kuşkusuz yararlı ve gerekliydi. Ama, demokratik sistemde aydın desteğinin anlamlı olabilmesi için, sözü edilen aydınlara kamuda

³⁹⁰ Dr.Cevdet Aykan, *Demokratik Süreç ve Anılar*, s.262

³⁹¹ Dr.Cevdet Aykan, *Demokratik Süreç ve Anılar*, s.266

güvenin olması gerekir. Ayrıca, aydın sol radikal eğilimli kişi anlamına da gelmez.”³⁹²

Dr.Cevdet Aykan, istifa eden bu on bir bakanın hepsinin dürüst ve çalışkan kimseler olduğunu belirtiyor, bazılarının konularında bilgi sahibi, yetenekli kişiler olduğunu altını çiziyordu. Bu kişilerden teknokrat olarak yararlanılabilirdi ama demokratik parlamenter düzende, bakan olarak görev yapabilmenin yolu farklıydı. Halkın teveccühü şarttı.³⁹³

Bakan olsun, sadece milletvekili olsun, askerin verdiği muhtıranın uzun boylu bir anlamı olduğunu düşünmüyorlar. Askerin dayatması ile yapılabilecek bir dönüşümün mümkün olamayacağını bilincindeler. Nihat Erim kabinesinin siyaseten “hadım” olduğunu görüyorlar. Başbakan Erim’in “yapacağız, edeceğiz” sözlerinin altının boş olduğunu biliyorlar. Planladığı icraatı gerçekleştirmek için parlamentoda yer alan partilerin liderlerinin ayağına gideceğini söyleyen Erim de “güçsüz” gücünün farkında.

Başbakan Nihat Erim göreve başladığında beyin takımını, öngörülen reformları gerçekleştirecek kadro olduğunu düşünmüş ancak bu kadronun sözleri ve tavırları neticesinde hayal kırıklığına uğramıştı. Uygun bilgiyi bulmanın, bunu uygun önerilere dönüştürme ve bu önerileri hayata geçirebilmenin ayrı bir yetenek olduğunu öne süren Aykan, bazı bakanların Erim için, sorun çözen değil, sürekli sorun yaratan kişiler olduğunu ifade ediyordu. “Başbakan Erim, Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş’in, Dış İşleri Bakanı Osman Olcay’ın, Kültür Bakanı Talat Halman’ın istifa etmesine üzülmüştü. Olcay’ı, Halman’ı gelecekte de hizmetlerinden yararlanılması gereken yetenekler olarak anlatır ve severdi. Mehmet Özgüneş ve Halman istifalardan sonra Erim’i ayrı ayrı ziyaret etmişlerdi. Ben her ikisinin de konuşmalarında bulunmuştum. Özgüneş ve Halman haklılığın sükûneti içinde değil, ama bir ezikliğin içindeydiler.”³⁹⁴

Erim hükümetinin Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu, istifa mektubunu Başbakana götürdüklerinde Erim’in mektubu alıp

³⁹² Dr.Cevdet Aykan, *Demokratik Süreç ve Anılar*, s.268

³⁹³ Dr.Cevdet Aykan, *Demokratik Süreç ve Anılar*, s.268

³⁹⁴ Dr.Cevdet Aykan, *Demokratik Süreç ve Anılar*, s.269

okuduktan sonra fazla bir tepki göstermediğini, durumu bekler gibi bir hali olduğunu yazmaktadır. Erim'in bu sükûnetine karşın Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç bu istifaya çok kızmış, radyo ve televizyondan yayınlanan demeçlerinde bu kızgınlığını dile getirmişti. Atilla Karaosmanoğlu, eşi Şükriye Hanımın Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç'ın konuşmasından çok telaşlandığını ve istifa eden bakanların hapse atılabileceğini düşünerek çarşıdan, Atilla Karaosmanoğlu'nun ayaklarını sıcak tutacak, içi keçeli terlik ve pazen pijama satın aldığını sonradan öğrendiğini ifade etmektedir.³⁹⁵

Büyükelçi Mahmut Dikerdem'in Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile yaptığı görüşmede Sunay; Nihat Erim hükümetinden topluca istifa eden on bir bakanı ve özellikle Dışişleri Bakanı Osman Olcay'ı ağır biçimde eleştirmişti. Dikerdem'in Sunay'dan öğrendiğine göre Olcay, on birlerin "huruç" hareketine katıldığına sonradan pişman olmuş, başbakana mektup yazarak on birlerin bildirisini okumadan imzaladığını anlatmış ve bağışlanmasını istemişti. Dikerdem'in aktardığına göre Cumhurbaşkanı Sunay Dışişleri Bakanının bu hareketine, istifasından daha çok öfkelenmişti.³⁹⁶

Şahit olduğu bir dizi "usulsüzlük" neticesinde Karaosmanoğlu, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlığına gelmiş olan Bülent Ecevit'e, İş Bankası yönetim kurulu üyeliğinden ayrıldığını bildiren iki mektup yazarak gönderir. Kendi deyimiyle "yine işsiz kalmış" olan Karaosmanoğlu, Dünya Bankası yetkililerinden yeniden Bankaya dönmesi yönünde mektup ve telefonlar almış ve Kuzey Afrika Orta Doğu Bölgesi Başkan Yardımcılığının Baş İktisatçısı olması yönündeki teklifi kabul ederek Dünya Bankasındaki görevine geri döner.³⁹⁷

Siyasette haklı olmanın bir anlamı yok. Doğru bildiğinizi ki bu başkaları için yanlış olabilir, hayata geçirebilmeniz için güçlü olmanız gerekli. Bu gücün kaynağı ise, egemenliğin sahibi olan millette saklı. Milletten almadığınız güç, gerçek değil, sanal. Aslına bakarsanız güç de değil, bir yanılsama.

³⁹⁵ Atilla Karaosmanoğlu, *İzmir Karşıyaka'dan Dünyaya...*, s.282-283

³⁹⁶ Mahmut Dikerdem, *Hariciye Çarkı*, s.192

³⁹⁷ Atilla Karaosmanoğlu, *İzmir Karşıyaka'dan Dünyaya...*, s.287-289

Selahattin Babüroğlu Birinci Erim Hükümetini, bakanların kendilerinin hep birlikte yıktığını ifade ediyordu. İsmet İnönü Karaosmanoğlu'na Cumhuriyet Halk Partisi kontenjanından İş Bankası Yönetim Kurulu üyeliği vererek onu büyük maaşlı, primli bir hizmete getirmişti. “Arkadaşım gazeteci Kurtul Altuğ’un isteği üzerine, Karaosmanoğlu’nun Ulus’taki İş Bankasına “bu görevde kal, sakın Amerika Birleşik Devletleri’ne gitme, burası Türkiye, çok fırsatlar doğar. Bu bankada bile dersen yerin olur’ diyerek Kurtul, bütün gücüyle (belagatiyle) Karaosmanoğlu’nun Türkiye’de kalması için ikna etmeye çalıştı. Atilla bana ‘senin emekli maaşın var. Ben daha emekli olmadım. Amerika Birleşik Devletleri’nde hizmetim var’ dedi. Ben de Türkiye’de kalmasını istiyordum. Uzmanlık alanında üst düzeyde bilgi sahibi ve çok önemli biriydi.”³⁹⁸

Nihat Erim kabinesinin olağanüstü şartların bir ürünü olduğunu herkes biliyor, görüyor. Kabinenin parlamentodan güvenoyu almış olması kabine üyelerine “sanal” bir güven duygusu aşılamıştı. Bu güven duygusunun sanal olduğunu bilen çevreler için, kabine üyelerinin hissiyatı rahatsızlık uyandırıcıydı. Parlamento, milletin yegane temsilcisini, ayak bağı gibi görme tavrı, halkın egemenliği olarak tanımlayabileceğimiz demokrasiye inanan çevrelerde hoşnutsuzluk yaratmıştı.

³⁹⁸ Selahattin Babüroğlu, *Anılarımdan Kesitler*, s.228

İKİNCİ BÖLÜM

NİHAT ERİM KABİNESİNİN FAALİYETLERİ

1. SIKIYÖNETİM

26 Nisan 1971’de sıkıyönetim ilan edildiğinde uygulanması gereken yasa 22 Mayıs 1940 kabul tarihli ve üç bin sekiz yüz otuz iki sayılı örfi idare kanunuydu. İki babdan oluşan “Örfi İdare Kanunu”nun birinci babı beş kısım içermektedir. Birinci kısım Umumi hükümler alt başlığının altındaki iki maddeden oluşmaktaydı. Örfi İdarenin vazife ve selahiyetlerini düzenleyen ikinci kısım tek maddeden, üçüncü maddeden ibaretti. Üçüncü kısım teşkilat alt başlığını barındırmakta, dördüncü ve beşinci maddeleri içermektedir. Altıncı, yedinci ve sekizinci maddelerden oluşan dördüncü kısım Örfi İdare Mahkemelerinin vazifelerini düzenlemektedir. Usule ait hükümler alt başlıklı beşinci kısım dokuzuncu ve onuncu maddelerden oluşmaktaydı. Harp halinde harekât mıntıkalarında tatbik edilecek takyitler alt başlıklı İkinci Bab on bir ve on ikinci maddeyi içermektedir. Son maddeler faslında bahsi geçen on üçüncü madde, “Örfi İdare Kanunu” ile ilga edilen kanunları sıralamaktaydı. Buna göre; 1) 26 Eylül 1293 tarihli “İdare-i Örfiye Kararnamesi” ile bunun 20 Haziran 1325 tarihli zeyli, 2) 18 Eylül 1335 tarihli “İdare-i Örfiye Kararnamesi” ile buna müzeyyel 24 Teşrinisani 1335 tarihli kararname, 3) Divan-ı harb-i örfilere muhavvel ceraimin heyet-i tahkikiye bulunmayan yerlerde suret- tahkiki hakkındaki 10 Ağustos 1331 tarihli kanun-u muvakkat, 4) İdare-i Örfiye mıntıkalarında müteşekkil divan-ı harpler tarafından verilecek idam kararlarının suret-i icrasına dair 31 Mart 1341 tarih ve beş yüz doksan beş numaralı kanun, 5) Divan-ı harb-i örfi hükümlerinin kabil-i temyiz olmadığına dair 29 Nisan 1333 tarihli muvakkat kanun, 6) Örfi idare cari olan mahallerde her nevi kütüb-ü resail ve evrak ile matbuat-ı mevkute ve gayr-ı mevkuteye mütedair 5 Şubat 1335 tarihli kararname, 7) Vakt-i seferde icraat-ı

hükümete karşı gelenler için cihet-i askeriyece ittihaz olunacak tedabire müteallik 14 Mayıs 1331 tarihli kanun-u muvakkat ilga olunmuştur.³⁹⁹

“Örfi idare kanununa göre sıkıyönetim ilan edilen yerlerde genel güvenlik ve asayişin sağlanmasına ilişkin zabıta görev ve yetkileri askeri makamlara (sıkıyönetim komutanlıklarına) geçer. Bu görev ve yetkiler dışında, Bakanlar Kurulunun tayin ve tespit edeceği yetki ve görevler de askeri makamlara aktarılırlar.” 26 Nisan 1971’de sıkıyönetim ilan edildiğinde Bakanlar Kurulu sıkıyönetim komutanlıklarına herhangi bir görev ve yetki aktarmamıştır. Yürürlükte olan 1940 tarihli örfi idare kanununa göre sıkıyönetim komutanları yasal olarak kendilerine aktarılan yetkileri kullanarak aktarılan kararları ve verecekleri emirleri asker eliyle değil mahalli zabıta eliyle uygulatabilirlerdi. Böylece sıkıyönetim uygulamalarının İçişleri Bakanlığına bağlı görevlilerce yürütülmesi gerekli görülerek bakanlık denetimi altına alınması sağlanmaya çalışılmıştır.⁴⁰⁰

Bakanlar Kurulunun, on üç bin sekiz yüz yirmi sayılı ve 27 Nisan 1971 tarihli *Resmi Gazete*’de yayınlanan yedi bölü iki bin üç yüz iki sayılı sıkıyönetim kararı ilan kararı şöyledir. “Memleketimizde uzun süreden beri gözlemlenen çıkarıcı çevrelerin tutumu ile anarşik nitelikteki eylem ve davranışların sadece kamu düzeni ve güvenliğini bozucu amaçlara yönelmiş olmayıp aslında ideolojik maksatlarla Devletin temel nizamına, yurt bütünlüğüne, vatan ve laik cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma mahiyetini aldığını gösterir kesin belirtilerin meydana çıkması nedeniyle, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının yüz yirmi dördüncü maddesi gereğince İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, İzmir, Eskişehir, Ankara, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt illerinde 26 Nisan 1971 günü saat yirmi dörtten itibaren bir ay süre ile sıkıyönetim ilanı Bakanlar Kurulunca 26 Nisan 1971 tarihinde kararlaştırılmıştı.”⁴⁰¹

27 Nisan 1971’de on bir ilde; Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, Eskişehir, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt’te sıkıyönetim ilan edildi. Hükümet sözcüsü İsmail Arar’a göre sıkıyönetimin ilan edilmesinin nedeni; “mille ve cumhuriyete karşı ortaya çıkarılan güçlü ve etkin bir kalkışma” ile başa

³⁹⁹ “Örfi İdare Kanunu”, Cihan Kitaphanesi, 1940, s.8

⁴⁰⁰ M.Zafer Üskül, *Bildirileriyle 12 Mart 1971 Dönemi Sıkıyönetimi*, s.5

⁴⁰¹ M.Zafer Üskül, *Bildirileriyle 12 Mart 1971 Dönemi Sıkıyönetimi*, s.5

çıkabilmekti. Sıkıyönetimin ilan edilmesinden önce sorunu tartışan Milli Güvenlik Kurulu, sıkıyönetimin ilanı için dört neden ileri sürmüştür; laik cumhuriyete karşı faaliyetleri kontrol etmek, ideolojik ve kanlı olaylara son vermek, doğu vilayetlerindeki bölücü faaliyetleri durdurmak ve Kıbrıs'a olası bir hareket için uygun bir ortam sağlamak.⁴⁰²

Bin dört yüz iki sayılı sıkıyönetim kanunu yirmi dokuz maddeden oluşmaktadır. Kanun 13 Mayıs 1971 tarihinde kabul edilmiş, 15 Mayıs 1971 tarihinde *Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun beş bölümden oluşmaktadır; Birinci Bölüm Genel Esaslar başlığını taşımakta ve ilk dört maddeyi kapsamaktadır. Birinci Bölümün alt başlıkları; sıkıyönetim ilanı, sıkıyönetimin yürütülmesi, görev ve yetki, silah kullanma yetkisi. Organlar başlığını taşıyan ikinci bölüm beşinci ve on birinci maddeler arasındaki yedi maddeyi kapsamaktadır. Bölümün alt başlıkları; komutan ve yardımcıları, sıkıyönetim komutanının sorumluluğu, sıkıyönetim komutanına vekâlet, karargâh, birlikler, adli müşavirlikler, askeri mahkemeler. On ikinci ve yirmi üçüncü maddeler arasındaki on iki maddeyi kapsayan üçüncü bölüm Sıkıyönetim Mahkemesi başlığını taşımaktadır. Alt başlıkları; sıkıyönetim mahkemeleri kuruluncaya kadar yapılacak işler, sıkıyönetim ilanını gerektiren hallere bağlı eylemler, sıkıyönetim personelinin suçlarında görev, sıkıyönetim mahkemelerinin görev ve yetkileri, suçlar ve cezalar, para cezasına çevirmeme, uygulanacak usul hükümleri, kanun yollarına başvurma ve tatbik mercii, Askeri Yargıtayca incelemede öncelik, kovuşturmada izin, takibi izne bağlı suçlar, sıkıyönetimin sona ermesi halinde sıkıyönetim askeri mahkemelerinin yetkisi. Dördüncü bölüm, Genel Olarak Savaş Hali ismini taşımaktadır ve yirmi dört ve yirmi beşinci maddeleri içermektedir. İki alt başlığı ise, savaş halinde bazı bölgelerde alınacak tedbirler ve savaş halinde askeri mahkemelerde yargılama isimlerini taşımaktaydı. Müteferrik maddeler başlığını taşıyan beşinci bölüm mali hükümler alt başlığıyla bu bahsi düzenleyen yirmi altıncı maddeyi içermektedir. Yürürlükten kaldırılan kanunları belirleyen yirmi yedinci madde, kanunun yürürlüğe girişini düzenleyen yirmi sekizinci madde, kanunun yürütmesini üstlenecek organı tayin

⁴⁰² Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s.341

eden yirmi dokuzuncu madde, kanun metninin sonunda yer alan son maddeleri oluşturmaktadır.⁴⁰³

12 Mart döneminde ilan edilen bin dört yüz iki sayılı sıkıyönetim kanunuyla, sıkıyönetim ilanı halinde tüm kolluk kuvvetlerinin sıkıyönetim komutanlıklarına bağlanması, sıkıyönetim komutanlıklarının karar ve emirlerinin asker ve yerel kolluk kuvvetlerince birlikte uygulanması öngörülmüştür. Kanun sıkıyönetim komutanlıklarının görev ve yetkilerinin daha ayrıntılı olarak düzenlenmesini öngörmüştü. “Böylece sıkıyönetim komutanlıklarının siyasi iktidardan özerkleşmesi sağlanmıştır.”⁴⁰⁴

“Sıkıyönetimin ilanının ardından, sıkıyönetim komutanları atandı. İstanbul, Kocaeli, Sakarya ve Zonguldak illerine Orgeneral Faik Türün; Ankara iline Orgeneral Semih Sancar; İzmir iline Koramiral Cemal Süer; Eskişehir iline Korgeneral İrfan Özaydınlı; Adana ve Hatay illerine Korgeneral Vehbi Elgin; Diyarbakır ve Siirt illerine Korgeneral Suat Aktulga. Sıkıyönetim komutanlıklarına bağlı sıkıyönetim askeri mahkemeleri kuruldu.”⁴⁰⁵

9 Mayıs 1971 tarihinde İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı yetmiş sekiz kişiyi tutukladı, doksan bir kişiyi gözaltına aldı ve iki yüz yirmi iki kişinin de arandığını bildirdi. Tutuklamalar devam ederken 20 Mayıs’ta TÖS, İLK-SEN, Dev-Genç ve TİP üyesi üç yüz elli yedi kişinin gözaltına alındığı açıklandı. Ertesi gün bu listeye on öğretim üyesinin ve pek çok yazar, gazeteci, sendika ve dernek yöneticisinin adları eklendi.⁴⁰⁶

Gözaltına almaların ve tutuklamaların devam ettiği günlerde Erol Köse görüştüğü Nihat Erim’e, tutuklamaların nedenini sorduğunda Erim’in, bu tutuklamaları kendisinin değil askerlerin yaptığını söylediğini aktarmaktadır.⁴⁰⁷

⁴⁰³ 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu

⁴⁰⁴ M.Zafer Üskül, *Bildirileriyle 12 Mart 1971 Dönemi Sıkıyönetimi*, s.5

⁴⁰⁵ Zafer Üskül, *Siyaset ve Asker*, s.131

⁴⁰⁶ Hıfzı Topuz, *II.Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi, 2003, s.250

⁴⁰⁷ Ahmet Gülen, *Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, 2018, s.543

1.1 Siyasi Partilerin Sıkıyönetim Konusundaki Tavrıları

Adalet Partisi, Milli Güven Partisi ve kendisini muhalefet konumunda gören Demokratik Parti, ülkenin karşı karşıya kaldığı komünizm tehlikesini bertaraf etmek amacıyla sıkıyönetimi desteklemişti. Cumhuriyet Halk Partisi sıkıyönetimi desteklemiş, adaletli bir şekilde uygulanmasını istemişti. Milli Birlik Grubu sıkıyönetimi onaylarken reformların yapılmasını istiyordu. Türkiye İşçi Partisi Kocaeli Senatörü Fatma Hikmet İşmen, sıkıyönetimin ilanını gerektiren nedenlerin ortada olmadığını, bu yüzden de anayasaya aykırı olduğunu ileri sürüyordu.⁴⁰⁸

İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom'un 17 Mayıs'ta kaçırılmasından sonra denetim sıkıyönetim komutanlarının ve istihbarat servislerinin eline geçti. *Cumhuriyet* gazetesinin 19 Mayıs 1971 nüshasının haberine göre on dokuz vilayette dört yüz yirmi yedi kişi gözaltına alınmıştı. Gözaltına alınanlar arasında sendikacılar, TİP üyeleri, Yaşar Kemal ve Fakir Baykurt gibi yazarlar, Bahri Savcı, Nuri Esen, Tarık Zafer Tunaya ve Mümtaz Soysal gibi profesörler vardı.⁴⁰⁹

1.2 Sıkıyönetim Komutanlıklarının İcraatları

Sıkıyönetim makamlarının amacının, şiddet eylemlerini bastırmakla sınırlı kalmayacağı daha ilk günden anlaşılıyordu. İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Faik Türün yayınladığı iki numaralı bildiriyle sıkıyönetimin ilanı konusunda yapılacak eleştirileri de en baştan sıkıyönetim yasakları içerisine sokuyordu. “Bunun ilk uygulaması da 28 Nisan gününden itibaren *Cumhuriyet* ve *Akşam* gazetelerinin onar gün süreyle kapatılması ve bu gazetelerin yazarları İlhan Selçuk ve Çetin Altan'ın gözaltına alınmalarıyla gerçekleşiyordu.” Zafer Üskül, çıkar çevrelerinin tutumunun, sıkıyönetim ilanının nedenlerinden birisini oluşturduğunu ifade ediyordu. Ancak sıkıyönetim yetkililerinin eylemlerinde “çıkarıcı çevrelerin tutumu”nu hedef

⁴⁰⁸ Zafer Üskül, *Siyaset ve Asker*, s.132-133

⁴⁰⁹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s.342-343

almadıklarının görüldüğünü, geriye şiddet eylemlerini bastırma görevinden başka bir şeyin kalmadığını ileri sürüyordu.⁴¹⁰

Zaten çıkar çevreleri tanımı her tarafa çekilebilecek nitelikte muğlâk bir ifadedir. Sıkıyönetimin hedef aldığı çevrelerin başka bir açıdan çıkarıcı olduğu ileri sürülebilir. Çıkar çevresi kavramı o derece içi boş, her şekilde doldurulabilir bir tanımlamadır.

12 Mart döneminde sıkıyönetim komutanları asayişle ilgili konularla ilgilendikleri gibi et fiyatları, trafik sorunu, ormanların korunması gibi konularla da ilgilenmişlerdi. “Gerçekten, Ankara ve İstanbul sıkıyönetim komutanlıkları, belirlenen fiyatın üzerinde fiyatla et satan perakendeci ya da toptancı kasapları sıkıyönetim bölgesi dışına çıkardı.” Bir diğer uygulamada Eskişehir Sıkıyönetim Komutanlığı, Belediyenin et fiyatlarına yaptığı zammı iptal etmişti.⁴¹¹

Trafik sorunuyla, daha önceki sıkıyönetim dönemlerinde olduğu gibi, 12 Mart dönemindeki sıkıyönetim komutanlıkları da ilgilenmişlerdi. “Komutanlıklar, trafik düzenine ilişkin birçok bildiri yayınladılar, trafik suçlarını sıkıyönetim suçu haline getirdiler, hatta trafikle ilgili sıkıyönetim mahkemesi kurulması kararı aldılar.”⁴¹²

Sahibi ve Yayın Müdürünün Kâmrân Tekil’in olduğu *Aylık Siyasi, İktisadi, İçtimai, Edebi Dergi Modern Türkiye*’nin yazarı Doğanay, İstanbul’un berbat hale gelen ve içinden çıkılmaz bir karışıklığa yol açan trafik sorununun sıkıyönetimin işe el atmasıyla düzene girdiğini ifade ediyordu. “Esasen modern şehircilik planlarına göre tanzim edilmemiş bulunan İstanbul’da nüfusun hemen hemen üç milyona yaklaşması bütün araçların toprağın üzerinde sıkışıp kalmaları sonucunu vermiştir.” Doğanay, modern şehircilik anlayışına göre nüfusu bir milyonu geçen ve iki milyona yaklaşan şehirlerde metro tesisi ile günlük beş yüz-altı yüz binlik yolcuyla yer altından taşımak ve yer üstündeki trafiği ferahlatmak yoluna gidilmekteydi. “İstanbul gibi bir şehirde metro lüzumlu değil, şarttır. Trafik hercümerci yüzünden kaybedilen iş vaktinin büyük rakamlara balığ olmaktadır.”⁴¹³

⁴¹⁰ Zafer Üskül, *Siyaset ve Asker*, s.147

⁴¹¹ Zafer Üskül, *Siyaset ve Asker*, s.153

⁴¹² Zafer Üskül, *Siyaset ve Asker*, s.153-154

⁴¹³ Doğanay, “Sıkıyönetimin Planlaması ile Trafik Keşmekeşi Düzeldi...”, *Modern Türkiye*, sayı.33, Ekim 1971, s.6

İstanbul, Kocaeli, Sakarya ve Zonguldak illeri Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Faik Türün, yayınladığı otuz bir sayılı bildiri ile orman yangını tehlikesine dikkat çekmiş ve bu hususta düzenlemeler getirmişti.⁴¹⁴ “1) Ormanlık bölgede yaşayan köylü vatandaşlarımız, kendilerine yangın çıkartmağa ve kaçak tomruk kesmeğe tahrik eden küçük bir menfaat grubunun emellerine hizmet etmemelidirler. 2) Piknik ve avlanmak amacı ile ormanlık yerlere gidenler, yakacakları ateşi kontrol altına almalı ve ayrıldıklarında söndürmelidirler. 3) Orman yangınına gören kişilerle asker veya sivil uçak pilotları durumu süratle ilgililere bildirmelidirler. Sayın bölge sakinlerimizin ormanların korunması ve geliştirilmesinde ilgililere yardımcı olmalarını rica ederim.”⁴¹⁵

“Şimdi anladığım o zaman kendi kendime sorduğum bir soru vardır. Türkiye’deki sol, sokağa bir takım sloganlarla inmişti. Toprak reformu diyorlardı. Biz de katılıyorduk. Sosyal adalet diyorlardı. Biz de katılıyorduk. Emek diyorlardı. Hak veriyorduk. Eğitim reformu diyorlardı. Tabi diyorduk. Ama ne zaman ki işi silaha götürdüler. Biz, hayır hayır bin defa hayır diye bağırarak.”⁴¹⁶

Muammer Aksoy’un, Mümtaz Soysal’ın, Bülent Nuri’nin, Cahit Talas’ın tevkif edildiği günlerde Birinci Erim hükümeti ciddi bir sarsıntı geçirmiştir. Hükümet üyelerinden Karaosmanoğlu, Derbil, Topaloğlu, Çilingiroğlu, Akyol tepki göstermişlerdir. “Karaosmanoğlu bir keresinde: ‘bizi destekleyenleri içeri tıkarlarsa bizim burada kalmamızın anlamı kalmaz. Çekip gidelim’ demişti. Karaosmanoğlu, bunu Erim’e de bildirdi. Erim Karaosmanoğlu’na sabırlı olmasını söyledi ve onu ikna etti. İlk kriz böylece uyutuldu.”⁴¹⁷

“Hükümeti destekleyen ya da devrimci gazeteler, en ufak bir bahane ile kapatılırken, bir kısım basın gemi azıya almış diledikleri gibi her şeyi yazıyorlardı.”⁴¹⁸ Basında Adalet Partisi iktidarını, Türkiye’nin bozuk düzenini tenkit eden ne kadar yazar, ne kadar üniversite hocası varsa hepsi tutuklanıyordu.⁴¹⁹ Sadi Koçaş bir İstanbul gezisi sırasında Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Faik Türün’e şöyle bir soru yöneltmişti; “Ama Paşam kapanan gazetelerin yazdıkları ortada. Fakat

⁴¹⁴ Zafer Üskül, *Siyaset ve Asker*, s.154

⁴¹⁵ M.Zafer Üskül *Bildirileriyle 12 Mart 1971 Dönemi Sıkıyönetimi*, s.312-313

⁴¹⁶ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.69

⁴¹⁷ Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, s.193

⁴¹⁸ Sadi Koçaş, *12 Mart Anıları*, s.183

⁴¹⁹ Sadi Koçaş, *12 Mart Anıları*, s.225

iki bakana ‘vatan haini’ diyen bir gazete ile yaptığı bir karikatürle Başbakan’a ‘it’ diyen bir gazeteye hiçbir şey yapılmadı. Bunun hangisi fikir özgürlüğüne, hangisi basın özgürlüğüne, hangisi basın ahlak yasası hükümlerine, hatta kişisel terbiye sınırına girer? Demekten kendimi alamamıştım.”⁴²⁰

Sadi Koçaş’a göre gerici, tutucu, çıkarıcı ve çoğunlukla Adalet Partili basının reformlara ve hükümete karşı faaliyetlerini rahatlıkla sürdürmesi reformcu bir hükümetin desteği, dayanak noktası olan çevreleri küstürmüştü.⁴²¹

Mehmed Kemal Kurşunluoğlu, İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Faik Türün’ün idaresini cunta olarak niteliyordu. Özgürlüklerin kısıtlandığı bu yönetimde, Mehmed Kemal’in ifadesiyle “ülkenin bütün yiğit evlatları hapisanelere doldurulmuştu.”⁴²²

Sadi Koçaş, İsmet İnönü ile yaptığı görüşmede şu sözleri sarf etmişti. “... Bu idareci kadrosu ile böyle işe girilir mi? Ne yapsak boş. Adamlar işaret bekliyormuş. Yüzlerce insan tutuklandı. Bu güne kadar beş yüz kırk yedi kişi tutuklanmışlar. Bütün emrimize rağmen sadece yüz yedi kişi bırakılmış. İşin acı tarafı, tutuklanan üniversite hocalarının, yazarların büyük kısmı bizi destekleyen insanlar.”⁴²³

“...sol yazarlardan yalnız Çetin Altan savunuyordu başbakanı. Tabii ki bu destek Çetin Altan’ın tutuklanmasına kadar sürdü. Tutuklanmada elbette Nihat Erim’in rolü yoktu. Ama açıkça ve cesaretle başbakanı savunan bir yazarın, eğer kesin bir suçu yoksa, tutuklanmasına o başbakan göz yummamalıydı.”⁴²⁴

Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur kendilerinin, “dört komutan” olarak 12 Mart muhtırasını verdiklerini, sonrasında yaşanan; hükümet teşkili, Başbakanın seçilmesi, hükümet programının hazırlanması, tatbikat, sıkıyönetim uygulamaları hakkında hiçbir ilgilinin olmadığını ifade ediyor, ancak kamuoyunun her şeyi kendilerinden beklediğini öne sürüyordu. “...mesela herkesin bilmesi lazımdır ki, sıkıyönetim komutanları ait oldukları kuvvet komutanlıklarına

⁴²⁰ Sadi Koçaş, *12 Mart Anıları*, s.184

⁴²¹ Sadi Koçaş, *12 Mart Anıları*, s.198

⁴²² Mehmed Kemal, *Ara Rejim Kara Rejim*, s.8

⁴²³ Sadi Koçaş, *12 Mart Anıları*, s.239

⁴²⁴ Sadi Koçaş, *12 Mart Anıları*, s.352

değil, hatta Genelkurmay Başkanlığına bile bağlı değildir. Herhangi bir sıkıyönetim bölgesinde fena bir şey cereyan etmişse bundan biz sorumlu değiliz.”⁴²⁵

Muhsin Batur sıkıyönetim komutanlarının kötü muamele ve usulsüzlüklerin, yani sıkıyönetim kanunu dışında kalabilecek, hatta kalmış uygulamalarından ötürü kendi sorumluluklarının olmadığı konusunda kamuoyunu bilgilendirmeye, kendini aklamaya çalışıyordu.

Sahibinin Mithat Engin Viranyalı, Fiilen İdare Eden Mesul Müdürünün ise Tarık Kemal Memiş’in olduğu *Aylık Zabıta Dergisi Polis Magazin*, son aylarda yaşanan üzüntü verici olayların şiddetini arttırması üzerine yeni hükümet olayların “ciddiyeti” karşısında bir takım tedbirler almak durumunda kalmış ve bazı illerde sıkıyönetim ilan edilmişti. Yerinde alınan ve “Türk ulusunun” onayladığı bu karar Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde, biri TİP’ten istifa etmiş, diğeri halen TİP üyesi olan iki milletvekili haricinde, oy çokluğu ile kabul edilmişti. “Şimdi ordu ve güvenlik kuvvetleri el ele memleketin kaderi ile uğraşmaya yeltenen mahdud sayıdaki eylemcinin peşindedir ve bunlar teker teker yakalanmaktadır.”⁴²⁶

Türk polisi kadro, vasıta ve teçhizat eksikliği gibi pek çok mesele ile karşı karşıyadır. Pek çok meseleyi ele alan yeni hükümet önceliği asayiş meselesine vermiş ve polisteki reformları ön plana almıştı. “Bütün dünya polisi son sistem cihaz ve araçlarla donatılmıştır. İtiraf etmek lazımdır ki, bizde derme çatma cihazlar ve araçlar mevcuttur.” Türk polisi bu durumdayken suçlular son model silahlar ve son model otomobillerle suç işlemektedirler. Ayarsız olan polis telsizlerini, İstanbul’da televizyonu olan kişiler rahatça dinleyebilmektedirler. “Hatta Hakan Duman’ı (Dr.Rahmi Duman’ın oğlu) kaçırın eylemciler otomobillerindeki telsizlerden, polisteki konuşmaları aynen takip etmişler, taktikleri, sarılan bölgeleri, kesilen yolları bile rahatlıkla dinlemişler ve bütün bunlardan sonra kaçış güzergâhlarını bunlara göre tespit ve ayarlamışlardır.”⁴²⁷

Erim hükümetinin, görevinin birinci ayında özgürlükleri kısıtlayan olağanüstü bir yönetim olan sıkıyönetimi ilan etmesinin sevinilecek bir durum olmadığını

⁴²⁵ Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler*, s.307-308

⁴²⁶ “Ayn Yazısı/Sayın Okuyucular”, *Polis Magazin*, Nisan 1971, s.7

⁴²⁷ “Ayn Yazısı/Sayın Okuyucular”, *Polis Magazin*, Nisan 1971, s.7

belirten Abdi İpekçi, hükümeti böyle bir karar almaya zorlayan nedenlerin açıklanmadığını ifade ediyordu. İpekçi'ye göre öğrenci çatışmaları, adam kaçırmalar, banka soygunları gibi asayiş sorunları sıkıyönetimin nedeni olamazdı zira bu olayların en çok görüldüğü büyük şehirlerle yetinilmeyip on bir ilde sıkıyönetim ilan edilmişti. Abdi İpekçi sıkıyönetimin muhtemel nedenlerini şöyle sıralıyordu; Kürtçülük sorunu, işçi eylemleri ve Kıbrıs.⁴²⁸

Nihat Erim kabinesi iktidar ama muktedir değil. Hükümeti parlamento dışından destekleyen, muhtıra ile Süleyman Demirel hükümetinin düşürülmesini alkışlayan kitlelerle Süleyman Demirel'in hesabının görülmesine sıkıyönetim ilanı vesile oluyor. Asayiş bize göre sıkıyönetim ilanının bahanesi. Sıkıyönetim Nihat Erim'in toplum içindeki destekçilerini "buduyor". Bu satırlarda sürekli yazdığımız gibi inisiyatif Süleyman Demirel'in elinde. Kendi istediği konularda Nihat Erim'i destekliyor, istemediği konularda desteğini çekiyor.

26 Nisan 1971 Pazartesi günü saat yirmi dörtten itibaren örfi idare kararı yürürlüğe girmiştir. "Yıllardan buyana hızını arttıran ve 12 Mart muhtırası sonrasında kurulan yeni hükümetin faaliyete geçmesinden sonra şiddetlenen sol anarşiyi önlemek ve bunların devletin bütünlüğüne karşı giriştiği hareket tehlikeli bir safhaya ulaşmıştır." Bu solcu kesimin başlangıçta övdüğü Başbakan Nihat Erim bu solcu anarşistlere en şiddetli ihtarını 23 Nisan mesajında yapmıştır. "Devleti parçalamak emelini güden ve başkan olarak Mao veya öteki komünist liderleri kabul eden solcu anarşistler" ve onların basındaki, politika sahnesindeki sözcüleri başlangıçta alkışladıkları Erim'e hücumu geçmişlerdi. "Hükümetin alacağı tedbirlere, Anayasa değişikliğine karşı çıkmışlardır. 12 Mart muhtırasını veren kumandanlara açıktan açığa saldırıya geçmişlerdir."⁴²⁹

Örfi idarenin ilanından sonra piyasa biraz endişeye düşmüştü de bu hava kısa sürede ortadan kaybolmuştu. Aylardan beri büyük bir huzursuzluk içinde bulunan ve buna alışan piyasa çevreleri, örfi idare sayesinde tereddütlerin giderileceği ve işlerin açılacağı ümidini taşımaktaydı.⁴³⁰

⁴²⁸ Abdi İpekçi, "Sıkıyönetim", *Milliyet*, 27 Nisan 1971, s.1, 9

⁴²⁹ Geçit, "İnce Demokrasi Hesapları", *Geçit*, 30 Nisan 1971, sayı.262, s.3

⁴³⁰ Geçit, "İnce Demokrasi Hesapları", *Geçit*, 30 Nisan 1971, sayı.262, s.3

Sıkıyönetim ilanına neden olan altmış iki kişiye Sıkıyönetim makamlarının teslim olun çağrısında bulunmalarına, Marksist-Kürtçü dergilerin aşağı yukarı tamamının kapatılmış olmasına rağmen, Sıkıyönetim Kumandanlığı bir daha ilan etmişti ki memlekette askeri bir idare yoktu. Ergun Göze sıkıyönetimin kanuni şartlara ve memleket gerçeklerine uygun olarak ilan edilmiş olduğunu ve vazifesini yaptıktan sonra normal demokratik idareye dönüleceğini ifade ediyordu. “Bunun aksini iddia edenler yanılmaktadırlar. Ama kimseyi yanıltamayacaklardır.”⁴³¹

İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Faik Türün ile gazetelerin sorumlu müdürlerinin yaptığı görüşmede Türün, sıkıyönetimin basını gereksiz baskılar altında tutma eğiliminde olmadığını, basının haber alma ve verme özgürlüğüne zorunluluk duyulmadıkça müdahale edilmeyeceğini beyan ediyordu. “Hükümetle ilgili eleştiriler, hakaret ve küçük düşürücü nitelik taşımadığı sürece serbestçe yapılabilecektir. Fikir özgürlüğüne saygı gösterilecek, bu özgürlüğü kötüye kullanmayan gazetelerin kapatılması, gazetecilerin tutuklanması söz konusu olmayacaktır.”⁴³²

Çok tartışmalı olan fikir özgürlüğünün kötüye kullanılması konusunda Faik Türün’ün getirdiği açıklama, konuyu aydınlatır niteliktedir İpekçi’ye göre. Buna göre; özgürlüğü kullanırken sıkıyönetim ilanın gerektiren nedenlerle çelişmemek gerekiyordu. “Yani bir iç savaşa sürükleyecek kışkırtmalara şiddet olaylarını destekleyici yayınlara izin verilmeyecektir.”⁴³³

Abdi İpekçi’ye göre Türün’ün tavrı İnsan Hakları Antlaşmasıyla çelişmemekteydi. Zira bu antlaşmaya göre özgürlüklerin bir başkasının özgürlüğünü ortadan kaldıracak biçimde kullanılmasına izin verilemezdi. Düşünce ve ifade özgürlüğünün zorbalık ve şiddet eylemlerine dönüştürülmesine izin verilemezdi. “Bu vesileyle Orgeneral Türün’ün dünkü sohbetinde olumlu bulduğumuz bir açıklamaya da değinmek istiyoruz. İstanbul Sıkıyönetim Komutanı, tutuklanan ve gözaltına alınan kimselere kötü muamelede bulunulmasının asla söz konusu edilemeyeceğini,

⁴³¹ Ergun Göze, “Huzura Doğru”, *Tercüman*, 2 Mayıs 1971, s.5

⁴³² Abdi İpekçi, “Sıkıyönetim ve Basın Özgürlüğü”, *Milliyet*, 6 Mayıs 1971, s.1, 9

⁴³³ Abdi İpekçi, “Sıkıyönetim ve Basın Özgürlüğü”, *Milliyet*, 6 Mayıs 1971, s.1, 9

bunların duruşmalarının yakında aleni olarak başlayacağını söylemekle bir takım kuşku, kaygı ve söylentileri ortadan kaldırmıştır.”⁴³⁴

İmtiyaz Sahibi ve Başyazarının Füzûzan Tekil’in olduğu *Aktüalite Dergisi Geçit*, geçen haftanın başında ilan edilmiş olan sıkıyönetimin, yurda aylardan beri özlediği huzuru getirdiğini ifade ediyordu.. Anarşi olayları, banka soygunları, adam kaçırmaya eliyle kızıl faaliyet gösterenler birer deliğe sığınmışlardı. “...veya Pazartesi günü İstanbul’da olduğu gibi son çırpınışlarını yapmaktadırlar. Fakat bunlar anarşiye devam ettikçe batmakta, tükenmektedirler.” Banka soygunlarının, adam kaçırmalarının, eski ve onun devamı olan yeni hükümetin tertibi, MİT’in oyunu olarak göstermeye ve solcu anarşistleri aklamaya çalışanlar; son kanlı banka soygunu teşebbüsü karşısında şaşırıp kalmışlardı. “Kendilerini solcu basının ve radyo-televizyonun propagandasına kaptıran gafillerin karşısında bu kızıl anarşistlerin ve savunucularının maskesi düşmüştür.”⁴³⁵

Sıkıyönetim sayesinde piyasadaki endişe, şimdilik yerini güvene terk etmişti. Artık tüccar ve sanayici, esnaf ve “sokaktaki adam” (burada merhum Mehmet Ali Birand’ı saygıyla analım); “gönderdiğim mal kaçırılacak mı, sokakta serseri bir kurşuna mı kurban gideceğim” türünden endişelerden kurtulmuştur. Çocuğu okulda, üniversitede okuyan veli de artık çocuğunun akşam eve sağ-salim dönüp dönemeyeceği, tahsil hayatını sene kaybetmeden sürdürüp sürdüremeyeceği hususundaki endişelerinden kurtulmuştu. “Tahminimiz, gelen asayiş ve güvenin örfi idare süresi sonunda da devam etmesidir.”⁴³⁶

Yıllardır hazırlanması gereken Sıkıyönetim Kanunu Tasarısının meclislere Sıkıyönetim ile birlikte geldiğini belirten Abdi İpekçi, yeni tasarının eskisine oranla Sıkıyönetimin yetkilerini arttırdığını ifade ediyordu. Millet Meclisinde yapılan görüşmeler sırasında Adalet Partililer ve Milli Güven Partililer verdikleri önergelerle

⁴³⁴ Abdi İpekçi, “Sıkıyönetim ve Basın Özgürlüğü”, *Milliyet*, 6 Mayıs 1971, s.1, 9

⁴³⁵ Geçit, “Beklenen Huzur Gelirken”, *Geçit*, 7 Mayıs 1971, sayı.263, s.3

⁴³⁶ Geçit, “Beklenen Huzur Gelirken”, *Geçit*, 7 Mayıs 1971, sayı.263, s.3

bu yetkileri daha da genişletilmiştir. Cumhuriyet Halk Partililer ise böyle bir genişletmeye karşı çıkmışlardır.⁴³⁷

Yıllardır beklenen yeni “Sıkıyönetim Kanunu” tasarısının Meclislere getirilmesinin Sıkıyönetim sürecinde getirilmesinin yaratacağı sakıncaya dikkat çeken İpekçi, kanun tasarısında, uygulamada doğan ihtiyaçların daha etkili bir biçimde dikkate alınmasına yardımcı olabileceğini, ancak böyle bir dikkatin, objektif olarak değerlendirilmesi gereken bir tasarının içinde bulunan günlerin özel koşullarına, ihtiyaçlarına göre şekillendirilebileceğini ifade ediyordu. “Herhalde ihtiyatlı davranmakta ve 1961 Anayasası hazırlanırken düşülen ‘tepki’ hatasına kapılmamakta yarar vardır.”⁴³⁸

1.3 Tepkiler, Değerlendirmeler

İmtiyaz Sahibi ve Başyazarının Füzûzan Tekil’in olduğu *Aktüalite Dergisi Geçit*, sıkıyönetim komutanlarının milletin milli hislerine tercüman olmaları nedeniyle, yurt genelinde sıkıyönetim uygulamasından duyulan memnuniyetin gittikçe arttığını ileri sürmektedir. Sıkıyönetim komutanları geçici olduklarını düşünmeden, şehir hayatında yıllardır şikayetçi olunan pek çok soruna çare bulmaya çalışmaktaydılar. “Bunlar arasında trafik, halkın ve şehrin sükûnunu bozan gürültü, çığırkanlar, karaborsacılar sayılabilir. Halk bu arada, tasvip etmediği hipi kılık, uzun saç ve favorilerin kesilmesini örfi idareye maletmek istemiştir. Elbette ki, başlıca görevi halkın huzuru ve güvenini, memlekette asayiş sağlamaya olan örfi idarenin bu gibi işler, vazifesi değildir.”⁴³⁹

Bir kısım vatandaşların saç, sakal, kılık ve kıyafetine sıkıyönetimin müdahale ettiği yönündeki ithamlara, Ankara Örfi İdare ve İkinci Ordu Komutanı Org.Semih Sancar verdiği cevapta; bir kısım gençlerin yollarda durdurularak saç ve sakallarının, mini etek giyen kızların eteklerinin kesildiği şayialarının yayıldığını ifade etmektedir “Büyük bir maziye, örf ve aneneye sahip olan Türk milletinin bazı evlatlarının heves ettiği ve nereden türediği belli olmayan uydurma kılık kuyafeti, ekseriya anne ve

⁴³⁷ Abdi İpekçi, “Sıkıyönetim Tasarısı”, *Milliyet* 13 Mayıs 1971, s.1, 9

⁴³⁸ Abdi İpekçi, “Sıkıyönetim Tasarısı”, *Milliyet* 13 Mayıs 1971, s.1, 9

⁴³⁹ Geçit, “Hatadan Dönme Fazilettir”, *Geçit*, 14 Mayıs 1971, sayı.264, s.3

babalar ve bir kısım vatandaş tasvip etmemekte ise de, komutanlığımız bu gibi konularda zorlama cihetine gitmemiş, saç ve sakal kesmek için hiç kimseye emir vermemiştir.”⁴⁴⁰

Füruzan Tekil, düne kadar iktidar partisi olan Adalet Partisini talihsiz bir siyasi örgüt olarak nitelendiriyor, bu örgütün her türlü karar ve icraatının bazı kişilerce hep kabahat ve suç sayıldığını ileri sürüyordu. “A.P. (Adalet Partisi) hiç mi hata yapmamıştır? Bunu iddia etmek partizanlık olur. Elbet hataları da var. Ama çok iş demek, çok başarı ve nispeten çok hata demektir.”⁴⁴¹

Tekil Adalet Partisi iktidarının, 16 Haziran 1970’te yirmi bin “sol kafalı işçi” İstanbul’da kanlı olaylara sebep olunca, (15-16 Haziran Olayları) sıkıyönetim ilan ettiğini belirtmektedir. Karar, onaylanmak üzere Meclise intikal ettiğinde ana muhalefet lideri, böyle bir karara lüzum olmadığını belirtmiş, ancak böyle bir karar için ısrar edilecekse, sıkıyönetim süresinin on beş günle sınırlanmasını önermişti. Füruzan Tekil aynı kişinin Erim hükümetinin sıkıyönetim ilan etmesine ise karşı çıkmadığını ifade ediyordu. “Türkiye’nin on bir ilinde, A.P. hükümeti sıkıyönetim ilanına gidecek olsa idi, hayli eleştirmeye uğrardı.” Füruzan Tekil’e göre Erim hükümetinin sıkıyönetim kararı Adalet Partisinin hükümet ederken ne güçlülere göğüs gerdiğini gösterirken bir yandan da onun o göğüs germelere mecbur kalışında toplu olarak yatan talihsizliğinin delili olmuştu.⁴⁴²

“Şimdiki hükümet, eskileri andıran yeni bir rota ile çalışıyor. Müşkil işler sıkıyönetime devredilmiştir. Sıkıyönetim hızlı, kesin ve olgun çalışıyor, milli şuuru yozlaşmalar karşısında bir temizlik şuuru olarak harekete getiriyor. Bu arada yeni hükümet yeni kanunlar hazırlarken, A.P. donmuş bir cisim gibi, cam gözlerle bakıyor olana bitene...”⁴⁴³

Bazı kesimler sıkıyönetimden asayiş sağlamanın ötesinde, kendi tayin ettikleri bir “milli şuur” dairesinde milleti, halkı hizaya çekmesini, terbiye etmesini beklemektedir. 12 Eylül ihtilali örneğinde göreceğimiz gibi asayişin sağlanması için askeri yönetime muvakkaten onay veren Türk halkı, böylesi bir askeri idarenin

⁴⁴⁰ Geçit, “Hatadan Dönme Fazilettir”, *Geçit*, 14 Mayıs 1971, sayı.264, s.3

⁴⁴¹ Füruzan Tekil, “A.P. Unutulmaya mı Maruz?”, *Geçit*, 14 Mayıs 1971, sayı.264, s.7

⁴⁴² Füruzan Tekil, “A.P. Unutulmaya mı Maruz?”, *Geçit*, 14 Mayıs 1971, sayı.264, s.7

⁴⁴³ Füruzan Tekil, “A.P. Unutulmaya mı Maruz?”, *Geçit*, 14 Mayıs 1971, sayı.264, s.7

ilânihayeye devam etmesine onay vermemiş, kendi kabul ve desteğiyle bin yüz elli gün gibi uzun bir süre yasama yetkisini kullanmasını mümkün kıldığı Milli Güvenlik Konseyi idaresinin yerini, serbest seçimler eliyle oluşacak sivil bir idareye bırakmasını tercih etmiştir.

1.4 Asayiş, Ekonomi, İdare

Aktüalite Dergisi Geçit'in İmtiyaz Sahibi ve Başyazarı Füzûzan Tekil yeni sıkıyönetim kanununun adına uygun bir sıklıkta çıkmış bulunduğunu ifade ediyordu. Önceki sıkıyönetim kanunu ile, kanunun uygulandığı on bir ilin muma çevrilmiş olduğunu belirten Tekil, sıkıyönetimlerin eski kanunla bu başarıyı gösterdiklerini ifade ediyordu. "...bu yeni kanunun yeni hükümlerine, şu ortamda, belki de ihtiyaç duyulmayacağı hissi uyanmaktadır."⁴⁴⁴

Hal böyle ise de, her uygar ülkede devlet idaresi sivil idaredir ancak zaman zaman anayasanın öngördüğü olağanüstü hallere binaen sıkıyönetimler ilan edilerek yönetim askeri idare eliyle yapılır. "Sıkıyönetimler, aslında süreli ve geçici olur. Sivil devlet idaresinde bu sıklıklara başvurma ihtiyacının doğmaması mutlu bir idraktır. Ancak sivil devlet idaresinde de her vazifelinin çok intizamlı çalışması, çağdaş zaruretlere karşı verimli kanunlar garantisinin getirilmesi de şarttır."⁴⁴⁵

Liberal Tepkiler

Abdi İpekçi'ye göre Sıkıyönetim, ülkeyi kanlı çatışmalara sürüklemekle ilgili hazırlıkların yapıldığı bir sırada, tam zamanında ilan edilmişti. İpekçi yapılması gerekenin; bu yönetimin görevini başarıyla tamamlaması için, herkesin üzerine düşen görevi yaparak, ona yardımcı olmasından ibaret olduğunu altını çiziyordu. Terörist eylemlerin bir an önce durdurulabilmesi için, kesin ve etkili tedbirlerin alınması gerekiyordu. "Hükümet ve Parlamento ile birlikte sıkıyönetim de o yönde

⁴⁴⁴ Füzûzan Tekil, "Sıkı Yönetimde Yeni Hükümler Zarureti", *Geçit*, 21 Mayıs 1971, sayı.265, s.7

⁴⁴⁵ Füzûzan Tekil, "Sıkı Yönetimde Yeni Hükümler Zarureti", *Geçit*, 21 Mayıs 1971, sayı.265, s.7

başvuracakları tedbirlerde kamuoyunun desteğini göreceklidir. Çünkü terörist eylemlerin kesinlikle ve bir an önce önlenmesi herkesin ortak isteğidir.”⁴⁴⁶

Sıkıyönetimden beklenenler yurttan asayişin sağlamak ve trafiği düzenlemek olduğu gibi, Orgeneral Türün açıklamasında iktisadi konulara da değinmişti. “Her şeyi Sıkıyönetimin ve ordunun halledeceğine inananlar, hayat pahalılığına karşı savaşın da Sıkıyönetim eliyle yürütülmesini istemektedirler.” Sıkıyönetim idaresinin etkinlik alanının genişlemesi yönünde yapılan baskılar neticesinde bazı Sıkıyönetim komutanlıkları bu alana girmek zorunda kalmışlardı.⁴⁴⁷

İhtilallerden, askeri müdahalelerden sonra yapılan yargılamaların klasik hukuk normlarının dışına çıktığını, sanıkların normal dönemlerde kendilerine tanınan haklardan yararlanamadıklarını belirten İpekçi, 12 Mart müdahalesinden sonra ilan edilen sıkıyönetim uygulaması altında birçok kişinin tutuklanarak yargılanmaya başladığını ifade ediyordu. Bazı çevreler sıkıyönetim mahkemelerinin “ihtilal mahkemeleri” niteliği taşıyacaklarını, klasik hukuk kurallarının dışına çıkılacağını, önceden alınan kararların uygulanacağını sanmışlardı. “Bugüne kadar yapılan duruşmalar böyle bir zannın gerçeğe ilgisi bulunmadığını ortaya koymuştur.”⁴⁴⁸

Yargılamalar herkese açık olarak yapılmakta, sanıkların savunma hakkını önleyecek hiçbir tedbire başvurulmamaktaydı. Mahkemeler iddia makamlarının her istediğini kabul etmemekte bizzat savcıların sanık lehine isteklerde bulundukları görülmekteydi. Bazı sanıklar daha ilk duruşmada tahliye edilmiş, bazı sanıkların ise yargılanmaları hususunda savcılar görevsizlik kararı istemişlerdi. “Sıkıyönetim mahkemeleri bazılarının başlangıçta sandıkları gibi kendine özgü metotlara başvurarak önceden alınmış kararları uygulamak niyetiyle kurulmamıştır. Bağımsız ve tarafsız bir adalet anlayışı ile davrandıklarını bugüne kadar çeşitli fırsatlarla göstermişlerdir.”⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ Abdi İpekçi, “Sıkıyönetimin Gerekliliği ve Uygulamanın Düşündürdüğü”, *Milliyet*, 25 Mayıs 1971, s.1, 9

⁴⁴⁷ Abdi İpekçi, “Sıkıyönetim ve Türün’ün Açıklaması” *Milliyet*, 28 Haziran 1971, s.1, 11

⁴⁴⁸ Abdi İpekçi, “Sıkıyönetim Mahkemeleri”, *Milliyet*, 27 Ağustos 1971, s.1

⁴⁴⁹ Abdi İpekçi, “Sıkıyönetim Mahkemeleri”, *Milliyet*, 27 Ağustos 1971, s.1

Biz bu sıkıyönetim mahkemelerindeki tutuklamaların ve yargılamaların amacının, Nihat Erim'in parlamento dışında bulunan, 12 Mart muhtırasına ve Süleyman Demirel'in devrilmesine alkış tutan sol çevrelerin hesabını görmek ve Nihat Erim hükümetini bu destekçilerden mahrum bırakmak olduğunu düşünüyoruz.

Sıkıyönetim mahkemelerinde görülmekte olan davaların derhal sonuca bağlanmamasından şikâyetçi olan çevrelerden biri olan Adalet Partisi sözcüsü, sıkıyönetim mahkemelerine Adli mahkemelerin yavaşlığının sirayet ettiğini görmekten üzüntü duyduklarını ifade ediyordu. Bazıları ise devleti ve rejimi yıkmaya kalkışanlara, çocuk kaçıranlara adam öldürenlere karşı hoşgörü ile davranılmaması gerektiğini ileri sürüyorlardı. “İşlerin uzatılmamasını, sanıkların derhal mahkûm edilmesini ve cezaların bir an önce infazını istemektedirler. Bunun için yürürlükteki mevzuatın rafa kaldırılıp yargılamada özel bir anlayışın benimsenmesini savunmaktadırlar.”⁴⁵⁰

Abdi İpekçi önce Adalet Partisi sözcüsüne cevap vermekte, sıkıyönetim mahkemelerindeki duruşmaların Adli mahkemelerde olduğu gibi aylarca öteye atılmadığını, hemen hemen her gün aralıksız sürdürülmekte olduğunu belirtiyordu. “Buna rağmen sonuca derhal varılamaması, sıkıyönetim mahkemelerinin ‘yürürlükteki hukuk kurallarını rafa kaldırmak’ anlayışını benimsememelerindendir. Haktan, hukuktan yana olanlar bu davranışı şikâyetle değil, takdirle karşılamak durumundadırlar.”⁴⁵¹

Sıkıyönetim mahkemelerinden şikâyet eden bazı kişilerin istedikleri tipteki mahkemelerin “ihtilal mahkemeleri” olduğunu ifade eden İpekçi, normal bir hukuk düzeninde şikâyetçilerin istediği usul tatbik edilemezdi. “İstiklal mahkemeleri için de, yürürlükteki hukuk kurallarını ortadan kaldıran, hiç değilse rafa kaldıran bir ihtilalin yapılmış olması gerekir. Türkiye’de böyle bir ihtilal yapılmamıştır. Yapılmasını da, başta söz konusu şikâyet sahiplerinin istememeleri gerekir.”⁴⁵²

Halk nezdinde kabul görmüş olan “12 Eylül İhtilali” dahi kendisinden önceki hukuk kurallarını yok saymamıştır. Milli Güvenlik Konseyi aldığı kararlar ile yeni

⁴⁵⁰ Abdi İpekçi, “Sıkıyönetim Mahkemeleri”, *Milliyet* 26 Eylül 1971, s.1, 9

⁴⁵¹ Abdi İpekçi, “Sıkıyönetim Mahkemeleri”, *Milliyet* 26 Eylül 1971, s.1, 9

⁴⁵² Abdi İpekçi, “Sıkıyönetim Mahkemeleri”, *Milliyet* 26 Eylül 1971, s.1, 9

hukuk kuralları ihdas etmiş, ancak işten çıkarılacak sol görüşlü devlet memurlarının işine, 1971 yılında çıkarılmış olan bin dört yüz iki sayılı sıkıyönetim kanunu eliyle son verilmişti.

Asayişî yeniden tesis etmek, adam kaçıran ve adam öldürenleri terbiye etmek için sıkıyönetimin ilanının gerekliliği tartışmaları bizi yine İkinci Meşrutiyet döneminde yaşananları hatırlamaya sevk etti. 1910 yılında dönemin hükümeti, Kanun-i Esasinin yüz on üçüncü maddesindeki “mülkün bir cihetinde ihtilal zuhur ettiği vakitte” idare-i örfiyyenin ilan edilebileceği hükmüne dayanarak idare-i örfiye ilanına girişmişti. Şehit gazeteci Ahmet Samim “dağdaki iki haydut” nedeniyle idare-i örfiye ilan edildiğini, oysaki memleketin huzur ve selametini tehdit edebilecek teşebbüslerin faillerinin cezalandırılması için eldeki ceza kanunlarının, adliye teşkilatının ve zabitanın yeterli olacağını ifade ediyordu.⁴⁵³

1971’deki eşkıyayı “tepelemek” için sıkıyönetim kanununu değiştiren idare, 1910’dan 1971’e altmış yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen zihniyetin, siyasi kültürün devamlılığını ortaya koyuyordu.

⁴⁵³ Mehmet T.Hastaş, *II.Meşrutiyette Muhalif Bir Gazeteci/Ahmet Samim*, İstanbul: İletişim, 2012, s.92-93

2. 1961 ANAYASASI VE 1971 ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ

Bir başlangıç bölümü, yüz elli yedi madde ve yirmi iki geçici maddeden oluşan 1961 Anayasasındaki kapsamlı ve ayrıntılı düzenlemeler, 1960 öncesi yaşananların bir sonucudur.⁴⁵⁴ Yalnız biçim bakımından değil, öz bakımından da bir tepki anayasası olarak nitelendirilebilecek olan 1961 Anayasasının tepkisi, kendinden önceki 1924 Anayasasına yönelik olmaktan çok 1950-1960 arasındaki dönemin siyasal yaşamına yöneliktir.⁴⁵⁵

Toplumun, bütün sorunların çözümünün yeni bir anayasa ile sağlanacağına olan inancı nedeniyle, 1961 Anayasasının tasarısının hazırlanışı sırasında gerek İstanbul Bilim Kurulunun, gerekse Kurucu Meclisteki Anayasa Komisyonunun çalışmaları her kesimden gelen taleplerle ilgili bir maddeyi anayasaya koyma baskısı altında geçmiştir.⁴⁵⁶

27 Mayıs darbesinin devirdiği Demokrat Partinin devamı niteliğindeki bir partinin, Adalet Partisinin lideri sıfatıyla konuşan Süleyman Demirel; Demokrat Partinin milyonlarından tek bir kişinin bu Anayasanın yapılmasına iştirak ettirilmediğini vurguluyordu. Anayasa komisyonunda raportörlük yapmış olan Mümtaz Soysal farklı bir tonda, benzer şeyleri söylemekteydi. Çaba gösterilmesine rağmen tam anlamıyla temsil niteliği sağlanamamıştı. Soysal'ın ifadesiyle 1961 Anayasası daha çok askeri ve sivil kökenli bürokrasiden gelen ve çoğu zaman Türkiye'ye özgü bir deyimle "aydınlar" diye adlandırılan bir tabakanın ürünüdür.⁴⁵⁷

1924 ve 1961 Anayasalarının arasındaki temel fark, milletin temsilcisinin kim olduğu konusunda şekillenmektedir. 1924 Anayasasına göre milletin tek temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi, egemenlik hakkını kullanmakta yetkili tek organdır. 1961 Anayasasına göre ise millet egemenliği, anayasanın koyduğu esaslara

⁴⁵⁴ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s.377

⁴⁵⁵ Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, s.60

⁴⁵⁶ Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, s.60

⁴⁵⁷ Ali Haydar Soysüren, *12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2014, s.282

göre, yetkili organlar eliyle kullanabilmektedir. “Parlamento artık, egemenliği kullanan tek organ olmaktan çıkmakta, Anayasadaki yetkili organlardan ancak biri olmaktadır.”⁴⁵⁸

Parlamento, ulusal egemenliği kullanan tek organ olmaktan çıkarılıp sistemin içindeki başka organlarla dengelendiği gibi, kendi içerisinde de tek parçalı bir güç olmaktan çıkarılmıştır. “Türkiye Büyük Millet Meclisi, artık iki meclisten kurulu bir parlamentodur: meclislerden biri Millet Meclisi adını taşıyor, öbürü de Cumhuriyet Senatosu.” Bu yolla tek meclisli bir parlamento çoğunluğunun yasama gücü bir fren konarak yavaşlatılmış, zorlaştırılmıştır.⁴⁵⁹ 1961 Anayasası’nın en uzun maddelerinden biri olan doksan ikinci madde kanunların görüşülmesi ve kabulünü düzenlemektedir. Millet Meclisi’ndeki siyasi parti çoğunluğunu denetleyecek bir üst kamara olarak tasarlanmış bulunan Cumhuriyet Senatosu varlığıyla yasama mekanizmasından kanun çıkarma hızını iyice yavaşlatarak siyasi parti çoğunluğu sınırlandırılmaya çalışılmıştır.⁴⁶⁰

1961 Anayasası ile Türk Hukuk Sistemine girmiş olan Anayasa Mahkemesi’nin her zaman dengeleyici olduğunun düşünülebileceğini ifade eden Ertuğrul Kürkçü, aşırı güçlü bir Anayasa Mahkemesi’nin meclisin kanun yapma yetkisini daha en başından paylaştığı bir sistem ortaya çıkarttığının da söylenebileceğini ileri sürüyordu.⁴⁶¹

2.1 1961 Anayasası ve Yürütme

Parlamente demokrasilerde iki başlı olan Yürütme (Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı), 1961 Anayasası ile üç başlı hale gelmiştir. Bu üçüncü baş askeri bürokrasidir. Parlamente demokrasilerde sivil otoriteye, yani yürütmenin ikinci başı olan parti-hükümetine ya da bakanlar kuruluna bağlı olması gereken silahlı kuvvetler, 1961 Anayasası ile sivil otoriteye karşı bir özerklik kazanmıştır. “...bazı bakımlardan temel siyasal kararlarda sivil otoriteye görüş dikte edebileceği bir

⁴⁵⁸ Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, s.61

⁴⁵⁹ Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, s.62

⁴⁶⁰ Taha Parla, *Türkiye’de Anayasalar*, s.75

⁴⁶¹ “Dönemin Dev-Genç Genel Başkanı Ertuğrul Kürkçü’nün Gözüyle 12 Mart/Hayatı İşçi Hareketi Şekillendirdi”, *Express Mart* 2006, s.24

konum sağlanmıştır.⁴⁶² Parlamenter Demokrasilerde bir kural olan Genel Kurmay Başkanının Milli Savunma Bakanına bağlı olması usulü, 1961 Anayasası ile ortadan kaldırılmış, Genel Kurmay Başkanının Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanır hükmüyle devre dışı bırakılmıştır.⁴⁶³

İdarenin bütünlüğü hususu 1961 Anayasasının yüz on ikinci maddesi ile düzenlenmiştir. Bu maddede “idare kuruluş ve görevleriyle bir bütündür” hükmü yer alsa da, idarenin bir bölümü olan askeri bürokrasiyi ayrı bir biçimde düzenleyerek idarenin bütünlüğünü bozmuştur.⁴⁶⁴

1961 Anayasası devlet yurttaş ilişkisini neo-liberal sosyal devletçi bir anlayışla ele almıştır. 1961 Anayasası kişi ve toplulukların hak ve özgürlükleri ile ödevlerini dengelemeye çalışır. “...ödevler ise devlete karşı değil, topluma karşıdır.” 1961 Anayasası’nın özgürlükler rejimi, 1971-73-74 değişiklikleriyle daraltılmıştır.⁴⁶⁵

“1961’de temel hak ve hürriyetlerin, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlandırılabilceği, ancak kanunun kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa, hak ve hürriyetlerin özüne dokunamayacağı gibi çok önemli ve net bir ilke vardır (madde on bir)”. 1971 değişikliği bu ilkeyi bozmuştur. Temel hak ve hürriyetlere ilişkin düzenleme önce sınırlamadan sonra özden bahseder. “1961’de sayılan nedenler arasından sosyal adaleti çıkarıp kamu sağlığı ve devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü ekler; sınırlamayı ve ancak ardından öze dokunulmazlığı getirir.”⁴⁶⁶

Başbakan olmadan önce 1961 Anayasası’nın değiştirilmesi görüşüne karşı olan Nihat Erim, başbakan olduktan sonra eski görüşlerini değiştirdiğini söylüyordu. Anarşinin önlenmesi, terörle etkili mücadele edilebilmesi, kanun hakimiyetinin sağlanması, demokrasinin işlerliğinin korunması için Anayasanın on beş maddesinin değiştirileceğini açıklıyordu.⁴⁶⁷

Erim başbakan olduktan sonra 1961 Anayasası’nda yer alan açmazları yani bu anayasa ile hükümet etmenin imkânsızlığını görmüştür. En nihayetinde de Adalet

⁴⁶² Taha Parla, *Türkiye’de Anayasalar*, s.86-87

⁴⁶³ Taha Parla, *Türkiye’de Anayasalar*, s.87

⁴⁶⁴ Taha Parla, *Türkiye’de Anayasalar*, s.97

⁴⁶⁵ Taha Parla, *Türkiye’de Anayasalar*, s.45

⁴⁶⁶ Taha Parla, *Türkiye’de Anayasalar*, s.46-47

⁴⁶⁷ Dr.Cevdet Aykan, *Demokratik Süreç ve Anılar*, s.259

Partisinin daha önce tasarladığı, yapmayı planladığı anayasa değişikliklerinin fevkinde bir anayasa değişikliğine kapı açmıştır.

Hükümet sözcüsü İsmail Arar hükümetin, kanunsuzluk giderilinceye ve reformlar yürürlüğe konuncaya kadar olağanüstü yetkilerle donatılabilmesi için 1961 Anayasasının değiştirilmesi gerektiğini söylemiştir.. “Reformlardan çok kanunsuzluk sorununa öncelik veriyoruz; çünkü ülkedeki sosyal adaletsizliğe karşı çıkan kişi ve gruplar, hükümetimizin ne yapacağını daha görmeyi beklemeden kanun ve düzeni ihlal etmeye devam ediyorlar. Bizim istediğimiz değişikliklerin benzeri Fransa, Batı Almanya ve İtalya’nın anayasalarında zaten vardır.”⁴⁶⁸

1961 Anayasası’nın yüz elli beşinci maddesine göre anayasanın değiştirilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilirdi. Değiştirme teklifinin kabulü, meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğunun oyuyla mümkün olabilirdi.⁴⁶⁹

12 Mart döneminde 1961 Anayasası üç kez değiştirilmiştir. Bu değişikliklerin ilki 30 Haziran 1971 tarihinde kabul edilip, 2 Temmuz 1971 tarihli *Resmi Gazete*’de yayınlanarak yürürlüğe giren bin dört yüz yirmi bir sayılı kanunla yapılmıştır. İkinci değişiklik 20 Eylül 1971 günü kabul edilip 22 Eylül 1971 tarihli *Resmi Gazete*’de yayınlanarak, üçüncüsü ise 15 Mart 1973 tarihinde kabul edilip 20 Mart 1973 tarihli *Resmi Gazete*’de yayınlanarak yürürlüğe giren değişikliklerdir.⁴⁷⁰

1965 seçimlerinde kazandığı başarıdan sonra, kendisini iktidarda güvende hissetmeye başlayan Adalet Partisi, 1961 Anayasasına giderek şiddetlenen eleştiriler yöneltmeye başladı. “Adalet Partililer için bu Anayasa siyasi muarızları tarafından dayatılmış bir belge idi.” Anayasanın seçimle gelmiş iktidarlara duyduğu güvensizliğin bir kanıtı olan; senato, anayasa mahkemesi gibi kurumlar Adalet Partililer tarafından devlet idaresini zorlaştıran etmenler olarak görülmekteydi.⁴⁷¹

Ertuğrul Kürkçü 1961 Anayasası’nın Türkiye için haddinden fazla bol olduğu fikrinin aslında Süleyman Demirel’e ait olduğunu ifade ediyordu. “Adalet Partisi kurulduğu günden başlayarak bir anayasa tartışmasıyla birlikte yürüdü, çünkü

⁴⁶⁸ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s.341

⁴⁶⁹ Taha Parla, *Türkiye’de Anayasalar*, s.127

⁴⁷⁰ Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasasının Anlamı*, s.77

⁴⁷¹ Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s.48

toplumsal muhalefet atılımlarının yasayla çeliştiği her durumda anayasanın özgürlükleri nispeten daha geniş yorumlayan temel metinlerine yaslanarak mahkemelerden karar üretiliyordu.” O yüzden de Demirel hükümeti; polisin yakaladığını mahkemelerin serbest bıraktığından yakınıyor, yasaların değişmesi gerektiğini ileri sürüyordu.⁴⁷² Adalet Partisi’nin yıllardır arzuladığı ancak uygulamak için gücünün yetmediği anayasa değişikliklerinin bir kısmı ordu baskısıyla gerçekleştirilebildi.⁴⁷³

1969 seçimlerine giderken Adalet Partisi bir “Anayasa Islahatı” programı hazırlamıştı. Bu programda önerilen değişikliklerin en önemlileri; Yürütmenin güçlendirilmesi ve kanun hükmünde kararname yetkisiyle donatılması, parlamentonun toplanabilme ve karar alabilmesinin kolaylaştırılması, halk oylaması usulünün benimsenmesi, akademik özgürlüklerin sınırlanması, yargı ve yürütme ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi...⁴⁷⁴

2.2 Anayasa Değişiklikleri

“...1969 seçimlerine girerken, Adalet Partisi seçim bildirisine anayasada yapılması gerekli değişiklikler hakkında geniş bir kısım koymuştu. Bu durumda – hemen onu da söyleyeyim ki- gerek temasta olduğum Genel Kurmay Başkanı, gerekse MİT teşkilatımız da, devletin korunması için, devletin bölünmezliğini korumak için, devleti anarşık, tedhiş eylemler karşısında korumak için, devlet organlarının teçhiz edilmesi için, anayasada bazı değişiklikler yapılması gereğini bana söylüyorlardı. İşte bu ortam içinde anayasa değişikliklerini Adalet Bakanı İsmail Arar ile hazırlamaya koyulduk.”⁴⁷⁵

Nihat Erim 16 Temmuz 1971 tarihinde anayasa değişiklikleri hakkındaki taslağı parti liderlerine bir mektupla sunmuştur. Bu mektupta Erim, Millet Meclisince onaylanan ve hükümete güvenoyu sağlayan programın uygulanabilmesi için anayasada bazı değişikliklerin yapılması gerektiğini, bu değişikliklerin partilerin

⁴⁷² “Dönemin Dev-Genç Genel Başkanı Ertuğrul Kürkçü’nn Gözüyle 12 Mart/Hayatı İş Hareketi şekillendirdi”, *Express* Mart 2006, s.23

⁴⁷³ Tanel Demirel, *Adalet Partisi*, s.65

⁴⁷⁴ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s.412

⁴⁷⁵ Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.274

üzerinde uzlaşacağı şekilde yapılmasını arzuladığını beyan ediyordu. “Size saygı ile sunduğum tasarının tümüyle kabulünün, 12 Mart 1971 muhtırasının verilmesini zorunlu kılan çok üzücü ve tehlikeli ortamın, yurdumuzda bir daha doğmasını önlemeye büyük ölçüde yardımcı olacağına inanıyorum.”⁴⁷⁶

Anayasa değişiklik teklifini Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi üyelerinden dört yüz yirmi iki kişi imza etmişti. Ve bu değişiklik taslağının genel gerekçesinde şu cümle dikkat çekiyordu. “On yıllık uygulamanın ışığında Anayasa’nın hürriyetçi yapısını ve temel ilkelerini bütünüyle koruyarak, hazırlamış olduğumuz değişiklik teklifimizi madde gerekçeleriyle birlikte bir an önce Türkiye Cumhuriyeti Anayasası hükümleri haline gelmesi dileğiyle ve saygılarımızla sunuyoruz.”⁴⁷⁷

Nihat Erim Anayasa değişiklikleri teklifinin kabulü üzerine Büyük Millet Meclisinde yaptığı teşekkür konuşmasında, verilen oylarla yurdun ve milletin tarihinde bir dönüm noktasının yaşandığını belirtiyordu. Lüzumlu ve zaruri olan bu anayasa değişiklikleri meclisteki partilerin hepsi birleşerek, müşterek bir çalışma neticesinde gerçekleşmişti. İçten ve dıştan bir suikast karşısında bulunan Türkiye, bu suikast girişimi ile bu anayasa değişiklikleri eliyle mücadele edebilecekti. Erim, Büyük Meclisin kabul ettiği bu değişikliklerin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını Türkiye’nin üyesi bulunduğu Batı demokrasileri toplumu içinde, diğer devletlerden bir adım dahi geriye götürmediğini ifade ediyordu.⁴⁷⁸

Anayasa Mahkemesiyle, Danıştayıyla, Yargıtayıyla, her türlü teminata sahip hâkimler ve bağımsız mahkemeleriyle bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti ayakta idi. Ana hürriyetlerin hiç birisine bu değişikliklerle hâlel getirilmemiş, ancak bu hürriyetlerin kötüye kullanılması hususunda on yıllık tecrübenin ortaya koyduğu eksiklikler tamamlanmaya çalışılmıştır.⁴⁷⁹

“Hemen şunu ilave edeyim: Bugün yaptığımız da insan yapısıdır. Yarın millet hayatında tecrübeler, karşılaşacağımız yeni yeni olaylar, hiç hatıra gelmeyen bir takım vakalar karşısında, eğer Büyük Meclis Anayasanın şurasında burasında yeni değişiklikler yapmak lüzumunu duyarsa, memleketin selameti için, milletin

⁴⁷⁶ Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.275

⁴⁷⁷ Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.318-319

⁴⁷⁸ Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.406

⁴⁷⁹ Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.406-407

yükselmesi emniyeti için böyle bir zarureti Büyük Meclis hissederse ‘biz bu anayasayı yapmıştık, çok da seviyorduk. Biz buna dokunmayız’ diye, bundan elbette kendilerini alıkoyacak değildir.”⁴⁸⁰

Adalet Partisi ve Demokratik Parti anayasa değişikliğine zaten gönüllü olarak taraftardılar. Ancak bu iki partinin oyu böyle bir değişiklik için yeterli değildi. Cumhuriyet Halk Partisi’nin de desteğine ihtiyaçları vardı. İsmet İnönü önderliğindeki sağ kanat kolayca ikna edilirken Bülent Ecevit önderliğindeki sol kanat pasifleştirildi. İnönü, bağlayıcı grup kararı aldırarak, bu süreçte bir “anahtar parti” rolünü üstlenen Cumhuriyet Halk Partisinin de anayasa değişikliğini desteklemesini sağlamıştır. Muhtıranın “reform” taleplerini savuşturmayı bilen, başını Adalet Partisi’nin çektiği tutucu parlamento çoğunluğu 27 Mayıs ve Anayasasından alınacak rövanşın ilk raundunu kazanmıştır.⁴⁸¹

Nihat Erim 12 Mart dönemini kötüleyenlerin, yeri geldiğinde o dönemde alınan tedbirlere sığındıklarını, onları övdüklerini ifade ediyordu. “Beğenmedikleri bir anayasa değişikliğine dayanarak yetkiler kullanıyorlar, kararnameler çıkarıyorlar.”⁴⁸²

“Anayasada 1971’de yapılan değişiklikler, özgür demokratik düzeni ve ülkemizin bölünmezliğini, laik cumhuriyeti ‘pekiştirmek’ amacı ile gerçekleştirildi.”⁴⁸³

Sadi Koçuş, yapılan anayasa değişikliklerinin; beş-altı yıldır iktidarların söylediklerinin bile üstünde bir teklif olduğunu ifade ediyordu. Tabi senatörlüğün kaldırılması hariç olmak üzere, Adalet Partisinin istediği bütün hususları kapsıyordu. “Hatta, belki düşündükleri, ama söylemeye cesaret edemedikleri, hatta belki hayal bile edemedikleri, büyük ve ters yönde tam radikal bir değişiklik teklifi idi. Tam anlamı ile restorasyondur.”⁴⁸⁴

⁴⁸⁰ Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.407

⁴⁸¹ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s.413

⁴⁸² Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.7

⁴⁸³ Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.8

⁴⁸⁴ Sadi Koçuş, *12 Mart Anıları*, s.155

Taha Parla'ya göre, 12 Mart 1971 muhtırasından sonra askeri bürokrasinin Türkiye Büyük Millet Meclisine dikte ettiği ve Meclisin de kabullendiği⁴⁸⁵ anayasa değişiklikleriyle 1961 Anayasasının getirdiği “özgürlükler” rejimi daraltılmıştı.⁴⁸⁶

20 Temmuz 1971 tarihinde kapatılan Türkiye İşçi Partisi'nin, 20 Şubat 1971'de partiden ihraç edilen eski üyesi Mehmet Ali Aybar parlamento kürsüsünden anayasa değişikliklerini protesto edebildi. “Önerilen anayasa değişiklikleri, mevcut demokratik anayasamızın felsefesine ve temel ilkelerine aykırıdır; amaçları sosyalizmi yasaklamaktır ve bu nedenle çağdaş demokratik rejim anlayışıyla bağdaştırılamaz.”⁴⁸⁷

Erim, Başbakan olarak kalması durumunda ikinci anayasa değişiklik girişimini parlamenter sistemin, seçimlerin iyileştirilmesi, siyasi partilerin birbirleriyle ilişkileri konusunda olacağını ileri sürmekteydi. “Seçim usulleri iyileştirilmeye çalışılacaktı. Ama hepsi, her şey Batı örneği bir demokrasinin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin çizdiği sınırlar içinde yapılacaktı.”⁴⁸⁸

Nihat Erim bu güzel, ilerici temennilerini sıralarken bunları nasıl, hangi demokratik mekanizmaları kullanarak gerçekleştireceğini ortaya koymamaktadır. Bu değişikliklerin yapılamamış olması sadece Erim'in başbakanlık süresinin uzunluğu ile ilgili değildir. Bu anayasa değişikliklerini hayata geçirecek parlamentonun iradesinden, bu iradenin niyetinden kaynaklanmaktadır.

“12 Mart döneminin 1971 ve 1973 değişikliklerinden sonra 1961 Anayasasına belirli bir donukluk, kalıplaşma ve katılık gelmiştir. Anayasa, artık ileriye dönük, düşünce özgürlüğünden hız alan gelişmelere açık bir metin olmak yerine, kurulu

⁴⁸⁵ Zaten bu değişiklikler Adalet Partisi ve Demokratik Partinin gönülden desteklediği türden değişiklikler. Sivil iradenin, bu meclis ya da doğrudan halk olabilir, isteğinin dışında olacak bir şekilde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin hareket ettiğini düşünmenin, Türk ordusuna ve onun gücünün asıl kaynağı olan Türk milletine haksızlık olacağı kanısındayız. Gücünü, Türk milletini arkasında hissetmesinden alan Türk askerinin, milletin maneviyatının çizdiği sınırlar dışına çıktığında ve millet karşısına dikildiğinde, “başı kesik ördek” misali bir halde güçsüz, zayıf, amaçsız, çaresiz, ne yapacağını bilmez bir hale düştüğüne 15 Temmuz 2016 gecesi tanık olduk.

⁴⁸⁶ Taha Parla, *Türkiye'de Anayasalar*, s.67

⁴⁸⁷ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s.344

⁴⁸⁸ Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.8

düzenin savunulması için çok daha rahatlıkla kullanılabilecek bir metin haline gelmiştir.”⁴⁸⁹

Birinci Erim hükümetinin on bir bakanını, 1971 yılının Aralık ayının başında çekilmeye götüren nedenlerin başında geleni, Adalet Partisi lideri Demirel’in, kendi açısından haklı olarak, “ben ancak, programıma ve felsefeme uygun bir reformu benimseyebilirim” demesiydi.⁴⁹⁰

Milliyetçi Değerlendirme

Yazı İşlerini fiilen İlhan E.Darendelioğlu’nun üstlendiği Aylık Ülkü Dergisi *Toprak*’ın, Mart-Nisan 1971 tarihli nüshasının başyazarı “Marks Geliyor” başlığını taşıyordu. Yazıda, 27 Mayıs İhtilalinin meşhur ettiği Hüseyin Nail Kubalı’ya ve onun 27 Mart 1971 tarihinde *Milliyet* gazetesinde yazdığı makaleye değiniliyordu. Bu makalede Kubalı, bugünkü Anayasa’nın Marksist düşünceye açık olduğunu ifade ediyordu. “27 Mayıs Anayasası’ndan sonra “komünistlerin, satılmışların, anarşistlerin azgınlaşması” neticesinde halk bir ikileme düşmüştü; bu kargaşalığın sorumlusu Anayasa mı, yoksa otoritesini kaybetmiş hükümet mi? “Aydınlanmak ihtiyacını duyan vatandaş hükümet yetkililerini dinleyince kabahati Anayasa’ya yüklüyordu. Çünkü Adalet Partisi iktidarı devamlı olarak Anayasadan şikayetçi idi.” Anayasanın hiçbir yerinde komünizme, anarşiye, şehir gerillasının sabotajlarına cevaz veren hiçbir maddesi olmadığı gibi Mehmetçiğe kurşun sıkıp onu katleden eşkıyayı üniversitede saklamaya da göz yuman bir maddeye rastlamak mümkün değildir. O günün acz içindeki tavizci iktidarları kendi hatalarını anayasaya yüklemek istemişlerdi. “Biz de bugünün anayasasını yüzde yüz tasvip etmiyoruz. Elbette devlet içinde devlet husule getirmiş olan ‘TRT’, ‘Üniversite Özerkliği’, v.s. gibi müesseselerin anayasa maddeleriyle ıslah cihetine gidilmesi lazımdır.”⁴⁹¹

Başbakan Nihat Erim’in Türkiye için *lüks* bulduğu 1961 Anayasasını Tarık Buğra, kendilerinin de en başından beri *lüks* bulduklarını ifade ediyordu. Yalnız

⁴⁸⁹ Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, s.81

⁴⁹⁰ Nihat Erim, *12 Mart Anıları*, s.14-15

⁴⁹¹ “Marks Geliyor”, *Toprak*, sayı.3-4, Mart-Nisan 1971

Buğra'ya göre bu Anayasa'nın lüks görülmesinin sebebi sadece onun liberal karakteri değildi. 1961 Anayasası'nın Türkiye için lüks olmasının asıl sebebi sosyal müesseseler ve devlet kuruluşlarıydı. "Bu Anayasa, bu müesseseleri hak etmeyen ellere, karşı garantileri koymadan teslim etmiş, böylece de lüksün bütün buhranlarını doğurmuştur."⁴⁹²

Hak edilmeden kavuşulan hürriyetler, hürriyeti soysuzlaştırmış, şirretlik çamuruna bulamıştı. Özerklikler özerkliği, sopa düşkünü derebeylik haline getirmişti. Türkiye Anayasasını değiştirerek özenti ve "aktarma" müesseselere, çürütücü lükse paydos çekmeliydi. "Türkiye'de bir takım cübbelerin, unvanların, zümrelerin, hatta lise, hatta ortaokul, hatta ve hatta ilkokul sınıflarının yer yer birer derebeylik haline getirilmek istenışı ve maalesef yer yer de getirilmiş olabilmesi 1961 Anayasası'nın liberal karakterinden değil, tam aksine, garantileri ve sorumlulukları gümrük kapılarında bırakılmış, devlet ile doğrudan doğruya ilgili hak, yetki, hürriyet ve özerklik müesseseleri yüzündendir: Türkiye sıkıyönetime telgraf çektiren darboğaza bu yüzden girmiştir."⁴⁹³

Milliyetçi, Muhafazakâr Sınai, Zirai, Ticari Kültürel Mecmua Milli Ekonomi ve Ziraat'in Kurucusu ve Başyazarı ve Genel Yayın Müdürü Mehmet Başçiftçi, Anayasada milletin bünyesine uygun olmayan maddelerin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından değiştirileceğini, Başbakan Nihat Erim'in 1961 Anayasasının lüks olduğunun ve değişmesi gerektiğinin altını çizdiğini belirtiyordu. Başçiftçi, Ordunun seçtiği bir Başbakan olan Nihat Erim'in Türk milletini uçuruma sürükleyen Anayasa maddelerini değiştireceğini ileri sürüyordu. "Buna kimse mani olamaz. Olmağa kalkışanlar hüsrana uğrayacaklardır. Atatürk bu memleketi altı yüz yıl idare edenleri bile bir çırpıda hatalarından mütevellit uzaklaştırdı. Mademki Atatürkçüyüz o halde Atatürk'ün yolunda gidebilmemiz için Atatürk'ün 'Hâkimiyet bila kaydı şart milletindir' sözü kulaklarımızda küpe olmalıdır."⁴⁹⁴

Başçiftçi'ye göre Anayasada değişiklik yapılırken son on yıllık icraattaki aksaklıklar mutlaka dikkate alınmalıydı. Türkiye'nin bünyesine uygun bir anayasa

⁴⁹² Tarık Buğra, "Lüks Anayasa", *Tercüman*, 6 Mayıs 1971, s.3

⁴⁹³ Tarık Buğra, "Lüks Anayasa", *Tercüman*, 6 Mayıs 1971, s.3

⁴⁹⁴ Mehmet Başçiftçi, "Anayasada Değişiklik Şarttır", *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Mayıs 1971, sayı.74, s.3-4

için tadilatın zaruri olduğunu belirten Başçıftçı, yanlış yolda ısrar etmenin hatalı olduğunu, hatanın neresinden dönülürse bunun kâr olacağını ileri sürüyordu. “Memleketin daha fazla anarşîye tahammülü yoktur. Memleketin selameti bakımından Anayasada tadilat yapılması zaruridir.”⁴⁹⁵

Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet’in yazarı Dr.Mustafa Erkal, 1961 Anayasasının sağladığı bazı haklar ve getirdiği özerk kuruluşlar hakkında çeşitli ve farklı görüşlerin ortaya atıldığını belirtiyor, Türkiye’yi buhran ve tehlikeye sürükleyen sebepler araştırılırken, bir hususta tüm görüşlerin birleştiğini ifade ediyordu. Bu hususta, 1961 Anayasasının tatbikatında ortaya çıkan hukuk buhranıydı. “1924 Anayasasına karşı bir tepki Anayasası olarak tanımlamada gerçek payı bulunan 1961 Anayasasının on sene gibi oldukça kısa bir dönem sonra tenkit edilir ve düzeltilme ihtiyacı duyulan bir anayasa haline gelişi düşündürücüdür.” Dr.Mustafa E.Erkal, kendilerini asıl düşündürenin, vücudun takma bir organı reddetmesi gibi, on sene içinde Türk sosyal bünyesinin 1961 Anayasasını reddetmesiydi. 1961 Anayasasını bütünüyle reddetmenin de mümkün olamayacağını zira bu anayasanın en genel ve temel nitelikteki hukuk prensiplerini ihtiva ettiğini ifade eden Erkal, 1961 Anayasasının düzeltilmesini ileri sürmenin 27 Mayıs “devrimine” karşı çıkmak şeklinde değerlendirilmemesi gerektiğinin altını çiziyordu.⁴⁹⁶

1961 Anayasası oldukça modern ve ilerici anayasa modellerinden ilham alınarak hazırlanmış olabilirdi ancak anayasanın aşırı iyimser ruhu nedeniyle demokratik rejimi yıkmak, tahrip etme hürriyetleri kötüye kullanma alışkanlığı kazandırmış ve hukuk düzeni dışında kaba kuvvete dayanan bir takım hareketler meşruiyet kazanmıştı. Türk sosyal yapısı ile bağdaşmayan 1961 Anayasasının değiştirilmesi zaruri hale gelmişti. “Çözülmesi gereken mesele bizce bu noktada yatmaktadır. Artık açıkça anlaşılmıştır ki, memleketimizde kuvvetli ve adil bir icraya şiddetle ihtiyaç vardır. Bunun yanı sıra, kuvvetler ayrılığı prensibinin bir gereği olarak devlet içinde devlet olan bazı özerk kuruluşları kambur olarak taşınmasının da

⁴⁹⁵ Mehmet Başçıftçı, “Anayasada Değişiklik Şarttır”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Mayıs 1971, sayı.74, s.3-4

⁴⁹⁶ Dr.Mustafa E.Erkal, “Anayasa Değişikliği Üzerine”, *Devlet*, 14 Haziran 1971, sayı.115, s.3

bir anlamı kalmamıştır. Esasen demokratik rejimin, bu tür kamburlara ve dukalıklara da ihtiyaç yoktur.”⁴⁹⁷

Anayasa değişikliğinin mutlaka yapılması gerektiğini ifade eden Ergun Göze, ancak bu değişikliğin yeterli olmayacağını, asıl yapılması gerekenin anayayı değişikliği olduğunu ileri sürüyordu. Göze’ye göre anayayı bir milleti millet yapan “nesne”ydi. Son yıllarda uğradığı tahribat nedeniyle anayayı deforme olmuştu ve bu deformasyon önlenmezse hiçbir anayasa değişikliği fayda vermeyecekti.⁴⁹⁸

Ergun Göze anayasa değişikliklerini hükümsüz kılacak anayayı deformasyonlarını sıralıyordu; müstehcen neşriyat, rüşvet, nüfuz suiistimali, üniversitelerdeki ilmi payelerin, ilmi çalışmaların değerine göre değil de siyasi kliklerin ve loca gizliliğinde mercilerin arzusuna göre dağıtılması, mekteplerde Türkçe dâhil hiçbir lisanın öğretilmemesi, TRT’nin özerklik diye diye anarşi tohumlarını ekmeye devam etmesi, vatan için ölmenin budalalık olarak görülmesi, şehvetten kudurmanın cinsel özgürlük olarak anlaşılmaması...⁴⁹⁹

Ergun Göze sorun olarak gördüğü bu hususların aynı kalması durumunda, anayasa değişse de hiçbir şeyin değişmeyeceğini ileri sürüyordu. “O halde anayayı değişikliği şarttır. Her şeyden önce lazımdır. Bu toprakları sadece kılıçla değil, kalemle, ilimle, irfanla, adaletle, insanlıkla fethetmiş olan Müslüman Türk’ün vatanperver, fedakâr, mütevazı, ilim aşığı Müslümanları ve üstün ahlaklı anayapısına dönmek gerekir.”⁵⁰⁰

Milliyetçi, Muhafazakâr Sınai, Zirai, Ticari Kültürel Mecmua Milli Ekonomi ve Ziraat’in Kurucusu ve Başyazarı ve Genel Yayın Müdürü Mehmet Başçıftçı, on yıllık tecrübenin, mevcut Anayasa ile Büyük Türk Milletinin huzur içinde çalışmasına ve yaşamasına imkan bırakmadığını gösterdiğini ileri sürüyordu. Milletin

⁴⁹⁷ Dr.Mustafa E.Erkal, “Anayasa Değişikliği Üzerine”, *Devlet*, 14 Haziran 1971, sayı.115, s.3

⁴⁹⁸ Ergun Göze, “Anayasa Değil Anayayı”, *Tercüman*, 28 Haziran 1971, s.6

⁴⁹⁹ Ergun Göze, “Anayasa Değil Anayayı”, *Tercüman*, 28 Haziran 1971, s.6

⁵⁰⁰ Ergun Göze, “Anayasa Değil Anayayı”, *Tercüman*, 28 Haziran 1971, s.6

temel isteği olan, devletin ve milletin anarşiden korunması, ancak onun arzusunun yerine getirmekle mümkün olabilirdi.⁵⁰¹

12 Mart muhtırası, uçurumun kenarına gelmiş olan Türkiye'yi bir hamlede kurtarmış ve sıra, ülkenin uçuruma gitmesine neden olan 1961 Anayasasının değiştirilmesine gelmişti. Anayasanın değiştirilmesi için gerekli olan tasarı Meclislere sevk edilmekteydi. Başçıftçı tartışmalı geçecek müzakerelerde sağduyunun hakim olmasının en büyük arzuları olduğunu dile getiriyordu. “Anayasada öngörülen değişikliklerde malum ve mahut Prof.ların art düşünceli yazarların sözde fikirlerine kulak asmayarak milli bünyeye uygun bir tarzda Meclislerden geçmesini temenni ederiz.”⁵⁰²

Başçıftçı dünya parlamentolarında tabii senatörlük diye adlandırılabilcek imtiyazlı bir gruba asla rastlanmadığını belirtmekteydi. Hal böyleyken yapılacak anayasa değişiklikleri tabii senatörlük kurumunun ilgasını içermek zorundaydı.⁵⁰³

Milliyetçi, Muhafazakâr Sinai, Zirai, Ticari Kültürel Mecmua Milli Ekonomi ve Ziraat'in yazarı Erol Mutlu, Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetkilerinin Anayasanın yüz kırk yedinci maddesinde belirlendiğini belirtiyordu; kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin iç tüzüklerinin Anayasaya uygunluğunu denetlemek. Oysaki Anayasa Mahkemesi, Mutlu'nun ifadesine göre, Anayasanın ilgili maddesinin kendisi için tayin ettiği görev ve yetkileri çiğneyerek Türkiye Büyük Millet Meclisi kararlarını iptal etmiş hatta büyük bir “sorumsuzlukla” Anayasa değişiklik kanununu da iptal etmiştir. “Üstelik gene Anayasanın kendine verdiği yetkilere tecavüz ederek, son Anayasa değişikliği gerekçesinde Anayasaya göre en üstün organ olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin yüce manevi şahsiyetine de tecavüz ederek, Anayasa değişikliğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi üzerinde, Anayasanın vermediği vesayet yetkisi takınıp sanki Türkiye Büyük Millet Meclisinin üstü imiş gibi Meclisi kontrol edeceğini bildirmiştir.”⁵⁰⁴

⁵⁰¹ Mehmet Başçıftçı, “Anayasada Değişiklik Şarttır”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Haziran 1971, sayı.75, s.3-4

⁵⁰² Mehmet Başçıftçı, “Anayasada Değişiklik Şarttır”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Haziran 1971, sayı.75, s.3-4

⁵⁰³ Mehmet Başçıftçı, “Anayasada Değişiklik Şarttır”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Haziran 1971, sayı.75, s.3-4

⁵⁰⁴ Erol Mutlu, “Anayasa Değişikliği Eksiktir”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Haziran 1971, sayı.75, s.11

Erol Mutlu Türkiye Büyük Millet Meclisinin isterse Anayasa Mahkemesini kaldırabilecek güçte olduğunu belirtiyor, Türkiye Büyük Millet Meclisinin sadece devlet şeklinin Cumhuriyet olduğunu belirleyen dokuzuncu maddeye dokunamayacağını, onun dışındaki tüm maddeleri Anayasanın yüz elli beşinci maddesinde işaret edilen ekseriyetle değiştirebileceğinin altını çiziyordu.⁵⁰⁵

Tarık Buğra Anayasa'daki değişikliklerin “sınır felsefesi”ne dayandığını öne sürüyordu. Sağlam dengeli bir toplum olabilmenin temel şartı böyle bir Anayasaya sahip olabilmekte yatıyordu. Böyle bir Anayasa'nın yokluğu nedeniyle Türkiye büyük acılar çekmişti.⁵⁰⁶

Yaşanan dönemde bu sınırlar fikir ve siyasi inançların elde etmiş olduğu yetkiler, haklar ve hürriyetlerin suiistimalleri ile yapılmak isteniyordu. Anayasa değişikliği işte bu sınır tecavüzlerini önlemek ihtiyacından, mecburiyetinden kaynaklanmaktaydı. Tarık Buğra'ya göre bu, kaybedilmesi pek muhtemel bir ölüm-kalım savaşının kazanılma çabasını teşkil ediyordu. “... bir ölüm-kalım savaşının zaruri neticesidir, bir yeniden derlenip toparlanma, yeniden düzene girme. Denenmiş tehlikelerin tekrarrünü önlemek, kökünü kazımak şuurudur. Sevinelim.”⁵⁰⁷

Demokrasinin kendi düşmanlarını beraberinde getirdiğini ifade eden Buğra, hakların ve hukukların sınırlarının titizlikle, tavizsiz bir şekilde çizilmemesi durumunda demokrasinin “hapı yutacağını”, bu durumun peşinden de bir anarşi, onun arkasından ise bir zorba düzeninin başlayacağını ileri sürüyordu. “Kısacası sınırları korumak, hakların ve hürriyetlerini kendi kendilerini yemesini önlemek sadece bir iktidar işi değildir. Bu iş bir millet ve hükümet birliği ister, sımsıkı bir birlik ister, tıpkı vatan sınırlarının korunmasında olduğu gibi.”⁵⁰⁸

Tarık Buğra'ya göre Anayasa değişikliklerini isteyen Erim hükümeti değildi, isteyen Türkiye'ydi. Nihat Erim sadece, bu iş için seçilmiş dürüst, anlayışlı ve vefakâr bir aracı konumundaydı. “Erim hükümeti, bıçak kemiğine dayanan, bir

⁵⁰⁵ Erol Mutlu, “Anayasa Değişikliği Eksiktir”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Haziran 1971, sayı.75, s.11

⁵⁰⁶ Tarık Buğra, “Sınırları Korumak”, *Tercüman*, 9 Haziran 1971, s.3

⁵⁰⁷ Tarık Buğra, “Sınırları Korumak”, *Tercüman*, 9 Haziran 1971, s.3

⁵⁰⁸ Tarık Buğra, “Sınırları Korumak”, *Tercüman*, 9 Haziran 1971, s.3

azınlığın ihaneti ve büyük ihanete eşit aldatılmışlığı ile uçurumun kıyısına kadar getirilen bir milletin temsilcisi durumundaydı.”⁵⁰⁹

Buğra’ya göre Erim hükümeti Anayasa değişikliğini millet ve devlet bütünlüğünü garantiye almak için istiyordu. “Hakların, hürriyetlerin ve özerkliklerin, hürriyetlerimiz ve bağımsızlığımız aleyhine kullanılmasını önlemek için istiyor.”⁵¹⁰

Bu anayasa değişikliği mevcut Anayasa’nın açık kapılarından giren ve son on yıl içinde ülkeye çok şey kaybettiren ihanetlere karşı kendini koruma refleksi idi. On yıllık acı, yıpratıcı ve “çürütücü” deneyim, özerkliği derebeylik sananların eliyle ülkeye çok kan kaybettirmiş, yüksek eğitim ve öğretimi komaya sokmuştu. “Özerklik nedir ve ne olamaz? Bunu artık post kaygısına düşmeyenlerle, hainlerden başka herkes biliyor çünkü artık herkes soruyor: Neyi savunacağız? Kuru bir kelimeyi mi, yoksa Türkiye’yi mi?”⁵¹¹

Anayasa maddelerinde yapılan değişiklikleri, devlet ve demokrasiyi korumak endişesiyle ve geçen on yılın anarşi felaketlerinden ders alınarak yapılan, çoğu müspet bir takım değişiklikler olarak niteleyen Ahmet Kabaklı, bu değişiklikleri getirmeye mecbur olduğunu zamanla anlayan Anayasa Profesörü Nihat Erim’in, hükümetin başında bulunmasını hayırlı bulduğunu ifade ediyordu. “Çünkü İstanbul ve Ankara Üniversitelerinin 1959’dan beri kırk defa denenmiş ve alet edilmiş; anarşiyi arpalık gibi kullanan bazı arka niyetli Prof’ları, Nihat Erim Bey’i asla aldatamayacaklardır.”⁵¹²

Başbakan Nihat Erim’in Anayasa Profesörü sıfatıyla hürriyetleri kısıtlayıcı maddelerin neler olduğunu iyi tayin ederek zamana ve geleceğe göre bunları ölçüp biçeceği ve bunların ağır sorumluluğunu yükleneyeceğini öne süren Kabaklı Erim’in aklının, vicdanının kabul etmediği, memleket zararına sonuç verebilecek değişiklikleri ayıklayacağına yönelik inancını dile getiriyordu.⁵¹³

⁵⁰⁹ Tarık Buğra, “Neyi Koruyacağız”, *Tercüman*, 13 Haziran 1971, s.3

⁵¹⁰ Tarık Buğra, “Neyi Koruyacağız”, *Tercüman*, 13 Haziran 1971, s.3

⁵¹¹ Tarık Buğra, “Neyi Koruyacağız”, *Tercüman*, 13 Haziran 1971, s.3

⁵¹² Ahmet Kabaklı, “Anayasa Üzerine”, *Tercüman*, 14 Haziran 1971, s.2

⁵¹³ Ahmet Kabaklı, “Anayasa Üzerine”, *Tercüman*, 14 Haziran 1971, s.2

Aşırı solcular hariç her vatandaşın ve partinin şikâyetçi olduğu 1961 Anayasasının değiştirilmesine dair kayıtları seçim beyannamelerine koyan siyasi partiler, vatandaşın arzularına tercüman oluyorlardı. Türkiye’de aydınlar arasında bir tartışma konusu olan anayasa değişikliği hususunda bazı aydınlar, milli iktidara karşı müesseseler iktidarını gerçekleştiren 1961 Anayasasının demokrasinin en önemli prensibi olan milletin kendi kaderine kendisinin hâkim olması prensibini zedelediğini öne sürmekteydiler. “Ayrıca, müesseselerdeki aydınların otoriteyi paylaşmaları sonucu, iktidarla aralarında çıkan sürtüşmelerden, bölücü ve yıkıcı merkezler istifade etmekte, bu da, milli gerçeklerimize ve milli menfaatlerimize aykırı düşmektedir.”⁵¹⁴

Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet’e göre, 12 Mart müdahalesini hazırlayan sebeplerin başında 1961 Anayasasının getirdiği hürriyet ortamının kötüye kullanılması gelmekteydi. “Bir yandan anarşiye dönüşmeye müsait hürriyet ortamı, diğer yandan müesseselerdeki ücretli bir kısım memurların siyasi kanaatlerine dayanarak hareket etmeleri, iktidarlara çalışamaz hale getirmiştir.”⁵¹⁵

Üniversite özerkliğinin ilmi, baskılardan kurtarmak için var olduğunu ifade eden Buğra, bu hususun Anayasa değiştirilirken göz önünde tutulacağını ileri sürüyordu. “Zaten Hristiyan Ortaçağ’a dönüş imkansızdır; hiçbir kuvvet hiçbir kanun ile bunu yapamayacaktır, yapamaz da.” Buğra üniversite özerkliğinin bir azınlığın devlet içinde devlet olup, derebeyi kesilmesi anlamı taşımadığını belirtiyordu. “Anayasa değiştirilirken dikkat edilecek nokta elbette bu olacak, bu çürütücü ihtimalin kökünü kazımak şuuru olacaktır.”⁵¹⁶

Buğra, Anayasada yapılması planlanan değişiklikte ilmi çalışma, deneme ve araştırmaları kısıtlayan veya engelleyen en ufak bir kaydın olmadığını ifade ediyor, asıl yapılmak istenenin bunları garanti altına almak, üniversiteleri üniversite haysiyet ve canlılığına kavuşturmak olduğunu ileri sürüyordu. Değişikliklerle elde edilmek istenen bir başka sonuç da, üniversite öğretim üyeliğini siyasi bir imtiyaz halinden çıkarmaktı. “Çirkin” direnişin sebebi buydu. Direnenler son on yıllık dönemde en ufak bir ilmi çalışması bulunmayan, ideolojik ve silahlı kargaşalıklarda boy gösteren

⁵¹⁴ Devlet, “Anayasa Değişikliği”, *Devlet*, 14 Haziran 1971, sayı.115, s.3

⁵¹⁵ Devlet, “Anayasa Değişikliği”, *Devlet*, 14 Haziran 1971, sayı.115, s.3

⁵¹⁶ Tarık Buğra, “Özerklik Millete ve Devlete Karşı Olamaz”, *Tercüman*, 21 Haziran 1971, s.3

kişilerdi. “Bunlar bir tek şey istiyorlar: milletin aşından, ateşinden kesip verdiği ödenekleri, maaşları, Avrupa yolluklarını gövdeye indirsinler ve üç buçuk sloganla devlete hükmetsinler, milleti boyunduruğa vursunlar.”⁵¹⁷

Aylık Ülkü Dergisi Toprak’ın yazarı Dr. Hikmet Ertez, herkesin özgürce yazıp çizmesinin, fikirlerini istediği şekilde ifade etmesi hürriyetinin hemen her demokratik anayasada yer aldığını ifade ediyordu. Ancak bu hürriyetlerin bir sınırı olmalıydı. Bu sınırları belirleyen ise o toplumun gerçekleriydi. Yani her toplumda hürriyetler o toplumun gerçekleriyle bağdaşabilecek sınırdan kalmalı, o sınırı aşmamalıydı.⁵¹⁸

1961 Anayasası Ankara’da toplanan profesörler tarafından yapılmıştı. Kendi “sırça köşklerinde” yaşayan bu profesörler, içinde bulundukları toplumun gerçeklerinden habersiz oldukları için, yaptıkları anayasa bir süre sonra hayatla çelişkiye düşmüştü. Ertez’in deyimiyle Türk toplumu öteden beri, hürriyete açık bir toplumdu. Yaşanan acı tarihi tecrübeler bu hürriyetin güdümlü değil, ama disiplinli bir hürriyet olması gerektiğini gösteriyordu. “Gönlünde sınırsız hürriyet aşkı taşıyan Türk insanı, oto kontrol olanağına mizacı icabı, tam manasıyla malik değildir. Bunun basit delili, o kadar büyük ümitlerle meydana getirilen Basın Ahlak Yasasının kısa zamanda düşürüldüğü akıbetidir.” Klasik hürriyetlere Anayasada en geniş anlamda yer verilirken, Türk toplumunun gerçekleri ve Türk insanının sınır tanımaz dinamizminin de göz önünde bulundurulmuş olması gerekliydi. Anayasanın on birinci maddesine göre temel hak ve hürriyetler ancak kanunla sınırlanabilir hale getirilmiş ve çıkarılacak bu kanun hangi şartla olursa olsun bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz durumda bırakılmıştır. “Bu yüzdendir ki bugüne kadar anayasadaki hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmasının önüne geçilememiş, son yıllarda ve bilhassa son aylarda toplum, tam manasıyla anarşik bir ortama sürüklenmiş, taşlı sopalı, tabancalı, stenli, Molotof kokteylli, dinamitli saldırılar alıp yürümüş, banka soygunları, adam ve çocuk kaçırmalar birbirini kovalayıp durmuştur.”⁵¹⁹

⁵¹⁷ Tarık Buğra, “Özerklik Millete ve Devlete Karşı Olamaz”, *Tercüman*, 21 Haziran 1971, s.3

⁵¹⁸ Dr.Hikmet Ertez, “Hürriyetler ve Anayasa”, *Toprak*, sayı.6-7, Haziran-Temmuz 1971, s.3-4

⁵¹⁹ Dr.Hikmet Ertez, “Hürriyetler ve Anayasa”, *Toprak*, sayı.6-7, Haziran-Temmuz 1971, s.3-4

Eli kolu anayasa ile bağı olan icra makamı bu kargaşayı önleyememiş, önlemeye kalktığı anda ise “hürriyetler elden gidiyor yaygarası” ile karışık bir direnişle karşılaşmıştı. Toplumda makul bir hürriyet nizamı kurulmak, toplumun rahat ve huzur içinde yaşaması ve kalkınma çabalarının devam etmesi isteniyorsa, anayasanın on birinci maddesi üzerinde önemle durulmak ve maddeye hürriyetleri boğma hürriyetini önleyici bir şekil vermek şarttı.⁵²⁰

Milliyetçi, Muhafazakâr Sınai, Zirai, Ticari Kültürel Mecmua Milli Ekonomi ve Ziraat’in yazarı Erol Mutlu, kendisine göre “tenakuz” olarak görünen siyasi tavırları birbiri ardına sıralıyordu. Hem Türkiye komünizm tehlikesinden korunmalıdır demek, hem de Anayasa değişikliğine karşı çıkmak bir tenakuzdu. Hem Türkiye’ye yakışan “doğru sözdür” deyip hem de 1961 Anayasası’nın başlangıcında bulunan “27 Mayıs Türk Milleti yaptı” sözünü muhafaza etmek birbiriyle çelişen tavırlardı. Hem Cumhuriyete inanmak hem de Tabii Senatörlüğü Anayasa’da bırakmak tenakuzdu. Hem sorumsuz müessese olmayacak deyip, hem de Anayasa Mahkemesini kontrolsüzce kararlar verebilecek şekilde bırakmak tenakuzdu.⁵²¹

Anayasa değişikliğinin sebebini 27 Mayıs ihtilalini fırsat bilen bazı kişilerin 1961 Anayasasına vermek istedikleri anarşik karakterin, Türklüğü parçalama tehlikesine karşı, milletin ve ordunun beraberce direnme ve varlığını koruma arzusuydu. “Açık konuşalım. Bazı çevreler 27 Mayıstan sonra sola ve solculuğa zemin hazırlamak için elden gelen her türlü zihni hazırlığı yaptılar ve bin türlü kılıf uydurdular. Bu hareket sadece kanun metni tertip etmekten ibaret değildi. Bu hareket daha çok bir hava yaratmak, bir propaganda barajı kurmak ve o hava ve baraj içinde en salim kaideleri solun ve komünizmin istediği gibi tefsire zorlamak şeklinde tecelli etti.”⁵²²

⁵²⁰ Dr.Hikmet Ertez, “Hürriyetler ve Anayasa”, *Toprak*, sayı.6-7, Haziran-Temmuz 1971, s.3-4

⁵²¹ Erol Mutlu, “Devlet İşlerinde Tenakuza Düşmekten Kaçınılmalıdır”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Temmuz 1971, sayı.76, s.5

⁵²² Ergun Göze, “Anayasa Değişikliği”, *Tercüman*, 26 Temmuz 1971, s.5

Anayasa değişiklikleri ile Türkiye'nin yeni bir Anayasa düzenine girdiğini belirten Buğra, bu değişiklikleri isteyen ve gerçekleştirenlerle birlikte bütün milletin ümidinin büyük olduğunu ifade ediyordu. Salahiyetlerin, hürriyetlerin, hakların ve özerkliklerin kötüye kullanılmayacağına, şahsi yorumlarla yozlaştırılmayacağına, sorumluluk dengesinin kurulacağına dair inanç büyüktü. “Kısacası devlet düzeninin daha bir garantiye alındığına ve Türkiye'nin huzura, medeni ilişkiler planına kavuşacağına inanıyoruz. Devletimiz tam otoritesine kavuşacak; buna inanıyoruz.” Buğra'ya göre bu inanç yalnız Erim hükümetinin değil, Parlamantonun değil, kaderini Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kaderinden ayrı düşünemeyen bütün Türklerindi. “Şimdi bütün mesele şudur: Yeni Anayasa'nın devlet düzeni, Devlet hayatı için getirdiğı garantileri yürütmeye yetecek seviye ve sayıda Anayasa adamınız var mıdır, yok mudur? Mesele zaten daima ve bütün milletler için budur. Cevap menfi ise ya çöküş yahut da *dikta ton*⁵²³ veya paralelinde bir otoriter idare mukadderdir.”⁵²⁴

1961 Anayasasının Türk milletine iyi bir düzen getirmediğini ifade eden, *Aylık Türkçü Dergi Ötüken*'in sahibi Atsız'a göre, ordunun desteği ve iradesiyle, olağanüstü yetkilerle iktidara gelen Nihat Erim hükümeti, iyi niyetine ve azmine rağmen, kendisinin “bu millet için lüks” dediğı bu anayasa ile işleri yürütemeyip sıkıyönetim ilan etmek zorunda kalmış ve anayasanın değiştirilmesi işine girişmişti. “Hürriyet, müeyyide olmadığı zaman çabuk yozlaşan, kötüye kullanılmaya çok elverişli bir şeydir. Nitekim Türkiye'de böyle olmuş, disiplin diye bir şey kalmamış, adi ve siyasi suçlar hızla çoğalarak ve cezasız kalarak memleketi uçurumun kıyısına kadar getirmiştir.” Anayasa'da fertlerin hürriyetlerinin, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet, milli güvenlik gibi gerekçe gösterilerek sınırlanamayacağı hükmünün bulunduğunu ifade eden Atsız, böyle bir mantığın dünyanın hiçbir yerinde görülemeyeceğini ileri sürüyordu. “Buna dense dense hürriyet sarhoşluğu denebilir. Sarhoşluğun sonuçları da meydanda...” Orgenerallerin muhtırasını, bu hürriyet sarhoşluğunu dizginleme ihtiyacının, son anlarda başvurulmuş tedbirlerinden başka bir

⁵²³ Metinde aynen bu şekilde yer alıyor.

⁵²⁴ Tarık Buğra, “Hayırlı Olsun”, *Tercüman*, 27 Eylül 1971, s.3

şey olmadığını ifade eden Atsız, Türkiye'nin yaşaması için insan hakları denen "lüzumsuz" hürriyetlerden bazılarının kaldırılması gerektiğini ileri sürüyordu.⁵²⁵

Atsız'ın on iki yıl devlet başkanlığı, ondan daha uzun süre başbakanlık yapmış bir kişi olan ve kendi görev ve idaresinde devletin selameti adına İstiklal Mahkemeleri kurulup, insanların asıldığına şahit olan bir devlet adamı olarak nitelendirdiği İsmet İnönü'nün bugün kişisel hürriyetlerin özünü güvence altına alan, anayasanın on birinci maddesini savunmasını hürriyet havariliği olarak tanımlıyordu. "Sen bütün siyasi hayatın boyunca hürriyetleri sınırla, kıs, hatta kaldır; sonra Türkiye'de silahlı ayaklanmaların olduğu, şehir eşkıyası denen komünistlerin belki de üçte birinin henüz yakalanmadığı, başbakanın 'hala tehlike içindeyiz' dediği bir devrede on birinci maddenin savunmasını yap. Buna laf kıtlığında asmalar budamak derler." İnönü'nün en korktuğu şeyin geriye dönüş olduğunu ileri süren Atsız, her geri dönüşün kötü olmadığını, Atatürk döneminin anayasasındaki "milliyetçi" kelimesinin tekrar anayasaya eklenmesinin "şahane" bir geri dönüş olacağını belirtiyordu.⁵²⁶

Atsız, 1961 Anayasasını hazırlayanların kendilerini Atatürkçü olarak tanımladıklarını, Atatürkçülüğü kimseye bırakmadıklarını, ancak Atatürk'ün anayasasında yer alan milliyetçi kelimesini çıkararak onun hatırasına ihanet ettiklerini ileri sürüyordu. Zira Atatürk ömrü boyunca milliyetçi olduğunu tekrarlayıp durmuştu. "1961 Anayasasının dört milyona karşı altı milyon oyla kabul edildiği hakkındaki iddiaya inanmıyorum. Bu anayasaya oy vermek için ben, belediyenin tuttuğu bir araba ile ve birçok kişiyle birlikte dağ başı denecek kadar uzak bir yerde kurulmuş bir çadıra gittim. Çadırda bir kutu ve bir tek memur vardı. Hâlbuki her zaman oylarımızı kasaba içindeki okulların bahçesinde verirdik. Bu oyların sayımı ve tasnifi kimin kontrolünde yapıldı? Yalnız benim oy attığım kutu değil, bütün kutular kontrolsüzdü ve memurun sütüne, yahut aldığı direktife kalmıştı. Bu sebeple 1961 Anayasasını milli tasvibe mazhar olmuş diye düşünmek imkânsızdır. Zaten Milli Birlik Komitesi diktatörlüğü zamanında on milyon oy 'hayır' çıksaydı ne olacaktı? Sonuç değişecek miydi?"⁵²⁷

⁵²⁵ Atsız, "Hürriyet Sarhoşluğu", *Ötüken*, sayı.9/93, Eylül 1971, s.3-5

⁵²⁶ Atsız, "Hürriyet Sarhoşluğu", *Ötüken*, sayı.9/93, Eylül 1971, s.3-5

⁵²⁷ Atsız, "Hürriyet Sarhoşluğu", *Ötüken*, sayı.9/93, Eylül 1971, s.3-5

Liberal Değerlendirme

Şiddet eylemlerine karşı etkili bir biçimde savaşıma kararlılığında olan Erim, bunun için Anayasa değişikliğinin şart olduğu görüşündeydi. Abdi İpekçi bu değişikliklerin temel hak ve özgürlükleri kısıtlayacak ya da kaldıracak nitelikte olmayacağı kanısındaydı. “1961 Anayasası Demokrat Parti yönetiminde ortaya çıkan diktatoryal eğilimlere karşı tepki olarak gelmişti. Bu etkiyle hazırlanan Anayasada iktidarı ele geçiren hükümetlerin keyfi yönetimlerini önleyebilmek amacıyla birçok barajlar kuruldu, yetkiler sınırlandı, daraltıldı.” İpekçi, uygulamaya geçildikten bir süre sonra, yürütme organının çalışmalarını frenleyen yeni düzenle, hükümetin elinin kolunun bağladığının, hükümetin süratli icraatta bulunma olanağının kaybolduğunun öne sürüldüğünü belirtiyordu.⁵²⁸

Anayasayı değişmez bir metin olarak görmenin ve değişmemesini istemenin yobazlıktan, tutuculuktan başka bir şey olmadığını ifade eden Abdi İpekçi, her şeyin değiştiği bir âlemde yasaların da değişmek zorunda olduğunu ileri sürüyordu. “Yasaları yeniden düzenlemek sadece bu zorunluluktan doğan bir ihtiyaç değildir. Kâğıt üzerinde çok iyi görünen kurallar, bazen uygulamada ters sonuçlar da yaratabilir.” Değişiklik konusunu doğal gören İpekçi, değişikliklerin düzeltme yerine bozma niteliği taşıyabilmesi ihtimalinden endişeliydi.⁵²⁹

Yabancı basın temsilcilerine Anayasa değişikliği hazırlıklarından bahseden Başbakan Erim, bu değişikliklerle amaçlananın temel hak ve hürriyetlerin, bu hak ve hürriyetlerin ortadan kaldıracak şekilde suiistimal edilmesini önleyecek hükümlerin Anayasaya, ilave edilmesi olduğunu beyan etmişti.⁵³⁰

Abdi İpekçi 1961 Anayasasının güvence altına aldığı hakların, kötüye kullanılıp şiddet ve zorbalık eylemlerine dönüştürülmesine, yani başkalarının özgürlüklerinin ortadan kaldırılmasına olanak sağladığını ileri sürüyordu. Bu yüzden

⁵²⁸ Abdi İpekçi, “Tedbirler ve Uygulama”, *Milliyet*, 23 Nisan 1971, s.1, 9

⁵²⁹ Abdi İpekçi, “Anayasa Değişikliği”, *Milliyet* 2 Mayıs, 1971, s.1, 9

⁵³⁰ Abdi İpekçi, “Anayasa Değişikliği”, *Milliyet* 2 Mayıs, 1971, s.1, 9

işin bu yönünü önleyecek değişiklikler İpekçi'ye göre makul görünmekte ve özgürlüklerin korunması amacı ile yorumlanabilmekteydi.⁵³¹

Abdi İpekçi hazırlanan Anayasa değişikliğinin son on yıldır yaşananlara karşı duyulan tepkilerin bir sonucu olduğunu belirtiyordu. İpekçi'ye göre bu değişikliklerin uzun vadede bir takım sakıncalar doğurması kaçınılmazdı. “Şimdi tasarlanan değişiklikler doğrudan doğruya ve sadece bugün içinde yaşadığımız ortamın özel koşullarının etkisi ve bu ortama karşı bir tepki ile ele alınırsa sonuç 1961 Anayasasından farklı olmayacaktır.”⁵³²

Ankara'da Anayasa değişikliği ile ilgili çalışmaların yoğunlaştığı haberlerinin alındığını belirten İpekçi, parti çevrelerinden belirli bir itirazın görülmediğini ancak parlamento dışında değişikliğin biçimine ve zamanına ilişkin muhalefet seslerinin duyulduğunu ifade etmekteydi. Başbakan Erim ile görüşen Ankaralı Profesörler söz konusu değişiklik girişimini onaylamadıklarını ortaya koymuşlardı. Değişikliği ilke olarak belirli bir gerekçeye bağlamış olan Profesör Mümtaz Soysal, özellikle Sıkıyönetim altında serbest tartışma olanağının bulunamayacağını ileri sürerek bunun sakıncaları üzerinde durmuştu. İpekçi Sıkıyönetim Komutanlıklarının yayınladıkları bildirilerde, anarşist eylemlerin ve bu eylemleri özendiren yayınların yasaklandığını, bunun dışında fikir özgürlüğüne herhangi bir kısıtlama getirmeyeceklerini belirttiklerini ifade ediyordu. “Bu anlayışla yapılacak bir uygulamanın Anayasa değişikliği ile ilgili fikir tartışmalarını ve eleştirileri önlememesi gerekir.”⁵³³

Başbakan Erim Anayasa değişikliğini kolaylıkla gerçekleştirmek için, parti liderlerini ziyaret etmekte, genel başkanlarla görüş birliği sağlamaya çalışmaktadır. İpekçi, Başbakanla yaptığı görüşme neticesinde iki konu üzerinde uzlaşma sağlanamadığını fark etmiştir; üniversitenin idari özerkliği ve kanun hükmünde kararname. Erim'in taslağında Anayasadan çıkarılması öngörülen idari özerklik ve hükümetlere kanun niteliğinde kararname çıkarma yetkisinin verilmesi ile ilgili

⁵³¹ Abdi İpekçi, “Anayasa Değişikliği”, *Milliyet* 2 Mayıs, 1971, s.1, 9

⁵³² Abdi İpekçi, “Anayasa Değiştirilirken”, *Milliyet*, 5 Mayıs 1971, s.1

⁵³³ Abdi İpekçi, “Anayasa Değişikliği”, *Milliyet*, 10 Mayıs 1971, s.1, 11

hükümleri Adalet Partisi, Milli Güven Partisi ve Demokratik Parti prensip yönünden benimsemiş ancak Cumhuriyet Halk Partisi her iki değişikliğin de geçici bir süre ile sınırlandırılmasını istemişti. “Anlaşıldığına göre bu çözüm yolu öteki partilerce benimsenmediği gibi, İnönü bu konuda görüştüğü Genelkurmay Başkanı da ikna edememiştir. Bu durumda da Başbakan taslağın bu maddelerini ilk şekliyle imzaya sunmak yoluna gitmiştir.”⁵³⁴

Abdi İpekçi Başbakanla yaptığı görüşmeden sonra elde ettiği bilgiler neticesinde işin çok kolay olmadığını ortaya çıktığını belirtiyordu. Zira imzaya sunulan metinde o ana kadar söz konusu edilmemiş bazı değişiklikler ortaya çıkmıştı. “Silahlı Kuvvetlerin Cumhuriyeti korumak ve kollamak görevinin Anayasaya konması, Bakanlara tayin ve nakillerde daha geniş yetkiler tanınması, savcı teminatının kaldırılması gibi...” Abdi İpekçi bu yeni maddelerin yeni itirazları ve tartışmaları meydana getirecek nitelikte olduğunu ifade ediyor, Başbakanın taslak üzerinde umduğu görüş birliğini sağlamasının zor olacağını ileri sürüyordu.⁵³⁵

Anayasa ile ilgili herhangi bir teklifin Mecliste görüşülebilmesi için her şeyden önce en az yüz elli milletvekilinin imzasını taşıması gerekmektedir. Erim’in karşısındaki ilk sorun buydu. Hiçbir parti, içinde benimsemediği maddeler bulunan bir metni imzalamayı kabul etmeyecekti. Erim’in önünde bulunan bu sorunu aşmak için karşısında iki ihtimal bulunmaktaydı. Ya parti temsilcilerinin ortaklaşa hazırlayacakları bir metin, o partilerin milletvekilleri tarafından imzalanarak meclise getirilecek ki İpekçi’ye göre bu sağlam bir yoldur ya da Mecliste en az yüz elli milletvekili olan bir partiye inisiyatifi bırakmaktı. Bu yolla farklı görüşlere sahip olan partilerin uzlaşma çabalarının meydana getireceği güçlükler önlenmiş olacaktı. O gün için Millet Meclisinde yüz elliden fazla milletvekili olan tek parti Adalet Partisiydi. “Şu halde Adalet Partisi grubunun Erim taslağında kendince gerekli bulduğu değişiklikleri yaptıktan sonra teklifi Meclise getirmesi meselenin görüşülebilir hale gelmesinde en kolay ve en süratli yol olacaktır.”⁵³⁶

⁵³⁴ Abdi İpekçi, “Taslak İmzaya Sunulurken”, *Milliyet*, 17 Temmuz 1971, s.1, 9

⁵³⁵ Abdi İpekçi, “Taslak İmzaya Sunulurken”, *Milliyet*, 17 Temmuz 1971, s.1, 9

⁵³⁶ Abdi İpekçi, “Çözülmesi Gereken İlk Sorun”, *Milliyet*, 18 Temmuz 1971, s.1, 9

Cumhuriyet Halk Partisi, Anayasadaki değişiklik taslağı üzerinde partiler arası görüşmeler yapılmasını yararlı bulmamış ve teklifin Meclisteki en fazla üyeli grubu olan Adalet Partisi tarafından getirilmesini uygun görmemesine rağmen ortak komisyona katılmayı kabul etmişti. İpekçi'ye göre Cumhuriyet Halk Partisi yöneticilerini görüşmelere katılmaya iten sebep, partilerin ortak bir teklif üzerinde birleşme ümidinden çok, ortak çalışmaları sabote etmek durumunda kalmama kaygısıydı. “Bazı önemli noktalarda beliren görüş ayrılıklarını bağdaştırmak çok güç görünmektedir. Kaldı ki, partiler arasında varılacak bir uzlaşma, Erim'in taslağına aykırı düştüğü takdirde, bundan yeni siyasi karışıklıklar doğması ihtimali vardır.”⁵³⁷

Cumhuriyet Halk Partisi yöneticileri karışıklık çıkması ihtimalini düşünerek insiyatif almamayı uygun görmüşlerse de bu böyle bir tutumun Cumhuriyet Halk Partisini hem sorumluluktan kaçmak hem de uzlaşma olanaklarını denemeye yanaşmamak ithamlarıyla karşı karşıya bırakacaktı. İpekçi'ye göre bunu gören Cumhuriyet Halk Partili yöneticiler tutumlarını değiştirmeye kendilerini mecbur hissetmişlerdi.⁵³⁸

Anayasa Değişikliği Taslağı çalışmaları için kurulan komisyona katılan temsilciler müzakerelerde Genel Başkanların görüşlerini yansıtacaktı. İpekçi, Genel Başkanların görüşleri ile parti gruplarının eğiliminin ne oranda anlaşma halinde olduğunu soruyordu. “Bu önemli bir sorundur. Çünkü komisyonda varılabilecek uzlaşmanın değer taşıması, bu uzlaşmanın parti gruplarında onaylanmasına bağlıdır.”⁵³⁹

Milli Güven Partisi ve Demokratik Parti açısından böyle bir sorunun ortaya çıkabileceğine dair bir şüphe görünmemektedir. Parti grupları küçük olan bu iki partide Anayasa tartışmalarında farklı görüşleri savunan kümeleşmeler görülmemiştir.⁵⁴⁰

Adalet Partisi grubunun taslak karşısında nasıl bir vaziyet aldığı ve bu tutumunda değişik görüşlerin belirip belirmediği tam olarak anlaşılamamışsa da Cumhuriyet Halk Partisinde çatışan eğilimler su yüzüne çıkmıştır. Cumhuriyet Halk

⁵³⁷ Abdi İpekçi, “Anayasa, Partiler ve Ordu”, *Milliyet*, 20 Temmuz 1971, s.1,9

⁵³⁸ Abdi İpekçi, “Anayasa, Partiler ve Ordu”, *Milliyet*, 20 Temmuz 1971, s.1,9

⁵³⁹ Abdi İpekçi, “Anayasa Değişikliği ve CHP”, *Milliyet*, 23 Temmuz 1971, s.1, 9

⁵⁴⁰ Abdi İpekçi, “Anayasa Değişikliği ve CHP”, *Milliyet*, 23 Temmuz 1971, s.1, 9

Partisi başından beri Anayasada değişiklik girişimini desteklememişti. Genel Başkan İnönü'nün demeçlerinde bu tutum açıkça ortaya konmuştu. Ancak İpekçi'ye göre İnönü; mevcut koşullar karşısında her türlü değişiklik teklifine karşı çıkmayı gerçekçi ve yararlı bulmamaktadır. “Genel Başkan, çok sakıncalı saymadığı değişiklikleri kabul etmeyi, buna karşılık zararlı bulduğu değişiklikleri önlemeyi bugün için benimsenebilecek en uygun tutum görmektedir.”⁵⁴¹

Genel Başkan böyle düşünürken Cumhuriyet Halk Partisi içinde farklı eğilim sahibi olan Ecevit ve arkadaşları değişiklik taslağını tümüyle reddetmekteydiler. Onlar teklifin özüne olduğu gibi biçimine de itiraz etmekte, Cumhuriyet Halk Partisinin değişiklik girişimine karşı çıkmasını istemektedirler.”⁵⁴²

Abdi İpekçi Anayasa değişikliklerinin kanunlaşmasıyla ne Türkiye'nin derhal karanlık bir ortama sürükleneceğinin, ne de ülkenin bütün sorunlarının birdenbire çözümlenebileceğinin düşünölemeyeceğini ileri sürüyordu. “Çünkü yapılan iş şimdilik kâğıt üzerinde bir takım ilkeler getirmekten ibarettir.” Daha sonrasında yeni ilkeler ışığında mevcut kanunlar değiştirilecek, Anayasa'nın değiştirilen maddelerine uyum hale getirilecek ve sonra da uygulamaya bakılacaktı.⁵⁴³

Abdi İpekçi son yirmi yıllık dönemde yaşananların Türkiye'de nelerin olup, nelerin olamayacağını ortaya koyduğunu ifade ediyordu; 1) Türkiye'de temel hak ve özgürlükleri yok edip partileri, basını, üniversiteleri susturarak sürekli bir baskı rejimi, faşist idare kurulamaz, 2) Sosyal dengesizlikleri giderecek politika izlemeyen, zenginin daha fazla zenginleşmesine yoksulun daha fazla yoksullaşmasına göz yuman iktidarlar iş başında kalamaz, 3) Düzendeki değişikliği silahlı eylem yoluyla sağlamaya ve Türkiye'de komünist bir rejim kurmaya çalışan girişimler başarıya ulaşamaz. İpekçi'ye göre bu üç temel “gerçeğin” çizdiği sınırı aşan her girişim boşlukta kalmaya mahkûmdur. “Şimdi Anayasada yapılan değişikliklerin getireceği

⁵⁴¹ Abdi İpekçi, “Anayasa Değişikliği ve CHP”, *Milliyet*, 23 Temmuz 1971, s.1, 9

⁵⁴² Abdi İpekçi, “Anayasa Değişikliği ve CHP”, *Milliyet*, 23 Temmuz 1971, s.1, 9

⁵⁴³ Abdi İpekçi, “Anayasa Değişikliği Kesinleşirken Ne Olur Ne Olmaz”, *Milliyet*, 18 Ağustos 1971, s.1

yenilikler de o sınırların içinde kaldığı sürece geçerlilik ve süreklilik kazanacaktır.”⁵⁴⁴

Aktüalite Dergilerinin Değerlendirmesi

1961 Anayasası son birkaç yıl içinde birkaç değişikliğe uğramıştı. Ancak bu değişiklikler daha çok bir iki maddeyle sınırlı kalmıştı. Bu değişikliklerin konuları; Yassıada hükümlülerinin seçme ve seçilme haklarının iadesi, orman suçlarının affı ve senato seçimlerinin tarihinin değiştirilmesi gibi alanlarla sınırlı kalmıştı. “Yani bu değişiklikler 1961 Anayasasının umumi havasına aykırı düşmeyen değişiklikler halinde yapılmıştır.”⁵⁴⁵

Başbakan Erim’in “lüks” sayılabilecek maddelerin hangilerinin olduğunu belirtmemiş olmasına rağmen nelerin lüks sayıldığını anlamak çok zor değildi. Bu değişikliklerde önceliğin icra kuvvetinin hakim kılınmasına, bir takım özgürlüklerin suiistimalinin önlenmesine verileceği anlaşılmaktaydı. Bu değişikliklere, Bakanlar Kuruluna kanun kuvvetinde kararnameler çıkarma hakkı da eklenebilirdi. “Bu hakların büyük kısmı, 12 Mart 1971 muhtırası ile istifa zorunda kalan hükümetin de zaman zaman zaruretinden bahsettiği değişikliklerdir. Fakat nedense o zamanlar, Anayasada yapılacak değişikliklerin karşısına oldukça sert şekilde ve bunların faşist bir idare kurmak niyetinin mahsulü olduğunu iddia eden kimseler bugün aynı görüşler ileri sürüldüğü zaman seslerini çıkarmamaktadırlar.”⁵⁴⁶

Anayasanın bir kutsal kitap olmadığını ifade eden, İmtiyaz Sahibi ve Başyazarının Füzûzan Tekil’in olduğu *Aktüalite Dergisi Geçit*, anayasa metninin “elbette” değişebileceğini belirtiyordu. Anayasanın içinde barındırdığı aksaklıkları ve memleketin bünyesine uymazlığını kendileri görmüş, 1961 genel seçimlerinden sonra yeni parlamento açılıp anayasanın uygulanmasına fiilen geçildiği sıralarda söylemiş ve sonrasında da yazmıştı. “Fakat değil o zamanlar, yakın zamanlara kadar ‘Anayasanın tadil edilmesini’ istemek adeta bir tabu idi. ‘Anayasa değişsin, bu

⁵⁴⁴ Abdi İpekçi, “Anayasa Değişikliği Kesinleşirken Ne Olur Ne Olmaz”, *Milliyet*, 18 Ağustos 1971, s.1

⁵⁴⁵ Yarı, “Anayasa Değiştirilmeden de...”, *Yarı*, 5 Mayıs 1971, sayı.420, s.3-4

⁵⁴⁶ Yarı, “Anayasa Değiştirilmeden de...”, *Yarı*, 5 Mayıs 1971, sayı.420, s.3-4

Anayasa Türk milletinin bünyesine uymuyor. Atatürk'ün yaptığı 1924 Anayasasının suyu mu çıkmıştı? Bu Anayasa, yurtta huzur ve sükûn bırakmaz. Demokrasiyi alır götürür' diyenler, senelerce 'gerici, karşı devrimci' olarak suçlandılar, durdular.”⁵⁴⁷

Devleti idare etmekle görevli olan politikacıların uzak görüşlü olamama durumunun bedeli memlekete ve millete “kaybedilen altın yıllar” olarak fatura edilmişti. *Geçit*, seneler sonra da olsa hatanın anlaşılacak tamir yoluna gidilmesinden mutluluk duyuyor, Başbakan Nihat Erim'in gösterdiği çabayı takdirle karşıladığını belirtiyordu.⁵⁴⁸

Anayasa değişiklikleri hakkında Türk-İş Genel Sekreteri, Türkiye'nin bugün gelmiş olduğu noktanın sorumlusunun 1961 Anayasası olmadığını belirtiyordu. Olsa olsa Anayasanın kurmuş olduğu bazı kurumlarında görev alan kişilerin görevlerinin gereğini kavrayamamış olmalarının sonucuydu. “O zaman devletin çeşitli kademe ve kuruluşlarında vazife almış kimseler Anayasanın kendilerine tahmil ettiği vazifelere müdrik değiller veya kötüye kullanıyorlar diye aksi istikamette kötüye kullanılması mümkün olan değişiklikleri haklı göstermek kabil olamaz. Ve bu yoldaki gayretler iyiye yorumlanamaz.”⁵⁴⁹

Sahibi ve Mesul Müdürünün Müfit Duru'nun olduğu *Haftalık Siyaset ve İktisat Dergisi Yarın'* a göre hür demokratik rejime inanmış kimseler açısından, yapılması düşünülen değişikliklerin bazıları, daha önceden tanınan hürriyetlerin bir kısmını geri alıcı nitelik taşıyordu. Bu görüşte olanlara göre, bir hakkın suiistimali, bu hakkın ortadan kaldırılması veya sınırlandırılması için yeterli bir sebep sayılamazdı. Bir hak suiistimal edilsin diye verilmemiştir. Ve suiistimali önlemek için bu hakkı sınırlandırmaya kalkmak pire için yorgan yakmak anlamını taşıyacaktı. “Anayasa değişikliğine karşı olanların müşterek noktaları yanında birleşmelerine imkân bulunmayan bir nokta daha vardır: Biri Anayasanın tanıdığı hakları suiistimal etme imkânının kapanmamasının peşindedir, diğeri suiistimali önlemek için hakların kaldırılması veya tahdidine karşı çıkmaktadır. Bütün mesele bu iki grubun müşterek noktaları etrafında birleşmelerine engel olucu tedbirleri almaktır. Zira çok yerde

⁵⁴⁷ Geçit, “Hatadan Dönmek Fazilettir”, *Geçit*, 14 Mayıs 1971, sayı.264, s.3

⁵⁴⁸ Geçit, “Hatadan Dönmek Fazilettir”, *Geçit*, 14 Mayıs 1971, sayı.264, s.3

⁵⁴⁹ Yarın, “Anayasa Değişikliği ve Bazı Noktalar”, *Yarın*, 16 Haziran 1971, sayı.426, s.3-4

hürriyetlerin tahdidine karşı çıkanların farkında olmadan suiistimali devam ettirmek isteyenlere hizmet ettikleri bir vakadır.”⁵⁵⁰

Anayasa tadil taslağı mecliste çok çetin tartışmalara yol açmıştı. On birinci madde ve kamulaştırma ile ilgili otuz sekizinci madde geniş tepkilere yol açmış ve bu iki madde üzerinde görüş birliğine varılamamıştı. İmtiyaz Sahibi ve Başyazarının Füzûzan Tekil, Yazı İşleri Müdürünün Mustafa Eşmen’in olduğu *Aktüalite Dergisi Geçit*, bu iki önemli maddede “sayın” parlamenterlerin üzerlerine düşen hassasiyeti göstermelerinin doğal olduğunu belirtiyordu. “Bunlardan bilhassa otuz sekizinci madde mülkiyet hakkını sınırlar bir hava taşımaktadır. Hükümet taslağı, kamulaştırmada taksit ve ödeme süresini otuzdan yirmi yıla indirmiştir ki, bu yirmi yıl, birkaç saat içinde dünyanın bir ucundan öteki ucuna gidilebildiği çağımızda asırlar kadar uzun bir zamandır.”⁵⁵¹

Geçit, toprak reformu kanun tasarısı meclislere geldiği zaman milletvekilleri ve senatörlerin gereken hassasiyeti göstererek mülkiyet hakkını kısıtlayan ve orta halli ve dar gelirli vatandaşları mağdur edecek bir uygulamanın getirilmesini önlemeleri gerektiğini vurguluyordu.⁵⁵²

Aktüalite Dergisi Geçit’in İmtiyaz Sahibi ve Başyazarı Füzûzan Tekil, 1961 Temmuzunda 27 Mayıs Anayasasının halkoyundan geçtiği ve Anayasanın önsözündeki ihtilalin millet tarafından tasvip edildiği iddiasında bulunan kesimin, kendi iddiaları “uydurukmuşçasına” 1961 Ekiminde yapılan seçimlerde Demokrat Partililerin tekrar iktidara geleceğinden korktuklarını ileri sürüyordu. “Şüphe yok ki; bu çekinmede, bu çelişkide gerçekçilik vardı, o korkuda hakikat saklı idi. Zira referandum hiçbir surette 27 Mayısın halkça tasvibi değildi; o, sivil rejimin gelmesi uğruna, tabii senatörlüğe kadar ‘tamam’ diyen bir taviz davranışı idi. Memleketi, Taksim’deki süngünün idare etmemesi isteniyordu, tam Atatürkçü bir inanış ile.”⁵⁵³

⁵⁵⁰ Yarın, “Anayasa Değişikliği ve Bazı Noktalar”, *Yarın*, 16 Haziran 1971, sayı.426, s.3-4

⁵⁵¹ Geçit, “Anayasa Tadili, Toprak Reformu”, *Geçit*, 31 Ağustos-1 Eylül 1971, sayı.276, s.3

⁵⁵² Geçit, “Anayasa Tadili, Toprak Reformu”, *Geçit*, 31 Ağustos-1 Eylül 1971, sayı.276, s.3

⁵⁵³ Füzûzan Tekil, “Güdümlü Demokrasi”, *Geçit*, 30-31 Ekim 1971, sayı.280, s.7

İktisatçıların Değerlendirmesi

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organı İktisat Dergisi'nin yazarı Orhan Buldaç, gerçekçi bir görüşle, Anayasanın genel yapısının ve ilerici “esprisinin” zarar görmesine müsaade etmeyecek bir anayasa değişikliğine taraftardı. “...Anayasaya gereken saygıyı sağlayacak, hak ve özgürlüklerin bir tahrip vasıtası yapılmasına engel olacak, kuruluşların milli, sosyal ve laik cumhuriyet esaslarına bağlı kalmalarını temin edecek, ülkemizde sosyal ve ekonomik kalkınma ile sosyal adalet ve sosyal güvenliğe dönük reformların yapılmasına yararlı olacak, idare ve hukuk düzeninde rasyonel ve düzenli çalışmaya olanak hazırlayacak değişiklik ve ilavelerin yapılmasında yarar görmekteyiz.” Bu değişiklikler yapılırken olaylara karşı duyulan tepkilerin ifadesinden çok Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısının ve ekonomik kalkınma ihtiyacının zorunlu kıldığı unsurlar dikkate alınmalıydı. “Yapılacak değişiklik ve ilaveler, Türk demokrasisinin yaşama koşullarını açık ve kesinlikle ortaya koymalı ve Türkiye’nin çoğul bir sosyo-ekonomik yapıya kısa zamanda ulaşmasını sağlayacak bir nitelik taşımalıdır.”⁵⁵⁴

2.3 Anayasa Değişikliğine Muhalefet

Aktüalite Dergilerinin Değerlendirmesi

Sahibi ve Mesul Müdürünün Müfit Duru’nun olduğu *Haftalık Siyaset ve İktisat Dergisi Yarın*’a göre Türkiye’nin bugün içine düştüğü durumun sorumlusu Anayasanın bir takım hükümleri değil, kanunları tatbik etmekle vazifeli Anayasa kurumlarının anlaşılmaz bir tutum içine girmeleriydi. “Meseleler hep kıyısından kenarından tutulduğu, meseleler üzerine ciddiyetle eğilinmediği için işler çığırından çıkmıştır.” Bazı cemiyet, talebe cemiyetleri ve kanuni kuruluşlar politikaya bulaşmışlarsa, bunu Anayasanın hürriyetçi oluşuyla ilişkilendirmek mümkün değildi. “Anarşik hareketlere katılanlar hakkında gereken cezalar verilememişse, ya tetkikler

⁵⁵⁴ Orhan Buldaç, “Anayasa Değişikliği”, *İktisat Dergisi*, sayı.85, Temmuz 1971, s.5-8

eksik yapılmıştır, ya da karar vermesi gerekenler korkak veya çekingen davranmışlardır.”⁵⁵⁵

Yarın’a göre Anayasada yapılması düşünülen değişiklikleri yapmadan da Türkiye’yi idare etmek, anarşiyi önlemek, devlet organlarını birbirlerinin hak ve vazifelerine saygılı, koordine bir şekilde çalıştırmak mümkündü. Başbakan Erim Fransız Televizyonuna verdiği beyanatında; ordunun politikanın dışına çıkmak istediğini ve bunun bir an önce gerçekleşmesi için de Anayasada değişikliklerin yapılması görüşünde olduğunu ifade ediyordu. *Yarın* dergisi Başbakanın beyanatındaki talihsizliğin Ordunun Anayasada değişiklik yapılmasını istediğinin söylenmesinden kaynaklandığını ileri sürüyordu. Dergi ordunun gerçekten böyle bir isteğinin olup olmadığını, varsa bunda ne kadar ısrarcı olduğunu soruyordu. “Bunları bilemiyoruz. Fakat kendi hazırladığı değişikliklerin ilanından önce ordunun bu değişiklikleri istediğini ima eder tarzda konuşmakla Başbakan Erim doğru davranmamıştır.”⁵⁵⁶

Müfit Duru’nun Sahibi ve Mesul Müdürü olduğu *Haftalık Siyaset ve İktisat Dergisi Yarın*, Anayasada değişiklik yapılmasına taraftar olmadığını daha önce belirttiklerini, Anayasada yapılması düşünülen değişiklik teşebbüsünün son ayların kargaşalıklarından Anayasanın sorumlu olduğu yönünde yanlış bir kanının kabulü anlamı taşıyacağını ileri sürüyordu. *Yarın*’a göre Anayasa ve yürürlükteki kanunların vazifelerine müdrük kişiler tarafından tam bir hak eşitliği ile uygulanması durumunda anarşinin yaşama şansı bulması mümkün değildi. “Ancak artık anlaşılmıştır ki, Anayasa ne derse desin onu tatbik eden insanlardır ve bu hükümleri kendi anlayışlarına göre tefsir ederek tatbik etmektedirler. Bu itibarla idarecilerin daha vuzuha vurmasını istedikleri noktalarda bir kısım değişiklikleri normal karşılamak şarttır.”⁵⁵⁷

Yarın, Anayasada yapılacak değişikliklerle Türkiye’de demokratik rejimin yerini faşist bir idareye bırakacağını belirtiyor, değişikliklerle Anayasa nizamının

⁵⁵⁵ Yarın, “Suçlu Anayasa mı ki?”, *Yarın*, 9 Haziran 1971, sayı.425, s.3

⁵⁵⁶ Yarın, “Suçlu Anayasa mı ki?”, *Yarın*, 9 Haziran 1971, sayı.425, s.3

⁵⁵⁷ Yarın, “Anayasa Değişikliği Gerçekleşirken”, *Yarın*, 18 Ağustos 1971, sayı.435, s.3

daha süratli bir şekilde ve herkesin anlayacağı, kendine göre yorumlayacağı bir şekilde kavuşturulması sağlanmaya çalışılıyordu.⁵⁵⁸

Sosyalist Değerlendirme

27 Mayıs 1960'tan sonra yetkili bilim adamlarından oluşan bir komisyon tarafından taslağı hazırlanan, Kurucu Meclisçe de tartışılarak kabul edilen ve halk oylamasında "Evet" oyu alan 1961 Anayasası, bugün değişikliği savunan bazı profesörler tarafından, bu Anayasa dünyanın en mükemmel anayasalarından biri olarak nitelendirilmişti. "28 Nisan gazilerinin, 27 Mayıs devrimcilerinin, 1961 Anayasasını hazırlayan komisyon ve Kurucu Meclis üyelerinin, ağır töhmet ve baskı altında bulundurulduğu bir sırada ve de Atatürkçülük sloganıyla ortaya getirilen bu taslak herhalde Atatürkçülerden çok 27 Mayıs'ın intikamını almak için yanıp tutuşan Atatürk düşmanlarını sevindirecektir."⁵⁵⁹

Sosyalist Edebiyat Dergisi Gelecek'e göre içinde bulunulan olağanüstü koşullar altında, yürürlükteki Anayasayı değiştirme girişimi, buna kalkışanların ağır bedeller ödemesi sonucunu doğuracaktı. "Bu sorumluluğun mümkün olduğu kadar çok kişiye paylaştırılması çabaları da tarih önünde kimseyi sorumluluktan kurtaramaz."⁵⁶⁰

⁵⁵⁸ Yarın, "Anayasa Değişikliği Gerçekleşirken", *Yarın*, 18 Ağustos 1971, sayı.435, s.3

⁵⁵⁹ Gelecek, "Anayasa Değişikliğine Hayır", *Gelecek*, Temmuz 1971, sayı.3, s.3

⁵⁶⁰ Gelecek, "Anayasa Değişikliğine Hayır", *Gelecek*, Temmuz 1971, sayı.3, s.3

3. TABİİ SENATÖRLÜK

1961 Anayasası hazırlanırken oluşturulması tasarlanan Senato'nun uzmanlardan oluşacak ve parti politikalarının üzerinde kalacak bir kurum olarak Millet Meclisinde partizan çıkarlarla alınmış kararları geri çevirecek bir güvenlik supabı olacağı düşünülmüştü. Ancak bu niyet tatbik edilmemiş, senatonun belirlenmesi, büyük ölçüde, halkoyu ile sağlanmıştı.

1961 Anayasasının yetmişinci maddesinin birinci paragrafında Cumhuriyet Senatosunun, genel oyla seçilen yüz elli üye ile Cumhurbaşkanı seçilen on beş üyeden kurulu olduğu belirtilmektedir. Yetmişinci maddenin ikinci paragrafında 13 Aralık 1960 tarihli ve yüz elli yedi sayılı kanunun altında adları bulunan Milli Birlik Komitesi Başkanı ve üyeleri ile eski Cumhurbaşkanı yaş kaydı gözetilmeksizin, Cumhuriyet Senatosunun tabii üyeleri olduğu belirtilmektedir. Tabii üyeler, Cumhuriyet Senatosunun diğer üyelerinin tabi oldukları hükümlere tabidirler. Tabii üye olarak Cumhuriyet Senatosuna katıldıktan sonra bir siyasi partiye girenlerin tabii üyelik sıfatı, partiye girişlerinden sonraki ilk Cumhuriyet Senatosu üyeliği seçim tarihinde sona erer.

Kabaklı'ya göre Tabii Senatör sıfatı taşıyan fertlerin Senato'ya, ölünceye kadar ve seçimsiz olarak üye olması demek olan Tabii Senatörlük kavramı “hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz” hükmünü on ikinci maddesinde beyan eden 1961 Anayasası ile çelişmekteydi.⁵⁶¹

Tüm Tabii Senatörleri kınamak istemediğini belirten Kabaklı, bu tabii senatorlerin çoğunun iyi insanlar olduğunu ileri sürüyordu. Ancak milletin veya bir partinin denetim ve disiplinine bağlı bulunmamak seçilmemekten, atılmaktan korkmamak bazı Tabii Senatörleri başına buyruk, ne yaptığını bilmez, kanun dışına taşar bir hale koyduğunu ifade ediyordu. “Şu halde değişecek Anayasa'da Tabii Senatörlük durumuna mutlaka son vermek hem kaçınılmaz, hem de bugün o sıfatı taşıyan kimselere en büyük iyilik olacaktır. Ne yapmalı? Evvelce ettiğimiz gibi

⁵⁶¹ Ahmet Kabaklı, “Tabii Senatörlük”, *Tercüman*, 24 Haziran 1971, s.2

şimdilik hepsini Cumhurbaşkanı Kontenjanına almalı. Daha başka yollar bularak Anayasayı, bizzat Anayasa ile milletle vuruşturmaktan kurtarmalıyız.”⁵⁶²

27 Mayıs 1960 askeri darbesini gerçekleştiren otuz sekiz kişilik “İhtilal Komitesi”nin on dört üyesi, vatana ihanet ile itham edilerek 13 Kasım 1960’da elçiliklere müşavir olarak atanmıştı. Geriye kalan yirmi üç üyeden biri istifa etmiş, biri Devlet Reisi seçilmişti. Geriye kalan üyeler ise parlamentoda Milli Birlik Grubu adı altında ve 1961 Anayasası’nın yetmişinci maddesi gereğince “Tabii Senatör” sıfatıyla yer almıştı. “Bu grup kendi doğuşları, oluşları gereği Demokrat Parti ile onun halefi bildikleri Adalet Partisi’ne siyasi hasımdır. Her vesile ile bu husumet ortaya konmaktadır. Bu davranışı, bir Orta Doğu ülkesi için tabii saymak gerekmektedir. Aynı grup, Cumhuriyet Halk Partisi liderliğindeki siyasi iktidarlar zamanında, Adalet Partisine gösterdiği husumetin asgari haddini bile göstermemiş, ayrıca zaman zaman o iktidarları destekleyici rolde görünmüştür.”⁵⁶³

Anayasa değişiklikleri hususunda Adalet Partisi’nin görüşleri isteniyordu. Adalet Partililerin sıraladıkları ondan fazla yeni hüküm arasında, tabii senatörlük maddesinin kaldırılması önerisi de yer almış, bu müessesenin artık zararlı bir hale geldiği de öne sürülmüştü. “Tabiatıyla böyle bir iddia, esasen onlara siyasi düşman olan Milli Birlik Grubunu çileden çıkarmış ve bu grup, Adalet Partisini suçlayan bir bildiri yayınlayarak, ‘tarih şuurunda ve Türk milleti için kimin zararlı ve gerçek suçlu olduğu elbette değerlendirilecektir’ demişlerdi.”⁵⁶⁴

Eski Ağır Ceza Reisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis vekili Muhlis Tümay, 3 Aralık 1960 tarihli yüz elli yedi sayılı kanunun altında imzası bulunan Milli Birlik Komitesi Başkan ve azalarına ömür boyu Tabii Senatörlük hakkı veren 1961 Anayasasının yetmişinci maddesinin ikinci bendine değiniyordu. Tümay, bu bend olmasaydı da Anayasa ve inkılâpların bekçisiz, hamisiz, sahihsiz kalmayacağını vurguluyordu. “Anayasanın, bekçi ve sahibinin kim olduğu, bu kanunun başlangıç hükümlerinde, Anayasanın asıl teminatının, vatandaşların gönüllerinde ve

⁵⁶² Ahmet Kabaklı, “Tabii Senatörlük”, *Tercüman*, 24 Haziran 1971, s.2

⁵⁶³ Füzûzan Tekil, “Tabii Senatörlük ve Suçlar”, *Geçit*, 25 Haziran 1971, sayı.270, s.7

⁵⁶⁴ Füzûzan Tekil, “Tabii Senatörlük ve Suçlar”, *Geçit*, 25 Haziran 1971, sayı.270, s.7

iradelerinde yer aldığı ve hürriyete, adalete, fazilete aşık evlatlarının, uyanık bekçiliğine emanet edildiği, şeklinde ifade bulmaktadır.”⁵⁶⁵

1961 Anayasası’nın her vatandaşı hak ve vazifelerde eşit sayan on ikinci maddesinin ikinci fıkrası; hiçbir kimseye, aileye, zümreye imtiyaz sağlanamayacağını belirtmekteydi. Türk vatandaşlarının hangi şartlarla, ne kadar bir süre için senatör seçilebileceği kanunla belirlenmiş iken Tümay, Tabii Senatörlük müessesesinin anayasa maddesinin bu fıkrasıyla bağdaşamayacağını öne sürüyordu. “Anayasayı, bu müesseseden ve onun hamilerinden kurtarmak gerekmez mi acaba?”⁵⁶⁶

Anayasa hükümlerine göre istifa etmedikçe veya resmen bir siyasi partiye kaydolmadıkça tabii senatörlük müessesesi ömür boyunca devam edecekti. Bir takım suçları işledikleri iddia edilen tabii senatörlerin ömür boyunca mahkeme önüne çıkmaları mümkün olamayacaktı. Böylece bir kısım “kimse” Anayasaya aykırı olarak imtiyazlı vatandaş haline getirilmekteydi. Sayıları az bile olsa bu nitelikteki tabii senatörlerin varlığı, yasama dokunulmazlığı müessesesinin istismarı sonucunu doğuruyordu. “Bir trafik suçu bile işlese tabii senatörün bu suçun cezasını görmemesini makul ve normal karşılamaya imkân olmadığı ortadadır. Bu duruma bir çare bulunmasında mutlak zaruret vardır.”⁵⁶⁷

Abdi İpekçi senatonun uzmanlardan oluşan bir niteliğe sahip olarak tasarlanan görevi ifa etmesinin yolunun bu kurumun partilerin egemenliği altında kalmasının önlenmesinden geçtiğini ileri sürüyordu. “Nitekim bu noktadan hareket edenler senatoda parti temsilcilerinin azınlıkta kalmasını sağlayacak çözüm yolları önerdiler. Cumhurbaşkanlığına tanınan kontenjanla birlikte Milli Birlik Grubunun durumu üzerinde durulan özelliğe uygundu.” Cumhurbaşkanına tanınan kontenjan ve Milli Birlik Grubunun Tabii Senatörlük durumunun dışında kalan senatörlerin partiler yerine meslek grupları tarafından seçilmesi istenmiş ancak bu isteklerin senatoyu faşist düzenlerin korporatif kuruluşlarına benzeteceği ileri sürülmüştü.

⁵⁶⁵ Muhlis Tümay, “Tabii Senatörlük Üstüne”, *Geçit*, 2 Temmuz 1971, sayı.271, s.14-15

⁵⁶⁶ Muhlis Tümay, “Tabii Senatörlük Üstüne”, *Geçit*, 2 Temmuz 1971, sayı.271, s.14-15

⁵⁶⁷ Yarın, “Dokunulmazlıklar”, *Yarın*, 28 Temmuz 1971, sayı.432, s.3

Netice olarak Senato tahsil kaydı dışında Millet Meclisinden farklı bir özellik taşımayan bir kurum olarak siyasal hayata girmişti.⁵⁶⁸

“Bu nitelikte bir ikinci Meclisin başlangıçta gözetilmiş amaçları gerçekleştirmesi beklenemezdi. Nitekim on yıllık uygulama bu sonucu doğrulamıştır. Bugünkü haliyle senato, daha fazla parti temsilcisinin devlet bütçesinden maaş almasına ve yasama görevinin boş yere uzamasına yol açmaktadır. Dolayısıyla şimdi Anayasada reform gerekiyorsa buna her şeyden çok senatonun muhtaç bulunduğu düşünülebilir.”⁵⁶⁹

Adalet Partisi ve Demokratik Partinin Senato’nun kaldırılması gereğini vurgulamalarına, Tabii Senatörlük kurumuna öteden beri karşı olmalarına rağmen Abdi İpekçi tam tersi bir görüşü savunmaktaydı. Bahsi geçen iki partinin savunduğu gibi senatoyu tamamen ortadan kaldırmak vakit ve nakitten tasarruf sağlayabilirdi ancak, İpekçi’ye göre daha uygun olan bu kurumun başlangıçta gözetilmiş olan amacını gerçekleştirip, senatonun partizan etkiler dışında bir güvenlik supabı olarak işlemlerini sağlayacak biçimde yeniden düzenlenmesini sağlamak olacaktı.⁵⁷⁰

Aktüalite Dergisi Geçit’in İmtiyaz Sahibi ve Başyazarı Füzuran Tekil, tabii senatörler içinde sola en çok kaymış olanlardan birinin Ahmet Yıldız olduğunu belirtiyordu. Gazetelerin verdiği habere göre Yıldız, Adalet Partisine nefret dolu sözler söylemişti. Siyasi idamları büyük bir coşku ile tasdik eden Yıldız, Demokrat Parti düşmanı olarak tanınıyor ve bu yüzden Adalet Partililere kin ve nefret dolu sözlerle hitap etmesi tabii görülüyordu. Tekil, Yıldız’ın hür demokratik sistemin temeli olan seçim müessesesine karşı olduğunun anlaşılmış bulunduğunu ifade ediyordu. “Yalnız, temelli senatörlüğün savunulması anlarında, Bay Yıldız’ın referanduma halkoyu olarak itibar ettiği böylece kendisini sahiden seçilmiş sandığı ve saydırdığı hatırlardadır.”⁵⁷¹

Füzuran Tekil’in “sinirli senatör” olarak tanımladığı Ahmet Yıldız siyasi muarızlarına “12 Mart ya meşrudur, burada oturursunuz, ya da meşru değildir, o zaman da defolup gidersiniz” demiştir. Füzuran Tekil Yıldız’ın, bu “kafada”

⁵⁶⁸ Abdi İpekçi, “Senato’da Reform”, *Milliyet*, 5 Temmuz 1971, s.1, 9

⁵⁶⁹ Abdi İpekçi, “Senato’da Reform”, *Milliyet*, 5 Temmuz 1971, s.1, 9

⁵⁷⁰ Abdi İpekçi, “Senato’da Reform”, *Milliyet*, 5 Temmuz 1971, s.1, 9

⁵⁷¹ Füzuran Tekil, “Yıldız’ız Hiddeti”, *Geçit*, 1 Ağustos 1971, sayı.274, s.7

olanların ne ilki ne de sonuncusu olduğunu ileri sürüyordu. Sosyalist dünya içinde seçilmiş kişilere defolmalarını emreden sayısız milli irade muarızı vardı. “Tabii senatör, hiç olmazsa şu günlerde, heyecan ve asabiyetini aklının gerisinde tutabilmeli, bu isnadı teyit etmeye yarayabilecek söz ve davranışlarından kaçınmalıydı.”⁵⁷²

Tabii Senatörlük kurumunun 1961 Anayasasında yer aldığı şekliyle, senatörlükleri ömür boyu devam edecek olan tabii senatörlerin, suç işleseler bile mahkeme önüne çıkamayacak olmaları vasfıyla bir imtiyazlı yurttaş grubu yaratıldığını ve bu yolla 1961 Anayasasında yer alan yurttaşların eşitliği ilkesinin çiğnendiğini, 1961 Anayasasının kendisinin bir anayasa suçu işlediğini düşünüyoruz.

⁵⁷² Füzüzan Tekil, “Yıldız’ız Hiddeti”, *Geçit*, 1 Ağustos 1971, sayı.274, s.7

4. TOPRAK REFOEMU

Başbakan Nihat Erim'in 2 Nisan 1971 tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisinde okuduğu Hükümet Programının "Toprak ve Tarım Reformu" başlıklı bölümünün birinci maddesinde Toprak Reformu çalışmalarını planlamak ve uygulamaya koymak amacıyla başbakanlığa bağlı bir Toprak Reformu Örgütü kurulacağı belirtiliyordu. "Başka ülkelerdeki başarılı reform denemelerinden yararlanılacaktı." İkinci maddede; reform konusunda kısa sürede alınacak ilk tedbirin; Türkiye'de her hangi bir ailenin bölgelere ve toprağın cinsine göre tespit edilecek bir büyüklükten fazla toprağa sahip olmasını engelleyecek "Toprak Reformu Ön Tedbirler Kanunu"nun Yüce Meclise sunulması olacağı ifade ediliyordu. Bu konudaki tespitlerin ve uygulamanın yapılmasında devlet kuruluşunun bütün olanaklarından yararlanılacaktı. Üçüncü maddede; tarımsal üretim düzeninin modernleştirilmesi ve verimliliğin artırılması konusunda tarımla ilgili olarak devlet örgütünün görevlerinin koordine edilmesi yönünde tedbirlerin alınmasının, tarım kredi ve fiyat politikasındaki çelişmelerin ortadan kaldırılmasının, hükümetin ilk görevlerinden olacağı belirtilmektedir. Dördüncü maddede; toprak reformunun uygulanmasında önemli araçlardan birinin de reform uygulamasına paralel olarak uygulanacak bir tarım vergisi sisteminin uygulamaya konması olduğunun altı çiziliyordu. Beşinci madde kadastro çalışmalarıyla ilgiliydi. Kadastro çalışmaları hızlandırılacak ve toprak reformu çalışmalarıyla koordine edilecekti. "Çeşitli bakanlıklar içindeki harita yapma ve kadastro çalışmaları arasında işbirliği sağlanacaktır."⁵⁷³

Başbakan Yardımcısı Koçaş daha hükümetin güvenoyu almadığı bir sırada, 21 Mart 1971'de, Ziraat Mühendisleri Odası toplantısında, "ya toprak reformu ya da gideriz" diyordu. Diğer Başbakan Yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu, çeşitli çevrelerin toprak reformu konusundaki tutumlarının, bu çevrelerden hangilerinin

⁵⁷³ Hükümet Programı, s.7

gerçek Atatürkçü olduklarının anlaşılması hususunda temel ölçüt olacağını ileri sürüyordu.⁵⁷⁴

Karaosmanoğlu, Tarım Bakanı Profesör Orhan Dikmen'in hükümet programındaki en önemli reform kanunlarından biri olan Toprak Reformu ile ilgilenmediğini ifade ediyordu. Başbakan Erim gerekli hazırlıkların yapılmasını Karaosmanoğlu'ndan istemişti. "Reform planlaması ve uygulanması uzun zaman alabilecekti. Gerekli yasal tedbirler alınmadığı takdirde büyük toprak sahiplerinin topraklarını bölerek reformun dışında kalmak veya etkisini azaltmak yoluna gitmelerini önlemek mümkün olmayacaktı." Büyük toprak sahiplerinin toprak reformu hükümlerinden kaçabilmelerini önlemek amacıyla bir ön tedbirler kanununun hazırlanması gerekiyordu. Karaosmanoğlu bu kanunu hazırlayabilecek hukukçuları bulabilmek için Refet Erim'in yardımını istemişti. Erim İstanbul Üniversitesindeki arkadaşlarıyla İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden üç kişinin ismini veriyordu. Karaosmanoğlu İstanbul'dan davet etmeye karar verdikleri hukukçuların isimlerini; Aydın Aybay, Ümit Doğanay ve Kevork Acemoğlu olarak belirtiyordu. "Ankara'dan da Haldun Derin'in başkanlığında Ziya Gökalp Mülayim, Refet Erim, Doğan Kayran ve konuyla ilgili daha birkaç kişi ile Toprak Reformu kanunu tasarısını hazırlayacak bir komisyon kuracaktık." Karaosmanoğlu komisyon kurma kararını kabinenin diğer üyelerine bildirdiği günün ertesi günü Sadi Koçaş'ın kendisine gelerek MİT'in komisyona davet edilecek isimleri uygun bulduğunu ilettiğini aktarıyordu. "Bu haber beni çok şaşırtmıştı. Çünkü böyle bir hazırlık komisyonunun üyeleri için MİT'ten 'clearance' (temiz raporu) alınması hiç aklıma gelmeyecek bir şeydi."⁵⁷⁵

14 Mayıs 1971'de çalışmaya başlayan geçici komisyonda "Toprak Reformu Temel İlkeleri ve Stratejisi" adı altında Toprak Reformu ayrıntıları saptandı ve 10 Haziran 1971 tarihinde Başbakanlığa sunuldu. Sırasıyla Yüksek Planlama Kurulunda ve Bakanlar Kurulunda görüşülerek kesin biçim alan metin 5 Ağustos 1971 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edildi ve 14 Ağustos 1971 tarihli *Resmi Gazete*'de yayınlandı.⁵⁷⁶

⁵⁷⁴ Dr.Cevdet Aykan, *Demokratik Süreç ve Anılar*, s.260-261

⁵⁷⁵ Karaosmanoğlu, s.274-275

⁵⁷⁶ *Erim Hükümetlerinin 1 Yılı*, s.47

“Hazırlanacak Toprak Reformu Kanun Tasarısının tamamlanmasına kadar geçecek süre içinde reformun yürütülmesi için aşılması zorunlu görünen bir takım güçlükleri giderecek uygun ortam yaratmak ve reform çalışmalarının başlatılmasını sağlayacak çekirdek örgütü kurmak üzere hükümler getirmesi düşünülen bir ‘Toprak Reformu Ön Tedbirler Kanunu Tasarısı’nın kaleme alınması görevi yetkili bilim adamlarından kurulu bir küçük heyete verildi.”⁵⁷⁷ Toprak ve Tarım Reformu Ön Tedbirler Kanunu Tasarısı hazırlanmış ve bu tasarı 26 Temmuz 1972 tarihinde kanunlaşmıştır.⁵⁷⁸

Bin dört yüz seksen sekiz sayılı kanunla 22 Eylül 1971 tarihinde Anayasada yapılan değişiklik içerisinde yer alan otuz sekizinci madde toprak ve tarım reformuyla yakından ilgiliydi. Maddenin yeni haline göre kamulaştırma bedellerinin vergi değeri üzerinden düzenlenmesini ve en çok on taksitte yapılabilen kamulaştırma bedeli ödemelerinin yirmi yılda yapılabilmesi mümkün olabilecekti. “Toprak ve tarım reformu ile ilgili ilk harcamalarda kullanılmak üzere Devlet Planlama Teşkilatının 1972 yılı bütçesine üç yüz elli milyon liralık ödenek konulmuş ve bu ödenek Bütçe Karma Komisyonunca kabul edilmiştir.”⁵⁷⁹

Toprak Reformu Ön Tedbirler Kanun Tasarısının meclis komisyonlarındaki müzakerelerinde tasarıya en şiddetli şekilde karşı çıkanlar Adalet Partililer olmuştu. İnönü’ye yakın Cumhuriyet Halk Partililer tasarının kabulü için “canla başla” çalışmışlar, Ecevit’e yakın grup iktidara geldiklerinde reformu kendileri yapmak istedikleri için münakaşalardan ve tartışmalardan uzak durmuşlardı.⁵⁸⁰

Toprak reformu tasarısını Başbakan Yardımcısı Karaosmanoğlu, kendi seçtiği uzmanlarla birlikte, Ağustos ayı sonunda hazırlamıştı. Hazırlanan bu tasarıya karşı olanlara göre tasarı “makabilline şamil” (önceyi kapsayan) işlemleri yok saymakla hukuka aykırıydı. “Temel prensibinin zorunlu kooperatif üyeliği değil, aile işletmesi olması şartlarımıza uygundu. Kamulaştırma gerçek değer üzerinden yapılmalı ve ödeme şekli adil olmalıydı...Bu eleştirilerin de Atatürkçü olmak veya olmamakla bir ilişkisi yoktu.”⁵⁸¹

⁵⁷⁷ *Erim Hükümetlerinin 1 Yılı*, s.47

⁵⁷⁸ *12 Mart Sonrası Hükümet Faaliyetleri (12 Mart 1971-12 Mart 1972)*, s.51

⁵⁷⁹ *Erim Hükümetlerinin 1 Yılı*, s.48

⁵⁸⁰ Karaosmanoğlu, s.278

⁵⁸¹ Dr.Cevdet Aykan, *Demokratik Süreç ve Anılar*, s.261

Toprak reformu tasarısını ekibiyle birlikte hazırlayan Başbakan Yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu'na, Milli Savunma Bakanı Ferit Melen'in ilk sataşması, "toprağı saksıda görenler reform yapacaklarmış" şeklinde olmuştu.⁵⁸²

Gevgilli, toprak reformunun 12 Mart sonrası dönemin belki de en "dinamik" sorunlarından biri olduğunu öne sürüyordu. Beyin kadrosu geniş kamulaştırmalarla Türkiye'de büyük özel toprak mülkiyetine son vermeyi amaçlıyordu. Kamulaştırmalarla geniş topraklarda hem küçük mülkiyete dayalı kooperatif işletmeler kurulacak hem de toplu üretimde bulunan devlet çiftliklerinin sayısı artacaktı. "Adalet Partisi'nin bile tabanını derinden çatlatmış olan toprağa ilişkin değişiklik istekleri ilk gününden itibaren hükümetin radikal kanadı ile özellikle büyük toprak mülkiyetini çatıştırmakta gecikmez. Üstelik toprak reformu halk yığınlarından da olumlu bir destekle karşılaşmaz."⁵⁸³

Sahibinin Remzi Özdemir, Yazı İşleri Müdürünün ise Sefer Özdemir'in olduğu *Aylık Fikir, İlim ve Kültür Dergisi Büyük Türkiye*'nin yazarı Doç.Dr.Mehmet Eröz, nüfusunun büyük bir kısmını köylerde yaşayan ve tarımla geçinen az gelişmiş ülkelerde toprağın başlı başına bir mesele teşkil ettiğini öne sürmektedir. Türkiye de kendisine benzer ülkelerin çektiği tarımdan sanayiye geçme ıstırapı çekmekte ve kalkınma gayretleri göstermekteydi. "Türkiye'nin de en mühim meselelerinden birini toprak reformu teşkil etmektedir."⁵⁸⁴

Eröz toprak reformu hakkındaki görüşleri üç sınıf içinde inceliyordu.

1. Liberal felsefenin ve onun iktisadi sistemi olan kapitalizmin görüşü
2. Marksist görüş
3. Orta yol veya milli görüş

Eröz birinci görüşün büyük zirai kapitalist işletmelerin, tekniğin modern imkânlarından faydalananarak, çok verimli çalıştığı, küçük köylü işletmelerinden çok daha verimli olduğu, milli ekonomilere büyük hizmette bulunduğu kanaatinde

⁵⁸² Selahattin Babüroğlu, *Anılarımdan Kesitler*, s.227

⁵⁸³ Ali Gevgilli, "Reform Programları ve Türk Kapitalizmi", *Türkiye'de 1971 Rejimi*, s.296, *Milliyet* 22 Mayıs 1971

⁵⁸⁴ Doç.Dr.Mehmet Eröz, "Toprak Reformu Meselesine Sosyolojik Bir Bakış", *Büyük Türkiye*, Şubat-Mart 1971, sayı.11-12

olduğunu belirtiyordu. Büyük işletmeleri “baltalayacak” bir toprak reformu milli hâsılayı düşürecek ve mülkiyet hakkı gibi en mukaddes bir müesseseyi yıkacaktı. O yüzden toprak reformu değil zirai reform yapmak gerekiyordu. “Milyonlarca insan değil, milyonlarca ton mahsul mühimdir. Sefil köylü kitleleri değil, entansif ziraat göz önüne alınmalıdır.”⁵⁸⁵

On dokuzuncu yüz yılın bu bencil, cemiyeti ferde esir eden bu zihniyetin karşısında Marksizm cereyanı dikilmişti. Marks’a göre sanayide olduğu gibi ziraat sahasında da büyük işletme tipi hâkim olacak, kapitalist ziraat rekabet dolayısıyla küçük burjuva yaratılışlı köylü sınıfını ortadan kaldıracaktı. “Sanayide olduğu gibi ziraattaki bu temerküz hadisesi, komünist ihtilali (proleter-sosyalist ihtilal) için son basamaktı.”⁵⁸⁶

Eröz, Türk milletini Ziya Gökalp’in tanımladığı gibi tesanütçü (dayanışmacı) olarak nitelendiriyor, ferdi mülkiyetin umurun menfaatine hizmet ettiği sürece meşru olduğunu öne sürüyordu. Ege ve Akdeniz bölgesinde Yörükler dağlarda üç davar peşinde perişan gezerken ya da Doğu Anadolu’da göçebelik eden “köçerler” sefil bir hayat yaşarken bir şahsın elinde binlerce dönüm toprak bulunması, insan haklarıyla bağdaştırılamazdı. Sanayileşme olmadan toprak dağıtılmasının bir anlam taşımayacağını ileri süren Eröz, süratle ve panik içinde yapılacak bir toprak reformunun Marksizm’den farklı olmayacağını ifade ediyordu. “Köylünün bir plan devresi içinde, yani beş yılda toprak reformuna hazırlanması lazımdır.” Hukuki, iktisadi, mali esaslar tespit edilmeli, kurslarla köylüye ziraat tekniği, hayvancılık ve el zanaatları öğretilirken, diğer taraftan sosyal gelişme için gerekli koşullar oluşturulmalıydı. Kanuni yaptırımlarla köylünün toprağını satması önlenmeli, ekonomik tedbirler (kooperatifçilik, kredi, tohum, gübre, makine ve satış olanakları) alınmalı ve köylünün aşırı tüketimden uzak duracağı bir dünya görüşü verilmeliydi. “Memleket hayrına olan, iyi hesaplanmış, ilmi esaslara dayandırılmış, insani, vicdani bir toprak reformuna evet demek lazımdır.”⁵⁸⁷

⁵⁸⁵ Doç.Dr.Mehmet Eröz, “Toprak Reformu Meselesine Sosyolojik Bir Bakış”, *Büyük Türkiye*, Şubat-Mart 1971, sayı.11-12

⁵⁸⁶ Doç.Dr.Mehmet Eröz, “Toprak Reformu Meselesine Sosyolojik Bir Bakış”, *Büyük Türkiye*, Şubat-Mart 1971, sayı.11-12

⁵⁸⁷ Doç.Dr.Mehmet Eröz, “Toprak Reformu Meselesine Sosyolojik Bir Bakış”, *Büyük Türkiye*, Şubat-Mart 1971, sayı.11-12

Abdi İpekçi toprak reformuna karşı ileri sürülen itirazların bir bölümünün geçersiz, reformun yaratacağı tehlikelere dikkat çeken itirazların öngördüğü tehlikelerin tedbirlerinin ise alındığını ifade ediyordu. “Bu bakımdan reformu önleyecek, geciktirecek hiçbir neden yoktur.” Abdi İpekçi reformun gerçekleştirilmesiyle hem sosyal, hem ekonomik bir adaletsizlik giderilecek hem de tarımsal verimliliğin artışıyla tarımsal gelirleri daha etkili vergileme olanakları ortaya çıkacaktı.⁵⁸⁸

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organı İktisat Dergisi, Türkiye’nin iktisadi kalkınmasının rasyonel bir şekilde başarılabilmesinin yolunun, bünyenin derinlemesine incelenmesinden geçtiğini ileri sürüyordu. “Bugün bir yandan sanayileşme ve kalkınma çabaları sarf edilirken hâlâ Türkiye’mizin iktisat tarihinin, iktisadi coğrafyasının, kültürel ve bölgesel özelliklerinin üzerinde durulmuyor.” Dergi, yeni hükümet programında yapılması ön görülen reformların yapılmasının zaruriliğine inandıklarını ifade ediyordu. Ancak bir toprak reformunun yapılabilmesi için her şeyden önce Türkiye’deki toprak dağılışının, arazi veriminin hektar oranında mühim olan; o bölgedeki insanların çalışma düzen ve bu programa reaksiyonunun derecesinin bilinmesinin gerekliliği vurgulanıyordu.⁵⁸⁹

Sahip ve Kurucusunun Vasfi Hakman, Yazı İşleri Müdürünün ise Haydar Soykan’ın olduğu *Aylık Tarımsal Fikir ve Kültür Dergisi Çiftlik Dergisi*’nin yazarı Kemal Çeçen başarılı bir toprak reformunun gerçekleştirilebilmesi için gereken unsurları sıralıyordu; kalifiye eleman, entansif ziraatın gerekleri olan toprak ıslahı, toprak tesviyesi, gübreleme vs., ürünlerin işlenerek iç ve dış pazarda daha çok gelir getirecek hale sokacak merkezler. Çeçen’in tarımsal reformun gerçekleştirilebilmesi için ilk sıraya koyduğu şart; yeter sayıda, yeter kalitede elemana sahip olunmasıydı. “Halen Tarım Bakanlığında on bin civarındaki elemanla reformların kısa süre içinde gerçekleştirilmesi mümkün değildir... mevcut teknik elemanları reforma hazırlamak,

⁵⁸⁸ Abdi İpekçi, “Toprak Reformu Hazırlanırken”, *Milliyet*, 15 Mayıs 1971, s.1, 9

⁵⁸⁹ “Derginin Sesi”, *İktisat Dergisi*, sayı.83, Mayıs 1971, s.2

bundan sonra yetişecekleri de reforma elverişli standarda uygun formasyondan geçirmek başlıca dert ve problem olarak ortadadır.”⁵⁹⁰

İki aydan beri işbaşında olan “tarafsız” Erim hükümetinin gün geçtikçe daha çok sevgi ve daha çok güvene layık olduklarının anlaşıldığını belirten, *Aylık Tarımsal Fikir ve Kültür Dergisi Çiftlik Dergisi*’nin Sahip ve Kurucusu Vasfi Hakman, geçen bu iki aylık sürede kamu kuruluşlarında ve özel kesimde bir dayanışma, milli birlikte bir kenetlenme, geleceğe güvenle bakma olanağının yerleştiğini öne sürüyordu. “Politikanın çok daha ilerisinde olan memleketçi bir tutumla ele alınmakta olan konular artık partilerin kısır ve yatırımcı virajlarından kurtulmakta ve bir kanala oturmaktadır. Bütün iyi dileklerimiz Erim hükümetinin başarıya ulaşması ve çözüm yolu bekleyen milli sorunların halli temennisi yönündedir.” Hakman tarım ve köy işleri ile ilgili bir kısım görüşlerini dile getiriyordu. Hakman, endüstriyel gelişme hızına paralel olarak köyden kente göçü teşvik etmek, hızlandırmak gerektiğini ileri sürüyordu. “Zira bu köy nüfusuyla ve bu nüfus artış hızıyla hiçbir zaman mevcut topraklardan bu çiftçi kitlesi yeterli bir geçim sağlayamaz, mutlu olamaz.” Vasfi Hakman mevcut veraset kanununun arazileri parçalamayacak şekilde değiştirilmesi gerektiğini ileri sürüyordu. Ölen çiftçilerin arazileri çocukları arasında tarla tarla bölünmekte, süratle küçülmekteydi. Bu durum tarım işletmesinde verimliliği azaltmakta, problemler yaratmaktaydı. “Veraset yoluyla arazilerin parçalanmasını önlemeye paralel olarak mevcut parçalanmış küçük arazilerin birleştirilmesi özellikle ele alınmalıdır.”⁵⁹¹

Toprak reformunun radikal bir anlayışla hazırlanması durumunda bazı çevrelerin çıkarlarının ciddi olarak bozulacağını ifade eden İpekçi, bu çevrelerin böyle bir sonucu önleyebilmek için hükümette bir anlaşmazlığın ortaya çıkmasını istediklerini, beklediklerini ileri sürüyordu. “Dolayısıyla anlaşmazlık gerçekte olmasa bile bunu yaratmakta, var göstermekte fayda umarlar. En azından uyuşmazlığı kışkırtmak ihtiyacını duyarlar.” Karaosmanoğlu önceki gün

⁵⁹⁰ Kemal Çeçen, “Kolay Bir Şey Midir?/Toprak ve Tarım Reformu”, *Çiftlik Dergisi*, sayı.133, Mayıs 1971, s.9

⁵⁹¹ Yusuf Hakman, “Beklediklerimiz”, *Çiftlik Dergisi*, sayı.134, Haziran 1971, s.5

koordinasyon toplantısında yaptığı konuşmada; Toprak Reformundaki asıl güçlüğü, kendi dar çıkarlarını korumak için direnen çevrelerin dirençlerini göğüslemek olduğunu ifade ediyordu. “Öyle anlaşıyor ki Toprak Reformu ile ilgili çalışmalar bir milyar olacak. Hem herkesin alacağı vaziyetlerle kimin ne tür reformcu olduğu belirecek, hem de Erim kabinesinin geleceği.”⁵⁹²

Abdi İpekçi, ekonomisi daha çok tarımsal üretime bağlı olan sanayileşmemiş ülkelerde dengeli bir biçimde dağılmamış toprak mülkiyetinin sonuçlarına değiniyordu. Bu tarz dengesiz bir dağılım siyasi ve iktisadi istikrarsızlıklara sebep olmaktaydı. “Zira bu ülkelerde büyük topraklara sahip bulunan bir azınlık, iktisadi egemenlikle birlikte siyasi egemenliği de ellerinde tutarlar. Zenginliklerini gittikçe arttırabildikleri, iktisadi güçleri sayesinde etkileri ve denetimleri altında tutabildikleri siyasi mekanizmanın kendi lehlerine istemesini, düzenin değiştirilmeden sürdürülmesini sağlayabilirler.”⁵⁹³

Abdi İpekçi’ye göre Türkiye toprak reformuna muhtaç ülkelerin başında geliyordu. Ancak ülke çok partili rejime geçildiği tarihten beri siyasal sistem, ekonomiye egemen olan toprak sahiplerinin etkisi ve denetimi altında işlemeye devam etmişti. “Bu yüzden hazırlanan reform tasarıları daima askıya alınmış, rafa kaldırılmıştır.” İpekçi’ye göre 27 Mayıs “Devrimi”ni yapanlar bu etkilerin dışında oldukları için toprak reformunun gerçekleştirilmesinin Anayasada öngörülmesini istemişlerdi. Ancak geçen on yıl içerisinde bu isteğin yerine getirilmesi sağlanamadı. 12 Mart muhtırasında daha kesin bir ifade ile değinilmiş, yeni hükümet de toprak reformunu programının temel noktalarından biri olarak belirlemişti.”⁵⁹⁴

Toprak reformunun sihirli bir değnek olmadığını ifade eden İpekçi, bu kanunun çıkarılması, uygulanmasıyla Türkiye’nin bütün sosyal adaletsizliklerine, kalkınma sorunlarına çözüm getirileceğinin düşünülmemesi gerektiğinin altını çiziyordu. “Kimse hayal kurmamalıdır. Ama Türkiye artık geciktirilmesi mümkün olmayan bu reformu başarılı bir biçimde gerçekleştirebilmek için, şimdiye kadar

⁵⁹² Abdi İpekçi, “Toprak Reformu ve Kabinenin Durumu”, *Milliyet*, 6 Temmuz 1971, s.1

⁵⁹³ Abdi İpekçi, “Toprak Reformu”, *Milliyet* 25 Temmuz 1971, s.1, 9

⁵⁹⁴ Abdi İpekçi, “Toprak Reformu”, *Milliyet* 25 Temmuz 1971, s.1, 9

uygulananlardan yararlanmak avantajına sahiptir. Bu avantaj iyi kullanılırsa sonuçların olumlu olmaması için hiçbir neden yoktur.”⁵⁹⁵

“Toprak Reformu ve Türk Tarımı” başlıklı ve her ay çıkan, *Türk Köylüsünün ve Çiftçisinin Gazetesi Köy Tarım ve Orman Dergisi*’nin Sahip ve Yazı İşleri Müdürü Yelkut İlkan imzalı başyazıda, Anayasa’nın öngördüğü Toprak Reformuna dikkat çekiliyordu. Atatürk’ün hep özlediği, topraksız Türk köylüsüne toprak dağıtımının ve bu toprak üzerinde Türk köylüsünün modern usul ve makinelerle özgürce üretim yaparak Türk tarımını istenilen seviyeye çıkarma hedefi, büyük toprak sahiplerinden toprak ve arazinin Devlet tarafından satın alınarak topraksız köylüye dağıtılması suretiyle gerçekleştirilme yoluna girilmiştir. Sonrasında modern usuller, yapılacak yeni bir tarım hamlesi için dışarıdan getirilecektir. “Önümüzdeki aylarda yapılacak Toprak Reformunun Türk çiftçi ve köylüsüne, Türkiye’nin tarım alanında bir kalkınma çabasına ve hamlesine doğru hızla gireceği görülmektedir. Bu kalkınma çabası Türk tarımının bir müddetten beri hızla geliştiğini ve daha da ileri gideceğini bize müjdelemektedir.”⁵⁹⁶

Köyden Haberler köşesinde yer alan “Topraksız Köylüye Toprak” başlıklı ve Köylü Çocuğu imzalı mektupta, devletin dağıtacağı toprak sayesinde topraksız köylünün, para kazanmak için gurbete gitmeyeceği, kendi köyünde kendi toprağında, sevdiklerinin hasreti olmadan, gönül rahatlığı ile işleyeceği belirtiliyordu. “Hele büyük toprak sahibi ağaların uşağı olmaktan kurtulmak ne güzel bir şey.” Toprak reformuyla, Büyük Atatürk’ün; “Türk Köylüsü milletin efendisidir” sözünün artık lafta kalmayacağı, köylünün kendi toprağının efendisi olacağı ileri sürülüyordu. “Artık bundan sonra her şeyimizi toprak anamızdan bekleyeceğiz. O da bize, sütünü helal edip bol bol verecek.”⁵⁹⁷

⁵⁹⁵ Abdi İpekçi, “Toprak Reformu”, *Milliyet* 25 Temmuz 1971, s.1, 9

⁵⁹⁶ Yelkut İlkan, “Toprak Reformu ve Türk Tarımı”, *Köy Tarım ve Orman Dergisi*, sayı.18, Temmuz 1971, s.1

⁵⁹⁷ Köylü Çocuğu, “Topraksız Köylüye Toprak”, *Köy Tarım ve Orman Dergisi*, sayı.18, Temmuz 1971, s.21

Sahip ve Kurucusunun Vasfı Hakman, Yazı İşleri Müdürünün ise Haydar Soykan'ın olduğu *Aylık Tarımsal Fikir ve Kültür Dergisi Çiftlik Dergisi*'nin yazarı Kemal Çeçen, tarımın yalnızca teori ile yürütülemeyecek bir alan olduğunu, bu alanın bilim yanında büyük çapta tatbikattan ibaret olduğunu ifade ediyordu. Türk çiftçisinin kültür seviyesi yetersizdir. Ampirik bilgiler içinde bocalayıp durmaktadır. Yenilikleri ona ulaştıracak teknik elemanın bilgili, her telden çalan değil, pratik sahibi, ikna gücü kuvvetli ve tavsiyelerini bizzat kendisinin uygulayacağı düzeyde olması başlıca şarttır. Çeçen'e göre fakültelerden, teknik okullardan çıkanlar okul düzeyindeki bilgileriyle bakanlıkta görev alıyorlar, günlük-haftalık-aylık kurslarla branşlaşmaya çalışıyorlardı. Kemal Çeçen böylesi bir branşlaşmayı mümkün görmüyordu. Bu elemanlar hayvancılık, sebzecilik, meyvecilik dallarında hizmet görmeye başladıklarında işlevsiz kalacaklar, okulda öğrendikleri yarım yamalak bilgilerin de bir kısmını kaybedeceklerdi. "İstasyon, enstitü, okullar arı kovanı gibi çalışarak işe yarar adam yetiştirmelidirler. Böylece çiftçinin bağı, bahçesi, tarlası tecrübe tahtası olmaktan kurtarılmalıdır. Kesin söyleyelim: Reform yetişkin elemanlarla başlar ve onlarla sürer gider, yoksa yerinde sayar."⁵⁹⁸

Sahip ve Kurucusunun Vasfı Hakman, Yazı İşleri Müdürünün ise Haydar Soykan'ın olduğu *Aylık Tarımsal Fikir ve Kültür Dergisi Çiftlik Dergisi*'nin yazarı Kemal Çeçen bu yazısında Tarım Bakanlığındaki merkezîyetçi yapıdan yakınıyor, taşra teşkilatının büyük sevk ve idareyi gerektirmeyen işler için Bakanlığı meşgul etmemesi gerektiğini ileri sürüyordu. "Teklifimiz şudur: Türkiye idari, iklim ve diğer koşullar yönünden bir bütün teşkil edecek bölgelere ayrılmalıdır. Bu bölgelerin munasip görülecek il merkezlerinde birer (Başmüdürlük) ihdas edilmelidir. Bölge Başmüdürlükleri Tarım Bakanlığına bağlı bilcümle teşkilat ve müesseselerin sevk ve idare mesuliyetini üzerlerine almalıdırlar." Çeçen'e göre Başmüdürlükler "Branş Uzmanları"yla teşkilat ve müesseseleri hem sıkı bir kontrol altında tutacak hem de Bakanlıkça gösterilen hedeflere ulaşmak için yardımcı olacaklardı. "Ayrıca

⁵⁹⁸ Kemal Çeçen, "Sayın Bakanımız Bu Yazıyı Bir Kere Okusunlar", *Çiftlik Dergisi*, sayı.135, Temmuz1971, s.12

müesseseler arasında iller arasında da koordinasyonu sağlar. Bizi ancak böyle bir sistem çalıştırır ve başarıya ulaştırır.”⁵⁹⁹

Vasfi Hakman, çok şey bekledikleri Nihat Erim hükümetine sürekli uyarılarda bulunduklarını belirtiyordu. Bugüne kadar göreve gelmiş hükümetler çoğunlukla çalışmalarını politik çıkarlar açısından ele almışlar, bu yüzden de yapılan işler politik çevrelerin politik yatırımlarına yönelmiştir. Hakman’a göre işbaşında olan hükümet, politikacıların değil milletin istediği şekilde oluşmuş ve memleketin özlediği kanunları çıkartmayı amaç edinmişti. Hakman Nihat Erim kabinesinin işbaşına geldiği ve düzeltmeyi amaçladığı ülkeyi şöyle tanımlıyordu; “Türkiye’imizin birçok alanlarda bir mehter yürüyüşüyle iki adım ileri bir adım geri gitmekte olduğunu fark etmeyen bilmem kaldı mı? Hazineye girmeyen vergiler girenlerin yarısına yakın, yurt dışına kaçırılan dövizler getirilenlere eşit miktarda. Türkiye’de çalışmayan insanların miktarı çalışanların tam iki misli...”⁶⁰⁰

Her ay çıkan *Aylık Siyasi, İktisadi, İçtimai, Edebi Dergi Modern Türkiye*’nin yazarı Altay İşcen, dünya nüfusunun yılda yüzde ikilik bir hızla artmasına karşılık tarım üretiminin çok ağır bir tempoyla arttığını ifade ediyordu. Türkiye’de hayat seviyesini yükseltmek isteniyorsa tarım sektöründe birçok hususun yerine getirilmesi gerekiyordu. Bu hususları sıralayan İşcen; tarım reformu, toprağın ıslahı, daha makul şartlarda kredi, daha fazla gelir getirecek pazarlama imkânlarının hazırlanması, ıslah edilmiş tohumluk, modern tarım metotlarının “hakikat” haline getirilmesi ve depolama imkânlarının hazırlanması gibi maddeleri aktarıyordu. “Bütün bunlardan sonra tarımın bir endüstri haline getirilerek bu sahada çalışmakta olan insanların, yaşamakta oldukları hayatı terk ederek şehirlere akma arzusunu kırmak, ona çevresinin hakikaten daha faydalı olduğunu öğretmek gerekmektedir. Bu da yeni tarım metotlarının çiftçinin istifadesine arz edilmesi ve tarım sektörünün kuvvetlenmesi ile mümkün olabilir.”⁶⁰¹

⁵⁹⁹ Kemal Çeçen, “Tarım Bakanlığı Reorganizasyonu Ne Zaman Yapılacak?”, *Çiftlik Dergisi*, sayı.136, Ağustos 1971, s.9

⁶⁰⁰ Vasfi Hakman, “Çölleşen Türkiye”, *Çiftlik Dergisi*, sayı.136, Ağustos 1971, s.5

⁶⁰¹ Altay İşcen, “Aç veya Tok Yaşamak”, *Modern Türkiye*, sayı.31, Ağustos 1971, s.15

İşcen, otuz beş seneye kadar dünyada doyurulması gerekecek insan sayısının altı milyara yükseleceğinin unutulmaması gerektiğini, bu gereğin yerine getirilmesinin sadece modern teknik, bilgi ve malzemelerin tarım sahasına sokulması ile yerine getirilebileceğini öne sürüyordu.⁶⁰²

Toprak reformunun; geri kalmış, sanayileşememiş ülkelerin gelir dağılımındaki dengesizlikleri gidermek için bir araç olarak görüldüğünü ifade eden Abdi İpekçi'ye göre bu yöntem, yalnızca sosyalist ülkeler tarafından değil, Formoza'daki Çan Kay Şek ya da İran Şahı gibi sağcı sayılan yönetimler tarafından da tatbik edilmiş bir usuldü. "Türkiye bu alanda çok geç kalmıştır. Denebilir ki Atatürk döneminin en önemli eksikliği bu soruna ciddi olarak el atılmış olmamasındadır. Toprak reformu o zaman yapılsaydı şimdi karşılaşılan gelir dengesizlikleri, sosyal adaletsizlikler büyük ölçüde çözümlenmiş bulunurdu." Çok partili dönemde de bu konuda bir ilerleme kaydedilememiş, 1961 Anayasası böyle bir reform öngörmüş ancak sonuç değişmemişti. 12 Mart muhtırası ile bir fırsat yakalanmış, on yıldır uyutulan bu işin artık çözümlenmesi istenmişti.⁶⁰³

1967 yılındaki ölümüne kadar Yusuf Ziya Ortaç, 1967'den kapandığı tarih olan 1977 yılına kadar, Yusuf Ziya Ortaç'ın oğlu Engin Ortaç tarafından yayınlanan *Haftalık Mizahi Dergi Akbaba*'da yer alan yazıda, Türk aydınlarının bir bölümünün 1965 yılından bu yana Demirel'e yönelttiği teşhis ve eleştirilerde bazı haksızlıklar yaptığı vurgulanıyordu. Bu tür saldırılar karşısında Demirel, soğukkanlılığını korumayı başaramamıştı. Demirel kendi saflarında yuvalanan faşist eğilimli tutucuları temizlerken, kimse onu alkışlamamıştı. 12 Mart muhtırasını izleyen süreçte Demirel, diğer parti ve gruplarla "gereksiz" çatışmalara girmekten dikkatle kaçınmış ve içbarış ve huzuru her şeyin üstünde tutmuştu. Ta ki Ekim ayına kadar.⁶⁰⁴

Ekim ayı içinde, toprak mülkiyetinin düzenlenmesiyle ilgili ilk teklifler Meclise geldiğinde Demirel birden hırçınlaşmış, alınganlıklara, tartışmalara, suçlamalara yönelmişti. Sesini yükseltiyor, sorular soruyordu. "Neyiz biz? Rejimin

⁶⁰² Altay İşcen, "Aç veya Tok Yaşamak", *Modern Türkiye*, sayı.31, Ağustos 1971, s.15

⁶⁰³ Abdi İpekçi, "Toprak Reformu Tartışmaları Başlarken Yanılma ve Yanıltma", *Milliyet*, 4 Ekim 1971, s.1, 9

⁶⁰⁴ Akbaba, "Demirel'e Açık Mektup", *Akbaba*, 3 Kasım 1971, sayı.46, s.3

adı nedir? Bunun adını Anayasa koymuştur. Ya Anayasa vardır, ya da yoktur... Bizim oylarımız olmasaydı, bu hükümetin güven almasına imkan var mıydı? Anayasa değişikliği konusunda da hükümete iyi niyetle yardımcı olmuşuzdur. Buna rağmen görülüyor ki bu hükümet kuruluşundaki aksaklıklar sebebiyle başarılı olamamıştır... Siyasi ortamı genel seçimlere götürecek bir hükümet kurulmadıkça, memleketin içinde bulunduğu siyasi buhrandan kurtulmasına imkan göremiyoruz.”⁶⁰⁵

Akbaba Demirel’in bugüne kadar hükümeti desteklemesinin nedeninin Erim kabinesinin, Demirel’in işine gelen şeyleri gerçekleştirmesi olduğunu ileri sürüyordu. Güvenliği tehlikeye sokacak çalkantıları yatıştırmak, iş hayatının istediği istikrarı sağlamak, en sivri muhalifleri etkisiz hale getirmek, Anayasayı özgürlük kısıtlayıcı yönde değiştirmek, hep Demirel’in yapmayı istediği ancak gerçekleştirmeye gücünün yetmeyeceğini bildiği işlerdendi. “Şimdi ilk defa sizin yönünüzün tersi doğrultuda projelere geldi sıra. Toprak Reformu bunların birincisi. Ve siz bağırıp çağırmaya başlayarak kavga çıkarıyorsunuz.”⁶⁰⁶

Daha önce Tarım Bakanlığı da yapmış bir politikacı olan Bahri Dağdaş komisyonda, hazırlanan Toprak Reformu tasarısının, daha önce Türkiye İşçi Partisi tarafından hazırlanan teklife benzediğini ileri sürüyordu. Bir başka parlamenter Profesör Aydın Yalçın, Toprak Reformu tasarısını hazırlayan Atilla Karaosmanoğlu’nun geçmişi ve kişiliği üzerinde durmak gerektiğini ifade ediyordu. Eski Başbakan, Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ise kapatılan fikir kulüplerinin ve derneklerin bazı üyelerinin gözaltında, bazılarının ise hükümette olduğunu belirtiyor ve soruyordu: “Bu nasıl iştir?”⁶⁰⁷

Refik Erduran topraksızlıktan kırılan köylünün derdine çare olabilmek için, uzmanlar tarafından hazırlanmış olan tasarının, o dertlere deva olup olamayacağı konusuyla kimsenin ilgilenmediğini ifade ediyordu. “Üstelik tartışılan konu tasarının kendi de değil. Sırf ileride reformun akıllıca yapılmasını sağlamak için gerekli

⁶⁰⁵ Akbaba, “Demirel’e Açık Mektup”, *Akbaba*, 3 Kasım 1971, sayı.46, s.3

⁶⁰⁶ Akbaba, “Demirel’e Açık Mektup”, *Akbaba*, 3 Kasım 1971, sayı.46, s.3

⁶⁰⁷ Refik Erduran, “Simsarların Röntgeni!”, *Akbaba*, 10 Kasım 1971, sayı.47, s.5

bilgileri toplama niyetiyle hazırlanmış bir ön tedbirler projesi. Yani apandisit ameliyatının kendisi değil de, röntgeni gibi bir şey.”⁶⁰⁸

Toprak Reformuna girilirken arazi mülkiyetinin gerçek durumunu tespit edebilmek için muvazaalı işlemleri geçersiz hale getirmenin gerekliliğini vurgulayan İpekçi alınması önerilen tedbirleri uygulanamaz oldukları gerekçesiyle reddedip yerine muvazaalara dokunmayan ve sonuç olarak reform yoluyla dağıtılacak toprak bırakmayan çözüm yollarını öne sürmenin de kabul edilemeyeceğini vurguluyordu. “Taraflar, arazi mülkiyetini muvazaaları önleyecek ve Toprak reformunu havada bırakmayacak bir biçimde tespit etmek hedefine içtenlikle birleşebilirlerse, sorunun çözülmesi sanıldığı kadar zor olmayacaktır.”⁶⁰⁹

Sahip ve Kurucusunun Vasfi Hakman’ın olduğu *Aylık Tarımsal Fikir ve Kültür Dergisi Çiftlik Dergisi*’nin yazarı Kemal Çeçen, toprak reformu ile uğraşan komisyonun başkanı Haldun Derin’in açıklamalarına değiniyordu. Derin açıklamasında kendilerinin sulanan topraklarda yüz elli dekar, sulanmayanlarda ise altı yüz altı yüz dekarlık miktarı ve bundan fazlasını veya azını öğrenmek istemelerinin sebebinin, bu limite göre, Türkiye’de halen sulanan ve sulanmayan toprakların miktarını, dağılışını tespit etme amacına dayandığını belirtiyordu. “Bütün zeytin müstahsillerinin düşüncesi, ben yeni tesisleri yeni usulle kuracağım veya eski zeytinlikleri yeni usule uyduracağım ama yukarda bahsi geçen limitlerin üzerindeki kısmı devlet benim elimden satın alacak, nasıl olsa elimden çıkacak, olmamalıdır. Aksine ben boş ve halen az değerli tarlamı modern zeytinlik haline koyunca veya eski zeytinliğimi yeni usule uydurunca, zeytinliğimin değeri beş-on misli artacak, Ben düzenli işletmemi kurarsam devlet buna dokunmayacaktır; diye düşünülecektir. Doğrusu da budur.” Çeçen devletin, belli bir büyüklükte olan, düzenli ve bol verimli işletmeleri parçalayarak küçük parçalara ayırarak verimi düşürmeyi istemeyeceğini öne sürüyordu. Ürün ne kadar çoğalırsa gelir o kadar artar, ödenen vergi miktarı da o derece yükselirdi. “Toprak reformu, daha çok, büyük toprakların yeterince

⁶⁰⁸ Refik Erduran, “Simsarların Röntgeni!”, *Akbaba*, 10 Kasım 1971, sayı.47, s.5

⁶⁰⁹ Abdi İpekçi, “Toprak Reformunda Çıkan Tartışma”, *Milliyet*, 18 Kasım 1971, s.1, 9

kıymetlendirilmesi ve ortağa, yarıya kiraya verilmesi yanında topraksızların toprak sahibi kılınması hedefini güder.”⁶¹⁰

Sahip ve Yazı İşleri Müdürünün Yelkut İlkan'ın olduğu *Türk Köylüsünün ve Çiftçisinin Gazetesi Köy Tarım ve Orman Dergisi* 'nde yer alan, “1971 Yılı Geride Bırakırken” başlıklı, Yelkut İlkan imzalı başyazıda 1971 yılının bir muhasebesi yapılıyordu. 1971 bol mahsullü, bereketli bir yıl olmuştu. Yıllardan beri ilk kez bu kadar çok buğday mahsulü alınıyordu. Diğer bazı ürünler sayesinde üreticinin eline bol para geçmişti. Ancak üreticinin hayvansal ürünlerde gayret göstermemesi, tüketicinin bunları anormal derecede pahalı tüketmesine yol açmış, memlekette bir hayat pahalılığı ortaya çıkmıştı. “Üretici paranın hangi besin maddesinden daha çok para getirdiğini anlamakta, ona göre yetiştiricilikte çalışmaya bakmaktadır.” İlkan durumun böyle olmaması, üreticinin ürün çeşitlendirmesine gitmesi için Ziraat Bankası'nın uzun vadeli krediler verdiğini belirtmektedir.⁶¹¹

Yelkut İlkan'ın belki de doğal olarak karşıladığı ve altını çizdiği köylü ziraatı ile şehirlerin beslenmesi problemi, yazının yazıldığı tarihten elli senelik bir zaman geçmesine rağmen hala gündemde olan bir konudur. Tarımın bir köylü faaliyeti olarak görülmesi, köylülüğün hala tam olarak tasfiye edilememiş olması, “Pazar” için üretmeyen köylünün “haklı” keyfi tutumuna mahkûm olma sonucunu doğurmaktadır.

Aylık Köycü, Zirai-Meslek Aktüalite Dergisi Bizim Pınar'ın yazarı Ziraat Yüksek Mühendisi Abdi Özkök toprak reformunun genellikle hedefinin, işleyenler arasında dengeli bir dağılımın, dolayısıyla düzenli ve köklü bir tarımsal yerleşimin sağlanması olduğunu ileri sürüyordu. “Böyle bir toprak dağılımı iledir ki, tarımda verimliliğin arttırılması gibi ekonomik, toplumsal adalet ilkelerine uygun bir varlık ve gelir dağılımı gibi sosyal, kişiler arasında toprak anlaşmazlıklarından doğan kavgaların önlenmesi için hukuki, yerleşik ve uzlaşık bir köy toplumu yaratılması

⁶¹⁰ Kemal Çeçen, “Toprak Kanunu Ön Tedbirler Tasarısı Sizleri Endişelendirmesin”, *Çiftlik Dergisi*, sayı.140, Aralık 1971, s.14

⁶¹¹ Yelkut İlkan, “1971 Yılı Geride Bırakırken”, *Köy Tarım ve Orman Dergisi*, sayı.23, Aralık 1971, s.1

gibi politik, toprakların ıslahı, korunması, bakımı ve süresiz işletilmesi gibi teknik faydalı sonuçlar elde edilebilmektedir.⁶¹²

Tarımsal üretimin asıl faktörünün toprak olduğunu ifade eden Özkök, verimli bir tarım yapabilmek için elde yeteri kadar toprağın bulunmasının gerekli olduğunu belirtiyordu. “Yeter toprağa sahip olmayan tarım işletmelerinin memleket ekonomisine veya genel kalkınmaya olumlu katkılarının olacağı hiçbir zaman düşünülemez.” Toprağın dağılımı hem verimi azaltıcı, hem de adalet dengesini ve sosyal düzeni bozucu olmuştur. “Bugün bir top basma veya kumaş gibi arşınlanıp bölünerek satılabildiği gibi, miras yoluyla da işe yaramaz parçalar halinde paylaşıldığı ve buna hiç kimsenin ses çıkarmadığı bir gerçektir.”⁶¹³

Devlet Planlama Teşkilatı’nın “Köy ve Köylü” adlı incelemesine değinen Özkök bu incelemede; tapu kayıtlarının yetersizliğinin Türkiye’deki tarımsal arazide mülk büyüklüklerine ve dağılımına ait gerçek bilgilerin elde edilmesini engellediğine değiniliyordu. Bundan dolayı tarımsal topraklarla ilgili istatistiki bilgiler hep ekonomik bir kavram olan işletme sayısına göre ve anketler ya da sayımlar aracılığıyla ortaya konabiliyordu. “...ayrıca sayım ve anketlere verilen cevapların bir nevi servet beyanı niteliği taşımasından dolayı gerçeği ifade etmeyişi nedeniyle mülk büyüklükleri ve dağılımı hakkında sahipsiz sonuçların alınmadığı belirtilmektedir.”⁶¹⁴

4.1 Toprak Reformuna Muhalefet

Aylık Sosyalist Dergi Aydınlik, feodal mütegalibenin iktisadi ve siyasi bir güç olarak toplum üzerindeki baskısını ortadan kaldırmayacak, devletin büyük toprak sahiplerinden yüksek fiyatla satın aldığı toprakları halka dağıtmaktan ibaret kalacak “sahte” bir toprak reformunun amacına ulaşamayacağını ve feodal mütegalibeye büyük iktisadi güç kazandıracağını ileri sürüyordu. “Bu cinsten sahte reformlara Amerikan emperyalizminin karşı çıkmadığı, tersine yer yer bunları desteklediği

⁶¹² Abdi Özkök, “Türkiye’de Toprak Dağılımı/Tarihsel Gelişme ve Bugünkü Durum”, *Bizim Pınar/Aylık Köycü, Zirai-Meslek Aktüalite Dergisi*, Aralık 1971, sayı.50

⁶¹³ Abdi Özkök, “Türkiye’de Toprak Dağılımı/Tarihsel Gelişme ve Bugünkü Durum”, *Bizim Pınar/Aylık Köycü, Zirai-Meslek Aktüalite Dergisi*, Aralık 1971, sayı.50

⁶¹⁴ Abdi Özkök, “Türkiye’de Toprak Dağılımı/Tarihsel Gelişme ve Bugünkü Durum”, *Bizim Pınar/Aylık Köycü, Zirai-Meslek Aktüalite Dergisi*, Aralık 1971, sayı.50

bilinmektedir. Ama aynı Amerikan emperyalizmi dünyanın her yerinde kendi yerli müttefiklerinin kuvvetini baltalayacak gerçek reformlara kesinlikle karşı çıkmaktadır.”⁶¹⁵

Tarık Buğra, toprak reformu konusunda “bilimsel posta” bürünmüş bir yutturmacılık tehlikesi ile karşı karşıya olduklarını ileri sürüyordu. Kimsenin hayır demediği, aksini savunmadığı bir takım gerçekleri ve rakamları kullanan bazı kişiler, basit bir mantık hokkabazlığı ile istedikleri sonuca varıyorlardı. “Üzerinde durmaya değmezdi, zira bu balon çoktan patlatıldı bilirdik; ama bir de baktık ki, Bay Karaosmanoğlu da bu balonu Devlet adına şişirmeye ve bütün parti tüzükleriyle birlikte ilme ve pratiğe de aykırı bir tutumu gerçekleştirmeye çalışıyor...”⁶¹⁶

Karaosmanoğlu’nun “mülkiyet hakkına kamu yararına müdahale edilebilir” ve “Türkiye bugün için tarımdan mümkün olanı elde edememektedir” şeklindeki saptamalarını doğru bulan Buğra, bu doğrulara yardımcı olarak öne sürülen; a) boş duran toprakların ister devlet, ister şahıs mülkiyetinde olsunlar kamulaştırılmaları ve b) gereken randıman elde edilmeyen şahıs toprakları için de aynı yola gidilmesi gibi zorunluluklar eklense bile Karaosmanoğlu’nun anladığı manada bir toprak reformu haklılık kazanmamaktaydı.⁶¹⁷

Tarık Buğra Türkiye’nin tarımdan mümkün olan verimi alamamasının nedeninin toprak rejimi ile en ufak bir ilgisi olmadığını öne sürüyor, bu meselenin doğrudan doğruya tarım, kültür ve tekniğiyle ilgili olduğunu iddia ediyordu. “Asıl önemlisi de, modern tarım, kültür ve tekniği Türkiye’deki toprak rejimini reddetmektedir. Ama Bay Karaosmanoğlu ile o paraleldekilerin tam aksine; yani dev işletmeleri zarurileştirdiği için... İşletilmeyen, hatta iyi işletilmeyen bütün topraklar dağıtılsın... Büyük işletmeler her yönden sıkı bir kontrole alınsın ve bilhassa kooperatifçilikle tarım bilgi ve imkânlarının kuvvetlenmesi için elden gelen yapılsın...”⁶¹⁸

⁶¹⁵ “Bir Daha Hazırlıksız Yakalanmayalım”, *Aydınlık*, Mart-Nisan 1971 sayı.29-30

⁶¹⁶ Tarık Buğra, “Toprak Reformu Üzerine Demagojiler”, *Tercüman*, 8 Temmuz 1971, s.3

⁶¹⁷ Tarık Buğra, “Toprak Reformu Üzerine Demagojiler”, *Tercüman*, 8 Temmuz 1971, s.3

⁶¹⁸ Tarık Buğra, “Toprak Reformu Üzerine Demagojiler”, *Tercüman*, 8 Temmuz 1971, s.3

Sahibinin Remzi Özdemir, Yazı İşleri Müdürünün ise Sefer Özdemir'in olduğu *Aylık Fikir, İlim ve Kültür Dergisi Büyük Türkiye*'nin yazarı Doç.Dr.Mehmet Eröz bir diğer makalesinde, sol çevrelerin arzusunun toprak reformunun, küçük köylü mülkiyetine son verici bir tasarruf olması olduğunu ifade ediyordu. Meseleye sadece ideolojik açıdan ve üretim bakımından baktıkları için, bütün köylü sınıfını ortadan kaldırıcı ve köylük ve kırsal bölgelerde yaratılan büyük çiftliklerde küçük çiftçileri birer mekanik vasıta haline getirici icraattan hiç endişe duymuyorlardı.⁶¹⁹

1 Ağustos 1971 tarihli *Milliyet* gazetesinde Türk Toprak Reformu hakkında yapılan bir açık oturumda Prof.Dr.Gülten Kazgan, toprak reformundan bahsettiği esnada aklına hiçbir zaman küçük toprak mülkiyet düzenine dayanan büyük bir köylü kitlesinin toprak üzerinde muhafaza amacını güden bir reform denemesinin gelmediğini söylemektedir. “Yoksa küçük mülkiyet düzeni içinde ‘her aileye kendisini geçindirecek kadar toprak verelim’ dediğimiz zaman, durgun ekonominin temellerini hazırlamış oluruz ve bu durgun ekonomi de Ortak Pazar’a geçiş dönemine girmiş olmamız dolayısıyla her zamandan çok daha büyük tehlikelerle karşı karşıyadır.”⁶²⁰

Eröz, Prof.Dr. Gülten Kazgan’ın aksine toprak reformunun amacının küçük köylü mülkiyetini kuvvetlendirmek, sosyal adaleti sağlamak, milletin en kuvvetli teminatı olan köylü sınıfını sağlam temellere oturtmak, üretim ve milli gelirin düşmemesi için bütün tedbirleri almak olacağını ileri sürüyordu. Bunu için çok acele bir toprak reformuna gidilmemesinin gereğini vurguluyordu. “Hızlı toprak reformu tehlike yaratır.” Hızlı toprak reformunun Doğu ülkelerinde ihtilal yerine geçeceğini Lenin söylüyordu. “Mali tedbirler alınmalı. Sanayileşmeyi, yatırımları baltalayacak, bütçeye ağır yük teşkil etmeyecek şekilde, her yıl bütçe içi ve dışı kaynaklardan bir fon sağlanmalı. Bu fonun istimlâk bedellerini karşılama yoluna girdiği zaman toprak reformuna başvurulmalıdır.”⁶²¹

⁶¹⁹ Doç.Dr.Mehmet Eröz, “Toprak Reformu ve Kooperatifçilik”, *Büyük Türkiye*, Temmuz-Ağustos 1971, sayı.15-16

⁶²⁰ Doç.Dr.Mehmet Eröz, “Toprak Reformu ve Kooperatifçilik”, *Büyük Türkiye*, Temmuz-Ağustos 1971, sayı.15-16

⁶²¹ Doç.Dr.Mehmet Eröz, “Toprak Reformu ve Kooperatifçilik”, *Büyük Türkiye*, Temmuz-Ağustos 1971, sayı.15-16

Atatürk'ün hayatı boyunca komünizmin karşısında durduğunu, Türk'ün en büyük düşmanının komünizm olduğunu söylediğini ifade eden, *Milliyetçi, Muhafazakâr Sınai, Zirai, Ticari Kültürel Mecmua Milli Ekonomi ve Ziraat*'in yazarı Erol Mutlu bugün, Başbakanın Ekonomik İşlerden Sorumlu Yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu'nun toprak reformu tasarısını Atatürkçülüğe bağlamaya kalktığını belirtiyordu. Mutlu'ya göre bu tasarıda Atatürk'ün duymak istemediği kolektif mülkiyet bulunmasa idi belki Karaosmanoğlu mazur görülebilirdi. Zira “Büyük Atatürk” bir tek mülkiyet tanırdı, o da ferdi mülkiyetti. “Siz de Sayın Karaosmanoğlu kolektif mülkiyeti Atatürk'le savunmaya kalkmayınız. Türkiye’de kolektif mülkiyeti kabul ettiremezsiniz.”⁶²²

Toprak Reformu Ön Tedbirler Kanunu konusunda en önemli saptamayı Adalet Partisi eski Tarım Bakanı, yeni Demokratik Parti Konya milletvekili Bahri Dağdaş yapıyordu. Dağdaş'ın ortaya çıkardığı nokta; Erim hükümetinin 14 Ağustos 1971 tarihinde *Resmi Gazete*'de yayınlamış olduğu “Toprak Reformunun Temel İlkeleri ve Stratejileri isimli kararname ve Tedbirler Tasarısı ile 12 Mayıs 1966 tarihli Türkiye İşçi Partisi teklifi arasındaki “korkunç” benzerlikti.⁶²³

Ergin Göze konunun uzmanı olarak vasıflandırdığı Bahri Dağdaş'a sorduğu “siz hükümet teklifinden üç madde çıkarmakta serbest olsanız hangilerini çıkarırsınız sorusuna Dağdaş'ın tereddütsüz verdiği cevap “hepsini”ydi. Ergun Göze Dağdaş'ın toprak reformuna karşı olmadığını kendisinin de bir toprak reformu tasarısı bulunduğunu ifade ediyordu. Konuyu en iyi bilenlerden biri olan Dağdaş komisyonda, Kaaraosmanoğlu'nu “hakkıyla” terletmiş, teksir ettirdiği Türkiye İşçi Partisi tasarısını tüm komisyon üyelerine dağıtarak iddiasını tevsik etmişti.⁶²⁴

Toprak Reformunun ruhunu tanımlamaya çalışan Ergun Göze, bu reformun herkesin bildiği veya zannettiği gibi ekonomik sebeplerle, fakir ve topraksız çiftçiyi toprak sahibi yapmak için yapılmakta olduğunu öne sürüyordu. “Ekonomik şartlardan geçen, bir sosyal refah ve adalet gelişimi işte bir toprak reformunu sevimli

⁶²² Erol Mutlu, “Tarımda Kolektif Mülkiyet Atatürkçülükle Bağdaşmaz”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Ağustos 1971, sayı.77, s.5

⁶²³ Ergin Göze, “Hükümet Tasarısı mı, TİP tasarısı mı?”, *Tercüman* 16 Ekim 1971, s.5

⁶²⁴ Ergin Göze, “Hükümet Tasarısı mı, TİP tasarısı mı?”, *Tercüman* 16 Ekim 1971, s.5

kılan ve bütün efkar-ı umumiyyeyi ‘reformlar yapılmalıdır’ hükmüne vardırın gerekçe.”⁶²⁵

Ergun Göze’nin sorduğu “Hükümet Kararnamesi ve Toprak Reformu Ön Tedbirler Tasarısı’nda bu ‘ekonomik’ gaye var mıdır” sorusuna cevabı Bahri Dağdaş vermektedir. “Yoktur”. Bu cevabı vermenin kolay ancak ispat etmenin zor olduğunu ifade eden Göze, Türkiye’de Toprak Reformunun başarılı olabilmesi için bazı vasıfları barındırması gerektiğini ileri sürüyordu. Bunlar; modern tarım usulleri tatbik edilmeli, ehliyetli bir çiftçi tarafından işletilmeli, işletme muhasebesi tutulmalı, en az altı yıllık bir gelişme planına sahip bulunulmalı, çiftçiye yılda en az iki bin üç yüz iş saati mesai imkânı sağlamış bulunulmalı, çiftçiye tohum ve yem masrafları çıkarıldıktan sonra yılda on bin-on iki bin beş yüz dolar gayrisafi kar sağlanmalıdır.⁶²⁶

Bu şartlar gerçekleştirilmeden yapılacak bir toprak reformu, ekonomik bakımdan bir yıkım olacaktı. “Evet o halde ekonomik gayelerle değil de, toprak reformu hangi gayelerle yapılıyor. Onu da açıklayalım: siyasal ve sosyal gayelerle. Hükümet tasarısına modellik ettiğini dünkü yazımızda açıkladığımız Türkiye İşçi Partisi Toprak Reformu Tasarısında bu siyasal ve sosyal gayeler, tam bilimsel sosyalizme göre açıklanmıştır.”⁶²⁷

Türkiye’de bir toprak reformuna gerçekten ihtiyaç olup olmadığının üzerinde durulmadan toprak reformu tasarısının hazırlandığını belirten *Haftalık Siyaset ve İktisat Dergisi Yarın*, bu tasarımı hazırlayanlardan hiçbirinin bu konuda ciddiyle konuşma imkânına sahip kimseler olmadığını öne sürüyordu. “Bunlardan sadece birinin yıllardır toprak reformu üzerinde çalıştığı bilinmektedir. Bu kimse de bu konudaki çalışmalarını meseleye belli bir açıdan bakarak devam ettirmiştir ve görüşleri bir siyasi partinin görüşlerini teşkil etmektedir.” Geriye kalan kişiler ise konuya vakıf kimseler değildir. Zaman zaman görüşlerine başvuru alan bilim adamları

⁶²⁵ Ergun Göze, “Toprak Reformunun Ruhu”, *Tercüman*, 17 Ekim 1971

⁶²⁶ Ergun Göze, “Toprak Reformunun Ruhu”, *Tercüman*, 17 Ekim 1971

⁶²⁷ Ergun Göze, “Toprak Reformunun Ruhu”, *Tercüman*, 17 Ekim 1971

da üniversitelerin Medeni Hukuk kürsülerinden değil, daha başka alanlardan gelmekteydiler.⁶²⁸

Yarın dergisine göre tasarının baştan savmalığı ortada iken bu tasarıya karşı çıkanları “reform düşmanı, gerici” veya “çıkar çevrelerinin adamı” olarak göstermeye çalışmanın kimlerin hangi maksada hizmet ettiğini ortaya koymaktadır. “...Elbette bütün bunları bir kenara bırakıp reformların faziletinden herkesi reform düşmanı olarak göstermeğe kalkışmak kolay yoldur. Zira çok kimse için her hangi bir reforma karşı olduğunu ifade etmek bile Türkiye’de altından kolay kalkılır bir iş değildir.”⁶²⁹

Mecliste çoğunluğa sahip olan Adalet Partisinin Genel Başkanı sabık Başbakan Süleyman Demirel, partisinin ve onun dayandığı seçmen kitlesinin çıkarına uygun olan “Erim politikaları” desteklemiş, partisinin ve seçmenlerinin çıkarına aykırı olan “Toprak Reformu” gibi politikalarda desteğini çekerek, Başbakan Nihat Erim’i siyaseten “sahipsiz” bırakmıştır.

⁶²⁸ Yarın, “Bir Reform Tasarısı”, *Yarın*, 20 Ekim 1971, sayı.444, s.3-4

⁶²⁹ Yarın, “Bir Reform Tasarısı”, *Yarın*, 20 Ekim 1971, sayı.444, s.3-4

5. AFYON/HAŞHAŞ

Amerikan Adalet Bakanının 21 Temmuz 1970 günü Kongrede yaptığı konuşmada, Amerikan gençliğini zehirleyen uyuşturucunun yüzde sekseninin Türkiye’den geldiğini söylemiş, Türkiye’nin, önlem almadığı takdirde, cezalandırılması gerektiğini öne sürmüştü. Siyasi geleceğini uyuşturucuyla savaşa bağlayan Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Nixon, bir temsilcisini Ankara’ya göndererek Başbakan Süleyman Demirel’den afyon ekimini yasaklamasını istemişti. Bu talep üzerine Başbakan Demirel; Kendilerinin afyon ekimini yasaklayamayacaklarını, ekimi yasaklamaları durumunda, Amerikan gençliğini zehirleyenin Türkiye olduğunu kabul etmiş olacaklarını ifade ediyor, Türkiye’de yetişen yüz yirmi ton afyonun Amerikan gençlerine bir hafta yetmeyeceğini, gençleri zehirleyenin başkaları olduğunu belirtmişti. “Ama ben ne yaparım, bunu kontrol altına alırım. Ekim sahalarını daraltırım. Ama afyonun kalesi olan, ismini afyondan alan bir şehrin bulunduğu bir Türkiye’de afyonu yasaklayamam.”⁶³⁰

Demirel’in A.B.D politikasından bağımsız hareket etme isteği, Washington’un hiç hoşuna gitmedi. İskenderun Demir Çelik Fabrikasının inşasının Sovyetler Birliğine verilmesi ve haşhaş ekim yasağına muhalefet, Demirel’i Beyaz Saray’da istenmeyen kişi haline getirdi. Haşhaş ekimi Birinci Nihat Erim kabinesi döneminde çıkarılan bin dört yüz yetmiş sayılı kanun ile yasaklandı.

Abdi İpekçi’nin ifadesiyle Türk hükümeti insani açıdan değerlendirdiği haşhaş ekimi yasağı kararını almasına rağmen bu kararı alırken zorlanmıştı. Böyle bir karar ülkenin önemli bir ihraç getirisinden yoksun kalması sonucunu doğuracak ve geleneksel olarak haşhaş üretimi ile geçinen köylülerin mağdur olmasına yol açacaktı. “Politik ve psikolojik yönden ise böyle bir kararı alacak hükümetin, Türkiye’nin tarım politikasının Amerika tarafından dikte edilmesine boyun eğmiş bir hükümet olarak karşılanacağı kuşkusudur.” Ankara’dan alınan haberlere göre

⁶³⁰ Mehmet Ali Birand-Can Dünder-Bülent Çaplı, *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, s.189-190

Amerikan hükümeti Türk ekonomisinin ve üreticilerin haşhaş ekim yasağından ötürü karşılaşacağı zararları tazmin etmeyi üstlenmişti.⁶³¹

Haşhaş ekim kararını farklı açılardan değerlendiren İpekçi bu yasağın Türkiye’yi, çağın en tehlikeli zehri haline gelen haşhaşın deposu olarak göstermeye yönelik propagandanın önünü kesmeye yarayacağını, Türkiye’nin kendisinden beklenen insani bir görevi yerine getirmiş olacağını ileri sürüyordu. Ancak İpekçi Türkiye’nin koyacağı haşhaş ekimi yasağının Amerika’nın uyuşturucu sorununu çözmeyeceğini, durdurulan üretim nedeniyle haşhaşın daha da değerli bir meta haline geleceğini ifade ediyordu. “Türkiye’den gelen haşhaşın kökünün kurutulması, sentetik uyuşturucu maddelerin daha da artmasını, gelişmesini hızlandıracak, dolayısıyla sonuç Amerika açısından pek farklı olmayacaktır.”⁶³²

Senelerden beri bütün dünyayı saran uyuşturucu madde belasını def etmek için Türk hükümeti de üzerine düşeni yapmaya karar vermiş ve 1972 yılından itibaren afyon ekimini yasaklamıştı. Dünya gençliğini büyük bir felakete sürükleyen uyuşturucu maddelerin umumiyetle Orta Doğu’dan Avrupa’ya, buradan da Amerika’ya kadar götürüldüğü bir vakadır. Hatta afyonun Türkiye’den çok iyi şekilde teşkilatlanmış şebekeler tarafından Marsilya’ya gönderildiği ve buralarda işlendikten sonra Amerika’ya kadar yayıldığı hakiki bir gerçektir.” Hükümet yayınladığı bu yasaklama kararından sonra Türk köylüsünü mağdur etmemek adına her türlü tedbiri aldığını bildirmiş, bu yıl elde edilen mahsullerin doğrudan doğruya Toprak Mahsulleri Ofisi’ne satılmasını talep etmişti. Mahsulünü ofise değil de kaçakçılara satanlar ise gelecek yıl ve bundan sonra verilecek tazminatlardan yararlanamayacaklardı. “Bu ana fikrin ve hükümet tebliğinin zabıta kuvvetlerimiz tarafından, bu yıl afyon ekimi yapılan bölgelerdeki köylü vatandaşlarımıza açık bir şekilde izah edilmesi, hem kaçakçıların yolunu tamamen kapayacak, hem de köylülerimizin mağduriyetini önleyecektir. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Nixon da, Türk hükümetinin haşhaş ekimini yasaklayan kararını övmüş ve her türlü mağduriyetin, Amerikan hükümeti tarafından karşılanacağını beyan etmişti.”⁶³³

⁶³¹ Abdi İpekçi, “Haşhaş Kararı”, *Milliyet*, 30 Haziran 1971, s.1

⁶³² Abdi İpekçi, “Haşhaş Kararı”, *Milliyet*, 30 Haziran 1971, s.1

⁶³³ “Aydın Yazısı/Sayın Okuyucular”, *Polis Magazin*, Haziran 1971, s.5, 36

Yazıda Türkiye'nin haşhaş yetiştirip afyon veya eroin iptilasının hemen hemen mevcut olmadığı ender ülkelerden biri olduğu ifade ediliyordu. “Haşhaş ekicisi, korkunç uluslar arası salgının yayılmasında kendisinin bir rolü olduğunu ya hiç bilmiyor, ya da çok az biliyor.” Haşhaş üreticisinin ürettiği ürünün nerede kullanıldığını bilmemesinden dolayı afyon üretimine Türkiye’de son verme kararının özel bir güçlüğüne olduğu belirtiliyor, bu koşullar altında atılan adımın uzak görüşlülüğü, akıllılığı vurgulanıyordu.⁶³⁴

Haşhaş ekimi ve afyon üretimini yasaklayan Bakanlar Kurulu kararı üzerine Başbakan Nihat Erim’in yaptığı açıklamada, afyon ekimi yüzünden Türk milletinin dış ülkelerde itibarının sarsıldığını ifade etmektedir. 1969 yılında on bir ilde ekilen haşhaştan Toprak Mahsulleri Ofisi’nin eline yüz on altı ton afyon geçtiği halde 1970 yılında dokuz ilden Ofis’e intikal eden toplam afyon sadece altmış tondur. “Aradaki farkın nereye gittiğini bütün dünya sormaktadır.” Uluslararası çapta örgütlenmiş bir kaçakçılık şebekesi Türkiye’yi siyasi ve iktisadi bir mesele ile karşı karşıya bırakmaktadır. “Türkiye’nin yüksek menfaatleri ile milletimizin itibarının daha fazla sarsılmasına müsaade edemezdik. Hükümetimiz, açık ve kesin çözüm şeklini uygulamaya karar vermiştir. Zaten dört ile indirilmiş bulunan haşhaş ekimini büsbütün yasaklamaktadır.”⁶³⁵

Tekstil Sanayicisi Fuat Bezmen afyon ekim yasağının Türkiye’ye etkileri konusunda şöyle bir açıklama yapıyordu: “Afyon ekim yasağı konulup da memleketimiz Amerika’dan Meksika tipi teknik bilgi ve materyal talep ederse ve edinilen bilgi ile Türkiye Bölgesel çalışmalara girişilerek değerlendirilirse çok kısa zamanda elde edeceğimiz güç bizleri refaha götürecektir.”⁶³⁶

5.1 Afyon Ekim Yasağına Muhalefet

Haşhaş ekiminin dışarıdan gelme, manasız ve baskılı ricalarla 1972 güzünden itibaren bütün Türkiye’de yasaklanması konusuna değinen Ahmet Kabaklı, afyon

⁶³⁴ “Aydın Yazısı/Sayın Okuyucular”, *Polis Magazin*, Haziran 1971, s.5, 36

⁶³⁵ “Aydın Yazısı/Sayın Okuyucular”, *Polis Magazin*, Haziran 1971, s.5, 36

⁶³⁶ Gençay Gün, “Okuyucuya Mektuplar”, *Söz*, 15 Temmuz 1971, sayı.110, s.3

ekimi yapan köylünün kaybının büyük olacağı bu konuda, modern Türk kâğıtçılığının öncüsü, her alanda kaygılı ve gayretli bir münevver olarak tanımladığı Mehmet Ali Kağıtçı'nın *Afyon* isimli kitabına gönderme yapıyordu. İşin içyüzünü bilen Kağıtçı, bütün insanîyetliği Türklerden bekleyen ama kendi çıkarları söz konusu oldu mu hiç de insanlığın gözünün yaşına bakmayan Amerikalı “dostlarımıza” samimi çıkışlar yapıyordu.⁶³⁷

Kabaklı'ya göre yüz bin köylünün başlıca geçim kaynağı, gıdası ve kanı olarak nitelendirdiği haşhaşın ekimini yasaklamakla Amerikan gençliğini kurtarmak ve böylece dünyaya örnek olmak Türklere kalmıştı. “Gülerler adama ve gülüyorlar. Çünkü Hindistan, İran, Çin, Bulgaristan, Yunanistan, Güney Doğu Asya ve Meksika çatır çatır afyon üretmeye devam ediyorlar. Bizden boşalan yeri doldurmak için daha büyük istihsale girişecekleri de aşîkâr.”⁶³⁸

Sahibinin Kemal Bisalman, Yazı İşleri Müdürünün ise Ayhan Fırıldak'ın olduğu *Haftalık Siyasi Dergi Yeni Ortam*'ın yazarı Çetin Özbayrak, Erim kabinesindeki teknisyenlerin haşhaş ekim yasağı kararından ötürü afyon ekim bölgesindeki perişan olmamaları için Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin ödemesi gereken yardım tutarını hesapladıklarını ifade ediyordu. “Kısacası, ödenmesi gereken tazminatlar, yeni iş alanları için yapılması gereken yatırımlar altı milyar lira tutuyordu. Amerikan parası ile bu dört yüz milyon dolar demektir.” Özbayrak bu paranın tamamının Amerika'dan istenmesinin düşünülmemeyeceğini, ancak “bu işin böyle olmasını isteyenlerin” en azından yarısını ödemeleri gerektiğini öne sürüyordu. Türkiye'ye ödenecek afyon tazminatlarını hesaplamak üzere Ankara'ya gelen Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanı, Türk teknisyenlerin saptadığı tazminat miktarlarından çok daha azını telaffuz ediyordu. “...afyon yerine turp ekin örneği, bilgiç nasihatler vermişti. Böylece konuşmalar da önemli bir sonuca ulaşılmadan şimdilik son buldu.”⁶³⁹

Özbayrak, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Nixon'un Türkiye'yi dünya gençliğini, Amerikan gençliğini zehirleyen ülke olarak gösterme gayretlerini tek

⁶³⁷ Ahmet Kabaklı, “Afyon Dramı”, *Tercüman*, 19 Eylül 1971, s.2

⁶³⁸ Ahmet Kabaklı, “Afyon Dramı”, *Tercüman*, 19 Eylül 1971, s.2

⁶³⁹ Çetin Özbayrak, “Anahtarı Bizdedir”, *Yeni Ortam*, sayı.2, 15-22 Kasım 1971

yönlü ve yanlış suçlamalar olarak değerlendirirken, New York Belediyesine bağlı New York şehir polisinin durumunu inceleyen Knapp Komisyonunun yeni yayınlanan raporuna değiniyordu. Raporda; New York şehrinin göbeğinde Central Park karakolunun bahçesinde hintkeneviri yetiştiren polislerin olduğu, polis kuvvetlerinin bir kısmının uyuşturucu madde kaçakçıları ile işbirliği içerisinde olduğu, çeşitli baskınlarda uyuşturucu madde ele geçiren polislerin, bu maddelerin bir kısmını kendi ceplerine atıp sonrasında bu maddeleri kendi hesaplarına sattıkları saptamaları yapılıyordu. “Başkan Nixon haksız suçlamalarla küçük düşürmeye gayret ettiği Türkiye’nin iyi niyetle aldığı kararı istismar etmemeli, zaten sıkıntı içinde olan Türk ekonomisine kendi seçim propagandasının masraflarını yıkmamalıdır.”⁶⁴⁰

Nihat Erim hükümeti tarafından yasaklanan haşhaş ekimi 1 Temmuz 1974 tarihinde Bülent Ecevit’in başında olduğu Bakanlar Kurulu tarafından serbest bırakıldı. Haşhaş ekimi kararı Washington’da çok sert tepkilere yol açtı. Amerika Birleşik Devletleri yönetimi, Ankara Büyükelçisi Macomber’i istişare için Washington’a çağırdı.

⁶⁴⁰ Çetin Özbayrak, “Anahtarı Bizdedir”, *Yeni Ortam*, sayı.2, 15-22 Kasım 1971

6.BİR BAŞBAKAN ÖRNEĞİ OLARAK NİHAT ERİM

Milliyetçi Yorum

Ahmet Kabaklı Sayın Nihat Erim'in, Türk tarihinin en buhranlı bir safhasında ve tam zamanında gelmiş bir devlet adamı olduğunu ileri sürüyor, şahsiyat çekişmelerinin üzerine çıktığını ve ihtiraslarını yenmiş olduğunu belirtiyordu. “Kısacası o, bu milletin İsmet Paşadan bekleyip de bulamadığını verebilecek gibidir. Şimdilik elinde nifak kopartmak fırsatları denge unsuru olmaya çalışması, bu ümidi arttırmaktadır. Kendi hükümetindeki, ne oldum delisi bir takım bakanlara rağmen, iktidarını şu veya bu partiye yamalı veya ters düşürmeye çalışmaktadır. Milletine karşı gizli oyunlara girmeyip açık konuşmayı sevmektedir.”⁶⁴¹

Ahmet Kabaklı, lehinde yazdıklarına rağmen Nihat Erim ve kendisinin farklı dünya görüşlerine sahip olduğunu vurguluyordu. Ancak Kabaklı'ya göre bütün mesele vatani sevmekte ve milleti yükseltme azmindeydi. “Düşünüşler farklı olabilir. Ama bir tarafta kasıt, menfaat, gizli niyet varsa, o çirkindir. Düşünen namuslu insanlar, eninde sonunda milli menfaatler mantığında birleşebilirler.”⁶⁴²

Nihat Erim'in şahsı hakkında çok olumlu sözler sarf eden Kabaklı, söylediklerinin bir daha Nihat Erim'i tenkit etmeyeceği anlamı taşımadığını belirtiyor, Erim'in kabinesindeki diğer insanların aksine tenkidin lüzumuna inanacak olgunlukta olan bir kişi olduğunu vurguluyordu.⁶⁴³

Aylık Türkçü Dergi Ötüken'in yazarı Nejdet Sancar yazısını, particilikten ve daha önce mensubu olduğu partinin zihniyetinden uzak, mutedil ve ilim kafası taşıyan bir kişi olarak nitelediği Başbakan Nihat Erim'in bu yoldaki “şöhretine” sığınarak yazıyordu. Milli irade ile iş başına gelmiş ancak milli şuurdan uzak ve devleti tehdit eden büyük tehlikelere sırt çevirmek suretiyle görevini yapamamış bir başbakanın (Süleyman Demirel kastediliyor) yerine görevi kabul etmiş bir başbakan

⁶⁴¹ Ahmet Kabaklı, “Erim ve Tarih”, *Tercüman*, 27 Eylül 1971, s.2

⁶⁴² Ahmet Kabaklı, “Erim ve Tarih”, *Tercüman*, 27 Eylül 1971, s.2

⁶⁴³ Ahmet Kabaklı, “Erim ve Tarih”, *Tercüman*, 27 Eylül 1971, s.2

olan Nihat Erim'in bu görevdeki başarısı Türk devletine fayda sağlayacaktı. Sancar'a göre komünizmin Türkiye'deki en büyük başarısının 27 Mayıs "hareketinden" sonraki serbestlik ortamı içerisinde girdiği propaganda ile milleti ve bilhassa okumuşları, katı bir maddecilik içerisine sokmuş olmasıydı. "Bir cemiyetin, millet varlığı için ehemmiyeti malum olan manevi değerlerden kopmasının nasıl bir felaket olacağı ise malumdur." Sancar Türkiye'nin bugün manevi değerlerden kopma tehlikesi ile karşı karşıya bulunduğunu ileri sürüyordu. İşte bu sebepten ötürü Nihat Erim'in yüklendiği mühim ve tarihi vazife kendisinin milletleri millet yapan manevi meselelere sırt çevirmesini imkânsız kılmaktadır. "Bu vazife tam olarak başarılmadıkça, komünizmin sindirilmesi veya başının ezilmesi gibi mühim başarılar dahi, esaslı veya devamlı muvaffakiyetler olmaktan uzak kalacaktır." Bütün okullarda Türk çocuklarına milli terbiye verilmesinin bir bakanlık prensibi değil bir devlet programı olması gerektiğini ifade eden Sancar, milli terbiye ile yetişmemiş, Türklük ruhu ve şuuru ile dolmamış bir Türk çocuğunu, çağın propaganda imkânları karşısında yenilip yutulmaya mahkûm bir varlık olma derecesinin ötesine geçemeyeceğini ileri sürüyordu. "Millet sizden bir şeyler ümit etmekte ve beklemektedir. Ancak bir başbakan ne kadar kudretli olursa olsun, kurduğu hükümetin bakanları mutlak manada yeterli bulunmazlarsa o başbakanın verimliliği güçleşir."⁶⁴⁴

Nejdet Sancar, Nihat Erim kabinesinin Kültür Bakanı Talat Halman'ın İstanbul Radyosunda yaptığı bir konuşmaya değiniyordu. Halman bu konuşmada Bin Temel Eser (Sancar açısından Adalet Partisi İktidarının milli kültür adına yaptığı en faydalı iştir) yerine üç yeni seri hazırlanacağını söylemişti. Bu serilerden birisi Batı dillerinden yapılacak tercümeleri içerecekti. Bu tercüme serisinin amacı bakanın deyimiyle hümanizm olacaktı. Sancar hümanizmin; eski Latin ve Yunan eserlerini inceleme ve taklit etme manasının artık yalnız sözlüklerde kaldığını ileri sürüyordu. Bugün hümanizmin insanlık sevgisi halini almış, sömürücü milletlerin sömürülen milletlerdeki millet sevgisini ve milli şuuru "körletmek" için kullanılan bir söylem haline gelmişti. "Kültür Bakanınızın da bu kelimeyi insan sevgisi ve eşitliği manasında kullandığı anlaşılıyor. Yunus Emre Haftası dolayısıyla yazmış olduğu bir

⁶⁴⁴ Nejdet Sancar, "Başbakan Sayın Erim'e Açık Dilekçe", *Ötüken*, sayı.10/94, Ekim 1971, s.5-7, 14

yazının Ankara Radyosundan okunan parçasında şairimizi, insanların ve milletlerin kardeşliği fikrini savunan bir insan, bir hümanist olarak övmesi de bunu ortaya koyuyor.”⁶⁴⁵

Nejdet Sancar, Nihat Erim’e seslenerek yapacağı, Toprak Reformu dahil, bütün ıslahat hareketlerinin şüphesiz mühim konular olduğunu ifade ediyor, ancak en önemli meselenin gençleri sonu 12 Mart’a varan yıkıcı, onları cemiyetlerinden koparıcı, hatta vatan haini haline getirici faaliyetlerden korumak olmalıydı. “Toprak Reformu veya bilmem ne reform bir müddet gecikirse, nihayet, nice zamandan beri sürüp gelen bir aksaklık, bir düzensizlik, bir adaletsizlik bir müddet daha devam etmiş olur. Bununla bir kısım Türklerin ıstırapları devam eder ama devletimizin geleceği tehlikeye girmez. Fakat her şeyden önce yeni nesillerin, her seviyedeki okullarda birbirini tamamlayacak sistemli bir milli terbiye ile yetiştirilmeleri meselesi ele alınmaz; Türk çocukları Türklük şuuru, vatan sevgisi, devlet kaygusu gibi manevi pusatlar ile silahlandırılmazlarsa, onlar kimi kızıla, kimi yeşile, kimi karaya bürünmüş güler yüzlü zebanilerin pençesinden kurtarmak yine imkânsızlaşır.”⁶⁴⁶

Liberal Yorum

Nihat Erim’in, devlet adamlığı niteliğini uluslar arası tecrübesi ile zenginleştirmiş, saygı ve güven yaratmış bir siyaset adamı olduğunu belirten Abdi İpekçi, kişilik özellikleri göz önüne alındığında başbakanlık görevinin kendisine verilmesinin isabetli bir karar olduğunu, ancak bazı siyasal gerçekler dikkate alındığında aynı yargıya varmanın güçleşeceğini ileri sürüyordu. “Kararın açıklanmasıyla beraber Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi çevrelerinde görülen tepkiler, bu şüpheyi doğrulamaktadır.”⁶⁴⁷

Bağımsız bir başbakan beklerken, karşılarında kırk yıllık Cumhuriyet Halk Partiliyi bulan Adalet Partililerin şaşkınlıklarının doğal olduğunu belirten İpekçi Erim’in, bu görevi kabul etmeden önce partisinden istifa etmiş olmasının bu

⁶⁴⁵ Sancar, *Ötüken*, sayı.10/94, Ekim 1971, s.5-7, 14

⁶⁴⁶ Sancar, *Ötüken*, sayı.10/94, Ekim 1971, s.5-7, 14

⁶⁴⁷ Abdi İpekçi, “Erim’in Karşılaştığı Güçlükler”, *Milliyet*, 20 Mart 1971, s.1

şaşkınlığın ortaya çıkmasını engelleyemeyeceğini ileri sürüyordu. “...öğleye kadar Cumhuriyet Halk Partili, öğleden sonra bağımsız olmak, herhalde Adalet Partililerin zihinlerindeki ‘bağımsız aday’ imajı ile üst üste oturmamıştır.”⁶⁴⁸

Erim’e yönelik olarak Cumhuriyet Halk Partisi içinden gelen tepkilerin çok sert olduğunu belirten İpekçi, Genel Merkez ekibinin açıktan mücadeleye giriştikleri Erim’in başbakanlığına sevinmelerinin düşünölemeyeceğini öne sürüyordu. “Göröldüğü gibi yeni kabineyi kurma görevinin Nihat Erim’e verilmesi ilk bakışta çok olumlu gözöken, fakat yaratması muhtemel bazı siyasal gelişmeler ve sürtüşmeler bakımından iyimser yorumlara izin vermeyen bir seçimdir. Erim, Cumhuriyet Halk Partisi ve hiç değölse Adalet Partisi yöneticileri ile birleşme yolunu bulamazsa yeni hükömetin kısa sürede kurulup göreve başlaması mümkün olmayacaktır.”⁶⁴⁹

Aktöalite Dergilerinin Yorumu

Aylık Fikir, İlim ve Kültür Dergisi Büyük Türkiye’de, Başbakan Nihat Erim’e hitaben yazılmış bir açık mektubun yer aldığı makalede, 12 Mart muhtırasından sonra yeni başbakanın kim olacağının belirsizliğinin birkaç gün süreyle kamuoyunu meşgul ettiğı, ancak Nihat Erim isminin ortaya çıkmasıyla bir ferahlık olduğı ifade ediliyordu. “Bu muvazeneli ve haysiyetli bir memleket evladı oluşunuzdandı.” Erim’in maceracı bir ruha sahip olmayışı, dikkatli, temkinli, tahammöllü bir insan izlenimini vermesi yüreklere su serpmişti.⁶⁵⁰

Makalede 12 Mart muhtırasından hemen sonra Başbakanlığı kabul eden Erim’in muhtırada bahis konusu olan hususları benimsemiş olduğı kanısı dile getiriliyordu. Erim bu savın doğruluğunu hükömet programında, yaptığı konuşmalarda açık bir şekilde ifade etmişti. Bununla birlikte Erim’in parlamentoyu ve 1961 Anayasasının rejimin vazgeçilmez unsurlarından saydığı çok partili hayatı muhafaza yönündeki çalışmaları izan sahipleri tarafından takdirle karşılanmıştır. Ancak Nihat Erim’in sık sık kendi fikirlerini kayıtsız şartsız empoze etmesi, kendi

⁶⁴⁸ Abdi İpekçi, “Erim’in Karşılaştığı Güçlükler”, *Milliyet*, 20 Mart 1971, s.1

⁶⁴⁹ Abdi İpekçi, “Erim’in Karşılaştığı Güçlükler”, *Milliyet*, 20 Mart 1971, s.1

⁶⁵⁰ “Başbakana Açık Mektup”, *Büyük Türkiye*, sayı.15-16, Temmuz-Ağustos 1971

söylediğinin yapılmaması durumunda “çeker giderim” anlamına gelecek tehditlerde bulunması kafaları karıştırmaktaydı. Erim’in programında ön gördüğü reformları, milletten oy istemek ihtiyacında olmayan hükümetlerin gerçekleştirmesi fikri inandırıcı, mümkün, olası görünmemekteydi. “Kim ne derse desin hükümetinizin adını (Reform Hükümeti) koymuş olmanızın da akla yatan yeri yoktur. Sizin hükümetiniz reform hükümeti değil bir intikal devresi hükümeti olmak gerekir. Vazifeniz huzurlu bir ortam yaratarak milletin kendi dert ve davalarını bizzat teemmül ve tezekkür etmesine imkan vermektir.” Hakların ve hürriyetlerin özünü incitmeyen bir anayasa değişikliğine yardımcı olduktan ve memleketi 12 Mart muhtırasını zaruri kılan bir ortama sevk edenleri mahkeme önüne çıkardıktan sonra Erim hükümetinin çekilmesi en çıkar yol olacaktı. “Sizin de, sizin arkanızdaki bu vatanın asker evlatlarının da iyi niyetinizden kimse şüphe etmemektedir. Ancak sadece iyi niyet bir büyük ıslahatı realize etmeye kâfi değildir.” Erim’in ele aldığı meselelerin, “Beyin Takımı” diye kamuoyuna tanıtılan, “hayal nedir hakikat nedir pek ayıramayan” hayli sol eğilimli üç-beş insanın reçetesi ile halledilmesi mümkün görünmemekteydi. *Büyük Türkiye* dergisinin “bir huzur hükümeti” olarak nitelendirdiği Erim kabinesinden beklediği, memleketi 12 Mart “hududuna” getirenlerin yüce divanda hesap vermelerini sağlamak, uygun seçim kanunlarıyla milletin gerçek temsilcilerini seçmesi, mali, iktisadi ve sosyal reform meselesi yeni meclise bırakılmalıydı.⁶⁵¹

Açık Mektup’ta Nihat Erim’e hazırladığı anayasa değişikliği taslağında iki meclisli yapıyı, tabii senatörlüğü, kontenjan senatörlüğünü neden muhafaza ettiği sorusu soruluyordu. “...şu efendilerin temayüllerine uyarak tabii senatörlüğü, bu beyefendinin anlayışına itibar ederek kontenjan senatörlüğüne dokunmayacak olursak anayasa değişikliği teşebbüsü bile yarım ve pürüzlü kalmaya mahkûmdur.”⁶⁵²

Aktüalite Dergisi Geçit’in İmtiyaz Sahibi ve Başyazarı Füzûzan Tekil (yazıda isminin baş harfleri olan F.T. verilen yazar muhtemelen Füzûzan Tekil), Türkiye’de kamuoyunun Profesör Nihat Erim’i, hükümet başkanı olarak sempatik bulduğunu belirtmektedir. Geçmişte Erim’in “gerekirse hürriyetlere şal örtülebilir”, bugün ise

⁶⁵¹ “Başbakana Açık Mektup”, *Büyük Türkiye*, sayı.15-16, Temmuz-Ağustos 1971

⁶⁵² “Başbakana Açık Mektup”, *Büyük Türkiye*, sayı.15-16,

“Ordu böyle istiyor” gibisinden sözlerine belki kamuoyunun çoğunluğu katılmasa da Nihat Erim, Başbakan “prototipi” olarak benimsenmekte, kendisinde bir başbakan stili görülmekteydi. F.T.’ye göre, sevilen bir başbakan olan Prof.Dr.Nihat Erim’in başarılı olabilmesinin ihtimal dahilinde olabilmesinin nedeni, eski Demokrat Parti, şimdiki Adalet Partisi ve Demokratik Partiye karşı olan zümrenin, tüm olarak kendisine karşı olmamasında yatmaktaydı. “Şimdiki Başbakan, gerçekten iyi öğrenim görmüş, siyasi hayatta tecrübe sahibi olmuş, aslında mutedil düşünceli, batılı kafada bir devlet adamımızdır. Türkiye’nin, çeşitli vesilelerle gözükten talihsizliğine bakın ki, Nihat Erim’i de Partisi iyi kullanamamış, yerinde kullanamamıştır. Hatta 1962’de onu bir sene ile ihraç bile etmiştir.”⁶⁵³

F.T. Profesör Nihat Erim’in kendisinin çalışkan bir devlet adamı olduğunu gösterdiğini, tutumunun, stilinin de Batılı biçimde olduğunu belirtiyordu. “Halkın onu tutması da, bilhassa bu yönlerinden ötürü.”⁶⁵⁴

Füruzan Tekil’in Nihat Erim’in gücünün kaynağı, başarılı olabilmesinin sırrı hakkında yaptığı tanımlamayı dikkate değer buluyoruz; “eski Demokrat Parti, şimdiki Adalet Partisi ve Demokratik Partiye karşı olan zümrenin tüm olarak kendisine karşı olmaması”. Bu tanımlama Erim’in bıçak sırtındaki desteğini çok güzel anlatıyor. Hem gerçek hem hayal. Masal gibi yani.

6.1 Nihat Erim Eleştirisi

Milliyetçi Eleştiri

Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet’in yazarı Doç.Dr.Necmettin Hacıeminoğlu, Türk milletini geri kalmışlıktan kurtarmak isteyenlerin hepsini samimi, iyi niyetli ve vatansever insanlar olarak nitelendiriyordu. Ancak bu kişilerin çoğu basit düşünceli, bilgisi sığ, şekilci ve hayalperestti. Hiçbir zaman bir derdin temelinde yatan sebebini araştırma lüzumu duymamışlardı. “Neden, niçin geri kaldığımızı kendi kendilerine sormamışlardı. Sadece ‘hali hazır’ neticeleri görmüşler ve bunları geri kalışımızın ‘sebebi’ sanmışlardı. Onun içindir ki, umumiyetle,

⁶⁵³ F.T. “Başbakan Stili”, *Geçit*, 16 Temmuz 1971, sayı.273, s.9

⁶⁵⁴ F.T. “Başbakan Stili”, *Geçit*, 16 Temmuz 1971, sayı.273, s.9

yabancı ellerin yazdığı bir takım kurtuluş reçetelerini alelacele tatbika kalkışmışlardır. Mesela Tanzimat'tan beri siyasi rejimle ilgili hamleler, 1950'deki çok partili rejim denemesi ve 27 Mayıs Anayasasının öngördüğü 'kuvvetler ayrılığı prensibi' hep Batıdan ithal edilen bu kabil şekli ıslahat hareketleridir.”⁶⁵⁵

Hacıeminoğlu, geri kalışımızın sebepleri hakkında o güne kadar konulan bütün teşhislerin yanlış olduğunu öne sürüyor, teşhis yanlış olunca da kurtuluş reçetelerinin etkisiz kalmaya mahkûm olduğunu ifade ediyordu. Yazar bugün de tıpkı iki asırdan beri yapıla geldiği gibi bir avuç sözde aydınının gene bir “reform türküsü” söylemeğe başladığına değiniyor, neden, nasıl ve ne şekilde yapılacağı meçhul olan reformların Türk milletini geri bırakan sebeplerle ilişkisi olmadığını öne sürüyordu. “Gene yapılan birkaç şekil ve mevzuat değişikliği büyük bir milli hareket gibi takdim ve ilan edilecektir. Gene bu reformları ve yapanları tenkit etmek vatan hainliği sayılacaktır. Gene bu reformlar etrafında bir ‘kült’ teşekkül edecek, her biri dokunulmaz birer ‘tabu’ haline gelecektir.”⁶⁵⁶

Menderes ve Demirel gibi liderler için söylenen “vaktinde istifa etmesini bilmediler” sözünün seçilmişler için geçerli olduğu gibi seçilmemişler için de geçerli olduğunu ileri süren Tarık Buğra, seçilmemişlerin sorumluluğunun daha ağır olduğunu hatta onların daha başka sorumluluklarının da bulunduğunu ifade ediyordu. “Bıçak kemiğe dayanmıştır... pahalılık milletin canına tak etmiştir; emeğin değeri sıfıra doğru pikeye geçmiştir. Yapamadınız efendim; istifa ediniz. İstifanın tam vaktidir. Türkiye saatleri öyle gösteriyor beyefendi.”⁶⁵⁷

Tarık Buğra bugün kabinenin bazı üyelerinin hükümet etmek denen büyük sorumluluğun ciddiyetiyle bağdaşmayacak bazı tutumlar içinde olduklarını, bazı sözler sarf ettiklerini ifade ediyordu. Kendilerinin bu duruma üzüldüklerini, dertlendiklerini, üzüntü ve dertlerini yazıya döktüklerini belirten Buğra, yazılarının hiçbir zaman yıpratma, kötöleme amaçlı olmadığını altını çiziyordu. “Her zaman

⁶⁵⁵ Doç.Dr.Necmettin Hacıeminoğlu, “Reformlar ve Ötesi”, *Devlet*, 15 Kasım 1971, sayı.132, s.12

⁶⁵⁶ Doç.Dr.Necmettin Hacıeminoğlu, “Reformlar ve Ötesi”, *Devlet*, 15 Kasım 1971, sayı.132, s.12

⁶⁵⁷ Tarık Buğra, “Pahalılık”, *Tercüman*, 17 Kasım 1971, s.3

Türkiye'ye yararlı olamayanları ve yararlı olamayacak tutumlarla davranışları, Türkiye sevgi(li)lerinin dikkatine arz ettik.”⁶⁵⁸

Ekonomik işlerden sorumlu Başbakan Yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu için de durumun aynı olduğunu belirten Buğra, Karaosmanoğlu'na yöneltilen eleştirilerin olmuş olmasının nedenini, Türkiye ve Türk Milleti için, devlet için taşıdığı önemin büyüklüğüne bağlıyordu. Türkiye'nin ekonomik işlerinden birinci derecede sorumlu bulunan Karaosmanoğlu'nun, ülkenin ekonomisinin sergilediği feci tablo karşısında herhangi bir eleştirmen gibi konuşması durumdan herhangi bir vatandaş gibi şikayet etmesi Tarık Buğra için çok yadırgatıcıydı. “Biz aylarca önce, Sayın Erim'den, yani hükümet başkanından, bu zatın sorumluluğunu paylaşmamalarını rica etmiştik. Belki de kendileri için pek tabii bir değerlendirişle, yani değer vermeyişle uyarmamıza itibar buyurulmadı. Elbette kendilerinin bileceği bir şeydi bu.”⁶⁵⁹

Tarık Buğra, Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu'nun hükümet eleştirisini köşesine taşıyordu. Feyzioğlu hükümeti, yapması gerekenleri yapmamakla eleştiriyor, hiçbir politikacının Türk Silahlı Kuvvetlerini kendi yetersizliğinin, kendi gaflarının, hatalarının, kaprislerinin kalkanı gibi kullanmaması gerektiğini ileri sürüyordu. “Hükümet yanlış politikasının yükünü ve sorumluluğunu Silahlı Kuvvetler'e aktaracak bir üslup seçerek hatalarında ısrara mezun değildir.” Başbakan Erim'in kendisine yönelik eleştirilere cevap verirken bu noktaya değindiğini belirten Buğra Başbakan Erim'in; kendisinin hiçbir icraatın sorumluluğunu Silahlı Kuvvetlere yüklemek istemediğini belirttiğinin altını çiziyordu.⁶⁶⁰

Feyzioğlu Erim'e Parlamento'da hiçbir dayanağı kalmadığı, bütün partiler ve gruplar tarafından şiddetle eleştirildiği halde istifayı neden düşünmediğini soruyordu. Buğra, daha önce de yazdıklarını hatırlatarak tekrarlıyor ve vaktinde istifa etmeyi bilmenin önemini vurguluyordu. “Bu söz yalnız seçilmiş hükümetler için mi

⁶⁵⁸ Tarık Buğra, “Hükümet”, *Tercüman*, 27 Kasım 1971, s.3

⁶⁵⁹ Tarık Buğra, “Hükümet”, *Tercüman*, 27 Kasım 1971, s.3

⁶⁶⁰ Tarık Buğra, “Sıkıyönetim ve Hükümet”, *Tercüman*, 28 Kasım 1971, s.3

söylenebilir sanıyorsunuz?” Tarık Buğra’ya göre bütün mesele gerilimi; konunun bütün alternatiflerini kadük hale düşürecek noktaya vordırmamaktır.⁶⁶¹

Tarık Buğra Erım hükümetinin ortada olan başarısızlığının “istifa” ile sonuçlanmaması durumunda “Demokrasi”, bütün kozlarını kullandığı halde olumlu sonuç alamayan bir düzen diye yorumlanabilecekti. Hükümetin başarısızlığı kesin olarak hükme bağlanmadığı hatta bu hükmün gecikışı olumsuz sonuçların yükünü direkt olarak 12 Mart Genel Karargâhına aktaracaktı. “Belki de –daha kötüsü- 12 Mart’ı belli kişileri iktidara getirmek için yapılmış bir iş gibi gösterecek ve açılan bu kredinin genişliği aynı ekibin Türkiye menfaatlerinden de üstün tutulduğu zannına şans kazandıracaktır.”⁶⁶²

Buğra’ya göre parlamento içi ve dışı bütün dayanaklarını fiilen yitirmiş bulunan Erım hükümeti bir an önce istifa etmeliydi. Millet adına konuşmak yetkisini elde etmiş, millet temsilcileri haline gelmiş bütün gruplar Erım hükümeti hakkında verdikleri hükmü açıklamış durumdaydılar. Bütün partiler önce rejimi, sonra da kendi şeref ve haysiyetlerini kurtarmak için hükümeti düşürme görevini yerine getirmeliydiler. “Bu görev –elbette- bir iktidara geçmek hesabı olmayacaktır. Bu görev –elbette- Türkiye sevgilerince rejimi, Anayasa kuruluş ve kuvvetlerini hakları olan zedelenemez, saldırılamaz, ancak saygı duyulur ve güvenilir noktalarına tespit niyeti olarak yorumlanacaktır. Türkiye adına en iyinin, en temizinin ve en verimlinin temini yolunda girişilmiş asil bir niyet olarak nitelendirilecektir.”⁶⁶³

Mithat Perin, o güne kadar silahlı kuvvetler adına yapılan açıklamalarda Türk ordusunun Komünizme, Marksizme, Maoizme kesinlikle karşı olduğunu beyan edildiğini belirtiyordu. Buna karşılık (Birinci) Erım hükümeti, on birlerin etkisiyle, Endonezya’daki gibi bir kızıl avına çıkmanın yanlışlığını dile getirmiştir. “İstifa olayına kadar da tutum bu istikamette gelişmiştir. Yapılan ikazlar, ortaya atılan belgeler, meclislerdeki iddialara rağmen aşırı sol fikir sahibi oldukları su götürmez bir gerçek olanlar kilit noktalara fütursuzca getirilmişlerdir.” Perin, devleti bir anda

⁶⁶¹ Tarık Buğra, “Sıkıyönetim ve Hükümet”, *Tercüman*, 28 Kasım 1971, s.3

⁶⁶² Tarık Buğra, “Erım Hükümeti ve Rejim”, *Tercüman*, 29 Kasım 1971, s.3

⁶⁶³ Tarık Buğra, “Erım Hükümeti ve Rejim”, *Tercüman*, 29 Kasım 1971, s.3

devralacak bir kadro yerleştirilmesi niteliğindeki tayinlerin ancak ateş bacayı sarmaya başladığı zaman durduğunu ileri sürüyordu. İkinci Erim kabinesi komünist ve solcuları devlet kadrolarından temizlemeli, tıpkı Birinci Erim kabinesinin yaptığı gibi, “bizim kafamızda olmayanlarla çalışamayız” gerekçesini ileri sürerek solcu ve komünist bürokratları görevden uzaklaştırmalıydı. “Aksi halde İkinci Erim hükümetinin icraatında başarıya ulaşabilmesi mümkün olamayacaktır. Saatli bombanın fitili aşırı solun elinde bulundukça buna imkân var mı?”⁶⁶⁴

Kurucusu ve Başyazarı ve Genel Yayın Müdürünün Mehmet Başçiftçi’nin olduğu *Milliyetçi, Muhafazakâr Sınai, Zirai, Ticari Kültürel Mecmua Milli Ekonomi ve Ziraat*’in yazarı Erol Mutlu, kendi kendisini tenkit etmesini ve hatalarından ders almasını bilen bir devlet adamı olan Başbakan Nihat Erim’in Cumhurbaşkanının ve ordunun desteğine sahibim, Adalet partisinin desteğine ihtiyacım yok diye düşünmemesi gerektiğini ileri sürüyordu. “Şöyle düşünmemelidir. Ben daha önce ‘reformlar çıkarsa anarşi durur. Anayasa değişikliğine lüzum yoktur’ dediğim halde sonradan bu sözlerimin hata olduğunu cesaretle söyleyebilen ve Adalet Partisinin tam desteği ile Anayasa değişikliğini yapabilen bir devlet adamıyım.”⁶⁶⁵

Liberal Eleştiri

Erim kabinesinin bakanlarından Doğan Kitaplı’nın yerine kabineye giren Mesut Erez’in kamuoyu tarafından tanınan bir Adalet Partili olduğunu belirten İpekçi, Erez’in hem parlamento içinde hem parlamento dışında olumlu izlenimler bıraktığını ifade ediyordu. Erez’in kabineye girmesi Adalet Partisi ve hükümet arasındaki ilişkileri olumlu yönden etkileyebilecekti.⁶⁶⁶

Başbakan Erim Parlamentoda yaptığı konuşmada Hükümet-Parlamento ve Parlamento-Silahlı Kuvvetler ilişkilerini bozmak isteyenler olduğunu ve kendilerinin bu kişilerin oyunlarına gelmeyeceklerini belirtmişti. Bu konuşmadan sonra Erez’in Başbakan Yardımcılığına getirilmesi Erim’in kuşkularındaki ciddiyeti

⁶⁶⁴ Mithat Perin, “Açık Olalım!...”, *Durum* sayı.353, Aralık 1971

⁶⁶⁵ Erol Mutlu, “Adalet Partisi ile Hükümetin Arası Düzelirken...”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Kasım 1971, sayı.80, s.6

⁶⁶⁶ Abdi İpekçi, “Erez’in Tayini ve Hükümet AP İlişkileri”, *Milliyet*, 3 Aralık 1971, s.1, 9

göstermekteydi. “Başbakanın bu tayin ile hükümetinin Adalet Partisi ve dolayısıyla Parlamentodaki çoğunlukla ilişkilerini güçlendirmek, böylelikle hazırlandığından söz ettiği oyunu bozmak amacını güttüğü anlaşılmaktadır.”⁶⁶⁷

Başbakan’ın bu açıklaması ve Erez’i kabineye alarak Başbakan Yardımcılığı görevine getirmesi, “oyuna gelmeme” konusunda önemli bir adım atmıştı. İpekçi’ye göre Toprak reformu konusunda Geçici Komisyonun Adalet Partili üyelerinin hükümetin tasarısını tamamen değiştirme yolunu seçmeleri, hükümet ile ilişkilerde uzlaşmaya yanaşmayacaklarını ortaya koymuştu. “Hiç şüphesiz ne Adalet Partisi, ne de öteki partiler hükümetin hazırladığı tasarıları kelimesi kelimesine kabule zorlanamaz. Ama ülkemizin içinde bulunduğu özel koşullar gereğince değerlendirilir, ‘hazırlanan oyunlar’ dikkate alınırsa sorunların uzlaşarak çözüme bağlanması zorunluluğu ortaya kendiliğinden çıkacaktır. Bu zorunluluk bir kere benimsendi mi, uzlaşmak olanağı her halde bulunabilir.”⁶⁶⁸

Abdi İpekçi, Erim kabinesine parlamento dışından alınan ve politika ile ilgisi olmayan bakanların işin başından beri bir değerlendirme hatası yaptıklarını ileri sürüyordu. Kendilerini kuvvet komutanlarının verdikleri muhtıra neticesinde kurulan olağanüstü bir hükümet olarak görüyorlardı. Muhtırada öngörülen reformları yapacak ve bu görevi yerine getirirken muhtırayı veren kuvvetlerce desteklenecekler, parlamento engeli ile karşılaşmayacaklardı.⁶⁶⁹

Abdi İpekçi, bu bakanların yanıldıkları noktanın bu olduğunu öne sürüyordu. 12 Mart hareketi bir ihtilal değildi. Muhtıra ile parlamenter rejime son verilmemişti. Parlamento tüm yetkileriyle ayakta idi. Hükümet parlamenter düzenin gerekleri içinde çalışmalıydı. Partilerle diyalog içinde olmak zorundaydı. İpekçi hükümetin yedi aylık dönemde bu imkânı bulduğu bazı örnekleri ortaya koyduğunu ifade ediyordu. “Ve yazık olmuştur. Yazık olmuştur, çünkü biz onların başlangıçta yaptıkları bazı hatalara rağmen kendilerinden büyük ölçüde yararlanılacak değerler olduklarına inanıyoruz. Yazık olmuştur, çünkü tam tecrübesizlik dönemini tamamlayacakları ve daha yararlı olabilecekleri bir sırada görevden ayrılmak zorunda

⁶⁶⁷ Abdi İpekçi, “Erez’in Tayini ve Hükümet AP İlişkileri”, *Milliyet*, 3 Aralık 1971, s.1, 9

⁶⁶⁸ Abdi İpekçi, “Erez’in Tayini ve Hükümet AP İlişkileri”, *Milliyet*, 3 Aralık 1971, s.1, 9

⁶⁶⁹ Abdi İpekçi, “Yazık Oldu”, *Milliyet*, 4 Aralık 1971, s.1, 9

kalmışlardır. Yazık olmuştur, çünkü başlangıçta değerlendirme hatası yapılmayıp parlamento ile ilişkiler daha gerçekçi bir açıdan düzenlenebilseydi çok daha olumlu sonuçlar almak olanağı bulunabilirdi.”⁶⁷⁰

Aktüalite Dergisi Yorumu

İmtiyaz Sahibinin Şan Ökten’in olduğu, *Aktüalite ve Sağlık Konularında yayın yapan Söz* dergisinin Umumi Neşriyat Müdürü Gencay Gün’e göre, Erim kabinesindeki on bir bakanın istifaları, Mesut Erez’in başbakan yardımcılığına getirilmesi ile yakından ilgiliydi. Mesut Erez’in tayini bazı konuları gün ışığına çıkarmıştı. Bu konuların en önemlisi mali ve iktisadi konularla ilgili bakanların başarılı olamadığının Başbakan Nihat Erim tarafından anlaşılmış olmasıydı. “Sayın Erez’in iktisadi ve mali reformların hazırlanmasında yardımcı olmak gerekçesiyle başbakan yardımcılığına getirilişi en geçerli şekilde böyle izah edilebilir.” Başbakan Nihat Erim’in bütün iyi niyetine rağmen ekonomi, sokaktaki adam açısından gün geçtikçe kötüleşmiş ve fiyatlar hızlı bir şekilde artmaya başlamıştı. Bu durum karşısında bakanlar şaşkınlık ve çaresizlik içine düştükleri, verdikleri demeçlerden anlaşılır olmuştu. Yaşanan olaylar neticesinde Başbakan Erim, Mesut Erez’i göreve çağırmıştı. “Bu ülkenin menfaatlerine göre hareket etmenin ve hislerle veya günlük politika ile karar vermenin parlak bir misali olarak Türk siyasi tarihine geçmişti...bu tecrübe ile bir konuda uzman olmanın devlet idaresinde başarılı olmaya yetmediği de bir defa daha ortaya çıkmıştır.”⁶⁷¹

Adalet Partisi, kendi görüşüne uyan hükümet politikalarını desteklemiş, toprak reformu gibi içeriği kendi görüşleriyle çelişen uygulamaları desteklemeye yanaşmamıştı. Abdi İpekçi’nin Erim hükümetine başından beri bir şans verme çabası iyi niyetli bir çabanın ötesine geçemeyeceğinin sinyallerini veriyordu. Kabinenin istifasından sonra keşke böyle yapsalardı, şöyle olsaydı böyle olurdu türünden iddiaları biz gerçekçi bulmadığımızı bilakis çocukça bir takım serzenişler kabilinden değerlendirilebileceğini ifade etmek isteriz.

⁶⁷⁰ Abdi İpekçi, “Yazık Oldu”, *Milliyet*, 4 Aralık 1971, s.1, 9

⁶⁷¹ Gencay Gün, “Okuyucuya Mektuplar”, *Söz*, 1 Aralık 1971, sayı.119, s.3

Erim'in istifasından bir ay önce Erim hükümetine karşı “bayrak açan” yazarların işin başından beri Erim hükümetinin “güçsüz gücünün” farkında olduğu kanısındayız. Egemenliğin “zaman zaman” milletin olduğu yanılgısından kendimizi kurtarmamız gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞIN RUHUNU ANLAMAMIZA YARDIM EDECEK BAKIŞ AÇILARI

1.SOL PENCEREDEN BAKIŞLAR

Türkiye Kemalistler Teşkilatı yayın organı olan aylık *Atatürkçü Dergi* *Kemalizm*'in başyazarı ve mesul genel yayın müdürü Ali Haydar Yeşilyurt'un, derginin Mart 1971 tarihli yüz dördüncü sayısında yer alan "Atatürkçü Şanlı Ordu Türklük Sana Minnettardır" başlıklı başyazısında, mazisi şanla ve şerefle dolu olan Türk ordusunun, esir ve köle milletlerin istiklal bayrağı, hürriyetin sönmez meşalesi, modern Türkiye'nin kurucusu, en büyük Harbiyeli "Gazi Mustafa Kemal Atatürk"ü, bağrından yetiştirmiş olmanın milli gururunu benliğinde taşıdığını ifade etmektedir. Yeşilyurt'a göre Türk Silahlı Kuvvetleri Atatürk'ün ordusu olarak onun ideallerine, onun ilkelerine bağlılığını 12 Mart Muhtırası aracılığıyla göstermiştir. "Aşırı cereyanların, bilhassa gericilerin Atatürk ve devrim düşmanlığı sarası içinde, sadistler gibi Onun eserlerine ve devrimlerine saldırmaları, tahrip, talan ve yağma hırsı içinde bulunması, bardağı taşıran son damla olmuştur."⁶⁷²

Türklüğün son bağımsız kalesi olan Türkiye Cumhuriyeti'ni sonu bilinmeyen maceralara ve tehlikelere sürüklemeye çalışan "sapıkların ve gafillerin" karşısına dikilen "Atatürk'ün Ordusu" bu kişilere, tam zamanında gösterdiği milli bir çıkışla "Dur" demişti. Türk Silahlı Kuvvetlerinin bu "yiğit ve vakur" davranışı, vatanını ve milletini seven bütün "faziletli, namuslu vatan evlatlarını" sevindirmişti. Yeşilyurt, Türk Ordusu'nun bu milli görevini yerine getirmesinden sadece yaralarının, baykuşların, beyinleri örümcek ağlarıyla kaplı yobazların, Atatürk düşmanları ile rejime ihanet suçu içinde bulunan hainlerin paniğe kapılıp telaşa düştüklerini ileri sürüyordu. "Fakat, küçük hesapların, basit çıkarların ve şahsi menfaatlerin esiri bulunan bazı ahlaksız politikacıların kısa bir şaşkınlıktan sonra, yeni oyunlar ve

⁶⁷² Ali Haydar Yeşilyurt, "Atatürkçü Şanlı Ordu Türklük Sana Minnettardır", *Kemalizm* sayı.104 Mart 1971

tertipler peşinde oldukları ve bu milli davranışı dejenere etmek için çeşitli taktiklere sinsice baş vurdukları görülmekte, sezilmekte, hissedilmektedir.”⁶⁷³

Aylık sanat ve fikir dergisi *Varlık*’ın Nisan 1971 tarihli yedi yüz altmış üçüncü sayısında derginin sahibi ve yazı işleri sorumlu yönetmeni Yaşar Nabi Nayır “Atatürk’e Dönüş” isimli bir başyazı kaleme almıştır. Nayır, muhtıra öncesinde ordu, üniversite, Yargıtay, Danıştay gibi anayasal kurumların, bütün namuslu aydınların üzerinde ulaştığı büyük tehlikeyi durdurmak, uçuruma doğru doludizgin gidişi yavaşlatmak için yaptığı uyarıları, rejimin devamını sağlamakla görevli politikacıların umursamadığını, tedbir almadığını ifade ediyordu. “Tam tersine Atatürkçü, ilerici güçlerle zıtlaşarak onların görüşlerine taban tabana aykırı bir yol tutturma inadı iktidar partisinde bir tutku haline geldi.” Politikacıların, sabır taşı çatlatarak meydan okuma demeçleri, işledikleri hatalar, yaptıkları acemilikler, 1960’da olduğu gibi, önlenemez tepkiyi getirmişti. “... bu bilinçli ihanetin baş sorumluları, beş yıldır yerden yere çaldıkları anayasa düzeninin savunucuları rolünde yüreklilik göstererek kendi hesaplarına yatırım yapma gayretine düşmüşler.”⁶⁷⁴

Muhtıra metninin tek sözcüğünü değiştirmeden altına imzasını atabileceğini belirten Nayır, bu görüşe katılmayacak, politika çirkefine bulaşmamış, kaç gerçek aydın olduğunu soruyordu. Nayır, bu güne kadar kendisine yapılan uyarıları hiçe sayan ve kendisiyle birlikte memleketi de dar geçitlere sürüklemiş politikacılara karşı yönetimi ellerine alacakları yerde askerler, bir uyarıda bulunmuşlardı. “(parlamentar rejime) kendini kurtarmak için son bir şans tanımış olan bu yumuşak davranışın işe yarayacağına ve demokrasiye inandıklarını eylemleriyle ispat edeceklerine pek inanmıyoruz.”⁶⁷⁵

Dine ve insanlığa sığmaz bir tutum içinde yoksulların haklarını ayaklar altına alanlar, kendi aylıklarını arttırmak ve partilerini devlet hazinesinden beslemek için anayasayı değiştirmeye çalışmışlardı. “ ‘Büyük Atatürk’ sözünü dillerinden

⁶⁷³ Ali Haydar Yeşilyurt, “Atatürkçü Şanlı Ordu Türklük Sana Minnettardır”, *Kemalizm* sayı.104 Mart 1971

⁶⁷⁴ Yaşar Nabi Nayır, “Atatürk’e Dönüş”, *Varlık* sayı.763 Nisan 1971

⁶⁷⁵ Yaşar Nabi Nayır, “Atatürk’e Dönüş”, *Varlık* sayı.763 Nisan 1971

düşürmeyenlerin Atatürk'ün bu ülkeye getirmiş olduğu yeni ve olumlu ne varsa hepsinin kökünü kazımak için canla, başla çabaladıklarına tanık olduk.”⁶⁷⁶

Toprak reformunu, “kimin malını kime veriyorsunuz” diyerek bir yana iten ve yerine, köylüyü uyutmak için, “tarım reformu” adını taktıkları “ne idüğü belirsiz” bir kanunu beş yıldır ortaya koyamamışlardı. “Üniversiteleri perişan etmek için oynanan oyunlar, basının beslemeciliğe dönüşmesi için harcanan gayretler ve paralar, öğretmenlere karşı uygulanan baskı politikası hep gözlerimizin önünde apaçık yapıldı.”⁶⁷⁷

Nayır özledikleri, kansız kavgasız, özgürlükleri koruyan ve gerçek bir demokrasinin gerekli şartlarını yurttta sağlayacak bir devrime, 1960'da kavuştuklarını sandıklarını ifade ediyordu. “Kısa sürdü gördüğümüz tatlı rüya.” Bu sefer de, ortamımıza yabancı olan klasik demokrasi saplantısına düşölüp bir çıkmaza gidilirse, bu ülkenin yaşaması için şart olan reformlar ve kendine özgü demokrasi gerçekleştirilemezdi. “...Atatürk'ün vasiyeti yerine getirilerek, yirmi yıldan beri onun devrimlerini yıkmak için harcanmış çabaların tam tersi bir yol tutulursa halkçı, ulusçu görüşe, tek öğretim sistemine dönölür, çağdaş uygarlık düzeyine eriştirici çabalara girişilirse, bu milleti ve bu ülkeyi sevenler, Atatürk'ün ülküsünü gerçekleştirecek olanlara minnet duyacaklardır.”⁶⁷⁸

Ali Haydar Yeşilyurt, memleketi bir çiftlik gibi idare edenlerin, Atatürk'ün tam bağımsızlık ilkesine sırt çevirenlerin, her türlü vurgun, soygun, sömürü ve kapkaççılığı geçer akçe haline getirenlerin, banka kredilerini eş, dost, akraba ve yakınlarına dağıtanların Atatürkçü silahlı kuvvetlerin ihtarı ile bir anda daldıkları gaflet uykusundan uyandıklarını iddia ediyordu. Zorlu bir ortamda işbaşına gelen Erim'in 12 Mart Muhtırasında “Atatürkçü Türk Silahlı Kuvvetleri”nin işaret ettiği reformları Atatürkçü bir görüşle ele alıp İnkılâp Kanunlarını tavizsiz uygulayacağına tüm Atatürkçüler güçlü bir inanç besliyorlardı. Gerçek bir Atatürkçü olan Erim ilk icraat olarak memleketin milli bünyesinde “bir kanser mikrobu” gibi duran utanç duvarlarını yıkması gerekiyordu. “Yurdu bir baştan bir başa örümcek ağı gibi sarmış

⁶⁷⁶ Yaşar Nabi Nayır, “Atatürk'e Dönüş”, *Varlık* sayı.763 Nisan 1971

⁶⁷⁷ Yaşar Nabi Nayır, “Atatürk'e Dönüş”, *Varlık* sayı.763 Nisan 1971

⁶⁷⁸ Yaşar Nabi Nayır, “Atatürk'e Dönüş”, *Varlık* sayı.763 Nisan 1971

bulunan Atatürk düşmanı, gerici ve tutucu kadro tasfiye edilmediği ve görevi başında tutulduğu müddetçe, yapılacak bütün reformların yozlaştırılacağına hiç şüphemiz yoktur.”⁶⁷⁹

Yeşilyurt, Anayasa Profesörü Dr.Bülent Nuri Esen’in, “Ben Atatürk’ün ölümünden beri ilk defa hükümet programını okuyunca kendimi yeniden çağdaş uygarlık ailesinin milletlerinden birinin evladı hissettim” sözleriyle bütün aydınların, bütün Kemalistlerin ve yurtseverlerin asıl hislerini dile getirdiğini öne sürüyordu. Türk milletini çağdaş uygarlık seviyesine ulaştıracak çalışmaları yürütmek üzere göreve gelen Prof.Dr.Nihat Erim, kendisine bu derece güvenen ve sevgi besleyen milyonları asla hayal kırıklığına uğratmayacaktı. “Sayın Erim hükümetinin yapacağı reformların başarıya ulaşmaması ve olumlu bir sonuç vermemesi amacıyla girişilecek baltalama hareketleri, kamuoyunda gerektiği şekilde değerlendirilecektir. Bu bakımdan endişe edilecek ve tavizci bir politikayı icap ettirecek ortada hiçbir ciddi durum ve sebep mevcut değildir.”⁶⁸⁰

Yeşilyurt’un, Nihat Erim kabinesinin programından heyecan duyacak, bu kabinenin destekçisi olabilecek kitle olarak işaret ettiği kadrolar, sıkıyönetim mahkemelerinin hedefi olmuş, yargılanmış, hapsedilmiş, yani “tasfiye” edilmek suretiyle kabine desteksiz bırakılmıştır.

Geçen Haziran ayının yirmi sekizinci günü Kara Kuvvetlerinin altı yüz sekizinci yılını doldurduğunu ifade eden, *Aylık, Fikir, Sanat ve Eğitim Dergisi Türk Kadını*’nın Sahip ve Sorumlu Yayın Müdürü Fahir Aruoba, Türk Ordusunun tarih boyunca hiç değişmediğini, Mete’nin, Alparslan’ın , “Büyük Atatürk”ün ardında zaferler kazananın aynı ordu olduğunu ileri sürüyordu. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç Atatürk’ün inancı çizgisinde verdiği mesajla milletin imanına tercüman oluyordu. “Milli güvenliğimizin en büyük teminatını teşkil eden Silahlı Kuvvetlerimizin, Türk ulusunun emrinde ve hizmetinde olarak Türk vatanını

⁶⁷⁹ Ali Haydar Yeşilyurt, “Atatürkçü Erim Hükümetinden Neler Bekliyoruz”, *Kemalizm* sayı.105 Nisan 1971

⁶⁸⁰ Ali Haydar Yeşilyurt, “Atatürkçü Erim Hükümetinden Neler Bekliyoruz”, *Kemalizm* sayı.105 Nisan 1971

ve egemenliğini, tarihine yakışır bir şekilde, güvenle savunacağına ve Atatürk inkılaplarını en kesin bir şekilde koruyacağına olan engin inancımı belirtirim.”⁶⁸¹

Atatürk’ün Türk Milleti, birlik ve beraberlikle bütün güçlükleri yenecektir” sözüne atıfta bulunan Fahir Aruoba milleti başarıya götüren çalışmalar incelendiğinde, buldukları ilk yapıcı kuvvetin birlik ve beraberlik olduğunu ifade ediyordu. “Beraberlik duygusunu kaybeden insanların kalplerine; vicdanları susturan, fazileti sağırлаştıran karanlık ihtiraslar hâkimdir. Fert hayatında ve millet hayatında mukaddes tanıdığımız her kıymeti tahrip eden bu ihtiraslar milletleri felakete götüren düşmanlıkların yuvası haline gelir.” Fahri Aruoba, Komünizm’in ilk amacının, beraberlik duygusunu parçalamak olduğunu ifade ediyordu. Komünizmin yalanlarıyla düşman pençesine düşen milletlerin delikanlılarını, Türk gençlerine tanıtmak gerekiyordu. Diğer milletlerin aldatılmış gençleri, insanlığı “ebedi saadete” kavuşturacaklarını söyleyenlerin ardından gitmiş, milletlerini anarşi içinde parçalayıp vatanlarının felaketini hazırlamışlardı.⁶⁸²

Türk Milletinin geçmişi araştırıldığında her felaketin içinden inanç ve beraberlikle kurtulunduğu görülecekti. Atatürk’ün etrafında toplanan Türk Milleti, birlik ve beraberlik içerisinde hareket ettiği için “Kurtuluş Savaşı”nı kazanabilmişti. “1971 Türkiye’sinin içinde yaşadığımız karanlıkları, ancak bu ışıkla dağıtabiliriz. Milletimizi darboğazdan geçirirken yaptığımız temizlikler yanında, Cumhuriyeti ellerine bırakacağımız gençlerin yarın için ‘Milli Şuurla’ yetiştirilmesi mecburiyetinin üzerine de eğilmemiz ve ciddi tedbirler almamız lazımdır. Gelin bir kere daha milletçe Büyük Atatürk’ün sesini dinleyelim: ‘Türk milleti birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir’.”⁶⁸³

Fahir Aruoba Türk tarih çizgisi incelendiğinde; “Türk milletinin bütün müşkülli ordusunun çelik iradesiyle yendiğinin görüleceğini” ileri sürüyordu. Türk ordusunun koruyucu kudreti, dünya ordularının hiç birinde bulunmuyordu Aruoba’ya göre. İşaret edilen “gerçeği” bilmek istemeyen gafiller, politikacılar, çıkarıcılar,

⁶⁸¹ Fahir Aruoba, “Türk Ordusu”, *Türk Kadını*, sayı.62, Temmuz 1971, s.3

⁶⁸² Fahri Aruoba, “Atatürk Diyor ki”, *Türk Kadını*, sayı.60, Mayıs 1971, s.3

⁶⁸³ Fahri Aruoba, “Atatürk Diyor ki”, *Türk Kadını*, sayı.60, Mayıs 1971, s.3

hainler, iç ve dış düşmanlar başlarını sert bir kayaya vurduklarını er geç anlayacaklardı. “Türk ordusu Büyük Komutan eşsiz Atatürk’ten devraldığı sarsılmaz prensibi ile, politikaya karışmak değil; Devletimizi yıkmak isteyen fesatlarla, yurdumuzu tehlikeye sürüklemek amacını güden ihanetlere ‘Dur’ demişti.”⁶⁸⁴

Türk ordusunun asli görevi Türkiye Cumhuriyetinin sınırlarını dış düşmanlara karşı korumaktır. Aruoba’nın işaret ettiği, çok da kesin olmayan, muğlâk kavramlar olan; devletimizi yıkmak isteyen fesatlara, yurdumuzu tehlikeye sürükleme amacını güden ihanetlere dur deme görevine soyunabilmesi için, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinde olduğu gibi müdahalenin, siyasi parti ayrımı gözetmeksizin, toplumun büyük çoğunluğu tarafından desteklendiğinin hissedilmesi gerekmektedir.

Bu bölümde ele aldığımız yazarların ortak görüşü; tıpkı 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinde olduğu gibi, 12 Mart Muhtırasında da Türk Ordusunun Atatürkçü bir bakış açısıyla müdahale ettiğiydi. Muhtıra gericilere, Atatürk ve devrim düşmanlarına, Atatürk’ün tam bağımsızlık ilkesine sırt çevirenlere vurulmuş bir tokattı. Bahsi geçen yazarların 12 Mart Muhtırasının hasletlerini öven yorumlarını uzatmak mümkün.

27 Mayıs 1960’ta Türkiye Büyük Millet Meclisini kapatmış olan iradeyi, Atatürkçü olarak nitelendirmeyi biz doğru bulmuyoruz. Bu hareketi, milli iradenin temsilcisi olan Meclisi hiçbir zaman kapatmamış, milli iradeyi askıya almayı (ki halktan doğrudan destek aldığınızı gösteren emareler yoksa bu bir intihardır) düşünmemiş olan Mustafa Kemal Atatürk ile bağdaştırmayı hatalı olarak değerlendiriyoruz. Muhtıra metnindeki, meclisi kapatma tehdidini göz önüne alıp istifa etmek suretiyle meclisin kapatılmasına mani olup, milli iradenin hâkimiyetini sürdüren Süleyman Demirel’in tavrını daha ziyade “Atatürkçü” olarak değerlendiriyoruz.

⁶⁸⁴ Fahir Aruoba, “Ordumuzu Koruyalım”, *Türk Kadını*, sayı.64, Eylül 1971, s.3

2. “ANARŞİNİN” PANZEHİRİ: TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ VE ATATÜRKÇÜLÜK

Aylık Siyasi, İktisadi, İçtimai, Edebi Dergi Modern Türkiye’nin yazarı Feridun Işıl bugün, geçmişin milli terbiye ve yetiştirmekteki yanlış tutumun günahlarını çektiğimizi ileri sürüyordu. Kabahatin en büyük sorumluluğu kızıklar tarafından ilk el atılan “maarife” aitti. “Ne zamandan beri gençlik onun, feveran halindeki temiz inanmışlarına idealin çelik suyunu veremediğimiz gibi, ruhuna fedakârlık ve feragati öğreten vatan ve milletseverlik duygularının aşılmasından da yoksun bırakılmıştır.” Işıl, bugünkü anarşinin sebebinin demokrasi olmadığını ifade ediyor, demokrasinin “vücudun içinde kanayan irinin” ortaya çıkmasına, bundan haberdar olmamıza hizmet ettiğini belirtiyordu.⁶⁸⁵

Türk milletini Türk kültüründen ve sanatından uzak tutmak isteyenler, Türk milletini hümanizm altında Roma ve Hristiyan kültürü vasıtasıyla “kozmpolitizmle” kısıkrak bağlamaya çalışmışlardır. Işıl Türke ve Türklüğe gönül verenlerin bir vazifesinin de Türklüğümüzü değerlendirmek olduğunu ifade ediyordu.⁶⁸⁶

“Atatürk inkılâplarıyla buna adım attı. Mesela, Türk kadınına hürriyetine kavuşturdu.” Feridun Işıl Türklük fikrinin ırkçılık demek olmadığını, aksine Türk milliyetçiliği olduğunu belirtiyordu. Her milletin milliyetçiliği kendi bünyesine göre bir özellik taşımaktaydı; milliyetçilik Fransa ve Çin’de kültürü, Almanya’da ırkı, Slav ve Arap ülkeleriyle Romanya’da dili, Amerika Birleşik Devletlerinde ise tabiiyeti ifade etmektedir.⁶⁸⁷

Türk gençlerine milli kültürü, milli ülküyü aktaramamış olmanın delilleri bugün ODTÜ’de görölmekteydi. Bazı “karaktersiz”, “vasıfsız” ve “komünist” profesörlerin maarife “musallat” olmaları neticesinde, ODTÜ’deki kızıl tedhişçilere üniversite içerisinde cephanedepoları, toprak altı dehlizler ve karargâh olarak

⁶⁸⁵ Feridun Işıl, “Kusur Demokraside Değil...”, *Modern Türkiye*, sayı.27, Nisan 1971, s.6-7

⁶⁸⁶ Feridun Işıl, “Kusur Demokraside Değil...”, *Modern Türkiye*, sayı.27, Nisan 1971, s.6-7

⁶⁸⁷ Feridun Işıl, “Kusur Demokraside Değil...”, *Modern Türkiye*, sayı.27, Nisan 1971, s.6-7

kullanılan, kimsenin giremediği iki oda tahsis edilmişti. “Bilhassa bu odalar kızıl gerillacı şeflerin haremi, yani kanunen fuhuş yeri olabilir mi?”⁶⁸⁸

Işıl’a göre bütün bu yaşananların nedeni Atatürk’ün kendisinden sonra, ilkelerinin başında gelen Milliyetçilik terbiyesinin verilmemesinde, beynelmilelciliğin vatan ve millete karşı terbiyesizliğin alçakça yıkanan beyinlere şırınga edilmesinde yatmaktaydı. “Bugün kültür bakımından o kadar fakirlik içindeyiz ki bu vahametın yanında milletin iktisaden zayıf ve fakir olması nedir ki? Atatürk’ü ağızlarına alan aydınlar arasında onun ilkelerini doğru dürüst bilen kaç kişi vardır.”⁶⁸⁹

Feridun Işıl’ın yaptığı yorum bugün için de geçerliliğini koruyordu. Bugün için Atatürk, kim olduğundan çok, kişilerin onu nasıl görmek istediğine göre “sanal” bir kimlik kazanıyordu. Kimi siyasi partiler için, bir sonraki genel seçimlerde partilerinin İstanbul üçüncü bölgeden birinci sıradan milletvekili adayymış havası estirilirken, Atatürk’ün ellili yaşlarındaki haline benzediği söylenen bir yurttaşın, Mareşal kıyafetiyle sokaklarda dolaşmasına, insanların onu görünce ağlamasına, 2019 yılı Türkiye’inde tanık olmanın şaşkınlığını yaşamaya devam ediyoruz.

Türkiye Kız ve Erkek Sanat Mektepleri Mezunları Cemiyetinin Yayın Organı Teknisyenlerin Sesi adlı derginin yazarlarından Kazım Eke’nin “Atatürkçü Gençlik” başlıklı yazı dizisinin ilk yazısında Eke, Türk gençliğinin en kutsal görevinin ve inancının Atatürkçülük ülküsü olduğunu, bunun da beraberliğimizin sarsılmaz temeli olduğunu ileri sürüyordu. Milletçe kalkınmanın, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın tek yolu ve çaresi Atatürk ilkelerini benimsemek ve onun gösterdiği yolda ve izde yürümekten geçiyordu. “...bölücü fikir ve anarşist hareketlere kapılmadan, milli birlik ve beraberlik ruhu ve inancı içerisinde, memleketimize ve milletimize olan kutsal görevlerini yapmakla yükümlüdürler. Ancak, o zaman Atatürkçü sayılabilirler.” Eke’ye göre kendilerini aşırı akımlara kaptıranları anarşist hareketleriyle memleketin huzur, sükûn ve asayişini bozanları, soygunculuk

⁶⁸⁸ Feridun Işıl, “Kusur Demokraside Değil...”, *Modern Türkiye*, sayı.27, Nisan 1971, s.6-7

⁶⁸⁹ Feridun Işıl, “Kusur Demokraside Değil...”, *Modern Türkiye*, sayı.27, Nisan 1971, s.6-7

yapanları, adam kaçıranları, adam öldürenleri “Yüce Türk Milleti” lanetle anmakta, asil bünyesinden kovmakta ve Türk saymamaktaydı.⁶⁹⁰

Milliyetçi, Muhafazakâr Sinai, Zirai, Ticari Kültürel Mecmua Milli Ekonomi ve Ziraat’in yazarı Erol Mutlu İnönü’nün, 1960’ta ordu Demokrat Parti iktidarını devirince halk buna karşı çıkmadı o zaman halk bu hareketi destekledi yönündeki iddiasının gerçeğe uygun olmadığını ifade ediyordu. İnönü CHP’lilerin çoğunlukta olduğu Kurucu Meclis’ten 1961 Anayasasının başlangıcına konulan 27 Mayısı gerçekleştiren Türk Milleti ifadesini geçirtmiştir. Mutlu “27 Mayıs’ı gerçekleştiren Türk milletidir” ibaresinin doğru olmadığını ileri sürmektedir. 1961 Anayasasını Türk milletinin çoğunluğunun referandumla kabul etmiş olması, onun 27 Mayıs’ı bizzat yaptığının bir delili sayılamazdı. Millet bu onayı bir an önce sivil idareye geçmek için vermişti. “Halkın karşı koyması ‘taşan noktaya kadar’ sadece askerin işbirliği yaptığı partiye oy vermemekle olur. Bu sebepten Sayın İnönü’nün 27 Mayıs’ta halk karşı koymadı. O halde 27 Mayıs’ı tasvip etmiştir’ ifadesi yanlıştır.”⁶⁹¹

Mutlu kendilerinin 27 Mayıs’ı tasvip etmediklerini, ama sokağa çıkıp da orduya karşı gelemediklerini, bekleyip seçimlerde oylarını Adalet Partisine verdiklerini ifade ediyordu. “Halk da bizim gibi yapmıştır.”⁶⁹²

Mutlu 27 Mayıs darbesini desteklemediğini ancak nitelik olarak ondan pek farkı olmayan 12 Mart muhtırasını ise tasvip ettiğini belirtiyordu. “İkisi de Atatürk’ün inandığı milli hakimiyet prensibine aykırıdır. Bir Atatürkçü olarak önce Atatürk’ün milli hâkimiyet prensibine inanmak lazımdır. Bu sözler esas itibarıyla doğrudur. Fakat komutanlar muhtırasını gönül rızası ile değil, yurdumuz çok ağır bir devreye girdiği için tasvip etmekteyiz.”⁶⁹³

Türkiye Kız ve Erkek Sanat Mektepleri Mezunları Cemiyetinin Yayın Organı Teknisyenlerin Sesi adlı derginin yazarlarından Kazım Eke “Gazi Mustafa Kemal”ın

⁶⁹⁰ Kazım Eke, “Atatürkçü Gençlik”, *Teknisyenlerin Sesi*, sayı.262, Nisan 1971, s.1-2

⁶⁹¹ Erol Mutlu, “Ordu Halk Dengesi Zedelenmemelidir”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Nisan 1971, sayı.73, s.3-4

⁶⁹² Erol Mutlu, “Ordu Halk Dengesi Zedelenmemelidir”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Nisan 1971, sayı.73, s.3-4

⁶⁹³ Erol Mutlu, “Ordu Halk Dengesi Zedelenmemelidir”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Nisan 1971, sayı.73, s.3-4

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkararak tutuşturduğu hürriyet ve istiklal meşalesinin bütün Anadolu'yu sardığını ifade ediyordu. "Atatürk"ün milletin arasına karışmasıyla kurtuluş ülküsü doğmuş, 19 Mayıs 1919'da Samsun'da başlayan ve 9 Eylül 1922'de İzmir'de tamamlanan büyük kurtuluş zaferi Türklüğün kaderini değiştiren unutulmaz bir abide olduğunu ileri sürüyordu. "19 Mayıs günü, Türklüğün yeniden dünyaya gelişinin mutlu yıldönümüdür." Atatürk'ün devrimlerinin ve reformlarının tam olarak yürümemesinin sebebi, Atatürk'ün sembollükten çıkarılıp sadece resmi bir "seremoni" haline getirilmesinden kaynaklanıyordu. "Aşırı sağcılar ve solcular Atatürk düşmanlığında el ele vermişlerdi. Atatürk'ü tanımayan kimseleri de peşlerinden sürüklemektedirler. Bu da eğitim sisteminin bozukluğundan ileri gelmektedir." Eke Atatürk ilkelerinin Türk milletinin yoluna ışık tutmuş, bütün aşırı akımlara karşı milletin dikkatini çekmiş, mutedil kalmanın bilincini Türk milletine aşılamaya çalışmıştır.⁶⁹⁴

Kazım Eke'nin, "Gazi Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkararak tutuşturduğu hürriyet ve istiklal meşalesi" tanımlamasını doğru bulmuyoruz. 19 Mayıs 1919 tarihini Milli Mücadelenin başlangıcı için bir başlangıç tarihi olduğu kabul edilebilirse de, Anadolu'da istiklal mücadelesi Mondros mütarekesinin hemen sonrasında, 5 Kasım 1918'deki Kars İslam Şurası ile başlamış ve Ankara'da 23 Nisan 1920'de açılan Büyük Millet Meclisine kadar (gerçi Bülent Tanör yerel kongrelerin 23 Nisan 1920'den sonra da toplanmaya devam ettiklerini belirtmektedir⁶⁹⁵) Anadolu'da yerel hükümetçiler görevi yerel kongrelerin iktidarıyla devam etmiştir.

Kazım Eke'nin yaptığı yorumun tarihinin 1971 olduğunu, Bülent Tanör'ün kitabının ise 1995 tarihinde yayınlandığını göz önünde tutarsak, 1995 sonrasında bildiklerimizi Kazım Eke'nin belki bilmediğini varsayabiliriz. Zaten bizim Kazım Eke'nin söylediklerini eleştirirken maksadımız, bugün, hiçbir tarihi bulguyu analizlerine dâhil etmeden hâlâ aynı görüşü savunan çevrelerle bir hesaplaşma çabasıydı.

⁶⁹⁴ Kazım Eke, "19 Mayıs ve Atatürkçü Gençlik" *Teknisyenlerin Sesi*, sayı.263, Mayıs 1971, s.3-5

⁶⁹⁵ Bülent Tanör, *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları 1918-1920*, İstanbul: İstanbul: Afa, 1992, s.22

Milliyetçi-İktisadi-Siyasi Aktüel Aylık Mecmua Çerçeve'nin Mayıs 1971 tarihli yüz altı numaralı nüshasında yer alan “Atatürkçülük İçin” başlıklı makalede 12 Mart muhtıra metninde ve sonrasında kurulan Nihat Erim hükümetinin (Birinci Erim hükümeti) programında Atatürkçülüğün bir temel ilke olarak yer aldığı ve politik hayatın itici bir gücü olduğu da “bir kez daha” kamuoyuna duyurulduğu belirtiliyordu. “Kemalizm veya Atatürkçülük günün konusu bir sorun olduğu kadar, geleceğin toplum problemlerini çözmeye yarayan fikir gücüdür.”⁶⁹⁶

Atatürk'ün sağlığında İçişleri Bakanı olan Şükrü Kaya Kemalizm'in sağ ve sol görüşlerin dar çerçevesinde değerlendirilemeyeceğini, bunun bir ruh, bir mana olduğunu ifade ediyordu. Makalede, Atatürk'ün ölümünden sonra Kemalizm yerine daha Türkçe bir kavram olan Atatürkçülüğün kullanılmaya başlandığını belirtiyordu. “Atatürkçülük veya Kemalizm Türk devriminin fikir ve ideal olarak belirtisidir. Atatürkçülük bir fikir ve ideal olarak Türk milletinin iradesi ile şekil almış ülküsüdür.”⁶⁹⁷

İstiklal Mücadelesi ile başlamış olan Atatürkçülük fikri, millet gerçeğine inanın bir ifadesi olan bu mücadelenin başarıya ulaşmasıyla zirveye çıkmıştır. Milliyetçilik, Türk Devriminin özünü teşkil eden şuurlu bir akımdır. İnsani ve medeni bir nitelik taşıyan Türk milliyetçiliği özgürlüğe ve insan kişiliğine değer vermiştir. Türk milliyetçiliğinin başlangıçtaki hedefi Türk milletini bağımsızlığa ve özgürlüğe kavuşturmaktır. “Atatürkçülük millete haklarını tanıma ve tanıtmadır. Millet egemenliğinin ifadesidir. Milli mücadelenin başarıya ulaşabilmesi her şeyden önce milletin azim ve kararını belirtmek, açıkça ilan etmek bir zorunluluktur. Milli egemenlik, Türk milletinin kurtuluşu için bir dayanak, kendi meşru haklarını savunmak için temel kaynak olmuştur.”⁶⁹⁸

Makalede, Atatürkçülüğün bir diğer özelliği olarak çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma, batılılaşma işaret ediliyordu. Batılılaşma, müşterek ve üstün medeniyete yönelme, medeni ve asri olma demektir. “Batılılaşma yaratıcı ilim zihniyetine dayanarak, modern bir toplum, demokratik bir devlet kurmak demektir.

⁶⁹⁶ “Atatürkçülük İçin”, *Çerçeve*, sayı.106, Mayıs 1971, s.8-9

⁶⁹⁷ “Atatürkçülük İçin”, *Çerçeve*, sayı.106, Mayıs 1971, s.8-9

⁶⁹⁸ “Atatürkçülük İçin”, *Çerçeve*, sayı.106, Mayıs 1971, s.8-9

Batılılaşmak aynı zamanda hür fikir ve düşünce, özgürlük ve demokrasi demektir.”⁶⁹⁹

Modern bir toplum hayatı yaratma, laik bir düzen kurma, müspet ilim zihniyeti ile devleti idare etmeyi amaçlayan Atatürkçülük prensibi hayat gerçeklerine kıymet vererek, hayat gerçeklerine uyarak toplumdaki değişimleri, gelişmeleri yakından izlemiş, statükoculuğa ve tutuculuğa karşı durmuş bir akımdı. “Asıl vazifemiz Atatürkçülüğü sözle dile getirmek değil, bilimin ışığında inceleyerek değerlendirmektir.”⁷⁰⁰

Makalede Atatürk’ün çağdaş uygarlık seviyesi için hedef gösterdiği istikametın Batı olduğu çıkarımı yapılmaktadır. Biz bu çıkarımın doğru olduğunu düşünmüyoruz. Atatürk’ün gösterdiği hedef “muasır medeniyet seviyesinin üstü”dür. 1930’lar için muasır medeniyetin temsilcisi “Batı” idi. Ancak muasır medeniyetin temsilcisi zaman içerisinde değişecektir. Atatürk, muasır medeniyet ve temsilcisini saptama işini millete bırakmış, milleti bu seçimde özgür bırakarak kendi görüşlerini doğmalaştırmaktan kaçınmış ve onların esnek ve pragmatik niteliğinin altını çizmiştir.

Bir taraftan Atatürk’ün ideali olan “Batı”⁷⁰¹ medeniyeti ve demokrasi her geçen gün gerçekleşirken diğeri taraftan geleceğın teminatı olan gençler, komünizm mikrobunun bulaşmasıyla yanlış bir istikamete sürüklenmeye başlamışlardı. “Örfi idarenin zamanında ilan edilmesi ve değerli komutanların bildirileri Türk milletini feraha çıkarmıştır. Kıymetli komutanların bildirileri göstermektedir ki teşhis iyi yapılmıştır. Ortadaki adi bir gansterlik, bir banka soygunculuğu olmayıp düpedüz Türkiye’yi demokrasiden ayırıp, komünist emperyalizme uşak yapmak isteyen bir fildir.”⁷⁰²

Milliyetçi, Muhafazakâr Sınai, Zirai, Ticari Kültürel Mecmua Milli Ekonomi ve Ziraat’ın yazarı Erol Mutlu, Atatürk’ün Cumhuriyeti emanet ettiğı gençliğin⁷⁰³ bir

⁶⁹⁹ “Atatürkçülük İçin”, *Çerçeve*, sayı.106, Mayıs 1971, s.8-9

⁷⁰⁰ “Atatürkçülük İçin”, *Çerçeve*, sayı.106, Mayıs 1971, s.8-9

⁷⁰¹ Aslında Gazi Paşanın Türk milletine gösterdiği hedef muasır medeniyettir. Bu hedef muvakkaten Batı medeniyeti ile örtüşebilir. Ama bir kesinlik arz etmez. Zamana ve mekana göre değişebilir.

⁷⁰² Erol Mutlu, “Teşhis ve Tedavi”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Mayıs 1971, sayı.74, s.7

⁷⁰³ Erol Mutlu’nun görüşüne katıldığımızı ifade etmek, Atatürk’ün Cumhuriyeti orduya değil gençliğe emanet ettiğinin altını tekrar çizmek isteriz.

kısımının “biz Atatürkçü değiliz” diyerek Atatürk’ün ordusunu yıkmak için, Türkiye’yi Batı bloğundan ayırıp Rusya’ya uydu yapmak amacıyla banka soygunları yapıp, “uydurma” halk orduları kurmaya çalıştıklarını ifade ediyordu. “Teşhisi güzel yapan kahraman ordumuz tedaviye başlayarak Türkiye’yi kurtaracaktır.”⁷⁰⁴

Erol Mutlu’nun, Atatürk’ün Türk milletine ideal olarak Batı medeniyetini gösterdiği değerlendirmesine katılmıyoruz. İki savaş arası dönemde parlamentoların birbirini ardına kapatıldığı “Batı Dünyası”nın aksine Türkiye Cumhuriyeti her şeye rağmen parlamentosunu açık tutmuştur. Gazi Paşa’nın Türk milletine gösterdiği hedef, muasır medeniyettir. Muasır medeniyetin bir coğrafi konumu yoktur. Yerinin zaman içerisinde değişme özelliği vardır.

Aylık Siyasi, İktisadi, İçtimai, Edebi Dergi Modern Türkiye’nin yazarı Feridun Işıl, Türkiye’deki en önemli problemin, Türkiye’nin eğitim geleceğine “kızıkların o pis ellerini” koymuş olmalarıydı. “Evet millet tehlike, hem de Türk dünyasına musallat olan korkunç bir tehlike karşısındaydı. Milli vicdan bunu kabul edemezdi. Ama o, sevgili devletine bağlıydı. Onun safında yer aldıkları için sadece kendisine verilecek işareti bekliyordu.” Deniz Gezmişleri halk yakalatmıştı. Sıkıyönetime yardım ettikleri için kumandanlardan teşekkür eden da milleti. “Oh çok şükür devletle millet birleşmesidir bu.”⁷⁰⁵

Türkiye Kız ve Erkek Sanat Mektepleri Mezunları Cemiyetinin Yayın Organı Teknisyenlerin Sesi adlı derginin yazarlarından Kazım Eke’ye göre milletin içindeki üzüntüler, aşırı akımların çoğu Atatürk ilkelerinin kuşaklara yeteri kadar öğretilmemesinden kaynaklanıyordu. Atatürk ilkeleri çeşitli parti ve siyasi zümreler tarafından kendi amaçlarına uyacak şekilde tanımlanmaya başlanmıştı. Bir takım çevreler Atatürk ilkelerini yanlış anlayarak, kendi işlerine geldiği gibi kendi ideolojilerine destek yapmaya çalışmışlardı. “Nitekim Atatürk’ün izinde olduklarını söyleyen bazı gençlerin ‘milliyetçiliği’ reddettikleri hayretle görülmeğe başladı. Devlete karşı silahlı ayaklanmayı göze alacak derecede aşırı akımların tesiri altında kaldıkları görüldü.” Gençlik kamplara bölündü. Atatürkçülük ülküsü bir yana itilip

⁷⁰⁴ Erol Mutlu, “Teşhis ve Tedavi”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Mayıs 1971, sayı.74, s.7

⁷⁰⁵ Feridun Işıl, “Tehlike Karşısında Birleşme”, *Modern Türkiye*, sayı.29, Haziran 1971, s.7

yabancı ideolojilere alet olunarak aşırı akımlara yönelmeğe ve kanunsuz hareketlere başvurulmağa başlandı.⁷⁰⁶

Aylık Fikir, Sanat ve Eğitim Dergisi Türk Kadını’nın Sahibi ve Sorumlu Yayın Müdürü Fahir Aruoba, altı yılı dolduran dergilerinin ömrü boyunca, bıkip usanmadan milli birlik üzerinde durduğunun okuyucuları tarafından takdir edildiğini ifade ediyordu. Dergi, milli birliği parçalamak isteyen tehlikeyi işaret etmiş, çıkış yolunun ancak Atatürk’ün gösterdiği doğrultuda bulunabileceğini anlatmaya çalışmıştı. “Milletçe Atatürk’ün yolunda birleşmek mecburiyetinin anlaşıldığı bu günlerde; Anayasa değişikliğinde, reformlarda, Milli Eğitim çalışmalarında tespit edeceğimiz, perçinleyeceğimiz ilk hedef, milli birliğimizi sağlayacak olan milli şuur çizgisini, hiç silinmeyecek şekilde gözler önüne çekmektir.” Aruoba’ya göre milleti tehlikelerden korumak, milli hâkimiyeti ebedi kılmak isteniyorsa, çocukların milli şuurla yetiştirilmesinin yolları bulunmalıydı. Bu yoldaki rehber de “Büyük Atatürk” olacaktı.⁷⁰⁷

“Güzel yurdumuzda ve asil milletimiz arasında böyle üzücü olayların bir daha yaratılmaması, milli birlik ve bütünlüğümüzün korunması ve kalkınmamızın gerçekleştirilmesi için, Atatürk ilkelerini bilinçli olarak kavramış, bu ilkeleri yürekten benimsemiş, tüm sorunlarının çözümünde aydınlatıcı kuvveti Atatürk ilkelerinden alan, bilinçli, inançlı, Atatürkçü bir gençlik yetiştirmek zorundayız. Bunun için de Atatürk İlkelerini Tespit Komisyonu’ndan ve kurulacağını sevinç ve heyecanla öğrendiğimiz ‘Atatürk Akademisi’nden çok şeyler umuyor ve bekliyoruz.”⁷⁰⁸

Türkiye Kız ve Erkek Sanat Mektepleri Mezunları Cemiyetinin Yayın Organı Teknisyenlerin Sesi adlı derginin yazarlarından Kazım Eke gençliğin Atatürk ilkeleri konusunda birlik ve beraberlik halinde, sağlam ve doğru bilgilere, bilinçli duygu ve inanişsa sahip olması gerektiğini ileri sürüyordu. Gençlik, Atatürk ilkeleri hakkında

⁷⁰⁶ Kazım Eke, “Atatürkçü Gençlik”, *Teknisyenlerin Sesi*, sayı.264, Haziran 1971, s.1-2

⁷⁰⁷ Fahir Aruoba, “Milli Şuur”, *Türk Kadını*, sayı.61, Haziran 1971, s.3

⁷⁰⁸ Kazım Eke, “Atatürkçü Gençlik”, *Teknisyenlerin Sesi*, sayı.264, Haziran 1971, s.1-2

yanlış bilgilerin, çeşitli yorumların, aşırı uçların, yabancı ideolojilerin etkisine kendilerini kaptırmamalıydı. Atatürk akıl ve mantık yolunun, çağdaş uygarlığın bayrağıydı. Onun izinden yürümek, devrimlerini yaşatmak, bu devrimlere o yolda yenilerini katmak tam anlamıyla Atatürkçülüktü.⁷⁰⁹

“Atatürkçülük, bu ülkenin gelişme, yükselme ve mutlu olmasının tek ve açık formülüdür. Ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik gelişmenin, eğitim reformunun, bağımsızlığın ve ‘muasır medeniyet seviyesi’ne yükselmenin formülleri, onun ilkelerinde ve devrimlerinde yerini bulmuştur. Atatürkçülük görüşünde, anlayışında, ilkelerinin kavrayışında milletçe birleşilmesi, inanç birliğine varılması şarttır. Türk milletinin kurtuluş yolu budur.”⁷¹⁰

Türk milletinin ilimde, fende, teknik ve teknolojiye ilerlemesi ve muasır medeniyet seviyesinin üstüne yükselmesinde Atatürk gençliğine büyük görev ve sorumluluklar düştüğünü ileri süren Eke, bu görev ve sorumlulukların Atatürk ilkelerinde belirtilmiş, aydınlatılmış ve ışıktandırılmış olduğunu belirtiyordu.⁷¹¹

“Türk Gençliği, Atatürk’e inanmışlığın mutluluğu içinde gönülden gönüle O’nun ülkülerini, ilkelerini, O’nun devrimlerini yaşatmanın, sonsuzluğa doğru, her gün artan bir hızla, yürütmenin büyük zevkini, bahtiyarlığını ve heyecanını duymalıdır.”⁷¹²

Türkiye Kız ve Erkek Sanat Mektepleri Mezunları Cemiyetinin Yayın Organı Teknisyenlerin Sesi adlı derginin yazarlarından Kazım Eke, Eski Türk Hakanlarından Bilge Kağan’ın Türk “ulusu”nu ülkesinde birliği korumaya ve kendini yok etmeye çalışan düşmanlarına aldanmamaya çağırان sözlerine atıfta bulunarak, yüz yıllar boyunca birlik ve beraberlik içinde yaşamış olan Türk milletinin ilerlemesini çekemeyen düşmanların önce onun birlik ve beraberliğini bozmaya, onu bölmeye çalıştıklarını ileri sürüyordu. “Türk milletini birbirine düşman etmişlerdir.”⁷¹³

⁷⁰⁹ Kazım Eke, “Atatürkçü Gençlik -4-”, *Teknisyenlerin Sesi*, sayı.265, Temmuz 1971, s.1

⁷¹⁰ Kazım Eke, “Atatürkçü Gençlik -4-”, *Teknisyenlerin Sesi*, sayı.265, Temmuz 1971, s.1

⁷¹¹ Kazım Eke, “Atatürkçü Gençlik -5-”, *Teknisyenlerin Sesi*, sayı.266, Ağustos 1971, s.1

⁷¹² Kazım Eke, “Atatürkçü Gençlik -5-”, *Teknisyenlerin Sesi*, sayı.266, Ağustos 1971, s.1

⁷¹³ Kazım Eke, “Atatürkçü Gençlik -6-”, *Teknisyenlerin Sesi*, sayı.267, Eylül 1971, s.1-2

Samsun'dan doğan Atatürk güneşi ile Türk milletinin birlik ve beraberliği sağlanmış, bir ülkü etrafında toplanmış, vatanın iç ve dış düşmanlardan kurtuluşu sağlanmıştır. Her alanda devrimler yapılmış, imanlı ve inançlı bir gençlik yaratılmıştır. “Onlara Atatürk Gençliği denilmiştir. [Atatürk] En büyük eseri olan Türk Cumhuriyetini, bu gençliğe emanet etmiştir.”⁷¹⁴ Gençliğin en büyük görevi hiçbir aşırı ucun ve yabancı ideolojilerin etkisine kapılmadan Atatürk ilkelerini bilinçli olarak kavramak, Atatürk milliyetçiliğini gönülden benimsemek ve onun devrimlerini sonsuza kadar korumak ve yaşatmak olmalıydı. “Atatürk ilkelerinde birleşmek milli birlik ve beraberliği sağlamaktır. Atatürkçü gençliğe bu yaraşır.”⁷¹⁵

Aktüalite Dergisi Geçit'in yazarı Feridun Işıl, Osmanlı'dan Cumhuriyete tevarüs eden reform kavramı esas itibarıyla Türk milletini Batı medeniyeti seviyesine yükseltme idealinden doğduğunu ifade ediyordu. II.Osman döneminde başlayan bu hareket III.Ahmet, III.Mustafa, I.Abdülhamit, III.Selim, II.Mahmut ve Abdülmecit'in hükümler zamanında devam etmiş ve bu reform hareketi Cumhuriyetle birlikte millete mal olmuştu. Buna rağmen Türkiye'de hala reform sancıları çekilmekteydi. Bunun nedeni de halkı sevmeyenlerin ve onun iradesine inanmayanların, millete karşı direnmelerinden ve engellemelere kalkmalarına dayanıyordu. “Lakin şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da, Atatürk'ün realist ve ideal reformistliği sayesinde Türkiye daha da ilerleyecektir. Çünkü bu büyük vatanperver ilhamını daima milletten ve onun ihtiyacından almıştır.”⁷¹⁶

Türkiye Kız ve Erkek Sanat Mektepleri Mezunları Cemiyetinin Yayın Organı Teknisyenlerin Sesi adlı derginin yazarı Kazım Eke Mustafa Kemal Atatürk'e gönderme yaparak, onun sözleriyle Türk çocuklarının ve gençlerinin, Milliyetine, Türk Devletine, Türkiye Büyük Millet Meclisine düşman olanlarla mücadele etmelerinin öğretilmesinin gereğini vurguluyordu. Atatürkçü gençlik bu ruhla yetiştirilmeliydi. “Milli bütünlüğümüz, milli hedeflerimiz, vatan ve millet sevgimiz Atatürk ilkelerindedir. Sağlam bir milliyetçilik temeli üzerine oturtulmuş olan, başka

⁷¹⁴ Bu vurguya yürekten katılıyoruz.

⁷¹⁵ Kazım Eke, “Atatürkçü Gençlik -6-”, *Teknisyenlerin Sesi*, sayı.267, Eylül 1971, s.1-2

⁷¹⁶ Feridun Işıl, “Reformun Ruhu Vatanseverliktedir”, *Geçit*, 15-17 Ekim 1971, sayı.279, s.9

bir deyimle akıl ve insaniyete dayanan Atatürk milliyetçiliği aşırı akımların daima karşısındadır.”⁷¹⁷

Kazım Eke, Kurtuluş Savaşının büyük önderi Atatürk’ü resimleriyle, anıtlarıyla, fiziki özellikleriyle tanımanın ve tanıtmanın yeterli olmadığını ileri sürüyordu. Atatürk’ü sevmek onun sarı saçlarını, mavi gözlerini sevmek değil, ancak ve ancak onun gibi düşünmek, onun gibi duymak, ilkelerini benimsemek ve onu anlamak ile mümkündür.⁷¹⁸

Atatürk’ün önderliğinde başarıya ulaşan “Kurtuluş Savaşı” yine onun önderliğinde gerçekleştirilecek “Türk Devrimi”nin ilk safhasını oluşturmaktadır. Türk devriminin evrensel değeri ve anlamı bu zaferde toplanmaktadır. “Atatürk ilkelerindeki ve devrimlerindeki büyük fikirler ve anlamlar, birçok milletlerce, çeşitli alanlarda, uygulanma formülleri olmuştur. Atatürk ilkelerinin anlamı çok büyük ve zengin nitelikler taşır. O’nun gerek bu yönleri gerekse insanlık tarafının son derece renkli ve üstünlüklerle dolu olmasıdır ki O’nu ‘evrensel’ bir aşamaya yükseltip O’nun ‘ölümsüzler’ safında yer almasını sağlamıştır. Onun içindir ki dünya milletleri O’nu, geniş bir ölçüde anlamış ve O’nun hakkında yayınladıkları eserler, bizdekilerin birkaç misli olmuştur.”⁷¹⁹

Bu bölümde ele aldığımız yazarların; “Atatürk Cumhuriyeti gençliğe emanet etmiştir” yönündeki görüşlerine yürekten katılıyoruz. Kendisinin yazdığı konusunda şüpheler taşıdığımız 30 Ekim 1938 tarihli mesajında yer alan, Atatürk’ün Cumhuriyeti Türk ordusuna emanet etmiştir söylemine katılmadığımızı, bu sözleri Atatürk’ün kendisinin söylemiş olamayacağını düşündüğümüzü tekrar vurgulamak istiyoruz. Atatürk’ün milletin her şeyin sahibi olarak gördüğüne inanırken, milleti by-pass edecek, milletin bağrından çıkmış olan Türk ordusunu Türk milletin bünyesinden koparacak, eli silahlı bir takım kimseleri millete efendilik taslamaya itebilecek bir görüşün, Gazi Paşamızın zihninin ürünü olabileceğine inanmak istemiyoruz.

⁷¹⁷ Kazım Eke, “Atatürkçü Gençlik -7-”, *Teknisyenlerin Sesi*, sayı.268, Ekim 1971, s.1

⁷¹⁸ Kazım Eke, “Atatürkçü Gençlik -9-”, *Teknisyenlerin Sesi*, sayı.270, Aralık 1971, s.1-2

⁷¹⁹ Kazım Eke, “Atatürkçü Gençlik -9-”, *Teknisyenlerin Sesi*, sayı.270, Aralık 1971, s.1-2

3. İŞADAMLARI/EKONOMİ

Nihat Erim hükümetinin programı okunduktan sonra, Odalar Birliği ve İşveren Sendikaları Konfederasyonu; programdaki devletleştirmenin özel sektörü rahatsız edecek mahiyette olmadığını açıklıyor, İzmir Ticaret Odası ise programı destekleyeceğini beyan ediyordu.⁷²⁰

Türkiye'nin önemli işadamlarından Vehbi Koç, Koç Holding Otomotiv Grubu Bayiler toplantısında yaptığı konuşmada programı desteklediğini açıklıyordu. Koç; yeni hükümet programında memleketin büyük meselelerine gerçekçi teşhisler konduğunu, programın batıya dönük ve demokrasi rejimine dayalı bir felsefeye sadık kalınarak hazırlanmış olmasının, iş hayatına ve piyasaya ferahlık getirdiğini ifade ediyordu. 1971 yılı bütçesinin kamu yatırımlarını kısıtladığını ve bunun işsizliğe yol açacağını hatırlatan Koç, Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığının kuruluşunun ihracat ve döviz artımı bakımından ümit verdiğini ileri sürüyordu. “Bu zor şartları yenmenin tek çaresi, politikacısından işçisine kadar herkesin küçük hesapları bir tarafa bırakarak memleket sorunlarının üzerine beraberce yürümesiyle mümkündür. Aksi halde demokratik hukuk devleti bütün hukuki ve sosyal temelleriyle yıkılacaktır. O zaman ne işçinin grev hakkı kalacak, ne de hür teşebbüs düzeni yaşayacaktı. Bu mücadelede bizlere de büyük görevler düştüğüne inanıyorum. Yeni iş sahaları açmalı, istihdam imkânları yaratmalıyız. Çalışanlara emeklerinin karşılığını vermeli, hayat seviyelerini yükseltmeğe çalışmalıyız” diyordu.⁷²¹

İstanbul Sanayi Odası Meclis Başkanı Sıtkı Çiftçi, dünyada yüz elliye yakın bağımsız devlet olmasına karşın Türklerin, yalnız Almanya ile Japonya'nın kalkınma hızlarına “hayran hayran” baktıklarını ifade ediyordu. Çiftçi Almanya ve Japonya'daki ortamın Türkiye'de olması durumunda kuşkusuz Türkiye'nin de aynı hızla kalkınacağını ileri sürüyordu. İkinci Dünya Savaşı öncesinde en önde gelen Almanya ve Japonya'ya Amerika, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kredi desteği

⁷²⁰ Parlamento, “Program ve Özel Sektör”, *Parlamento*, Nisan 1971, sayı.2, s.6

⁷²¹ Parlamento, “Program ve Özel Sektör”, *Parlamento*, Nisan 1971, sayı.2, s.6

vermiş, Alman ve Japon müteşebbisler eski mesleklerini yapmışlardı. Diğer devletlerin de Almanya ve Japonya gibi yardım görmelerine karşın, bu ülkelerin Almanya ve Japonya gibi hızla kalkınamamalarının nedeni, bu ülkelerin sırtındaki savunma harcaması yüküydü. Amerika ve Rusya Türk müteşebbis sanayicisine, Alman ve Japon'a yaptığı yardımı yapar ise ve devletin milli savunma yükü olmaz ise Türkiye'de de aynı sanayi, tecrübeli Türk sanayicileri tarafından daha modern ve daha verimli olarak derhal kurulacaktı. "Çünkü bunların işçi, mühendis, arsa, teknoloji, hammadde, kalite, kapasite, verim, maliyet, pazarlama ve benzeri endişe verici problemleri kotarılmıştır. Bu fabrikaların yeniden yapılışı, yıkılmış bir apartmanın yeniden inşasından farksızdır."⁷²²

Tarıma dayalı Türk ekonomisinin sanayiye geçmesi, milletin hayatındaki en büyük aşamaydı. Zira endüstri işlerin en gücü, en risklisi, en problemlisidir; işçi, enerji, su, hammadde, teknoloji, kalite, verim, maliyet, pazarlama, kapital ve benzeri. Bütün bunları organize edebilmek orkestra şefliği yapmak kadar maharet isteyen bir iştir. Çiftçi gerek sanayi, gerekse genel kalkınma hızı, kalkınma planında tespit edilen hedefe ulaşamamış, biraz altında kalmış olmasının sebebini; siyasal, sosyal, ekonomik istikrar, hammadde ve benzeri sorunlara bağlıyordu. Bu olumsuz ortama rağmen Türkiye'nin 1962'de iki yüz dolar olan kişi başına düşen gayri safi milli hâsılası, 1970'de bir misli artarak dört yüz dolar olmuştu. "Türkiye, Kurtuluş Savaşını nasıl yokluk içinde yapmış ise, sanayileşme savaşını da yokluk içinde, varlık içinde olandan daha iyi yapmaya çalışmaktadır. Sanayi odalarımız birer sanayi karargâhı hüviyetinde hizmet görmekte, bu savaşın planlarını zafere götürmek için çalışmaktadırlar. Önerilerimize değer verildiği takdirde sanayi kalkınma hızımız en ileri düzeye varacak ve böylece asıl mucizeyi Türkiye gösterecektir."⁷²³

Sıtkı Çiftçi'nin bahsettiği, inandığı tarıma dayalı ekonomiden sanayiye dayalı ekonomiye geçiş, Birinci Nihat Erim kabinesi tarafından amaçlanmışsa da başarıya ulaşamamış, 1983 seçimleri sonrasında kurulacak Turgut Özal hükümetleri dönemine "ertelenmiştir". Çiftçi'nin sarf ettiği "sanayileşme savaşımız" tabiri, Türkiye Cumhuriyeti iktisat tarihinin seyrini çok iyi şekilde özetlemektedir. Bize göre

⁷²² Sıtkı Çiftçi, "Sanayileşme Mucizesi", *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.63, Mayıs 1971, s.3-4

⁷²³ Sıtkı Çiftçi, "Sanayileşme Mucizesi", *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.63, Mayıs 1971, s.3-4

üretimin gücünün temsilcisi olan sanayiciler her zaman siyasi iktidarlar tarafından “kıskanılmış”, hatta örselenmiştir.

Petrol

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Dr.İhsan Topaloğlu düzenlediği basın toplantısında, “yeraltı kaynaklarının israfının önleneceğini, yeni ve milli bir petrol politikası izleneceğini, keyfi tutum ve israfa engel olunacağını, kaçakçılığa göz yumulmayacağını” ifade ediyordu. Bakan, sanayileşmenin başlıca koşullarından biri olan enerjinin Türkiye’de güvenlik ve istikrar içinde, yeterli miktarda ve uygun fiyatla sağlanmasının gerekliliğinin altını çiziyordu. Dışa bağımlılık olabildiğince azaltılmalı, şayet enerji ithal etme zorunluluğu varsa bu iş çeşitli kaynaklardan yapılmalıydı. Ham petrol ülke içinde aranıp bulunmalı ve ülkenin kendi ihtiyacına yetecek seviyede üretim yapılma noktasına bir an önce gelinmeliydi. Milli bir petrol politikasıyla ülkenin ihtiyacı kendi gücü ve imkânlarıyla karşılanmalıydı.⁷²⁴

“Yurdumuzda bütün milli petrol sanayini bir elden idare edilmek üzere entegre bir şekilde düzenlemek zarureti vardır. Arama, üretim, rafinaj, taşıma ve satış işleri bu sanayi kolundaki kurallara uygun şekilde yürütülecektir. Petrol Ofisi, TPAO’nun bir satış şirketi haline getirilemeyecektir.”⁷²⁵

Yeni enerji politikasında linyit önemli bir yer tutacaktı. Linyit elde bulunan enerji kaynakları arasında gerek miktarı gerekse süratle değerlendirilmesi bakımından başta gelmekteydi. Linyit yataklarının ihmal edilmesine ve bir süre sonra işletilemez hale gelmesine izin verilemezdi. Bor minerallerinin Türkiye ekonomisi için taşıdığı önem, bu madenin verimli olarak işletilmesinin gereği bor minerallerinin devletleştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkarmıştı.⁷²⁶

“Reform olarak nitelediğimiz ve gaye olarak aldığımız bütün bu kararlar, yurdumuzda 1961 Anayasası’na göre yapılacak ilk devletleştirme hareketleri olarak ve gerek enerji, gerekse petrol ve diğer konularda yeni kanunların çıkarılmasını, eski mevzuatta değişiklikler yapılmasını, yeni yönetmelikler hazırlanmasını icap

⁷²⁴ “Uzun Vadeli Bir Enerji Plan ve Programı Hazırlanacak”, *Çerçeve*, sayı.106, Mayıs 1971, s.22-23

⁷²⁵ “Uzun Vadeli Bir Enerji Plan ve Programı Hazırlanacak”, *Çerçeve*, sayı.106, Mayıs 1971, s.22-23

⁷²⁶ “Uzun Vadeli Bir Enerji Plan ve Programı Hazırlanacak”, *Çerçeve*, sayı.106, Mayıs 1971, s.22-23

ettirecektir. Bunlardan bazıları ele alınmıştır. Diğerleri de önümüzdeki günlerde ele alınacak, süratle hazırlanacak ve TBMM'ne sunulacaktır.”⁷²⁷

Vergi

Aktüalite Dergisi Geçit'in İmtiyaz Sahibi ve Başyazarı Füzuzan Tekil, açıklanan yeni ithalat imkânlarına göre çok vergi verene çok imkan bahsedileceğini ifade ediyordu. Bu durumun faydalı olacağı beyan edilse de bir de madalyonun diğer yüzü mevcuttu. Büyük işadamı, büyük tacir bu usulle imtiyazlı olacak, kazancı artacak, küçük işadamından daha fazla ayrılacak, farklar büyüdükçe büyüyecek. Yeni müteşebbisler, yeni başlamış vatandaş için kapatılamayacak bir fark oluşacak, yeni gelenler elleri böğründe kalacak. “Neredesin, düzen değişikliği idealisti genç Karaosmanoğlu? ...Reformcu yaftasını gergin ve şişkin göğüslerine yapıştırmış dolaşanlar içinde, yurdun büyük özelliği ile yakından ilgilenen yok.”⁷²⁸

Aylık Tarımsal Fikir ve Kültür Dergisi Çiftlik Dergisi'nin Sahibi ve Kurucusu Vasfi Hakman vergi vermenin, askerlik yapmak veya oy kullanmak gibi vatandaşlık hak ve görevi olduğunu belirtiyordu. Vergi vermekten kaçmak mümkün değildi. “Er geç kanunun pençesine yakalanır ve cezasını fazlasıyla öder.” Geçenlerde Türkiye Çiftçi Teşekkülleri Federasyonu bir bildiri yayınlarak vergiden kaçmadıklarını açıkça belirtmişlerdi. Ancak bu vergilerin adil ve hakikate uygun olmasını istiyorlardı. Zirai işletmelerin vergilendirme konularında tecrübesiz, ne yapması gerektiğini bilmemenin bunalımı içinde olduklarını belirten Hakman, hesap uzmanlarının bu konularda tecrübe sahibi olmayan çiftçilere biraz hoşgörüyü yaklaşmalarını istiyordu. “Oldukça yeni bir yatırım alanı olan modern çiftçilik gerekli muhasebe defterleri tutmasını bilmeden, randıman-verimlilik hesapları konusunda karşılıklı mutabakata varılmadan, bir zirai işletmenin karşılaştığı teknik, ekonomik ve mali problemlerin ayrıntılarına inmeden çiftçilere yüklenecek vergiler pek adaletli olamaz.”⁷²⁹

⁷²⁷ “Uzun Vadeli Bir Enerji Plan ve Programı Hazırlanacak”, *Çerçeve*, sayı.106, Mayıs 1971, s.22-23

⁷²⁸ Füzuzan Tekil, “Beyin Kafaya Düz Oturmalı”, *Geçit*, 9 Temmuz 1971, sayı.272, s.7

⁷²⁹ Vasfi Hakman, “Tarımda Vergi”, *Çiftlik Dergisi*, sayı.135, Temmuz 1971, s.5

Yurttaşın görevi vergi vermek ise, devletin görevi de vergi almak, alabilmek olmalıydı. Devlet bu vergileri alırken akılcı davranmalı, müteşebbise, yatırımcıya, işverene kolaylık sağlamalıydı. 1971'den elli seneye yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen tarım ve hayvancılık sorununun halledilemeyip, sorunun kangrenleşmesine seyirci kalınmaya devam edilmektedir. Çiftçiliğin hala bir köylü uğraşı gibi görülmesi nedeniyle, özünde kendisi için üreten köylüye dayanılarak şehirler beslenmeye çalışılmaktadır.

Sanayi/İhracat

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürünün Hüseyin Günaydın'ın olduğu, *Milliyetçi, İktisadi, Siyasi Aktüel Aylık Mecmua Çerçeve*'nin başyazarı Raşit Akif Atasoy, planlı döneme girilen 1963 yılından 1968 yılına kadar Türkiye ihracatının ön görülen hedeflerini aştığını ifade etmekteydi. Ancak 1968 ve 1969 yıllarında dünya piyasalarındaki çalkantının etkisiyle ihracat rakamları düşük kalmış, 1969 sonunda 1967'deki seviyede kalmıştır. “Bununla beraber, 1963 yılından 1970 yılı sonuna kadar ihracatta elde edilen artış, aynı dönemdeki genel kalkınma hızının üstünde gerçekleşmiştir.”⁷³⁰

Türkiye ihracatının Ortak Pazar ülkelerine yönelik olması ve sürekli gelişmesi neticesinde 1970 yılında Türkiye ihracatının yüzde kırkının Ortak Pazar ülkelere yapıldığı anlaşılmıştı. Atasoy, ihracatın gelişmesi için alınan tedbirlerle dayanıklı ihraç mallarının yanında sınai ürünler ihracatının da arttırılması için bazı tedbirlere, çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu belirtiyordu.⁷³¹

“Sanayi ürünleri ihracatının arttırılması için uygulanan vergi iadesi sisteminin gayet olumlu sonuçlar verdiğine inanmakla beraber, gerçekten, 1967 yılında, vergi iadesinden faydalanan malların ihracat tutarı bir milyar dört yüz yirmi altı milyon

⁷³⁰ Raşit Akif Atasoy, “Serbestlik Esasına Yönelen Türkiye İhracatında Gelişme”, *Çerçeve*, sayı.108, Temmuz 1971, s.3

⁷³¹ Raşit Akif Atasoy, “Serbestlik Esasına Yönelen Türkiye İhracatında Gelişme”, *Çerçeve*, sayı.108, Temmuz 1971, s.3

liraya ve 1970 yılının on bir aylık döneminde bir milyar altı yüz on sekiz milyon liraya yükseldiği, yetkili ağızlarca da açıklanmış bulunmaktadır.”⁷³²

İstanbul Sanayi Odası Dergisi yazarı Eyüp Karadayı yazısına, “Sanayi” kavramını tanımlayarak başlıyordu. Karadayı Sanayiye, toplumsal ihtiyaçlara cevap veren, sürekli değer yaratan ve bu arada kişiler, kurumlar, idarelerle ilişkilerini sürdüren bir “aksiyon” olarak tanımlıyordu. “Bir bakıma sanayi, bilimin pratiği, hayata uygulanmasıyla ortaya çıkan, yeni bir toplum yapısı ve ilişkiler manzumesi getiren yaşam biçimidir.” Devamlı bir üretim akışı içerisinde insanların yaşantısını daha iyi hale getirmek, onları daha mutlu kılmak için sermaye, işgücü ve teknolojiyen oluşun bir “organizasyon” olarak da tanımlanabilecek olan sanayi olgusunun çok kolay ve mutlak olarak tanımlanamamasının nedeni onun karmaşık, çok yönlü ilişkiler, karşılıklı etkileşimler içermesinden kaynaklanmaktadır.⁷³³

Karadayı, Türkiye’nin yarım yüzyıldan beri süren kalkınma/sanayileşme/modernleşme, çabasının iyi netice verdiğinin, milli gelir içindeki sanayi sektörünün giderek artmakta olmasından anlaşılabileceğini ifade ediyordu. Birkaç yıla kadar da sanayi sektörünün tarım sektörünü geride bırakacağı görülmektedir. “Endüstriyel gelişmemizin gözler önüne serdiği gerçek şudur: Memleketimizde süratli bir bünye değişikliği olmakta, tarımsal yapıdan ‘sanayi toplumu’ aşamasına geçilmektedir.” Eyüp Karadayı “özel sektör”ün, ülkede birkaç devlet fabrikasının bulunduğu günlerden başlayarak sanayiciliği tarihi bir misyon olarak benimsemiş idealist kişiler olduğunu belirtiyordu. “Özel sanayi, başındaki özel kelimesine bakılarak hareketlerinde bağımsız ve tam bir serbestîye sahip sanılmamalıdır. Kuruluş/ikmal/pazarlama ve daha birçok hayati konularda, kamu kurum ve kuruluşlarıyla zorunlu ilişkileri vardır ve çok defa onların tercih ve kararlarına bağlıdır.”⁷³⁴

Karadayı üretim yapmak, yeni dış pazarlara açılmak arayışında olan sanayinin bürokrasiden beklentilerini sıralamaktaydı; bürokratik muamelelerde

⁷³² Raşit Akif Atasoy, “Serbestlik Esasına Yönelen Türkiye İhracatında Gelişme”, *Çerçeve*, sayı.108, Temmuz 1971, s.3

⁷³³ Eyüp Karadayı, “Sanayi Bürokrasi İlişkileri”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.66, Ağustos 1971, s.42-43

⁷³⁴ Eyüp Karadayı, “Sanayi Bürokrasi İlişkileri”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.66, Ağustos 1971, s.42-43

sanayi ve sanayiciyle ilgili formalitelerin imkan ölçüsünde tasfiye edilmesi, modern teknolojinin gerektirdiği konularla ilgili müracaatların incelenmesi ve değerlendirilmesinde yetkin kadronun kullanılması, bu konuda odalarla işbirliği yapılması, ilgili teşkilatın teknik teçhizat, araştırma büroları ve laboratuvarlarla takviyesi, mercilerin yetki ve sorumluluk sınırlarının belirlenmesi, sanayinin ikmal, ithalat ve ihracat gibi hayati fonksiyonlarıyla ilişkili formalitelerin süratle karşılanabilmesi için konulan kriterlerin objektif bir şekilde uygulanması.⁷³⁵

İşin başında Nihat Erim hükümetinin, sanayi kesiminin taleplerini gerçekleştireceğine sanayicilerin beklentileri yüksekti. Nihat Erim kabinesinin işbaşına gelmesinden bir hafta sonra, Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği (TÜSİAD)'ın kurulmuş olmasının, Erim kabinesinden sanayi kesiminin beklentilerini sezmemiz açısından önemli bir “turnusol kağıdı” işlevi göreceğini düşünüyoruz. Bu beklenti zaman içerisinde “boş” çıkmıştı. İnanç süreç içerisinde azalmıştı.

Devalüasyon

Temmuz 1971 tarihli, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organı İktisat Dergisi*'nin “Derginin Sesi!” adlı başmakalesinde 10 Ağustos 1970 tarihli devalüasyona değiniliyordu. Yazıda devalüasyon kararının ekonomik bakımdan çok isabetsiz bir dönemde alınmış olmasının, Türk ekonomisine beklenen hızı veremediği vurgulanıyordu. Aniden ortaya çıkan kolera salgını bütün iyi niyet ve tahminleri tersine çevirmekte gecikmemişti. “Komşu ülkeler derhal hudut kapılarını kapayarak, bizim ilk salgın çıkan yerde yapamadığımızı yaparak diğer ülkelerle ilişkimizi bir anda kestiler.” Yabancı gemiler Türk limanlarına uğramadan transit olarak geçmişler, ülkenin büyük gelir kaynağı olarak gördüğü turizm gelirlerinde düşüş yaşanmış, aynı durgunluk ihracatta da yaşanmış, devalüasyon sonrasında yabancı alıcılar için cazip hale gelen Türk ihraç malları kolera salgını nedeniyle alıcı bulamaz hale gelmişti. 12 Mart 1971 Muhtırasıyla kurulan reform hükümetinin aldığı kararlar rayından çıkmış ekonomiyi yerine oturtmayı

⁷³⁵ Eyüp Karadayı, “Sanayi Bürokrasi İlişkileri”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.66, Ağustos 1971, s.42-43

becerememişti. “Bir yandan genel bir durgunluk devam ederken diğer taraftan fiyatlar umumi seviyesindeki artışın önü alınamamış ve ekonomik durumun belirsiz bir istikamete gidişi önlenememiştir.” Yazının son bölümünde anayasa değişikliği, toprak reformu gibi konularda ciddi kararlar alacak reform hükümetinden, ülkeyi geri kalmışlıktan kurtaracak kararları bir an evvel alması yönündeki beklenti dile getiriliyordu. “... akıllıca, köklü tedbirler alınmadığı takdirde; yıllardır Avrupalılaşmaya çalışmamızın boşuna olduğunu görecektir, her bakımdan geri kalmış ülke karakteriyle mahkumiyetimizin daha uzun yıllar süreceği acı bir hakikat olarak kalacaktır.”⁷³⁶

Makalede Nihat Erim’in köklü reformları yapmasına yönelik umut dile getiriliyordu ancak süre geçiyor ve dönüşümün yapılamama halinin yaratacağı sonuçlar düşünölmeye başlanıyordu.

Ekonomik Durgunluk/Fiyat Artışı/Buhran

12 Mart 1971 Muhtırasıyla kurulan reform hükümetinin aldığı kararlar rayından çıkmış ekonomiyi yerine oturtmayı becerememişti. “Bir yandan genel bir durgunluk devam ederken diğer taraftan fiyatlar umumi seviyesindeki artışın önü alınamamış ve ekonomik durumun belirsiz bir istikamete gidişi önlenememiştir.” Yazının son bölümünde anayasa değişikliği, toprak reformu gibi konularda ciddi kararlar alacak reform hükümetinden, ülkeyi geri kalmışlıktan kurtaracak kararları bir an evvel alması yönündeki beklenti dile getiriliyordu. “... akıllıca, köklü tedbirler alınmadığı takdirde; yıllardır Avrupalılaşmaya çalışmamızın boşuna olduğunu görecektir, her bakımdan geri kalmış ülke karakteriyle mahkumiyetimizin daha uzun yıllar süreceği acı bir hakikat olarak kalacaktır.”⁷³⁷

İstanbul Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı Ertuğrul Soysal demecinde, son haftalarda yaşanan enflasyonist baskıların, işsizlik ve piyasalardaki durgunluğun günün konusu olduğunu belirtiyordu. “Dış ticaret rejimindeki aksamalar ve yatırımlarla ihracatı teşvik uygulamalarındaki duraklamalar sanayicilerde ciddi tereddütler ve karamsarlık doğurmuştur.” Soysal hükümetin, anarşik olayları bastırıp

⁷³⁶ “Derginin Sesi”, *İktisat Dergisi*, sayı.85, Temmuz 1971, s.2-4

⁷³⁷ “Derginin Sesi”, *İktisat Dergisi*, sayı.85, Temmuz 1971, s.2-4

devleti Atatürk'ün gösterdiği yolda yeniden kurmaya yönelmişken sanayicilerin karamsarlığa kapılmamaları gerektiğini, aksine, büyük bir gayretle yeni ekonomik ve sosyal düzene uyum sağlamak için gece gündüz çalışmaları gerektiğini ifade ediyordu. “Türk ekonomik ve sosyal bünyesinin yeni bir disipline girmekte olduğunu görmekteyiz. Bu geçişte rahatsız olanlarımız bulunacaktır. Eski alışkanlıklardan vazgeçmeliyiz. Rekabete ve düşük kâr marjlarına alışmalıyız. Ortak Pazar şartlarına hazırlanmalıyız.”⁷³⁸

Soysal, 1970 Devalüasyonundan beri mamul arzında daralma yaratmayarak fiyatların makul seviyelerde kalmasını sağlayan sanayinin iyi bir imtihan verdiğini ifade ediyordu. Bugün yaşanan durgunluk da aşılabaktı. “Bizlere düşen görev, yeniden yatırımlara dalmak, üretimi arttırmak ve neyimiz varsa ihraç etmektir. Bizim başarımız, beklediğimiz hükümet yardımlarını beraberinde getirecektir.”⁷³⁹

Bize göre Ertuğrul Soysal'ın yatırım çağrısı havada kalmaktadır. Siyasal istikrarın olmadığı, hükümete güven konusunda tereddüdün hüküm sürdüğü bir ortamda sanayiciden yatırım yapmasını beklemek fazla iyi niyetli, hatta hayalperest bir tutum olacaktır.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organı İktisat Dergisi'nin yazarı Orhan Buldaç 1970 yılında Türk ekonomisinin; devalüasyon kararı, yeni personel rejimi, yeni finansman ve emlak kanunlarının yürürlüğe girmesiyle, ülkenin iktisatçı ve maliyecilerinin 1971 yılının ülke ekonomisi yönünden kritik bir yıl olacağı öngörüsünde bulunduklarını ifade ediyordu. “Ancak 1970 yılı sonları ve 1971 yılı ilk aylarında memleketin kaderi ve demokratik rejimi üzerinde oynanan oyunların çok tehlikeli nitelik kazanması hükümetleri ekonomik alanda gereken tedbirleri almaktan yoksun bırakmıştır.” 12 Mart Muhtırasından sonra 1961 Anayasasının değiştirilmesine ilişkin çalışmalar ekonomik hayattaki sorunları kamuoyunun dikkatinden uzak tutmuştu. Ekonomik alanda alınması gereken tedbirler alınamadığı için ülke ekonomisi bunalıma sürüklenmişti. “Öyle ki, sanayici ve tüccarın ‘ekonomik durgunluk var’ yakınmaları

⁷³⁸ Ertuğrul Soysal, “Sanayimiz Bugünkü Durgunluğu Yenecektir”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.65, Temmuz 1971, s.5

⁷³⁹ Ertuğrul Soysal, “Sanayimiz Bugünkü Durgunluğu Yenecektir”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.65, Temmuz 1971, s.5

ile küçük esnaf, memur, köylü ve işçi kesiminin hayat pahalılığı ve enflasyon sızlanmaları aynı anda işitilir olmuştur.” Talep fazlalığı üreticiler açısından değil, ancak araçlar açısından fahiş satış fiyatı belirleme imkânı doğurmuştur. Türkiye’nin işçi, memur, köylü kesiminin gelirlerinin artması durumunda tüketim harcamalarının artmasının yadırganacak bir şey olmadığını ifade eden Buldaç, nüfusun yüzde doksanın henüz çağdaş refah seviyesinin çok altında ve ilkel koşullar içerisinde yaşadığını belirtiyordu. “Geri kalmış ülkeler aslında bu ilkel yaşantı alışkanlığını, bir yerde, kalkınmanın muhtaç olduğu kaynakları sağlamak için değerlendirmek zorundadırlar.”⁷⁴⁰

Aylık Siyasi, İktisadi, İçtimai, Edebi Dergi Modern Türkiye’nin yazarı Sedat İsmail, işadamlarının Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a verdikleri muhtıradaki yer alan şikayetleri, Başbakanın dinlemesi amacıyla böyle bir toplantı düzenlendiğini düşünenlerin olabileceğini ancak kendisinin bu kanıda olmadığını ifade ediyordu. Başbakan Nihat Erim daha önceki Başbakanlardan farklı olarak hemen her meselede ilgililerle temasa geçen bir başbakandı. “İşadamlarımızın bir çok şikâyetleri vardır. Bilhassa yeni kurulan Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığının karşısına bir takım formalite güçlükleri yığılmasından yakınmaktadırlar. Bunlar yeni bir kuruluşun sürçmeleri olabilir ve tecrübenin yardımıyla bir kenara itilmeleri mümkün olabilecektir.”⁷⁴¹

İşadamlarıyla yaptığı bu görüşmede Erim, bazı çevrelerde kasten uyandırılacağından şüphe etmediği bir takım kuşklara değinmiş, Anayasanın ön gördüğü karma ekonominin vazgeçilmez olduğunu anlatmıştı. Sedat İsmail işadamlarında uyandırılan kuşkların aşırı sol tarafından tahrik edildiğinin muhakkak olduğunu ileri sürüyordu. “Bunlar bütün ekonomik ve ticari teşebbüsün devlet tekeline verilmesine taraftar olan ve Türkiye’mizin gerçekten tepetaklak etmek heveslisi zavallı kafalardır.” Başbakan Erim özel teşebbüsü hırsızlık gibi göstermeye çalışan çevrelerin bu ters anlayışının karşısında olduğunu açıkça beyan etmişti.⁷⁴²

⁷⁴⁰ Orhan Buldaç, “Türkiye’nin Ekonomik Bunalımlarının Temel Nedenleri”, *İktisat Dergisi*, sayı.86, Ağustos 1971, s.3-5

⁷⁴¹ Sedat İsmail, “Başbakan-İşadamları Görüşmesi”, *Modern Türkiye*, sayı.32, Eylül 1971, s.12

⁷⁴² Sedat İsmail, “Başbakan-İşadamları Görüşmesi”, *Modern Türkiye*, sayı.32, Eylül 1971, s.12

Başbakanlar çoğunlukla iktidar miyopluğuna tutulmuş gibi, sadece yakınlarında bulunan birkaç işadamı ile temas kurarak, kararlarını bu temaslardan edindikleri bilgiye göre şekillendirmeyi itiyat edinmişlerdi. Erim, verimli olmayan ve Türk ekonomisine zarar verebilecek bu itiyadı benimsememişti. “...Başbakanın toplantısına katılan işadamlarımız aydınlanmış ve teminat bulmuş olmanın rahatlığı içinde işlerini yürüteceklerdir. Şikâyetlerinin ehemmiyet derecesine göre en kısa zamanda ortadan kaldırılacağını görmek güvenlerini daha da arttıracaktır. Şahıslar ve makamlar bir yana, biz bundan en karlı çıkacak tarafın ekonomimiz olduğu kanaatindeyiz.”⁷⁴³

Erim hükümetinin yönetime başlamasıyla uygulanması durdurulan yatırımları teşvik tedbirlerinin tekrar ne zaman verilmeye başlanacağını henüz belli olmadığını belirten *İstanbul Sanayi Odası Dergisi* yazarı Yaman, Reform Hükümetinin teşvik kanunlarını yürürlükten kaldırmadığını ancak uygulamaların durdurulduğunu ve müracaat sahiplerinin beklemeye terk edildiğini ifade ediyordu. “Mesela 1970 yılı sonundan önce yapılmış olan yatırım indirimi müracaatlarına bu güne kadar, müspet veya menfi herhangi bir cevap verilmediği gibi, 1971 yılı içerisinde yapılmış olan müracaatlar için de durum farklı değildir.”⁷⁴⁴

Nihat Erim hükümetiyle birlikte kurulan Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı’na Devlet Planlama Teşkilatının bazı bölümlerinin bağlanmasıyla bu kurum, yeni tayinler ve istifalarla teşvik uygulamalarını inceleme ve karara bağlama mercii olarak hemen hemen atıl bir duruma gelmişti. Bu durum yatırım hareketlerini tahminlerin ötesinde yavaşlatmıştı. “Aynı tutum devam ettiği takdirde neticenin memleketimizin tüm kalkınmasında telafisi güç zararlar doğuracağından şüphe edilemez.” Bu uygulamaların durdurulmasının ülkedeki yatırımlar üzerinde nasıl bir olumsuz etki yarattığını görmek için yeni teşebbüslerin miktarına bakmak yeterliydi.⁷⁴⁵

“Teşviklerin ayrıca istihdam ve değer yaratma yönleri bakımından, devletin gelir vergisi ve diğer vergilerden gelirleri düşünüldüğünde, mevcut tutumun

⁷⁴³ Sedat İsmail, “Başbakan-İşadamları Görüşmesi”, *Modern Türkiye*, sayı.32, Eylül 1971, s.12

⁷⁴⁴ Mehmet Yaman, “Yatırımları Teşvik Tedbirleri Uygulamasının Durdurulması Sınai Kalkınmamızı Yavaşlatıyor”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.67, Eylül 1971, s.18-19

⁷⁴⁵ Mehmet Yaman, “Yatırımları Teşvik Tedbirleri Uygulamasının Durdurulması Sınai Kalkınmamızı Yavaşlatıyor”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.67, Eylül 1971, s.18-19

memleketimiz ekonomisine ve kalkınmasına ne kadar olumsuz tesirleri bulunduğunu hesap etmeğe lüzum olmasa gerektir.”⁷⁴⁶

3.1 Hayat Pahalılığı

Yusuf Ziya Ortaç’ın oğlu Engin Ortaç tarafından yayınlanan *Haftalık Mizahi Dergi Akbaba*’da, *Akbaba* imzalı başyazıda, eski kargaşanın azalmasının hükümetin bir başarısı olduğu ifade ediliyor ancak hayat pahalılığının azalmasını bekleyen sokaktaki adamın “maalesef” hüsrana uğradığı ileri sürülüyordu. Sokaktaki adamın hüsrani, her geçen gün gelen zamlarla mütemadiyen artmaktaydı. “Birkaç aylık bir süre içinde ekmek zam görmüştür, posta telgraf ücretlerine, otobüs biletlerine korkunç zamlar gelmiştir. Radyo ve televizyon vergileri arttırılmıştır. Onları Tekel maddelerine yapılan yüzde on beşlik zamlar takip etmiştir.” Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, kökkömürüne gelecek zam hususunda “henüz kesinleşmiş bir şey yok. Mutlak zaruret haline gelmedikçe zam yoluna gitmeyeceğiz” derken, kabine arkadaşı Maliye Bakanı, devletin mali imkânlarının hiç iç açıcı olmadığını, vatandaşın yeni vergileri mazur görmesinin gerekliliğinin altını çiziyordu. “Bu demektir ki yarın değilse öbür gün kömüre ve elektriğe de beklenen zamlar gelecektir.” Sanayide kullanılan elektriğe yapılacak zam normal olarak mamul madde fiyatlarının zamlanması sonucunu doğuracaktı. Devlet kesiminden gelen ardı arkası kesilmeyen bu zam tablosu insanın kendisine şu soruyu sormasını zorunlu kılıyordu. “Memleketin kötü yönetimi neden bir türlü değiştirilememekteydi.”⁷⁴⁷

Yazıda vatandaşın, gündelik hayatında yaptığı “ekmek israfına” dikkat çekiliyor, bir “ekmek ekonomisi” uygulanmış olması durumunda, son yapılan zamların birçoğuna belki de ihtiyaç duyulmayacağı belirtiliyordu.⁷⁴⁸

Adalet Partisi Genel Sekreteri Nizamettin Erkmen, çeşitli mamüllerin ve hizmetlerin fiyatlarına son üç ay içinde yapılan zamların sorumluluğunu Adalet Partisi iktidarının sırtına yüklemeye çalışmanın insafsızlık olduğunu öne sürüyordu.

⁷⁴⁶ Mehmet Yaman, “Yatırımları Teşvik Tedbirleri Uygulamasının Durdurulması Sınai Kalkınmamızı Yavaşlatıyor”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.67, Eylül 1971, s.18-19

⁷⁴⁷ Akbaba, “Zam Furyası”, *Akbaba*, 30 Haziran 1971, sayı.28, s.3

⁷⁴⁸ Akbaba, “Zam Furyası”, *Akbaba*, 30 Haziran 1971, sayı.28, s.3

“Zamları yapıp yapmamak mevcut hükümetin kararına bağlı olduğuna göre, bu zamlar yapıldığı taktirde sorumluluğun kendilerine ait olacağı da tabiidir.”⁷⁴⁹

12 Mart muhtırasından sonra kurulan yeni hükümetle birlikte gözler yeni hükümetin yapacağı işlere çevrilmişti. *Geçit* tüm dikkatlerin yeni hükümetin vaat ettiği reformlarda ve 12 Mart muhtırasının temel nedeni olan anarşinin kökünün kazınmasında toplanmıştı. Fakat dikkat kesilen bu gözler hiç de hoş olmayan tartışmalar, çekişmeler görmekteydi. Memleketin iktisadi bünyesini düzeltmek, pahalılığı önleyici çareler getirmesi, tedbirler alması beklenen “beyinler” garip beyanlara, faydasız suçlamalara girişmişlerdi. “...bu suçlamaların faydası değil, zararı vardır. Her şey olup bitmiştir. Bu suçlamalarla durum düzelecek değildir. Ekonomik vaziyet ancak, çok laf yerine tutarlı ekonomik tedbirler almakla düzelecek, hasta memleket iktisadiyatı böylece salaha kavuşacaktır.” *Geçit* “beyin”lerden haklı da olsa suçlama yerine hayat pahalılığının önlenmesini bekliyordu zira Erim hükümeti kurulduğundan beri hayat pahalılığı yüzde on iki artmıştı.⁷⁵⁰

Biz beyin takımının bu süreçteki icraatlarında, yürüttükleri politikalarda samimi olduklarına inanıyoruz. Ancak bu hükümetin sahip olmadığı şey kuvvetli bir kamuoyu desteğiydi. Bir hükümetin devrim niteliğindeki reformları başarabilmesi için içtenlikten fazlasına, halkın desteğine ihtiyacı vardı.

Haftalık Mizahi Dergisi Akbaba’da yer alan “Vampirler ve Kazıklar” başlıklı makalede, yurttaki gelir dağılımını çarpıtan, kredi musluklarını sadece bir kesim için açıp, diğer kesim için kapatan şartlar düzeltilmeden tefecilere “vampir” demenin bir çözüm olmadığı ifade ediliyordu. “Ahaliye borcu zorla vermiyor ya tefeciler. Bir ihtiyacı karşıladıkları ve en ağır faizle bile insanların o günlük işlerine geldiği için vampirliklerini yürütebiliyorlar. Siz ihtiyacı ortadan kaldırmadan ve başka çözümler hazırlamadan tefecileri yok ederseniz, ahaliye iyilik etmiş değil, durumunu büsbütün güçleştirmiş olursunuz.”⁷⁵¹

⁷⁴⁹ Gençay Gün, “Okuyucuya Mektuplar”, *Söz*, 15 Temmuz 1971, sayı.110, s.3

⁷⁵⁰ *Geçit*, “Garip Beyanlar ve Faydasız Suçlamalar”, *Geçit*, 9 Temmuz 1971, sayı.272, s.3

⁷⁵¹ Akbaba, “Vampirler ve Kazıklar”, *Akbaba*, 28 Temmuz 1971, sayı.32, s.3

Yeni hükümetin amacı devleti, akıllı tüccar gibi zarardan kurtarıp kâra geçirmektir. Bunun için izleyeceği tek yol vardır: Zam yapmak. Zira devletin pahalıya ürettiği mal ve hizmetleri sürekli ucuza satmasına imkân yoktu. Başbakan Nihat Erim kendilerinin sihirbaz olmadığını açıkça beyan etmişti.⁷⁵²

Devleti akıllı tüccardan ayıran bir husus vardı. Akıllı tüccar kâra geçmek için malı ucuza üretmeyi düşünmekte, piyasaya malı uygun fiyatlarla sunmaya çalışmaktadır. “Öyle yapmak zorundadır da. Çünkü rekabet diye bir hakem vardır tepelerinde.” Devletin durumu ise tüccarınkinden farklıdır. Adeta kendisinin hakemi olduğu bir mekanizmada devlet, kârı maliyet düşürmekte değil, hep zam yapmakta beklemektedir. Erim kabinesinin bu hataya kaymaması yönündeki beklenti bir hak olarak ortaya konmaktaydı. “Dehşet hikâyelerinin mitolojisine göre vampirler ancak göğüslerine kazık saplanarak öldürülebilir. Düzenimizin temelini aksatan gerçek ekonomik vampirlerin doğru teşhis edilmesi ve kazıkların toplum bedeninde saplı bulundukları yerlerden çıkarılıp onların göğüslerine kakılması vakti artık gelmiştir sanırız.”⁷⁵³

Milliyetçi, İktisadi, Siyasi Aktüel Aylık Mecmua Çerçeve’nin başyazarı Raşit Akif Atasoy hükümetin, temel nitelik taşıyan mal ve hizmetlerin fiyatlarını “küçümsenemeyecek” ölçüde attırdığını belirtiyordu. Reform programıyla işbaşına gelen hükümet, bu zamların nedenlerini kamuoyuna açıklamıştı. Bu açıklama maddelerinin her birini bir iddia olarak gören Atasoy, her bir iddiayı eleştiri ve yorumlara tabi tutuyordu.⁷⁵⁴

Son zamlar, İktisadi Devlet Teşekküllerinin zararlarını kapama ve bu surette işletme açıklarını zararsız hale getirme ve bu sayede kamu kuruluşlarının son ücret zamları ve hatta yatırımları karşılama iddiasına Atasoy’un verdiği ilk yanıt, yapılan zamların bir kısmının işletme çıkarları ile bir ilgisinin bulunmadığı yönündeydi. Akaryakıt, kâğıt gibi zaten kar eden alanlarda zam yapılırken, en çok zarar eden iktisadi devlet teşekküllerine ise zam yapılmamıştı. “Devlet Demiryolları İşletmesi, bu yılın bütçe gerekçesinde yer almış olan rakamlara göre 1970’de dört yüz yirmi

⁷⁵² Akbaba, “Vampirler ve Kazıklar”, *Akbaba*, 28 Temmuz 1971, sayı.32, s.3

⁷⁵³ Akbaba, “Vampirler ve Kazıklar”, *Akbaba*, 28 Temmuz 1971, sayı.32, s.3

⁷⁵⁴ Raşit Akif Atasoy, “Son Zamlara Dair”, *Çerçeve*, sayı.109, Ağustos 1971, s.3-4

sekiz milyon lira ve 1971’de dokuz yüz on milyon lira zarar etmiştir. Son kömür ve mazota yapılan zamlarla bu idarenin zararının daha çok yükseleceği aşikâr bulunmaktadır.⁷⁵⁵

Toprak Mahsulleri Ofisi’nin bu yılki zararı, yine söz konusu bütçe gerekçesine göre yüz otuz beş milyon lirayı aşkındır. Son tahıl destekleme zamlarıyla bu zararın da artacağı tabiidir. Büyük şehirler halkının, yani, nispeten ferah bir kitlenin daha ucuz ekmek yemesi için göze alınan bu açık da devam edecek artacaktır.”⁷⁵⁶

Atasoy, yapılan zamlarla devlet inşaatlarının pahalılaştığını, zam yapılan demirin ve çimentonun en çok kullanıldığı yerin devlet ihale ve inşaatları olduğunu belirtiyordu. Maliyetleri arttıran bu zamlar yatırım fonlarını da azaltacaktı. Devlet yatırımlarındaki azalmanın ya da duraklamanın, ekonomideki “1971 durgunluğu” olarak adlandırılan durgunluktaki payı büyüktü. Gerçek durum bu iken, hükümetin yatırım fonlarının azalması neticesinde doğan bu zamların önünü alamadığı anlaşılmaktaydı.⁷⁵⁷

Atasoy, hükümetin zamlardan başka çaresinin olmadığı yönündeki önermesini kabul etmiyor, hükümetlerin, iktidarların kolay, daima kolay yolu seçtiklerini öne sürüyordu. “...eldeki vergilerde yapılan kaçakçılıklar önlenip, emlak vergisi uygulanarak ek gelir sağlanabilirdi. Bu ve buna benzer misaller daima çoğaltılabilir.”⁷⁵⁸

Nihat Erim’in programını açıkladığı dönemde sanayicilerin, yeni hükümetten heyecan duyduklarını, ona umut bağladıklarını söylemek mümkün. TÜSİAD’ın kuruluş tarihinin (2 Nisan 1971) Birinci Nihat Erim kabinesinin kuruluşundan bir hafta sonraya rastlaması sanayicilerin, hükümetten ve onun programından duydukları heyecanı sezmemize imkân verir. TÜSİAD’ın kurucular protokolünde işadamlarının “Türkiye’nin demokratik ve planlı yollarla kalkınmasına ve Batı uygarlık seviyesine çıkarılmasına yardımcı” olunacağına değiniliyordu.

⁷⁵⁵ Raşit Akif Atasoy, “Son Zamlara Dair”, *Çerçeve*, sayı.109, Ağustos 1971, s.3-4

⁷⁵⁶ Raşit Akif Atasoy, “Son Zamlara Dair”, *Çerçeve*, sayı.109, Ağustos 1971, s.3-4

⁷⁵⁷ Raşit Akif Atasoy, “Son Zamlara Dair”, *Çerçeve*, sayı.109, Ağustos 1971, s.3-4

⁷⁵⁸ Raşit Akif Atasoy, “Son Zamlara Dair”, *Çerçeve*, sayı.109, Ağustos 1971, s.3-4

Ekonomik Durgunluk döneminde fiyatlardaki artış, piyasanın yaşadığı güvensizliğin bir ifadesi. Satıcı malı satması durumunda yeni malı bir önceki alış fiyatından alıp alamayacağı konusunda endişeli. Bu endişe onu satış fiyatını arttırmaya itiyor. Zaten alım güclüğü çeken tüketici de tüketimden kaçınıyor. Siz ne dersiniz deyin piyasadaki “görünmez el” bildiğini okuyor.

Milliyetçi Bir Değerlendirme

Türk ekonomisinin Mart’tan beri tatbik edilen tutucu, kısır, verimsiz ekonomik politikalar olmamış olsa 1971 yılının Türk ekonomik hayatında her zaman ulaşamayacak bir kalkınma seviyesini yakalamış bir altın yıl olacağını öne sürüyordu Mithat Perin. Zira 1971 yılında daha önce az görülmüş bir mahsul elde edilmişti. Mithat Perin bu avantajlı durumdan yararlanamayan Erim hükümetini eleştiriyordu. “Bu bereketli yılın bahsettiğini, kısır ve doktrinci bir ekonomik anlayışla silip süpürmüş bulunuyor.”⁷⁵⁹

Sistemi yıkamayanlar, onu uygulayan ve başarıya ulaştırma yolunda olanları ithamlarla itibarsızlaştırmayı denemişlerdir. “Bu çeşit bir kampanya ilk olmadığı gibi sonuncu da değildir.” Mithat Perin başarılı devlet adamlarını isnat ve iftira cellâtlarına teslim etmeyeceklerini ifade ediyordu.⁷⁶⁰

Mithat Perin’in bu sahip çıkma iradesinin hedefinin Süleyman Demirel olduğunu düşünüyoruz. Milletin teveccühünü hiçe sayan, siyaseti, hükümeti suni olarak biçimlendirmeye çalışan müdahaleler, Perin’in kabul edemeyeceği girişimlerdi.

3.2 Dış Ekonomik İlişkiler

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organı İktisat Dergisi yazarı Faruk Çehreli bu makalesinde 29 Nisan 1971 tarih ve on üç bin sekiz yüz yirmi iki sayılı *Resmî Gazete*’de yayınlanmış, yedi/iki bin üç yüz dört nolu karar ile yürürlüğe konan yeni dış ticaret rejimine değiniyordu. Bu karara istinaden

⁷⁵⁹ Mithat Perin, “Başarının Dramı”, *Durum* sayı.352 Kasım 1971

⁷⁶⁰ Mithat Perin, “Başarının Dramı”, *Durum* sayı.352 Kasım 1971

Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, 5 Mayıs 1971 tarih, on üç bin sekiz yüz yirmi yedi sayılı *Resmi Gazete*'de yayınladığı ithalat yönetmeliği ile yeni ithalat düzeninin esaslarını ortaya koymuştu. Yeni kurulan Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, bütün dış ekonomik ilişkiler konusundaki politikalarda yakın işbirliği sağlama görevini üzerine almıştı. "...bu bakanlık aynı zamanda devlet kuruluşları dışındaki kuruluşlara devredilmiş görev ve yetkileri geri almaya başlamış ve bilhassa Odalar Birliğinin dış ticaret konusundaki yetkilerini tamamen kısmıştır." Yeni dış ticaret rejiminde yapılan değişiklikler evvelce denenmiş, olumlu sonuç alınmadığı için bırakılmış serbest rekabet düzenine ters düşen tedbirlerdi.⁷⁶¹

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Hüseyin Günaydın, başyazarının ise Raşit Akif Atasoy'un olduğu, *Milliyetçi, İktisadi, Siyasi Aktüel Aylık Mecmua Çerçeve*'de yer alan "Dış Ticaretteki Tıkanıklıklar" başlıklı makalenin başlangıç bölümünde, bugünkü tutumda ısrar edilmesi durumunda ithalatın belirli ellere geçmesinden, ithal malları fiyatlarının yükselmesinden, mal kıtlıklarının tekrar baş göstermesinden korkulması gerektiği ileri sürülüyordu.⁷⁶²

Şu an için Türkiye ekonomisi içerisinde dış ticaretin önemli bir yer tutmamasına karşın, Türkiye'nin gelişen bir ekonomi olması nedeniyle, kalkınma dışarıdan getirilecek makinelerle bağlıydı. Bu durum ithalata hayati bir önem kazandırıyordu. Turizm gibi gelirlerin sınırlı olması nedeniyle ihracat, ithalat taleplerini besleyen yegâne kaynak durumuna gelmişti. Son yıllarda hızla çoğalan nüfusun yiyecek ihtiyacının bile kısmen dışarıdan karşılanması ve gelişen yerli sanayiye dış pazarların rekabetçi ortamına açma arzusu, dış ticareti, ülkenin iktisadi kalkınmasının belkemiği durumuna getirmişti.⁷⁶³

"...Türkiye'de dış ticaret sorunu, 4 Ağustos 1958'den sonra, hiçbir zaman bugünkü kadar durgun ve kararsız bir duruma sokulmamıştır. Hatta 1960 Mayısından sonra bile, dış ticaretle meşgul olanların kuşkusu, bugünkü ölçüde olmamış ve alınan kararlar günümüzdeki biçimde isabetsiz formalite güçlüklerine boğulmamıştır."⁷⁶⁴

⁷⁶¹ Faruk Çehreli, "Yeni İthalat Rejimi Kararı ve İthalat Yönetmeliği", *İktisat Dergisi*, sayı.83, Mayıs 1971, s.6-7

⁷⁶² "Dış Ticaretteki Tıkanıklıklar", *Çerçeve*, sayı.109, Ağustos 1971, s.21-22

⁷⁶³ "Dış Ticaretteki Tıkanıklıklar", *Çerçeve*, sayı.109, Ağustos 1971, s.21-22

⁷⁶⁴ "Dış Ticaretteki Tıkanıklıklar", *Çerçeve*, sayı.109, Ağustos 1971, s.21-22

Makalede, işlenen hatalar ve çözüm yolları özetlenmeye çalışılıyordu. İlk olarak ithalat ve ihracat muameleleri için getirilen fiyat kontrol mekanizmasının isabetli bir uygulama olmadığı vurgulanıyordu. Bu sistem uygulamaya konulurken 1956-1958 uygulaması tecrübelerinden de faydalanılmamıştı. “10 Ağustos 1971 tarihli devalüasyonla Türk parasının dış değeri, gerçekçi bir kura getirildiği halde ihracatçı ve ithalatçıların döviz kaçakçılığı yapabileceği sanılarak anormal bir durum ihdası, operasyonun sebebini inkardan başka bir anlam taşımaz.”⁷⁶⁵

Gündeme getirilen bir diğer çözüm önerisi Türkiye ihracatını zedeleyebilecek gereksiz formalitelere son verilmesiydi. Her ne kadar Bakanlık, ihracata getirilmiş kısıtlayıcı hükümleri peyderpey kaldırma niyetini ortaya koysa da, ihracat halen yeterli ölçüde destek görmemekte hatta teşvik edilmemekteydi. Mayıs ayından bu yana uygulanan dış ticaret rejiminin kesinlikle başarısız bir uygulama olduğunun altı çiziliyordu. “İstikrarsızlık ve tutarsız davranışlar, dış ticaretimizi çok tehlikeli noktalara itmektedir. Gerçi hatalı kararlar peyderpey düzeltilmekte ve nitekim yeni dış ticaret rejiminin ilanından bu yana geçen üç ay zarfında kırk civarında sirküler yayınlanmış bulunmaktadır.”⁷⁶⁶

1971’den bugüne elli yıla yakın bir süre geçmiş olmasına karşın sanayici, ihracatçı hala bürokratik işlemlerden, formalitelere, alınması gereken izinlerin, atılması gereken imzaların yükünden yakınmaktadır.

3.3 Atatürk ve Ekonomi

İstanbul Sanayi Odası Dergisi’nin Genel Yayın Müdürü Babür Ardahan “Atatürk Ekonomi ve Sanayi” başlıklı yazısında Büyük Atatürk’ün ekonominin önemini vurgulayan sözlerinden hareketle Ata’nın, ekonomiye verdiği önemin altı çiziliyordu.⁷⁶⁷

Gazi Mustafa Kemal Paşa 20 Ağustos 1924’te Dumlupınar’da düzenlenen, savaşın yıldönümü töreninde askeri zaferin idrakinin, milletin ekonomi alanındaki başarıları ile mümkün olabileceğini ileri sürmüştü. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin

⁷⁶⁵ “Dış Ticaretteki Tıkanıklıklar”, *Çerçeve*, sayı.109, Ağustos 1971, s.21-22

⁷⁶⁶ “Dış Ticaretteki Tıkanıklıklar”, *Çerçeve*, sayı.109, Ağustos 1971, s.21-22

⁷⁶⁷ Babür Ardahan, “Atatürk Ekonomi ve Sanayi”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.69, Kasım 1971, s.5-6

31 Ağustos 1924 tarihli nüshasında çıkan konuşmasında Gazi, ekonomik açıdan zayıf olan bir bünyenin fakirlik ve sefaletten kurtulamayacağını, kuvvetli bir medeniyete, refah ve saadete kavuşamayacağını, sosyal ve politik felaketlerden kurtulamayacağını ifade ediyordu. “Memleketin idaresindeki başarı da ekonomisindeki gelişme derecesi ile uygun olur.” Gazi Paşa memleket ve istiklal savunması için gerekli olan bütün kuvvetlerin ve vasıtaların ekonominin genişlemesi ve gelişmesi ile mükemmel olabileceğini ileri sürüyordu.⁷⁶⁸

27 Ağustos 1925’te Kastamonu’ya yaptığı gezide Gazi, tüketici olarak yaşamayı değil, üretici olarak yaşamayı işaret ediyordu. Paşa’ya göre üretim memleketin gerçek emeli olmalıydı. Bunun dışında hiçbir şey mümkün olamazdı. “Üretime geçmenin de sanayi ile olacağını söylemekte bu gerçeği her yerde ilan etmektedir. Atatürk yine Kastamonu’da (27 Ağustos 1925) ‘Genç Fikirli demek gerçek fikirli demektir’ diyerek genç ve yeni fikirlerin ne demek olduğunu nesillere iletmektedir.”⁷⁶⁹

İstanbul Sanayi Odası Dergisinin Sorumlu Genel Yayın Müdürü Babür Ardahan Atatürk’ün daima birleştirici ve toplayıcı olduğunu belirtiyor, milletin ekonomik ve sosyal alanda çıkarları birbirleriyle çelişen sınıflar yerine, aynı amaç için yaşayan “mutlu” bir memleket yaratmaya çalıştığını ileri sürüyordu. “Bu ülkede çalışan da, çalıştıran da, çiftçi de, zengin de, fakir de birbirine düşman olmadan, birbirlerine destek olarak yaşasın.”⁷⁷⁰

Atatürk döneminde yaşandığı iddia edilen güzel günlere gönderme bize göre çaresizliğin ifadesi. Çözümü parıltılı geçmişte aramak. Zenginin fakire düşman olmama çağrısı güzel ama çıkarları çatışan sınıfların çıkarlarını savunmak bunları arttırmak için mücadele edecekleri bir gerçek. Tek Parti döneminin imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz sloganı gerçeklikten uzak.

⁷⁶⁸ Babür Ardahan, “Atatürk Ekonomi ve Sanayi”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.69, Kasım 1971, s.5-6

⁷⁶⁹ Babür Ardahan, “Atatürk Ekonomi ve Sanayi”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.69, Kasım 1971, s.5-6

⁷⁷⁰ Babür Ardahan, “Atatürk Ekonomi ve Sanayi”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.69, Kasım 1971, s.5-6

4. SOLCULAR

Milliyetçi Bakış

Mithat Perin, Ordunun müdahale etmesi ümidi içerisinde olan “solcuların” müdahale ertesinde subayların eline vurup devleti ve iktidarı alma hevesinde olduklarını ileri sürüyordu. “Hesapta, bir kere Anayasa dışına, Parlamento dışı bir siyasi müdahaleyle çıkılsın, ardından nasıl olsa kızıklar gelir düşüncesi vardı.”⁷⁷¹

Haftalardır, aylardır, “bitmeyen tükenmeyen kışkırtmalarla sürdürülen bu plan”, (geçen Çarşamba günü) Kumandanların Ankara’da Genel Kurmay Başkanının daveti üzerine yaptıkları toplantıdan sonra “bir balon gibi” sönuvermişti. “Genel Kurmay Başkanı bu toplantıda, bir kez daha ortaya koydu ki, Türkiye’yi Moskova’ya peşkeş çekmeye hazırlanan kıpkızıl komünistler Türk Silahlı Kuvvetlerinde kendileri için bir müttefik bulamayacaklardır. Müttefik bulmak şöyle dursun, en küçük kırıntılarının bile yaşamasına elverişli bir müsamaha göremeyeceklerdir, aksine, daima düşman sayılacaklardır.” Mithat Perin Türk Silahlı Kuvvetlerinin komünistlerin kafalara yerleştirmek istedikleri “Cici Demokrasi” deyimiyle küçültme yoluna gittikleri gerçek demokrasinin savunucusu olduğunu ifade ediyordu.⁷⁷²

Perin, “ordunun taşmak üzere olan sabrı”nın Türkiye’yi bir Sovyet uydusu yapmağa çalışan Kızıklara karşı olduğunu ileri sürmektedir. Genel Kurmay Başkanı konuşmasında, Türkiye’nin ne Romanya, ne Macaristan, ne de Çekoslovakya olmayacağını ifade ediyordu. “Komünist idare, tamamen Sovyetler Birliğinin hâkimiyeti altında olacak ve son Türk Devletide böylece yok olup gidecektir.”⁷⁷³ Mithat Perin bu toplantıdan sonra başta Genel Kurmay Başkanı olmak üzere Kuvvet Komutanlarının Cumhurbaşkanına, Senato ve Millet Meclisi Başkanlarına “ültimatom niteliğinde bir muhtıra” verdiğini belirtiyordu. “Komutanlar Cumhuriyeti korumak ve kollamak üzere davrandıklarını iddia ederken, Başbakan istifasında

⁷⁷¹ Mithat Perin, “Ordunun Sabrı...”, *Durum* sayı.335, 15 Mart 1971

⁷⁷² Mithat Perin, “Ordunun Sabrı...”, *Durum* sayı.335, 15 Mart 1971

⁷⁷³ Mithat Perin, “Ordunun Sabrı...”, *Durum* sayı.335, 15 Mart 1971

‘Muhtıra ile Anayasa ve Hukuk Devleti anlayışını bağdaştırmak mümkün değil’ diyordu.⁷⁷⁴

Mithat Perin’in bu makalesinin başında, 9 Mart 1971 günü tasfiye edilen ve 12 Mart 1971 muhtırasını müteakip askeri kanadı emekliye sevk edilen (otoriter modernleştirici ?) cunta girişiminin sivil kanadını işaret etmektedir. Bu kanat, 13 Mayıs 1971 tarihinde kabul edilip 15 Mayıs 1971’de yürürlüğe giren bin dört yüz iki sayılı sıkıyönetim kanunu eliyle tutuklanmışlardır.

Mithat Perin, başta Genel Kurmay Başkanı olmak üzere, Kuvvet Kumandanlarının Cumhurbaşkanı Sunay ile Senato ve Meclis Başkanlarına verdiği muhtıranın yarattığı buhranlı havanın aşırı uçların sevinmesine yol açtığını ifade ediyordu. “Hemen ardından bir askeri diktanın, cunta idaresinin geleceği ümidine kapılan kızılar avuçlarını sevinçle ovuştura dursunlar, bir yandan Türk Silahlı Kuvvetleri, öte yandan da (aşırıcular dışındaki) siyasi partilerin akıl ve mantık çizgisinde hizaya geldiklerini görüyoruz.” Perin bu olgun davranışın demokrasiyi kurtarma amacındaki bütün toplum kesimleri tarafından bir kutsal görev olarak algılandığını ifade ediyordu. “Bundan sonra Türkiye’de iktidarı ister şu, isterse bu alsın, bilinen ve görünen odur ki, kim gelirse gelsin aşırı cereyanlara karşı cumhuriyeti, demokrasiyi sonuna kadar koruyacaktır.” Perin, asker-sivil kesimlerin demokratik rejime inanmış bir kitle olarak bir kez daha komünizmin, yobazlığın, şeriatçılığın, hilafetin, gericiliğin karşısına dikilmiş olduklarını ifade ediyordu. “Milletçe bu imtihanı da kolay değil ama başarıyla geçiyoruz.”⁷⁷⁵

Mithat Perin “Esnafların” olarak tanımladığı kişilerin bir şekilde edinmiş olduğu bilgileri çeşitli devirlerde iktidarda bulunanlara ya da müesseselere çok pahalıya satabildiklerini ifade ediyordu. “Bunlar normal zamanlarda ortada gözükmezler. Politika borsasının heyecanlı günlerini pusuda beklerler. Hatta böylesine günlerin doğmasını, sebep yoksa bile yaratılmasını teşvik ve tahrik ederler. Bunda başarı sağlandı mı, derhal siyaset işportaları kurulur, ne mallar çıkar ortaya ne mallar?..” Perin orduyu, bir takım aydınların saltanatını korumakla görevli olduğunu

⁷⁷⁴ Mithat Perin, “Ordunun Sabrı...”, *Durum* sayı.335, 15 Mart 1971

⁷⁷⁵ Mithat Perin, “Geçirilen İmtihan”, *Durum* sayı.336, 22 Mart 1971

sanmanın “mağrur aydın” kişilerin “ahmaklıklarının” bir ürünü olduğunu ileri sürüyordu. “İstibdadın zincirlerini kırmış ‘Hürriyet Ordusu’nun torunları yalınkat aydınlar saltanatının bekçileri olamazlar. Esnaf aydınlar bunu böyle bilmeli ve sayıyla kendilerine gelmelidirler.”⁷⁷⁶

Perin, aşırı solcuların Türkiye’yi ilerici-gerici, devrimci-karşı devrimci diye ikiye bölerek bir iç savaşa sürüklenme niyetinde olduklarının ortaya çıktığını ifade etmektedir. “Bunlar bir yandan kin, husumet, gayz ve haset saçarken, öte yandan örgütlemeyi başardıkları gerçek komünist hücrelerinin soygun ve gerilla olayları ile ülkeye tedhiş havası saçmaktadırlar.” Eski hükümetin en çok eleştirilen yönünün asayişsizliğe meydan vermek olduğunu belirten Perin, bu tutumun 12 Mart muhtırasının verilme ve Nihat Erim hükümetinin iktidara gelme nedenlerinden biri olduğunu ifade ediyordu.⁷⁷⁷

Program müzakereleri sırasında Senato Kontenjan Grubu adına konuşan Madanoğlu’nun, siyasi yelpazenin ortasındakileri dahi karşı devrimci olarak nitelediğini belirten Perin, aşırı sol başarıya ulaştığı zaman kendilerini ne çeşit bir temizliğin beklediğini tahmin etmenin artık güç olmadığını ileri sürüyordu. “Komünizm mikrobu hangi ülkeye girip, orada yaşayan milleti zehirlemişse, buradaki insanlar bir daha iflah olamamışlardır.” Komünizmin demokrasinin, insan hak ve hürriyetlerinin, insan haysiyetlerinin toptan imhası demek olduğunu ileri süren Perin, komünizmin bu varlıklar için ölüm demek olduğunu ifade ediyordu.⁷⁷⁸

Rusya’da komünist idare iş başına geldikten sonra yaptığı subay tasfiyelerine değinen Perin, bu konunun geçmişte Sovyetler Birliğine hâkim olan Kruşçev tarafından da dile getirildiğini ifade ediyordu. Türkiye’yi Kızıl Emperyalizmin kucağına itmeye çalışanların, iş başına geldiklerinde tepeden tırnağa bir subay kıyımına girişeceklerini iddia ediyordu.⁷⁷⁹

Her ihtilal ya da darbe idaresi askeri ve sivil bürokraside “tasfiye” aygıtını kullanabilir. Örneğin 27 Mayıs darbesinden sonra ordu içerisinde yaşanan tasfiyenin her ne kadar objektif kıstaslara dayanılarak yapıldığı iddia edilse de, tasfiye edilen ve

⁷⁷⁶ Mithat Perin, “Aydınlar Saltanatı mı?”, *Durum* sayı.338, 5 Nisan 1971

⁷⁷⁷ Mithat Perin, “Uyarı!..”, *Durum* sayı.341 20 Nisan-3 Mayıs 1971

⁷⁷⁸ Mithat Perin, “Uyarı!..”, *Durum* sayı.341 20 Nisan-3 Mayıs 1971

⁷⁷⁹ Mithat Perin, “Uyarı!..”, *Durum* sayı.341 20 Nisan-3 Mayıs 1971

ordu içerisinde kalanların profilleri üzerinden yapılacak analizler hem 27 Mayıs hareketinin hem de sonrasında yaşanan sürecin çözümlemesine yardımcı olabilir.

1960 sonrasında kumandanların etrafına sızan aşırı solcular, Marksist çalışmalarına imkân sağlayacak bir Anayasa yapmayı başarmışlardı. *Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet*'e göre Türk milletinin sahipleri bunu ancak on yıl sonra görmek ve gerekli değişikliklere gitmek imkânını bulabilmişlerdi.⁷⁸⁰

Nihat Erim kabinesi içinde yer alan bazı bakanların yaptığı açıklamalar endişe ile takip edilmektedir. Bunlardan bir tanesi Atilla Karaosmanoğlu'dur. Bu bakan, Devlet Planlama Teşkilatındaki aşırı solcularla gizli toplantılar düzenlemiş ve onlardan aldığı gerçek dışı rakamlarla, düşmüş iktidarı kötüleyeceğim diye devleti küçültücü beyanlarda bulunmuştur. “Yine Karaosmanoğlu’nun, 1961 sonrasında Türkiye İşçi Partisi danışma kurulu üyesi bulunduğu, tanınmış aşırı solculardan (yine Türkiye İşçi Partisi danışma kurulu üyesidir) Nejat Ender’i planlamada önemli bir göreve tayin etmek istediği, Nejat Ender’in Ortadoğu Teknik Üniversitesinde anarşist hareketlerin gelişmesini planlayan aşırı sol cuntanın önemli bir siması bulunduğu kamuoyunda yaygın bir kanaat halindedir.”⁷⁸¹

Yıllardan beri demokratik rejimin müsamahasından, insan hak ve hürriyetlerinden “damlasına kadar” yararlanarak onu yok etmenin yollarını arayan aşırı akımların sadece rejim değil devleti de tehlikeye soktuğunu ileri süren Perin, artık bu akımlara şu ya da bu şekilde “dur” deme zorunluluğunun herkesçe anlaşıldığını ifade ediyordu. Bugün yapılması gerekenin devlet nizamını yasaların emrettiği şekilde sağlamak olduğunu ileri süren Perin, Erim iktidarının bu yola girmiş olduğunu gören vatandaşın rahat bir nefes aldığını ileri sürüyordu. “Hele hele, günlük hayatı zehir edencesine bir ideolojik çapulculuk halindeki eylemlerin bıçak keser gibi, önüne geçilmesi kararı vatandaş vicdanında sonsuz olumlu bir huzur belirtmiştir.”⁷⁸²

⁷⁸⁰ Devlet, “Kabul Edilen Gerçekler”, *Devlet*, 26 Nisan 1971, sayı.108, s.3

⁷⁸¹ Devlet, “Kabul Edilen Gerçekler”, *Devlet*, 26 Nisan 1971, sayı.108, s.3

⁷⁸² Mithat Perin, “Aşırı Akımların Sonu Göründü...”, *Durum* sayı.342 3 Mayıs-9 Mayıs 1971

Durum dergisi yazarı Mithat Perin, kafalarının içinde kızıl düşünceler taşıyan aydınların, çoktan ihanet tanımlamasını hak etmiş olmalarına rağmen, “bencillik” içinde olduklarını ileri sürüyordu. Perin’e göre “alınlarının orta yerinde mezara kadar taşıyacakları orak-çekiç” bulunan bu aydınlar, kıyamet kopsa, millet ikiye bölünüp bir kardeş kavgasına girerse, bir iç savaş patlasa, hiç oralı olmayacak ve tam bir bencillik içerisinde, milleti değil ilmin şerefini kurtarma çabası içerisine gireceklerdi. Perin, bahsettiği şahısların, hürriyetlerin sınırsız kullanımının başkalarının hürriyetlerini tahrip edeceğini, rejimin temelini dinamitleneceğini, politika alanının kızıl ve kara ideolojilerin “at oynatmasına” bırakıldığı anda bir dikta rejiminin geleceğini çok iyi bildiklerini ileri sürüyordu. “O zaman, ne hürriyetlerden konuşabilecekler, ne de kitaplarının içindeki parlak fikirlerini bugün olduğu gibi gerine gerine söyleyebilecekler.”⁷⁸³

Perin Türkiye’deki demokratik gelişmelerin ve fikir hareketlerinin gözden geçirilmesi durumunda, tarih boyunca rastlanan kopuklukların duraklamaların nedeninin aydınların bencilliğinin olduğunun görüleceğini ileri sürüyordu. “Bunlar ilmi, bilgiyi devletin ve milletin hizmetine vereceklerine, yine ters bir izanla, devleti ve milleti ilmin, bilginin hizmetine koymak yolunda direnip durmuşlardır.” Bencil aydınların bu direnci, demokratik hak ve hürriyetlerin kesilip biçilip dört yanının budanması tehlikesiyle karşı karşıya gelinceye kadar sürdürürler. “Sonra ne olmuştur? Bu cakalı, bu fiyakalı aydınlar toz olmuşlardır, toz... Ara ki bulasın!”⁷⁸⁴

Mithat Perin’in “solcuların kafasında orak-çekiç bulunmaktadır” tanımlamasıyla, solcuların arkasında Sovyetler Birliğinin bulunduğu imasını doğru bulmuyoruz. Yurt dışına kaçan solcuların/komünistlerin, Nazım Hikmet hariç hiçbirinin, sığınılacak ülke olarak Sovyetler Birliğini tercih etmemesi, bizi bu hareketlerin arkasındaki gücün, bahsi geçen ülke olmadığını düşünmeye sevk ediyor. Darbe, ihtilal girişimi, devrimci ayaklanmalar gibi toplumsal hareketlerin failleri başarısızlık durumunda hangi ülkeye sığınmayı tercih ederlerse, bu hareketlerin arkasında o ülkenin bulunduğu düşünülebilir.

⁷⁸³ Mithat Perin, “Aydın Bencilliği...”, *Durum* sayı.344 17-23 Mayıs 1971

⁷⁸⁴ Mithat Perin, “Aydın Bencilliği...”, *Durum* sayı.344 17-23 Mayıs 1971

İki ay öncesine kadar aşırı sol demokratik hürriyetleri sömürürcesine kullanıyor ve görülmemiş bir azgınlıkla insan haysiyetlerine ve şereflerine saldırıyordu. Aşırı solun işvereni işçiye, toprak sahibini rençpere, devleti memura, öğretmeni-profesörü öğrenciye gammazladığını ileri süren Perin, artık bütün bu tahriklerin, kanun dışı eylemlerin, devleti bölme ve yıkma çabalarının hesabını verme gününün geldiğini ifade ediyordu. “(Aşırı solun) sindiği yerden yalvar yakar oluyor ve bunları hatırlatması bir vatan borcu kişilere ‘gammaz’ diyebiliyor.” Ülkeyi bir kızıl istibdat rejiminin emrine verip onu baştan başa bir esir pazarı haline sokma, Türkiye’yi bir uçurumun kıyısına kadar getirebilme fırsatını bu “kızıl maceracılar” bir daha hiçbir hükümet, hiçbir devlet ve siyaset adamı vermeyecekti. “Komünistlere ve aşırı sola karşı girişilen mücadeleyi, kendileri için elverişli bir ortam sayacak olan aşırı sağ, mukaddesatçı, şariatçı, hilafetçi, bir tek deyimle din istismarcıları hiç hayale kapılmasınlar. Balyozun ikinci darbesi onların tepesine inecektir.”⁷⁸⁵

Aylık Ülkü Dergisi Toprak’ın yazarı Prof.Dr.Osman Turan, Türkiye’nin tarihinden miras aldığı sağlam ve uyumlu sosyal bünyesinde, henüz başlangıçta olan kapitalizm ve proleterya ilişkilerinde büyük sorunların ortaya çıkmaması için devletin önünde, dünyanın diğer ülkelerinin geçirdiği tecrübelerin durduğunu ifade ediyordu. Bu nedenden dolayı komünizmin hatta sosyalizmin bile ülkede kendisine bir zemin bulamayacak, sadece fikirden ve manevi değerlerden yoksun aydınların hevesinden ibaret kalacaktır. “Esasen daha düne kadar hususi teşebbüs koyu ve kaba bir devletçiliğin baskısında ezilmiş; memleketin iktisadi hayatı donmuş ve millet de sefaletle mahkûm edilmişti.” Demokrasi sayesinde özel teşebbüs ülkenin ekonomik hayatına nispi bir canlılık getirmişti.⁷⁸⁶

Turan’a göre Türkiye’de ortaya çıkan sosyalizm modasının doğuşunun nedeni, manevi buhranın yarattığı şuursuzluktu. Bu sosyalizm modası yoksulluğa ve işsizliğe karşı devlet tahakkümünü tavsiye ederken Prof.Dr.Turan, bu şikayetlerin asıl sebebinin özel teşebbüs ve servet değil, devlet olduğunu öne sürüyordu. “Memleketin kalkınması için en muhtaç olduğu kaliteli işçi ve teknisyenlerin

⁷⁸⁵ Mithat Perin, “Gammazlık”, *Durum* sayı.345 24-30 Mayıs 1971

⁷⁸⁶ Prof.Dr.Osman Turan, “Hürriyet ve Komünizm”, *Toprak*, sayı.5, Mayıs 1971, s.21-22

Avrupa'ya kaçışına sebebiyet verenlerin serbest teşebbüs erbabı değil devlet olduğunu anlamayan tek işçi de kalmamıştır.”⁷⁸⁷

Türkiye'deki her milliyetçi ve demokrat aydın sosyalizmi reddederken, onu doğuran sosyal huzursuzluklara da yabancı kalmamalıydı. “Gerçekten milli ve insani duyguları normal hiçbir kimse kitlelerin sefalette kalmasına, zengin veya sermayedarların onların sırtında sefahat sürmelerine göz yummaz. Milliyetçiliğin ve demokrasinin hakiki vasfı da budur.” Turan, devletin sosyal adaleti sağlaması mülkiyeti ve sosyal adaleti sarsmayan ileri bir vergi sistemiyle toplumun dengesini korumasının şart olduğunu belirtiyordu. “Türkiye’de ve dünyada iktisadi ve içtimai durum yanında sosyalizmin reddine ve hatta merdud sayılmasına daha kuvvetli manevi amiller vardır. Filhakika hangi seviyede olursa olsun herkes, yaratılışı icabı, hürriyet, mülkiyet, aile, din, milliyet ve insanlık gibi yüksek değer ve duygulara o derece bağlıdır ki, sadece karnını doyurmak hesabına da olsa, kimse bunlardan feragat edemez ve hayvanların bile az çok faydalandığı çalışmak, yemek, dinlenmek gibi hürriyetlerini ve günlük faaliyetlerini dahi bir emir altında makineleştiren bir sosyalizme, bir esarete dayanamaz.”⁷⁸⁸

Görülüyor ki, milliyetçi ve demokrat aydınlar sosyalizme karşı tavır alırken, sosyalizmi doğuran sosyal huzursuzluklara yabancı, kayıtsız kalmamalıydılar. Sağcının solcunun, yani herkesin maksadı aynı aslında. Hep daha iyiyi istemek. Kaldı ki Türkiye’deki sağcının da solcunun da görgü ve bilgi bakımından birbirinden farkı yok. Siyasi iktidarı eline geçirenlerin yoğurt yiyişleri birbirinden farklı değil. Her dönemde olan, kabağın başlarına patladığı gençlere oluyor. Kanları deli akan bu kitle, kolay manipüle ediliyor. 12 Eylül 1980 öncesinde olduğu gibi aynı garibanlık noktasında birleşen işçi, köylü, memur çocukları sağcı solcu diye birbirlerine kırdırılıyor.

Aylık Türkçü Dergi Ötüken’in yazarı Hayrani Ilgar, memleketin o günkü hale gelmesindeki suçun yalnız, suçluluğu kanunen tespit edilmiş gençlerde olmadığı, onları yıllar yılı bu duruma getiren, beyinlerini yıkayıp milli şuurlarını körleştirerek özünden uzaklaşmalarına izin veren hatta bunu teşvik edenlerin de suçlu olduğunu

⁷⁸⁷ Prof.Dr.Osman Turan, “Hürriyet ve Komünizm”, *Toprak*, sayı.5, Mayıs 1971, s.21-22

⁷⁸⁸ Prof.Dr.Osman Turan, “Hürriyet ve Komünizm”, *Toprak*, sayı.5, Mayıs 1971, s.21-22

öne sürüyordu. “Şüphesiz ki ‘eylem’ adı altında Türkiye’yi bu hale getirenler suçludurlar. Ama, köyünden, kentinden tahsil için büyük şehirlerimize koşup gelen ve buralarda maksatlı kimselerin ellerine düşüp, bugünkü hale sokulan bu gençlerin bu hale gelmesinde parmağı ve emeği olanlar bu gençler kadar suçlu değiller midir?” Ilgar, şimdiki “enerjik” idarenin kökü dışarıda fikirlerin sahibi, “satılmış hainlerin” bellerini kıracağına dair inancını dile getiriyordu. Beş-on ya da yüz “anarşistin” yok edilmesinin bir anlam taşımayacağını ifade eden Ilgar, gençlerin beyinlerini yıkayan teşkilat yok edilmedikçe kısa bir süre sonra yeni elemanlar bularak, onların beyinlerini istediği kalıba sokup memleketin başına bela edeceğini ileri sürüyordu.⁷⁸⁹

12 Mart muhtırasından sonra açıkça anlaşılmıştı ki masum gençlerin körpe dimağları solculuk ve sosyalistlik adına tahrip edilmiş, insafsızca aldatılmıştı. Türk basınının büyük tirajlı gazeteleri sol düşüncenin emrine girmişti. Üniversitelerin en muteber kürsüleri “sol kafaların” emrine girmişti. Türk Radyosu sol ağızların “borazanı” haline gelmişti. Başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere pek çok resmi kurum sol propagandanın etkisi altına girmişti. Hatta pek çok aydın-yarı aydın için Atatürkçülük, sol devrimcilik anlamına gelmeye başlamıştı. “Bu alçakça yalanlarla kafalar o kadar çok tahrip edilmişti ki, Şişli sosyetesinden, Kadıköy milyonerlerine kadar bir çok kişi sola kucak açmış, yeşil ışık yakmıştı.”, Siyasilerin yalanları, bir takım sorumlu kişilerin gafleti yüzünden büyük mesafeler katetmiş sol kafalara, Türk ordusunun “dur” komutu verilmiş ve bu kafalar durdurulmakla kalınmamış, kaçacak yer ara duruma gelmişlerdi.⁷⁹⁰

Türkiye’nin talihsizliklerinden birinin de fikir sahibi aydının az oluşu olduğunu ileri süren, *Aylık Türkçü Dergi Ötüken*’in bir diğer yazarı Okçuoğlu, aydınların millet hayatındaki rolleri düşünüldüğünde bu durumun küçümsenmemesi gereken bir talihsizlik olduğunu ifade ediyordu. “Çünkü aydın milletin kafası demektir.” İnsanlar gibi milletler de kendilerini sevk ve idare edecek kafaya ihtiyaç duymaktaydılar. Okçuoğlu’na göre ülkenin aydın kadrosunda yer alan; dallarında otorite sayılan profesörler, büyük inşaat yapmış mühendisler, kudretli avukatlar,

⁷⁸⁹ Hayrani Ilgar, “Şaşırtmacalar”, *Ötüken*, sayı. 6/90, Haziran 1971, s.5

⁷⁹⁰ Toprak, “Sol Anarşi”, *Toprak*, sayı.6-7, Haziran-Temmuz 1971, s.3

şöhretli doktorlar, tanınmış maliyeciler ve iktisatçıların çoğu sadece mesleklerinin “adamıdır”, milli kültür sahibi değillerdir. “Dünyanın ve memleketlerinin bugünkü mühim meseleleri nelerdir, bunlardan pek haberleri yoktur. Memlekette çarpışan fikirlerden hangisi milletin yararına, hangisi zararına, bunu da pek bilmezler. Yani, sözün kısası, Türkiye’nin aydın kadrosunu meydana getiren insanların çoğu fikirsiz kişilerdir.” Okçuoğlu, yaşadıkları dönemde bir kimsenin aydın sayılabilmesi için, yüksek öğrenim yapmasının ve mesleği alanında yükselmesinin yeterli olmadığını öne sürüyordu. Bu seviyeye yükselmiş bir insandan, mensup olduğu cemiyet gerekli yardım ve faydayı gördüğü takdirde o kişi gerçek bir aydın vasfını kazanabilirdi. Türkiye’de yapılmak istenen kalkınma hamlelerinin sonuçsuz kalma nedenini aydın azlığına bağlayan Okçuoğlu, memleketlerin meselelerini benimseyip onları halledecek kişilerin aydınlar olduğunun ileri sürüyordu. “Devlet makinesinin maddi ve manevi kollarını tutan aydınlar, meseleleri bilen ve cemiyet menfaatlerini şahsi çıkarların üstünde tutan fikir sahibi aydınlar olmadıkça güzel yarınlar ummak boşuna bir hayaldi.”⁷⁹¹

Sıkıyönetim mahkemelerince tutuklanıp sonradan serbest bırakılan aşırı solcuların veya henüz tutuklanmamış “anarşistlerin” korkusuzca propaganda faaliyetine devam ettiklerini belirten, Sahibi ve Mesul Müdürünün İbrahim Metin, Umumi Neşriyat Müdürünün ise Mehmet Nedim Budak’ın olduğu *Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet*, Muammer Aksoy’un birinci tutuklamadan sonra serbest bırakılınca iki makale yazarak, devrimcilerin mücadeleyi kazanacaklarını ilan ettiğini, asistan Uğur Mumcu’nun da aynı tutumu sergilediğini ifade ediyordu. “Bize göre aşırı solcuların bu tutumunun iki sebebi vardır. Birincisi, *Şehir Gerillası* adlı kitapta ifadesini bulduğu gibi, bugün Türkiye’nin içinde bulunduğu yarı askeri idarenin, komünist kuruluşların mücadelesinin bir sonucu olarak geldiğini, bu safhanın mücadelenin son halkasını teşkil ettiğine olan inançlarından ileri gelmektedir.”⁷⁹²

Başbakan Nihat Erim’in komünizm tehlikesinin henüz bertaraf edilmediğini, “ahtapotun beyni bulunamadı” sözleriyle tarif ettiğini belirten *Devlet*, komünizm gibi

⁷⁹¹ A.Okçuoğlu, “Fikirsiz Aydınlar”, *Ötüken*, sayı.7/91, Temmuz 1971, s.13

⁷⁹² Devlet, “Sıkıyönetim Mahkemeleri Üzerine”, *Devlet*, 16 Ağustos 1971, sayı.124, s.3

dış kaynaklı tehlikelerin bir daha Türkiye’yi tehdit etmemesi için yapılması gerekenin, milliyetçiliği kendilerine rehber edinmiş kimseler tarafından yönetilmesi olduğunu öne sürüyordu.⁷⁹³

Burada örneğini gördüğümüz gibi siyasi gücü eline geçirenin ya da siyasi gücü yönlendirebilme imkânı olanın, toplumun kalan kısmını kendisinin dünya görüşü doğrultusunda dönüştürme çabasının, siyasi görüş ayrımı gözetmeksizin toplumun genelinde hâkim olduğunu düşünüyoruz.

Sahibinin ve Yazı İşlerini fiilen idare eden kişinin İlhan E.Darendelioğlu’nun olduğu *Aylık Ülkü Dergisi Toprak*’ın Ağustos 1971 tarihli sekizinci sayısının “Şu Kızıl Profesörler” başlıklı başyazısında, üniversite öğrencisi bir gencin velisi tarafından dergi yönetimine gönderilmiş bir mektuba yer veriliyordu. Veli, Adana Erkek Lisesini iki yıl önce bitiren oğlunun Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde okuduğunu aktarmaktadır. Lisedeyken anne babasına karşı çok bağlı ve hürmetkâr olan genç, iki yıl içinde çok değişmiş, yüreğindeki aile, millet, vatan, din sevgisini yitirmişti. Gencin babası, oğlunun içindeki aile, millet, vatan, din sevgisini katleden kişilerin, üniversitedelerdeki solcu profesörler olduğundan emin olduğunu belirtmekteydi. “Oğlumu vatan hainlerinin fikir yapısına iten profesörlerden acaba hesap sorulmayacak mı?”⁷⁹⁴

Sıkıyönetim mahkemeleri adam kaçıran, banka soyan, sabotajcı anarşist talebeyi cezalandırıp, Marksist profesörleri, memleketi bugünkü kaotik duruma iten hadiselerden muaf tutarsa bu “ihanetin” önü devamlı değil geçici olarak alınmış olacaktı.⁷⁹⁵

Aylık Ülkü Dergisi Toprak’ın yazarı Doç.Dr.Necmettin Hacıeminoğlu, yetkili makamların da kabul ettiği gibi Türkiye’nin üç yıldan beri adı konulmamış bir savaş içinde olduğunu ifade ediyordu. Bu savaşta taraflardan biri Türk Devleti, diğeri ise devleti dış düşmanlar hesabına ele geçirmek isteyen komünistlerdi. Fakülteler, yüksek okullar, yurtlar ise savaş meydanları. “Türk Devletinin kuvveti asker,

⁷⁹³ Devlet, “Sıkıyönetim Mahkemeleri Üzerine”, Devlet, 16 Ağustos 1971, sayı.124, s.3

⁷⁹⁴ “Şu Kızıl Profesörler”, *Toprak*, sayı.8, Ağustos 1971, s.1

⁷⁹⁵ “Şu Kızıl Profesörler”, *Toprak*, sayı.8, Ağustos 1971, s.1

jandarma, polis, idare organları, Anayasa ve kanunlardır. Düşman tarafın kuvveti ise yurt dışından idare edilen ajanlar, eğitim görmüş militanlar, yer altı teşkilatının yetiştirdiği sabotajcılar ve bunlara kol kanat olan mahut kişiler, kuruluşlar ve organlardır.” Türk devletinin yardımcı yan kuvvetleri; şuurlu ve fedakâr Türk milliyetçileri, milli hedeflere yönelmiş kuruluş ve zümreler, vatansever ilim, fikir ve kalem erbabıydı. Hacıeminoğlu’nun deyiimiyle “Namuslu Türk Vatandaşı”. Bütün millet yedek kuvvet olarak beklemekteydi. Düşman tarafın destekçi yan kuvveti ise; gaflet içinde yüzen, eyyamcı, menfaatçi aydınlar ile korkak, pısırik ve şahsiyetsiz idarecilerdi. Bunlara ek olarak gözü dönmüş, beyni sulanmış bazı siyasetçiler, sanatçılar ve gazeteciler.⁷⁹⁶

Üniversitelerdeki profesörlerin büyük bir kısmı Türk Devletinin yıkılışını, vatanın parçalanmaya doğru kayışını akıl almaz bir soğukkanlılıkla seyretmişlerdi. Bu profesörler kendilerinin Türk vatandaşı olduklarını hiç hatırlamamışlardı. “Komünist eşkıya ile devletin polisi ve jandarması silah silaha muharebe ettiği zaman bu muhterem hocaların büyük çoğunluğu ‘tarafsızlıklarını’ ilan etmek suretiyle işin içinden sıyrılıvermişlerdir.” Eşkıyaya boyun eğmeyen öğretim üyeleri derslerden yaka paça çıkarılıp, koridorlarda tartaklanırken bu “tarafsız” öğretim üyeleri başlarını çevirmiş, milliyetçi halk çocukları azılı militanlarca aylar boyunca fakültelere sokulmazken bu “tarafsızlar” kulaklarını tıkamış, gözlerini kapamışlardı. “Devletimiz, milletimiz ve ülkemiz aleyhindeki hain emellerini komünist militanlar duvarlara kızıl boylarla yazdıkları halde, bu ‘özerk’ ve ‘özgür’ hocalar tüyler ürpertici bir aldırılmazlıkla rahatlarını bozmamışlardır.” Bu “özgür” hocalar kendilerinin her iki tarafa da karşı olduklarını söyleyerek, birer “Birleşmiş Milletler Müşahidi” edasıyla kendilerini sorumluluktan kurtarmışlardı. “Fakülte ve yurtlarda bazen saatlerce polis ile eşkıya çarpışırken, ambulanslar yaralı taşıırken bu yabancı ‘müşahitler’ bu ‘dünya vatandaşları’ öğle yemeğinde Etiler’deki yeni dairesinin fayanslarının hangi renkte olması gerektiğini münakaşa etmişlerdir.”⁷⁹⁷

⁷⁹⁶ Doç.Dr.Necmettin Hacıeminoğlu, “Üniversitenin Büyük Günahı”, *Toprak*, sayı.8, Ağustos 1971, s.3-4

⁷⁹⁷ Doç.Dr.Necmettin Hacıeminoğlu, “Üniversitenin Büyük Günahı”, *Toprak*, sayı.8, Ağustos 1971, s.3-4

Hacıeminoğlu'nun memleketi, bir misafir kadar bile sahiplenmemekle suçladığı bu hocaların, bir ömür boyu nimetine gark oldukları bu devlete ve millete karşı büyük günah işlediklerini ileri sürüyordu.⁷⁹⁸

Aktüalite Dergilerinin Bakışı

Aktüalite Dergisi Geçit'in yazarı Feridun Işıl, bilimsel sosyalizm adı verilen görüşün bir fikir niteliği taşımadığını ileri sürüyordu. Fikirleri fikir değildi. “Sadizmin kalıplarında donan eylemde fikir ne gezer.” Işıl’a göre, hıyanet doğrudan bir suçtu. Ona göre fikirle suçu ayırmayan bir millet ise yok olmaya mahkûmdu. “Fikir asildir. Fikir, insanlık ruhunun dokusu bakımından yapıcı ve olumlu olarak çok yüksektir. Onu süfli ve hain ihtiraslarda arayıp bulamazsınız... (Fikir) İhanetli ise kin hâkimdir. Hem de, kendi doğup büyüdüğü, yaşadığı ve toprakları şehit kanlarıyla sulanmış vatanına karşı.”⁷⁹⁹

Sahibinin V.Özen, Sorumlu Genel Yayın Müdürünün ise Yaşar Özen'in olduğu, *Siyasi Mizah Mecmuası Papağan*'da yer alan, Papağan imzalı makalede, altı yıldır işbaşında olan Adalet Partisi iktidarının nasıl olup da geldik geliyoruz diye bağırın “gizli örgütü” sezemediği, göremediği soruluyordu. Kanunların suç saydığı, fikir olmaktan çıkmış ihtilal taktikleriyle dolu dergiler, broşürler, konferanslar eliyle genç beyinler şartlandırılmıştı. “Üniversite reformuyla yola çıkılmış ve bir apartman dairesinde suçsuz, savunmasız, günahsız bir diplomat, insanlık dışı bir tutumla öldürülerek macera noktalanmıştır.”⁸⁰⁰

Yurdu bir nefret ve öfke ortamına sokanlar, saklandıkları yerde ecel terleri dökmekteydiler. Bu kişilerin peşlerinde artık yalnızca asker-sivil güvenlik güçleri değil, yediden yetmişe tüm Türkiye vardı. “Milletçe bir bütün olduğumuz zamanlarda çok tehlikelerin içinden sıyrılıp geçmişizdir. Şimdi gene aynı manzarayı

⁷⁹⁸ Doç.Dr.Necmettin Hacıeminoğlu, “Üniversitenin Büyük Günahı”, *Toprak*, sayı.8, Ağustos 1971, s.3-4

⁷⁹⁹ Feridun, Işıl, “Hıyanet bir fikir değildir”, *Geçit*, 28 Mayıs 1971, sayı.266, s.10

⁸⁰⁰ Papağan, “Aydınlığa Doğru”, *Papağan*, 1 Haziran 1971, sayı.26, s.3

gösteriyoruz. Mutlaka Türkiye kurtulacak, mutlaka aydınlık günlere çıkacağız. Buna kesinkes inanıyoruz.”⁸⁰¹

Bozguna uğramakta olan Dev-Genç’in iki militanı İstanbul Kartal Maltepe’de girdikleri evde, on dört yaşındaki Sibel Erkan isimli kızı rehin almış ve bu kriz tam elli iki saat sürmüş, nihayetinde iki militan yaralı ele geçmişti. “Şimdiye kadar solculara tel kondurmayan, onların halk ve gençlik için mücadele ettiğini sanan gafiller, konsolosun öldürülmesinden sonra bu son hadise karşısında, solcu anarşistlerin istismarını anladılar.” Bu gençleri “devrimci gençler, halk savaşçıları” diye tanımlayarak cesaretlendiren çevreler bizzat kalem sahipleriydi. “Gazetelerin koleksiyonları meydandadır.”⁸⁰²

İşlediği suçların cezasının verilmesini bekleyen solcu anarşistlerden birinin, bir genç kızın, İlkey Alptekin Demir’in, annesi Meliha Alptekin, kızının beyninin üniversitedeki hocaları tarafından yıkandığını söylüyordu. Acılı anne “ateşi bu çocuklarla tuttular, onları maşa gibi kullandılar. Biz çocuğumuzu kurban verelim, yeter ki vatan ve millet sağ olsun diyordu.”⁸⁰³

İmtiyaz Sahibi ve Başyazarının Füzuran Tekil, Yazı İşleri Müdürünün ise Mustafa Eşmen’in olduğu *Aktüalite Dergisi Geçit*’e göre bu çocukların beyinlerini yıkayanlar en az bu çocuklar kadar suçluydular. “Hatta onlardan daha fazla suçludurlar.” Bir iki solcu gazetenin “aydın tevkifatı” olarak yansıttığı haberler aracılığıyla örfi idare komutanlarının meşru icraatı tenkit edilmekteydi. *Geçit*, yurt çapında yaşanan gözaltına alınanlardan çoğunun, Başbakan Erim’in uyarısı üzerine serbest bırakıldığını belirtmektedir. Dergiye göre hiçbir zaman bir aydın tevkifatından bahsedilemezdi. Zira ortada bir fikir suçu yoktu. “Devlete, devletin itibarına karşı bir hareket vardı. Bu suçu ika edenler de aydın değildir. Aydın olmadıkları anlaşılmıştır. Memleketi bu hale getiren kalemler, politikacılar, kişiler artık kendilerine gelmeli, bu yurdun insanların sabrını daha fazla istismar etmemelidirler.”⁸⁰⁴

⁸⁰¹ Papağan, “Aydınlığa Doğru”, *Papağan*, 1 Haziran 1971, sayı.26, s.3

⁸⁰² Geçit, “Evet, Özendirenler Kimler?”, *Geçit*, 4 Haziran 1971, sayı.267, s.3

⁸⁰³ Geçit, “Evet, Özendirenler Kimler?”, *Geçit*, 4 Haziran 1971, sayı.267, s.3

⁸⁰⁴ Geçit, “Evet, Özendirenler Kimler?”, *Geçit*, 4 Haziran 1971, sayı.267, s.3

Geçit dergisinin vurguladığı ve olmadığını öne sürdüğü “aydın tevkifatı” üzerine çalışılması gerekmektedir. Bu tevkifatta gözaltına alınan, tutuklanan kişilerin kimlikleri ve gözaltına alındıkları/tutuklandıkları tarihten önce ne yazdıkları, ne tür faaliyetlerde bulundukları ortaya konmalıdır. Ancak bu şekilde tevkifatın analizi yapılabilir.

Aktüalite Dergisi Geçit, Dev-Genç mensubu solcu anarşistlerin ve onları “maşa” gibi kullanan bir kısım ilim adamı ve öğretmenin gözaltına alınmaları karşısında bir süreden beri Cumhuriyet Halk Partisi’nin ve Türkiye İşçi Partisinin öncülüğünde bir “aydın tevkifatı” yapıyor yaygarası koparıldığını ifade ediyordu. Fransız *Le Monde* gazetesinin Türkiye’de geçen hadiseleri ve nezarete alınma sürecini Türkiye solcularının bakış açısından vermesi tepki çekmişti. “Fakat Fransız gazetesinin bu yazısı normal karşılanmalıdır. Zira, *Le Monde*’un, Türkiye’den bu haberi veren muhabiri, Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nin solcu öğretim üyelerinden biridir. Türkiye’de sol, öteden beri sesini daima dünyaya rahatça duyurmaktadır.”⁸⁰⁵

Sesi gür çıkan sol, zalim bile olsa kendisini mazlum göstermeyi becerebilmektedir. Solun yeni stratejisi olan bu yolla bir kısım idareciyi, kendileri ile mücadele eden güvenlik kuvvetlerinin beyinlerini etkisiz hale getirmek istemektedirler. “Sol, kendisi tasfiye edilirken, kendisine karşı olanları da harcamak emeli peşindedir. Bazı politikacılar ve idareciler, solun bu stratejisini bilmeden alet olmak durumundadırlar.”⁸⁰⁶

Fransa’nın sol eğilimli günlük gazetesi *Le Monde* ile birlikte yine sol eğilimli haftalık *l’Express* dergisi Türkiye’deki sıkıyönetim makamlarınca gözaltına alınan ve bazıları tutuklanan aşırı solcularla ilgili olarak yaptıkları yayınlarda, gözaltına alınan kişilerin işkence gördüklerini ileri sürmüş, eleştirilerde bulunmuşlardır.⁸⁰⁷

Batıdaki aydınlar Türkiye’de yaşanan 12 Mart muhtırasını, Yunanistan’daki Albaylar Cuntasına benzetmiş ve Batı medeniyeti muhtıraya başlangıçta dikkat kesilmiş, onu izlemişti. Sonunda demokratik usul ile bir hükümet kurulmasını

⁸⁰⁵ Geçit, “Zam Politikası Ucuz Tedbirdir”, *Geçit*, 11 Haziran 1971, sayı.268, s.3

⁸⁰⁶ Geçit, “Zam Politikası Ucuz Tedbirdir”, *Geçit*, 11 Haziran 1971, sayı.268, s.3

⁸⁰⁷ Füzûzan Tekil, “Anarşi Üstüne Şefaât Olmaz”, *Geçit*, 11 Haziran 1971, sayı.268, s.7

ferahlatıcı bir olay olarak görmüş, bir kabustan uyanma gibi (ki bu kabus kendi vehimlerinin eseridir) telakki edilmişti. “Türkiye’deki siyasi hadisenin Batı çevrelerinde yarattığı kanaat budur. Aslında önemli olan da budur.”⁸⁰⁸

Ciddi bir gazete ile bir derginin üstüne eğildikleri konu olan “sıkı idare” ile ilgili bilgileri burada yerleşik olan Türk ya da yabancı muhabirler tarafından veriliyordu ki, bu muhabirlerin “sıkı idareden” şikayetçi çevreler ile ilişkileri mevcuttu. İşkence iddialarının bu yabancı yayın organlarında kendilerine yer bulmasının birinci nedeni işte budur. İddianın diğer bir sebebi ise aşırı sol çevrelerin sesli çevreler olmasıdır. “Bu aşırı sol go-home’culuğu, Dev-genççiliği, Bursa nutku hikâyelerini, Beyazıt kulesine kızıl bayrak çekme hadisesini, üniversite duvarlarına, bir yandan Atatürkçüyüz deyip, bir yandan Mao, Lenin resimleri boyamayı nasıl gürültü ile yapıyor idi ise, şimdide (işkence var) feryadını aynı şamata ile yapmaktadır.”⁸⁰⁹

*Aylık Siyasi, İktisadi, İçtimai, Edebi Dergi Modern Türkiye’nin yazarı Feridun Işıl, her memlekette olduğu gibi Türkiye’de de geri zihniyetli ve yobaz kafalı mürtecilerin olduğunu ileri sürüyordu. Çoğunluk olmaktan çıkmış bu mürteciler yerlerini sol taassuba bırakmışlardır. Işıl, sol taassuba kapılmış kişileri hayatla ilişkilerini kesmiş kişiler olarak nitelendiriyordu. Bu kişilerin cahil olmaları gerekmiyordu. İçlerinde profesörler, doktor, avukat, memur ve yüksek mühendisler yer almaktaydı. Feridun Işıl’ın esrar müptelalarına benzettiği bu kişiler evlerde yapılan toplantılarda bir araya gelmekteydiler. “Marksistler ile burnunun ucunu görmeyen mutaassıp dindarlar arasında dogmatik düşünce bakımından bir fark bulmamak gerekirse de, ilkinin dış kökten himaye edilmesine karşılık, ötekinin koruyucu hamisi yoktur. Bir iki Arap sapığının ilgisinden başka.”*⁸¹⁰

Aylık Siyasi, İktisadi, İçtimai, Edebi Dergi Modern Türkiye’nin yazarı Feridun Işıl, arkadaşlarını sakın olmaya, itidalli davranmaya sevk eden bir Dev-Genç üyesinden bahsetmektedir. Mustafa Kuseyrioğlu adındaki bu genç milliyetçi ve

⁸⁰⁸ Füzûzan Tekil, “Anarşi Üstüne Şefaât Olmaz”, *Geçit*, 11 Haziran 1971, sayı.268, s.7

⁸⁰⁹ Füzûzan Tekil, “Anarşi Üstüne Şefaât Olmaz”, *Geçit*, 11 Haziran 1971, sayı.268, s.7

⁸¹⁰ Feridun Işıl, “Tehlike Gözle Görünmeyende mi?”, *Modern Türkiye*, sayı.30, Temmuz 1971, s.15

vatansever bir ailenin oğludur. “Bu gencin kimliğini, aile tutum ve yaşayışını araştırınca, vatan gençlerinin nasıl tuzağa düşürölüp yabancı ve yurda düşman bir ideoloji adına harcandığını görüyor da şaşacakken şaşmıyoruz.” Feridun Işıl bu gencin, çengel atılmak bir çevrenin kızıl bataklığına çekildiğini, en ufak bir ayrılığın cezasının ölüm olduğunu bildiği halde vicdanının sesini dinleyerek itidalden bahseden bu gencin öldürölmesine karar verilmişti. Kendisi Hukuk Faköltesi öğrencisi olan bu genç, Siyasal Bilgiler Faköltesi Basın Yayın Yüksek Okuluna götürölmiş ve boğazına kurşun sıkılarak öldürölümüştü.⁸¹¹

Işıl kızıkların, kendileri katil oldukları halde bu suçu “vatanın vefakâr evlatlarına” yüklediklerini sonra da hükümeti katil ilan ettiklerini ifade ediyordu. Koparılan bu gürölülerin amacı Türk demokrasisini bir ihtilal ile devirmektir. Işıl profesörlere böylesi bir tertip içerisinde neden yer aldıklarını soruyordu. “...kızıkların eylemlerine bal gibi sürölündikleri ve seve seve planda görölündükleri halde, komünistlere hiçbir zaman arka çıkmadıklarını ve yol göstermediklerini iddia edenler var.”⁸¹²

Bu bölümde ele aldığımız yazarların görüşlerinin ortak paydası olarak yapabileceğimiz çıkarım şu şekilde olacaktır; Türklüğün son kalesi olan bağımsız Türkiye Cumhuriyeti dış destekli solcu aydınlar, profesörler eliyle yıkılmaya çalışılmaktadır. Bu yolda körpe dimağları yıkanıp silahlandırılarak eşkıyaya dönüştürölün gençler kullanılmaktadır.

⁸¹¹ Feridun Işıl, “Sorumusuzluk Ötesinde Rezalet”, *Modern Türkiye*, sayı.31, Ağustos 1971, s.10

⁸¹² Feridun Işıl, “Sorumusuzluk Ötesinde Rezalet”, *Modern Türkiye*, sayı.31, Ağustos 1971, s.10

5. SÜLEYMAN DEMİREL-ADALET PARTİSİ/GALİP MAĞDUR

İmtiyaz Sahibinin Şan Ökten, , Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mesul Müdürün Nezih Saruhanlıoğlu'nun olduğu Aktüalite ve Sağlık Konularında yayın yapan *Söz* dergisinin Umumi Neşriyat Müdürü Gençay Gün, 12 Mart muhtırasından önceki dönemde Demirel hükümetinin Anayasa dışına çıkmadığını, demokrasi kurallarına azami titizlik ve riayet gösterdiğini ifade ediyordu. Hal böyle iken Türkiye’de anarşi son zamanlarda artmış, mal ve can emniyeti hemen hemen hiç kalmamıştı. Gün’e göre bu durumun sorumlusunun hükümet, parlamento veya anayasa müesseselerinin icrayı kısıtlayan kuruluşlarının olup olmadığı üzerine sonuç gelmez tartışmalar yapılabilirdi. Ancak gerçek olan durum anarşinin her gün artmakta oluşu ve bu halin devleti tehlikeye düşürmesiydi. “Bunlara bir çare bulunmasını Türkiye’de aklı başında herkes istemekteydi. Ama tamamen demokratik bir çare bulunsaydı daha iyi olurdu. Ama öyle olamadı. Biraz demokrasi dışı da olsa bir çarenin bulunmuş olması da Türkiye’nin yararınadır.”⁸¹³

Sahibinin ve Mesul Müdürünün Müfit Duru’nun olduğu *Haftalık Siyaset ve İktisat Dergisi Yarın* imzalı yazıda hiç istenilmeyenin olduğu, geçen hafta sonunda silahlı kuvvetler adına verilen bir muhtıra neticesinde Demirel hükümetinin istifa ettiği belirtiyordu. Bu neticenin olması istenmiyor idiyse de beklenmiyor da değildi. Her ne kadar bu muhtıranın, yıllardır askerlere davetiye çıkaranların “gayretlerinin” bir eseri olduğunu kabul etmek mümkün değilse de, iki yıldır iç politikada yaşananların Türkiye’yi bu noktaya getirdiği inkar edilemezdi. “Meselenin böyle bir noktaya gelişinin tek mesulü olarak Başbakanlıktan istifa etmiş bulunan Adalet Partisi Başkanını göstermek imkânsızdır. Ama gerçek olan nokta bu buhranın böylesine bir ağırlık kazanmasında Hükümetin ve Başbakanın başrollerden birini oynadığıdır.”⁸¹⁴

⁸¹³ Gençay Gün, “Okuyucuya Mektup”, *Söz*, 15 Mart 1971, sayı.102, s.3

⁸¹⁴ Yarın, “Fiili Durumdan Kurtulma Yolları”, *Yarın*, 17 Mart 1971, s.3-4

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, hafta başındaki mesajında Adalet Partisi iktidarı devrini veya bunun bir kısmını suçluyordu. *Yarın*, Adalet Partisi devrini suçlayacak çok kişi bulunmasına karşın, Devlet Başkanının bu kişiler arasında yer alamayacağını ileri sürüyordu. Zira Sunay, Cumhurbaşkanı olarak Adalet Partisi iktidarının çıkardığı kanunların hemen hepsini imzalamış ve yürürlüğe koymuştu. Ayrıca Sunay'ın imzasıyla yürürlüğe girmiş pek çok kararname de bulunmaktaydı. “Hem sadece imza atmak şeklinde de olsa hareketlere katılıp sonra da bu hareketleri suçlamak isabetli bir tutum sayılamaz. Cumhurbaşkanının bizim Anayasamıza göre salahiyet ve haklarının mahdud olduğu doğrudur. Ancak bu dar saha içinde bile bir şeyler yapmanın imkânsız olduğu söylenemez.”⁸¹⁵

Siyasi Mizah Mecmuası Papağan'ın Sorumlu Genel Yayın Müdürü Yaşar Özen, geçmişte Süleyman Demirel'e hitaben yazdığı makalelerinden bazı bölümleri aktarıyordu.⁸¹⁶

28 Temmuz 1970 tarihli yazısında Yaşar Özen Başbakan Süleyman Demirel'i istifaya çağırıyordu. O koltuğa tekrar gelmenin tek yolu buydu. Özen, Demirel'in bir gün şimdikinden güçlü olarak yeniden işbaşına gelme durumunda kendilerinin bundan mutluluk duyacağını ifade ediyordu. “Kendisini sevimsiz kılan bir inadin içerisinde bulunmak, en güvendiği arkadaşları tarafından yalnız bırakılmak, yurdun ekonomik durumunu alt üst etmek, baskı gruplarını huzursuz kılmak sorumlu insana, hele bu sorumlu başbakansa çok şey kaybettirir.”⁸¹⁷

Yaşar Özen 3 Kasım 1970 tarihli yazısında bir başbakanın vatandaşa ıstırap kaynağı olmaya başladığında, “çekilmez” duruma geldi mi, çekilmesini bilmesi gerektiğinin altı çiziliyordu. “Şu anda Sayın Demirel'in yurduna yapacağı en güzel, en büyük, en hayırlı hizmet, nöbeti ehil bir arkadaşına bırakması, ya da cümbür cemaat muhalefete geçmesidir. Sayın Başbakan çekilirse inan olsun çok dua alacaktır.”⁸¹⁸

1 Aralık 1970 tarihli yazısında Özen, Demirel'in yüzüne karşı yapılan hakaretlere aldırış etmeden iktidarda kalmaya devam ettiğini ifade ediyor, dünyanın

⁸¹⁵ Yarın, “Fiili Durumdan Kurtulma Yolları”, *Yarın*, 17 Mart 1971, s.3-4

⁸¹⁶ Yaşar Özen, “Demedim mi Nazlı Yarım...”, *Papağan*, 6 Nisan 1971, sayı.23, s.3

⁸¹⁷ Yaşar Özen, “Demedim mi Nazlı Yarım...”, *Papağan*, 6 Nisan 1971, sayı.23, s.3

⁸¹⁸ Yaşar Özen, “Demedim mi Nazlı Yarım...”, *Papağan*, 6 Nisan 1971, sayı.23, s.3

hiçbir yerinde bu şekilde davranacak bir başbakan görülemeyeceğini öne sürüyordu. “Kendine acımıyor, bunu anladık. Bari arkadaşlarına acısın, partisine acısın, memlekete acısın da çekilsin. Sonuna kadar iktidarda kalmanın tılsımı bulunamamıştır.”⁸¹⁹

26 Ocak 1971’de ise Yaşar Özen sandıktan çıkarak Başbakanlık koltuğuna oturanların, “işleri kıvıramayınca” çekilmesini de bilmeleri gerektiğini ifade ediyordu. Özen, Demirel’in bunu ne zaman öğreneceğini bilmediklerini ifade ediyor, ancak bir öğretmenin mutlaka çıkacağını ileri sürüyordu. “Demirel yönetiminde, ayları bırakınız, artık her geçen gün büyük kayıptır. Onun bu davranışına, bu direnmesine pişkinlik demezler, hazımsızlık demezler, geniş yüreklilik demezler, aldırılmazlık demezler.”⁸²⁰

Yaşar Özen daha önceki yazılarından alıntılar yaptığı, 6 Nisan 1971 tarihli makalesini bir şarkının sözleriyle sonlandırıyor. “Gittin bu gidiş bence ölümden de beterdir.”⁸²¹

Sorumlu Genel Yayın Müdürlüğünü Yaşar Özen’in yürüttüğü *Siyasi Mizah Mecmuası Papağan*’ın Papağan imzalı başmakalesinde, 12 Mart muhtırası öncesinde devletin istihbarat örgütü ve güvenlik güçlerine sahip olan ve Mecliste sağlam çoğunluğu bulunan Süleyman Demirel’in gerekli kanunları demokratik hak ve özgürlüklere dokunulmadan çıkarabileceğinin altı çiziliyordu. Muhalefetin direnmesi durumunda, istihbarat raporlarının ortaya konmasıyla liderler ikna edilebilirdi. “Hangi gün gidip de muhalefetle içinde bulunduğumuz ağır koşulları görüştün. ‘Aman elbirliğiyle bir çare bulalım’ dedin.”⁸²²

Üniversite öğrencilerini bir bunalımın içine iten, bu gençlerin kişiliklerini yitirip kanun kaçağı, eşkıya, katil haline gelmesinden sorumlu olan yine Süleyman Demirel’di. Anarşi geliyorum diye bangır bangır bağırıyordu, Demirel aldırış etmemişti. Şimdi Demirel, kendisine çok daha başka tedbirlerle başarması gerekirken yapamadığı işleri başaranlara tebrik telgrafları çekiyor, anarşinin kökü kazınuncaya kadar alınacak tedbirlerde zaaf gösterilmemesi gerektiği yönünde demeçler

⁸¹⁹ Yaşar Özen, “Demedim mi Nazlı Yarım...”, *Papağan*, 6 Nisan 1971, sayı.23, s.3

⁸²⁰ Yaşar Özen, “Demedim mi Nazlı Yarım...”, *Papağan*, 6 Nisan 1971, sayı.23, s.3

⁸²¹ Yaşar Özen, “Demedim mi Nazlı Yarım...”, *Papağan* 6 Nisan 1971, sayı.23, s.3

⁸²² Papağan, “Hangi Yüzle”, *Papağan*, 22 Haziran 1971, sayı.27, s.3

veriyordu. “Anarşinin kökü kazınsın ki yeniden iktidara gelebilesin. Geçip koltuğa kurulabilesin. Canını dişine takmış çalışan bir hükümet, sana yeni iktidarını hazırlıyor öyle mi?”⁸²³

İktidarda kaldığı süre boyunca millete gözyaşından, acıdan, ahdan, ıstıraptan, pahalılıktan başka bir şey vermemiş olan Demirel, yeniden iktidar olmayı istediği belirtiliyor ve bu durumdan duyulan şaşkınlık şu sözlerle dile getiriliyordu. “... hangi yüzle istiyorsun?... Yurdun altını üstüne getirmiş bir kişi, ellerini ovuştura ovuştura, hala bir yeni iktidar hayal edebiliyorsa, bu kişiye söylenecek lafı, ben lügatlerde mümkünü yok bulamam. Allah aşkınıza sevgili okurlar bana bildiriniz de, sütunlar dolusu, dergiler dolusu, suya kanar, uykuya doyar gibi yazayım.”⁸²⁴

Süleyman Demirel, karma hükümetteki diğer ortaklarıyla beraber 1964 bütçesine ret oyu vermişti. Demirel 1964 yılındaki manevrasını bu kez Başbakan Nihat Erim’e karşı da tekrarlamış, Adalet Partisinin genel yönetim kuruluna, Adalet Partili bakanları hükümetten çekme kararı aldırması. “Şark kurnaz kafası ve kendine özgü mantık düzeniyle, sarıp sarmalamaya çalıştığı asıl amacının dekorunu; tenoru, bası, baritonuyla, Milli irade şarkılar ‘taganni’ eden bir koro tamamlamaktadır.”⁸²⁵

Mizah Mecmuası Papağan’ın Sorumlu Genel Yayın Müdürlüğünü yürüten Yaşar Özen, iktidar olmayı arzulayan Demirel’in kardeşlerine çıkar sağladığı iddialarıyla hakkında yığınla tahkikat önergesi bulunan başbakanlarının bu pişkinliği artık fazla gelmektedir. Altı yıl çektik. Altı aydan beri iktidarda değiller. Gene çektiriyorlar. Hem daha beterini. Her gün huzursuzluk nedeni oluyorlar.”⁸²⁶

Bize göre o dönemde Demirel hükümette olmamasına rağmen iktidarı elinde tutmaktadır. Zira parlamento çoğunluğu onun elindedir. Sürekli olarak dilinden düşürmediği millet iktidarı veya iktidar milletindir sözleriyle sahneden inmeye niyeti olmadığını göstermeye çalışıyordu. Yaşar Özen’in, Süleyman Demirel hükümeti için yaptığı “arkalarına yedikleri asker tekmesiyle apar topar millet temsilciliğinden kovulanlar” tanımlamasını doğru bulmuyoruz. Adalet Partisinin millet temsilciliğinden kovulması gibi bir durum söz konusu değil. Sadece hükümetten

⁸²³ Papağan, “Hangi Yüzle”, *Papağan*, 22 Haziran 1971, sayı.27, s.3

⁸²⁴ Papağan, “Hangi Yüzle”, *Papağan*, 22 Haziran 1971, sayı.27, s.3

⁸²⁵ Yaşar Özen, “Zor Alırsın Tezkere”, *Papağan*, 26 Ekim 1971, sayı.34, s.3

⁸²⁶ Yaşar Özen, “Zor Alırsın Tezkere”, *Papağan*, 26 Ekim 1971, sayı.34, s.3

devrilmiştir. Parlamento çoğunluğu yani iktidar yine Adalet Partisinin elindedir. Güvenoyu vererek hükümet olmasını sağladığı “devrimci” Nihat Erim kabinesinin atacağı adımları kontrol ederek, siyaseten “hadım” etmiş, on birlerin istifasını sağlamış, birinci Nihat Erim kabinesini istifaya mecbur etmiştir.

Mizah Mecmuası Papağan’ın Sorumlu Genel Yayın Müdürlüğünü yürüten Yaşar Özen Süleyman Demirel’i, yeniden başbakan olması için çabalayan “zavallıların” son altı yıllık mal beyanlarını öğrenenlerin dehşete kapılacağını öne sürüyordu. “Adam gazetecidir. Gazetesinin ne satışı, ne de itibarı vardır. Ama herifçioglu varlık içindedir. İktidar sahipleriyle, alengirli işleri bulunmaktadır. Adam sanayicidir ya da müteahhittir. Beş yılda korkunç paralar kazanmıştır. Şimdi bu adamların enselerine birer şapalak indirip, yakalarından sarsarak: ‘Söyle ulan zibidi kısa sürede böyle servet yapmanın tılsımı nedir. Söyle de bütün yurt öğreysin’ demek gerek değil midir?”⁸²⁷

Ordu, Atatürk ilkelerinin tam uygulanmasını ve gerekli reformların yapılmasını istemiş ve bu amaçla işbaşına reformcu bir hükümet geçmişti. Önceki dönemin bütün “tutucuları, soyguncuları, çıkarıcıları, eyyamcılar, açıkgozleri, üçkâğıtçıları, pespayeleri” reformcu oluvermişlerdi. Bildirilerle, demeçlerle, otel salonlarındaki konuşmalarındaki sözleriyle hükümeti desteklediklerini açıkça beyan etmişler, ülkenin ancak reformlarla kalkınabileceğini “utanmadan” söylemişlerdi. “Amaç tabak gibi ortada durmaktadır. Orduya şirin gözükeceklerini, reform hükümetini etki altına alacaklarını ve işlerinin gene gümüş olacağını sanmaktadırlar... Kanımızca yurt kalkınmasında esaslı adım, soyguncu ahlaksızları süpürmekle atılacaktır.”⁸²⁸

⁸²⁷ Yaşar Özen, “Şu Reformculara Bakınız...”, *Papağan*, 14 Aralık 1971, sayı.36, s.3

⁸²⁸ Yaşar Özen, “Şu Reformculara Bakınız...”, *Papağan*, 14 Aralık 1971, sayı.36, s.3

5.1 Adalet Partisi/Süleyman Demirel Eleştirisi

Milliyetçi Değerlendirme

Sahipliğini ve Mesul Müdürlüğünü İbrahim Metin'in, Umumi Neşriyat Müdürlüğünü Mehmet Nedim Budak'ın yaptığı *Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet*'in başyazısında Demirel'in problemleri çözmekten çok, gizlemeye dayanan politikasının 12 Mart muhtırasıyla iflas ettiğini ileri sürüyordu. “Demirel iktidarının iki yıldan beri memlekette baş gösteren anarşi karşısındaki umursamaz tutumu, herkesi derin derin düşüncelere sevk etmekte idi. Bilhassa son aylarda, Türkiye dışından yönetilen komünist hareketin bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmasına rağmen, Demirel'in bu tecavüzleri ‘talebe gruplar arasındaki çatışma’ veya ‘aşırı sağcılarla aşırı solcuların kavgası’ şeklinde göstermeye çalışması anarşistlerin cüretini arttırmıştı.”⁸²⁹

Muhtıraya sebebiyet veren tehlikenin, devletin bütünlüğünü tehdit eden ve Türkiye dışından yönetilen “anarşi” olduğunun altını çizen *Devlet*, anarşiyi önleyemeyen Demirel hükümetinin düşmesinden sonra geçen süre zarfında ülkede kısmi bir sükûnet sağlandığını belirtiyordu.⁸³⁰

Ülkenin içinde bulunduğu nazik durumu yakından bilen kişiler olarak *Devlet* dergisi, yeni kurulan Nihat Erim hükümetine muvaffakiyet temennisinde bulunuyordu. “Zira söylenenler yerine getirilemez ve anarşi önlenemezse bundan en çok kayba uğrayacak şüphesiz ki milletimizdir.”⁸³¹

Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'in Alman televizyon ve basın temsilcilerine verdiği demeçte Adalet Partisinin hükümetten bakanlarını çekmesinin, güvenoyunun sonu demek olmadığını net bir şekilde belirtmekle

⁸²⁹ Devlet, “Bunalım ve Kurtuluş”, *Devlet*, 29 Mart 1971, sayı.104, s.3

⁸³⁰ Devlet, “Bunalım ve Kurtuluş”, *Devlet*, 29 Mart 1971, sayı.104, s.3

⁸³¹ Devlet, “Bunalım ve Kurtuluş”, *Devlet*, 29 Mart 1971, sayı.104, s.3

hükümet buhranı ve onu takip edecek bir rejim buhranından endişelenen kamuoyunun kalbine ferahlık vermişti.⁸³²

İnsaflı ve kadirbilir olmak zorunda olduklarını belirten Tarık Buğra, Adalet Partisi Genel Başkanının, Adalet Partisiz bir hükümete güvensizlik oyu verilmeyeceğini açık bir şekilde ima ederken içinde bulunulan darboğazı büsbütün kesmiş sanılan bir kayayı çekip kaldırdığını ileri sürüyordu. “Şimdi yapılacak şey bu ferahlığı garantiye almaktır, açık söyleyişi ile Adalet Partisini –yani demokrasinin gerçek temeli olan seçmen çoğunluğunun sorumlularını- daha dar köşelere sıkıştırmak hevesine kapılmamaktır.

Demokrasiyi gerçekten benimseyen ve bir rejim buhranını gerçekten istemeyenlere düşen de budur.”⁸³³

Haftalık Milliyetçi Siyasi Gazete Devlet, Adalet Partisi Genel Başkanı ve yöneticilerinin, ucuz bir edebiyat peşine düşerek, seçim meydanlarında halkın karşısında imişler gibi konuştuklarını ileri sürüyor, millettten aldıkları iktidar emanetini niçin saklayamadıklarını araştırmak yerine başkalarını suçladıklarını ifade ediyordu. Süleyman Demirel ve Adalet Partisi yöneticileri, hükümet olmak için sandıktan çıkmanın yetmeyeceğini anlamamış gibi konuşmaktaydılar. “Türkiye’nin bu noktaya gelmesi, anarşist solcuların ve hırslı CHP’lilerin payını saklı tutarak, iktidarlara döneminin basiretsizlikleri yüzündendir. Hatalarının hesabını vermeden başkalarından hesap sormağa kalkışmak akıllı siyasetçilerin işi değildir. Aklından şüphe edilenlere de, bırakınız iktidarı, bir mahallenin muhtarlığını bile emanet etmezler.”⁸³⁴

Aktüalite Dergilerinin Değerlendirmesi

Sahibi ve Mesul Müdürünün Müfit Duru’nun olduğu *Haftalık Siyaset ve İktisat Dergisi Yarın*, 12 Mart muhtırasının gelişinde o dönemin hükümetinin ve bu hükümetin başının bu işte bir sorumluluğunun olmadığını değil söylemenin,

⁸³² Tarık Buğra, “Yeniden Ferahlık”, *Tercüman*, 9 Ekim 1971, s.3

⁸³³ Tarık Buğra, “Yeniden Ferahlık”, *Tercüman*, 9 Ekim 1971, s.3

⁸³⁴ Devlet, “AP ve Demokratik Rejim”, *Devlet*, 18 Ekim 1971, sayı.130, s.3

düşünmenin bile imkânsız olduğunu ileri sürüyordu. Dünyanın başka hiçbir yerinde partisini iktidardan, askeri müdahale ile uzaklaştırılmasını gerektirecek şartları hazırlayan bir başbakanın, partisinin başında kalması mümkün değildi. Değil askeri müdahale seçimlerin kaybedilmesi neticesinde partisinin iktidardan uzaklaşması gereken bir parti lideri, demokrasinin gerçekten hüküm sürdüğü bir ülkede, bu görevi bırakmaya kendini mecbur hissetmekteydi. “Türkiye demokratik rejim içinde yaşadığı devrelerde de bu merhaleye henüz varamadığını göstermiştir. Türkiye’de yıllardır seçim kaybeden parti liderleri koltuklarını muhafaza etmektedir, partisini iktidardan devirecek harekete sebep olanlar gözde kalmakta ve bunun normal olmadığını fark edenler bile lideri tutmasının gerekçesi olarak ‘başka alternatif yok’ sözünün arkasına saklanmaktadırlar.”⁸³⁵

Siyasi Mizah Mecmuası Papağan’ın Sorumlu Genel Yayın Müdürü Yaşar Özen, Adalet Partisi örgütünün muhtıradan bu yana geçen üç ay içerisinde sus pus olup, kendilerinin geçmişte yüzlerine gözlerine bulaştırdıkları her şeyi unutturmak yerine, memur atama komisyonları kurduklarını ifade ediyordu. Zira 1965’te Adalet Partisi tek başına iktidara geldikten sonra tüm müsteşar ve genel müdürleri değiştirmişti. “Yapılan atama ve tayinler öylesine gerekçesizdi ki yürütmeyi durdurma dosyaları Danıştay’da birbiri üzerine yığıldı, kaldı.”⁸³⁶

1965’ten bu yana Demirel hükümetlerinin göreve “çağırıldığı” ve hala bir çoğu da görevi başında olan müsteşar ve genel müdürlerin hemen hepsi 1969 seçimlerinde ya Adalet Partisi adayı olmuşlar, ya da yoklamalara girerek kaybetmişlerdi. “Adalet Partisinin komisyon kurarak, Erim hükümetine gözdağı vermek istediği, kanat gerdiği, ‘Aman değişmesinler’ dediği, işte bu memurlardır.”⁸³⁷

Meclisteki Adalet Partisi çoğunluğunun memur atamaları hususunda Erim hükümetinin tekerine çomak sokması ve geçmişte kendi iktidarı sırasında atanmış genel müdür ve müsteşarları korumaya çalışması gücün, diğer bir deyişle siyasi iktidarın, kimin elinde olduğunu göstermesi açısından önemli bir “turnesol

⁸³⁵ Yarın, “Polemiklerden Kaçınmalı”, *Yarın*, 30 Haziran 1971, sayı.428, s.3

⁸³⁶ Yaşar Özen, “Senin Bu Ense...”, *Papağan*, 7 Temmuz 1971, sayı.28, s.3

⁸³⁷ Yaşar Özen, “Senin Bu Ense...”, *Papağan*, 7 Temmuz 1971, sayı.28, s.3

kâğıdıdır”. Bu yolla Nihat Erim kabinesini siyaseten “hadım” etmiş, iş görmez bir duruma getirmiştir.

Liberal Değerlendirme

12 Mart muhtırasından sonra kurulan partiler üstü hükümet, muhtıraya neden olan anarşik olayların sebeplerini teşkil eden reformları gerçekleştirmeyi amaçlıyordu. Hiçbir partiye dayanmayan bir hükümetin bu işin üstesinden gelebilmesi ancak parlamentonun kendisini desteklemesi, yardımcı olması ile mümkün olabilirdi. Bu husustaki en büyük görev, çoğunluk partisi olan Adalet Partisine düşüyordu. Ancak 12 Mart muhtırasına neden olan olaylardan sorumlu tutularak iktidardan el çektirilen Adalet Partisinin destek konusunda duygusal bir tepki göstermesi normal karşılanabilirdi.⁸³⁸

Abdi İpekçi, Adalet Partisinin başlangıçta serinkanlı bir tutum göstererek hükümete güvenoyu verdiğini, arkasından Anayasa değişiklikleri hususunda diğer partilerle uzlaşarak değişiklikleri onayladığını ifade ediyordu. Sıra reformlara geldiğinde ise Adalet Partisinin tavrında değişiklik görülmüştü. Adalet Partisinin Meclis içindeki ve dışındaki temsilcileri, hükümet üyelerinin her davranışı ve demecini hükümete hücum için bir gerekçe bilmişlerdi. “Bu hücumlar zaman zaman bazı hükümet üyelerinin de tepkileri ile karşılandı.”⁸³⁹

Abdi İpekçi Adalet Partisinin duygusal tepkiler neticesinde alacağı bir kararın partinin hükümet ve başbakanla olan ilişkilerini kopma noktasına getireceğini ileri sürüyordu. İpekçi’ye göre Adalet Partisi yöneticilerinin işi, sıcağı sıcağına görüşmenin duygusal tepkiler verilmesi sonucunu doğuracağını düşünerek işi geciktirmeye çalışmaları çok ümit verici bir hareketti. “...birbirleriyle uzlaşması gereken kuvvetlerin arasındaki güvensizlikleri, alerjileri... giderecek bir anlayış belirmedikçe çabalar bu yönde yoğunlaşmadıkça her kıvılcım bir yangına dönüşmeye devam edecektir.”⁸⁴⁰

⁸³⁸ Abdi İpekçi, “Fırtınadan Sonra Sessizlik Gelecek mi?”, Milliyet, 1 Ekim 1971, s.1, 9

⁸³⁹ Abdi İpekçi, “Fırtınadan Sonra Sessizlik Gelecek mi?”, Milliyet, 1 Ekim 1971, s.1, 9

⁸⁴⁰ Abdi İpekçi, “Fırtınadan Sonra Sessizlik Gelecek mi?”, Milliyet, 1 Ekim 1971, s.1, 9

Adalet Partisi Erim kabinesi içerisinde köklü bir değişiklik yapılmasını ve kendileri tarafından istenmeyen bakanların hükümet dışı bırakılmasını istemekte, Erim de bakanların seçiminde başlangıçta olduğu gibi bugün de kendisinin özgür bırakılmasını istemekteydi. İpekçi'ye göre Erim de kabinede bazı değişiklikler yapma görüşünü paylaşıyordu. Zira 12 Mart muhtırasından sonra alalecele kurulan kabinenin üyelerinin çoğunluğunu Erim daha önceden tanımamaktaydı. Abdi İpekçi'ye göre karşılaşılan sorun kabineden çıkarılacak ve kabineye alınacak bakanların kimliğinin Adalet Partisinin isteklerine göre mi, yoksa Başbakan Erim'in kendi takdirine göre mi tayin edileceğiydi.⁸⁴¹

Bir diğer sorun ise Başbakan Erim'in kurduğu hükümetin programında yer alan reformlar hususunda ortaya çıkmaktaydı. Reformlara karşı olmadıklarını açıklayan Adalet Partisi çevreleri reform tasarıları belli olunca itirazda bulunmuş ve bu reformların partilerinin program ve felsefelerine uymayan özellikler barındırması nedeniyle, bu ilkelere uymayan tasarılar oy vermeyeceklerini açıklamışlardı. İpekçi'ye göre, taraflar birbirlerine kabulü imkânsız görüşlerini empoze etmeye çalıştıkça uzlaşmaya varılamayacak ve öncesinde bir hükümet buhranı ortaya çıkacak, sonrasında ise durum rejim buhranına dönüşecekti.⁸⁴²

Ali Gevgilli, 1971'de yaşanan deneyimin Türk toplumunda hiçbir programın, geniş halk yığınlarının inançlı desteği sağlanmadıkça kolay kolay uygulamaya geçirilemeyeceğini gösterdiğini, ispat ettiğini ileri sürüyordu.⁸⁴³

Ali Gevgilli, henüz Birinci Nihat Erim kabinesi istifa etmeden, bu kabinenin öngördüğü, yapmayı planladığı reformların başarısızlığının nedenini ortaya koyuyordu. Gevgilli'nin altını çizdiği "geniş halk yığınlarının inançlı desteği" olgusu, sıradan insanın, halkın, milletin; nasıl tanımlarsak tanımlayalım, tarihin gerçek ama iddiasız aktörünün, mülkün asıl sahibinin, olayların seyrindeki rolüne, büyük resmin oluşturulmasındaki "fırça darbelerinin" etkisine dikkat çekmekteydi. Bu destek olmadan öngörülen dönüşümün gerçekleştirilmesi mümkün olamazdı.

⁸⁴¹ Abdi İpekçi, "Şartlar ve Zorlamalar", *Milliyet*, 27 Ekim 1971, s.1, 9

⁸⁴² Abdi İpekçi, "Şartlar ve Zorlamalar", *Milliyet*, 27 Ekim 1971, s.1, 9

⁸⁴³ Ali Gevgilli, "İktidar Kimin Sorusu Ortaya Çıkıyor", *Türkiye'de 1971 Rejimi*, s.322, *Milliyet* 27-28 Ekim 1971

Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubundaki konuşmasında çoğunluk partisinin hükümetten desteğini çekebilecek olduğunu, kendisinin dışında bir hükümetin kurulamayacağına dair düşüncesini herkese sezdirdiğini ifade eden İnönü, bu halin devamı durumunda hiçbir işte emniyet ve istikrarın kalmayacağını ileri sürüyordu. “... memleketin selamete ermesi için ihtilal unsurundan başka bir vasıta olmadığı zihinlerde yerleşir. Bizim vaziyetimiz buna doğru gidiyor.”⁸⁴⁴

İnönü’nün bu konuşmasına değinen Abdi İpekçi, Adalet Partisinin ya hükümetin dışında ve karşısında kalmaktan vazgeçeceğini ya da işlerin parlamenter düzende yürütülememesine ve ortaya başka alternatiflerin çıkmasına onay vereceğini öne sürüyordu. Abdi İpekçi’nin ifadesiyle çoğunluk partisi olan Adalet Partisinin hükümetin dışında ve karşısında yer almasının, işlerin parlamenter sistem içerisinde yürütülmesini zorlaştıracı etkisi Demokratik Partininkinden çok daha büyük olacaktı. “...Adalet Partisinin... alacağı bir karar, sonuçları bakımından öteki partilerin kararlarından farklı olacağından, Adalet Partisi’ne özel bir sorumluluk yüklemektedir. Bu özel sorumluluktur ki Adalet Partisi’ni hükümetle olan ilişkilerinden doğan şikâyetlerinde rejim buhranı yaratacak davranışlardan sakınmak zorunluluğunda bırakmaktadır. Daha doğrusu bırakmalıdır.”⁸⁴⁵

Herkes, reform yapmaya soyunacak bir hükümetin parlamentoya, yani halka, millete dayanması, oradan icazet alması gerektiğinin farkında. Ordunun muhtıra vererek, hükümeti istifaya icbar ettiği bir ortamda, insanların “reform” sözcüğünü bir moda halinde, laf olsun diye söylemelerinin ciddiye alınmaması gerektiğini düşünüyoruz. Bu tutum da bize göre kızılabilecek bir tutum değil. Tam da Türk insanının aşırıya kaçmayan, ihtiyatlı, biraz tedirgin, mutedil tavrının bir yansıması. Herkes gücün kaynağının millet olduğunun farkında. Silahlı Kuvvetlerden başka dayanak noktası olmayan bir hükümete karşı belki açıktan tavır alınmıyor ama bu hükümetin uzun ömürlü olmayacağını, soluğunun tez zamanda kesileceğinin herkes farkında.

⁸⁴⁴ Abdi İpekçi, “Neden Adalet Partisinin Özel Bir Sorumluluğu Var?”, *Milliyet*, 2 Kasım 1971, s.1

⁸⁴⁵ Abdi İpekçi, “Neden Adalet Partisinin Özel Bir Sorumluluğu Var?”, *Milliyet*, 2 Kasım 1971, s.1

SONUÇ

Parlamentoyu açık tutmak ve gerginliğe mahal vermemek adına, hükümetin istifaya ederek sonrasında kurulan partiler üstü Nihat Erim kabinesine güvenoyu verilmesini olumlu bir manevra olarak değerlendiriyoruz. Nihat Erim'in hükümeti kurmasına destek olup hükümet etmesine izin veren Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel parlamento çoğunluğuna sahip olduğu sürece gücün kendi ellerinde olacağının ve Nihat Erim'in iktidar olup muktedir olamayacağının bilincindeydi.

12 Mart muhtırasında yer alan “parlamentoyu kapatma tehdidi”ni bir blöf olarak değerlendiriyoruz. 12 Mart muhtırasını veren generaller parlamentoyu kapatmamış, aslında doğru bir tanımlama ile kapatamamışlardı. Kapatabilmek için gerekli olan doğrudan halk desteğinin emaresi yok. Bugün 12 Eylül 1980 askeri müdahalesini yaşamış, buna tanıklık etmiş olan bizler, bir askeri müdahaleyi gerçekleştirenlerin, yasama organı olan parlamentoyu kapatarak bu gücü, bin yüz elli gün gibi bir süre elinde tutabilmesinin şartının, doğrudan bir halk desteği olduğunu gördük. 12 Mart muhtırasını veren generaller bundan yoksundular.

Adalet Partisi rejime, demokrasiye olan bağlılığını, devletin asıl sahibinin millet olduğunu göstermek ve devleti kurtarmak adına Nihat Erim kabinesine güvenoyu vermiş ve sıkıyönetim kanunu ve anayasa değişikliklerini desteklemiş, iş ne zaman kendi çıkarlarını tehdit edecek toprak reformuna gelince, desteğini çekerek muhalefete başlamıştı. Adalet Partisinin Genel Başkanı Süleyman Demirel'in bu süreçte yaptığı “gücün kaynağı”nı millet olarak gösteren tahliline katılıyoruz.

Hukuk açısından anti demokratik gibi görünen 12 Mart muhtırasının, ordu içinde alttan gelen bir darbeyi önlemek amacıyla verildiğini düşünen Abdi İpekçi gibi yazarlar bu hareketin asıl gayesinin parlamenter rejimi yaşatmak olduğunu düşünmekteydiler.

Muhtıra metninde işaret edilen partiler üstü hükümeti kuran Prof.Dr.Nihat Erim hükümet programında öngörülen devrim nitelikli reformlarını gerçekleştirmek bir yana, ipleri oynaticısının ellerinde olan bir kuklaya dönmüş ve parlamento çoğunluğunu elinde tutan Adalet Partisinin yapılmasını gerekli gördüğü icraatı uygulamaya koymaktan ileri gidememiştir. “Güdüm”ün, iktidarın her zaman, yenilmiş gibi görünen Adalet Partisinin elinde olduğunun farkında olan yazarların sayısı hiç de az değildi. Adalet Partisi hükümete güvenoyu da verebilirdi bakan da. Vermediği tek şey politik inisiyatif.

Parlamento çoğunluğuna, yani millete değil de sınırları tayin edilmemiş “nitelikli” bir azınlığa dayanan bir hükümet, asıl gücü elinde tutanların karar ve eylemleri neticesinde bu dayanak noktasından mahrum edilir. Nihat Erim örneğinde bu durum, Erim hükümetini destekleyen “solcu” aydınların sıkıyönetim mahkemeleri tarafından tevkif edilmeleri şeklinde tecelli etmiştir.

12 Mart 1971 günü kaleme alınan *Aydınlık* Yayın Kurulu bildirisinde; milli ve demokratik reformların, büyük çoğunluğu “karşı devrimci” olan bir parlamento ile birlikte çalışmak zorunda olan bir hükümetin gerçekleştiremeyeceğinin kesin olduğu öngörüsünde bulunulmuş ve gelecekte yaşanacak sürecin nasıl olabileceği konusunda çok doğru bir saptama yapmış, Yayın Kurulu tarafından işçi ve köylüler olarak tanımlanan halkın aktif desteği olmadıkça köklü reformların yapılamayacağı vurgulanmıştı.

Birinci Nihat Erim hükümetinde Başbakanlık Basın Danışmanlığı görevini yürütmüş olan Kurtul Altuğ, daha süreci başında, 6 Nisan 1971’de *Meydan* dergisinde yazdığı “Erim Kabinesi ve Bazı Gerçekler” başlıklı yazısında, bir seçim başarısının ürünü olmayan Erim hükümetinin Parlamento dışı güçlere; devrimci gençlere, işçilere, aydın bürokratlara, ülkenin kalkınmasını Atatürkçü çizgide gören Silahlı Kuvvetlere dayandığını belirtiyordu. Süratle yapılması gereken reformları uygulamaya koymak için işbaşına gelen Erim hükümeti, devrimciler yerine dalkavuk eyyamcılara dayanması durumunda, önceki devrimci atılış olan 27 Mayıs hareketi gibi yozlaşacak ve yalnız kalacaktı.

Ali Gevgilli, Ekim 1971 sonunda *Milliyet* gazetesinde yazdığı “İktidar Kimin Sorusu Ortaya Çıkıyor” başlıklı makalesinde Nihat Erim kabinesinin reformlarının başarısızlığının nedenini ortaya koyuyordu; geniş halk yığınlarının inançlı desteğinin eksikliği.

12 Mart muhtırası ve onun ürünü olan Birinci Nihat Erim hükümeti tecrübesi bize göstermiştir ki, devrim niteliğindeki bir dönüşü planlayan bir siyasi hareketin başarısı yalnızca ve yalnızca, her şeyin sahibi olan millete veya onun temsilcisi olan meclise dayanmakla, meşruiyetinin o yüce makamlar tarafından tanınması, onaylanması yoluyla mümkün olabilirdi.

BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar

- Ahmad, Feroz: *12 Mart Sonrası Hükümet Faaliyetleri (12 Mart 1971-12 Mart 1973)*, 188 s.
- Ahmad, Feroz: *1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu Modern Türkiye'nin Oluşumu (çev.Yavuz Alogan)*, İstanbul: Sarmal, 1994, 316 s.
- Ahmad, Feroz: *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980) (çev.Ahmet Fethi)*, İstanbul: Hil, 1994, 571 s.
- Altuğ, Kurtul: *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, İstanbul: Yedigün Yayınları, 1973, 256 s.
- Arcayürek, Cüneyt: *Çankaya'ya Giden Yol 1971-1973*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985, 543 s.
- Aykan, Dr.Cevdet: *Bir Psikiyatrist ve Siyaset Adamı Gözüyle/Demokratik Süreç ve Anılar*, Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2007, 531 s.
- Babüroğlu, Selahattin: *Anılarımdan Kesitler*, 344 ss.
- Batur, Muhsin: *Anılar ve Görüşler / Üç Dönemin Perde Arkası*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985, 584+32 s.
- Birand, Mehmet Ali-Can Dündar-Bülent Çaplı: *12 Mart/İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, Ankara: İmge, 2008, 264 s.
- Boğuşlu, Mahmut: *1960-1978 Olayları Anılar Yorumlar*, İstanbul:Kastaş, 1995, 176 s.

- Bozdağ, İsmet: *Demokrat Parti ve Ötekiler*, İstanbul: Kervan, 1975, 132 s.
- Cem, İsmail, *Tarih Açısından 12 Mart/Nedenleri, Yapısı, Sonuçları*, İstanbul: Cem, 1980, 518 s.
- Çınar, Ömer: *Türk Siyasi Hayatında Milli Nizam Partisi*, Ankara: Kitap Dostu Yayınları, 2016, 215 s.
- Demirel, Süleyman *1971 Buhranı ve Aydınlığa Doğru*, Ankara: Doğu Ltd.Şti. Matbaası, 1973, 407 s.
- Demirel, Tanel: *Adalet Partisi/İdeoloji ve Politika*, İstanbul: İletişim, 2004, 376 s.
- Demokratik Parti: *72'ler Hareketi ve Demokratik Parti*, Ankara: Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, 215 s.
- Dikerdem, Mahmut: *Hariciye Çarkı*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1989, 206 s.
- Dursun, Davut: *12 Mart Darbesi/Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler*, İstanbul: Şehir Yayınları, 2003, 256 s.
- Erim, Nihat: *12 Mart Anıları (yay.haz.Raşit Çavaş)*, İstanbul: Yapı Kredi, 2007, XV+629 s.
- Erim, Nihat: *Günlükler (1925-1979)*, İstanbul: Yapı Kredi, 2005, 1214 s. (2 cilt tk)
- Erim Hükümetlerinin Bir Yılı 7.4.1971-7.4.1972*, Ankara: Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü, 222 s.
- Gürkan, Celil: *12 Mart'a Beş Kala*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1986, 619 s.

Hastaş, Mehmet T.:

II.Meşrutiyette Muhalif Bir

Gazeteci/Ahmet Samim, İstanbul:

İletişim, 2012, 255 s.

Hükümet Programı, Ankara:

Başbakanlık Basımevi, 1971, 22 s.

Ilıcak, Nazlı,

12 Mart Cuntaları

Kaçmazoğlu, H.Bayram

27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de

Siyasal Fikir Hareketleri, İstanbul:

Birey, 1995, 224 s.

Karaosmanoğlu, Atilla:

İzmir Karşıyaka'dan Dünyaya...,

İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür

Yayınları, 2005, 550 s.

Kaynak, Prof.Dr.Mahir:

Darbeleri Demokrasi/Olaylar ve

Çözümlemeler, İstanbul: Timaş, 2006,

160 s.

Kıvanç, Akın:

Demokratik Parti Olayı, Kor Reklam,

1978, 137 s.

Koçaş, Sadi:

12 Mart Anıları, İstanbul: Cem-May

Dağıtım, 1978, 703 s.

Kurşunluoğlu, Mehmed Kemal:

Ara Rejim Kara Rejim (12 Mart

Yazıları), İstanbul: Çağdaş, 1979, 264 s.

Novosti Basın Ajansı:

SSCB/1971 İzmir Enternasyonal Fuarı,

Novosti Basın Ajansı

Oğuz, Prof.Dr.Orhan:

80 Yıl, İstanbul: Doğan Kitap, 2004, 494

s.

“Örfi İdare Kanunu”, Cihan Kitaphanesi,

1940, 8 s.

Örtülü, Erdoğan:

Üç İhtilalin Hikâyesi, Ankara: Ayyıldız

Matbaası A.Ş., 1966, 452 s.

Parla, Taha:

Türkiye'de Anayasalar, İstanbul:

İletişim, 2002, 176 s.

- Sencer, Muzaffer: *Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, İstanbul: Geçiş Yayınları, 1971, 398s.
- Soysal, Mümtaz: *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1997, 285 s.
- Soysüren, Ali Haydar: *12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri*, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi, 2014
- Tanör, Bülent: *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004, 456 s.
- Tanör, Bülent: *Türkiye’de Yerel Kongre İktidarlari 1918-1920)*, İstanbul: İstanbul: Afa, 1992, 136 s.
- T.C.Milli Eğitim Bakanlığı: *Eğitim Reformu 7 Nisan-31 Ağustos 1971*, Ankara: Planlama-Araştırma ve Koordinasyon Dairesi, 1971, s.
- Topuz, Hıfzı: *Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi, 2003, 469 s.
- Üskül, M.Zafer: *Bildirileriyle 12 Mart 1971 Dönemi Sıkıyönetimi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, 401 s.
- Üskül, Zafer: *Siyaset ve Asker*, İstanbul: Afa, 1989, 224 s.+1 şema
- Zürcher, Erik Jan: *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İstanbul: İletişim, 1996, 523 s.
- Doktora Tezi
- Celep, Barış: *Türkiye’ye Amerikan Askeri Yardım Kurulu (JAMMAT) ve Türkiye’deki*

Gülen, Ahmet,

Faaliyetleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2018, 284 s.

Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, 2018, 688 s.

Makaleler

- Akbaba: “Zam Fıyısı”, *Akbaba*, 30 Haziran 1971, sayı.28, s.3
- Akbaba: “Vampirler ve Kazıklar”, *Akbaba*, 28 Temmuz 1971, sayı.32, s.3
- Akbaba: “Demirel’e Açık Mektup”, *Akbaba*, 3 Kasım 1971, sayı.46, s.3
- Akbaba: “Gün Bugündür”, *Akbaba*, 10 Kasım 1971, sayı.47, s.3
- Altuğ, Kurtul: “Erim Kabinesi ve Bazı Gerçekler”, *Meydan*, 6 Nisan 1971, sayı.325, s.13
- Ardahan, Babür: “Atatürk Ekonomi ve Sanayi”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.69, Kasım 1971, s.5-6
- Aruoba, Fahir: “Bu memleketi Nasıl Bölüyorlar”, *Türk Kadını*, sayı.67, Aralık 1971, s.3
- Aruoba, Muazzez: “12 Mart Muhtırası”, *Türk Kadını*, sayı.58, Mart 1971, s.3
- Aruoba, Fahri: “Atatürk Diyor ki”, *Türk Kadını*, sayı.60, Mayıs 1971, s.3
- Aruoba, Fahir: “Milli Şuur”, *Türk Kadını*, sayı.61, Haziran 1971, s.3
- Aruoba, Fahri: “Türk Ordusu”, *Türk Kadını*, sayı.62, Temmuz 1971, s.3
- Aruoba, Fahri: “Ordumuzu Koruyalım”, *Türk Kadını*, sayı.64, Eylül 1971, s.3

- Atasoy, Raşit Akif: “Serbestlik Esasına Yönelen Türkiye İhracatında Gelişme”, *Çerçeve*, sayı.108, Temmuz 1971, s.3
- Atasoy, Raşit Akif: “Son Zamlara Dair”, *Çerçeve*, sayı.109, Ağustos 1971, s.3-4
- Atsız: “Türk Ordusuna Karşı Don Kişotlar”, *Ötüken*, sayı.5/89, Mayıs 1971, s.5-6
- Atsız: “Hürriyet Sarhoşluğu”, *Ötüken*, sayı.9/93, Eylül 1971, s.3-5
- “Ayın Yazısı/Sayın Okuyucular”, *Polis Magazin*, Nisan 1971, s.7
- Aydınlık Yayın Kurulu: “Bir Daha Hazırlıksız Yakalanmayalım”, *Aydınlık* Mart-Nisan 1971, sayı.29-30
- Babek, Reha: “Ticaret Bakanlığı”, *İktisat Dergisi*, sayı.83, Mayıs 1971, s.21-25
- Başçıftçi, Mehmet: “Reform Kabinesinden Beklediklerimiz”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Nisan 1971, sayı.73, s.3-4
- Başçıftçi, Mehmet: “Anayasada Değişiklik Şarttır”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Mayıs 1971, sayı.74, s.3-4
- Başçıftçi, Mehmet: “Anayasada Değişiklik Şarttır”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Haziran 1971, sayı.75, s.3-4
- Başçıftçi, Mehmet: “2.Erim Kabinesi Millete Hayırlı Olsun...”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Aralık 1971, sayı.81, s.3,17
- Budak, Mehmet Nedim: “Tarih Kimseyi Affetmemiştir”, *Devlet*, 15 Kasım 1971, sayı.132, s.2
- Buğra, Tarık: “Lüks Anayasa”, *Tercüman*, 6 Mayıs 1971, s.3

- Buğra, Tarık: “Kökünü Kazımak”, *Tercüman*, 5 Haziran 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Sınırları Korumak”, *Tercüman*, 9 Haziran 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Neyi Koruyacağız”, *Tercüman*, 13 Haziran 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Özerklik Millete ve Devlete Karşı Olamaz”, *Tercüman*, 21 Haziran 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Adalet Partisine Çatmak”, *Tercüman*, 24 Haziran 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Normale Dönmek”, *Tercüman*, 30 Haziran 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Toprak Reformu Üzerine Demagojiler”, *Tercüman*, 8 Temmuz 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Ne Ümit Ediyorsunuz Sayın Karaosmanoğlu”, *Tercüman*, 14 Ağustos 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Hükümete Yetki”, *Tercüman*, 26 Eylül 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Hayırlı Olsun”, *Tercüman*, 27 Eylül 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Rejim Buhranı”, *Tercüman*, 5 Ekim 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Yeniden Ferahlık”, *Tercüman*, 9 Ekim 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Şimdi”, *Tercüman*, 28 Ekim 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Pahalılık”, *Tercüman*, 17 Kasım 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “İstemiyoruz”, *Tercüman*, 26 Kasım 1971, s.3

- Buğra, Tarık: “Sıkıyönetim ve Hükümet”, *Tercüman*, 28 Kasım 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Erim Hükümeti ve Rejim”, *Tercüman*, 29 Kasım 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Gerekçe”, *Tercüman*, 6 Aralık 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Devletimiz Var Bizim”, *Tercüman*, 7 Aralık 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Çıkış Hatası”, *Tercüman* 8 Aralık 1971, s.3
- Buğra, Tarık: “Peki O Konuya Dönelim”, *Tercüman*, 9 Aralık 1971, s.3
- Buldaç, Orhan: “Anayasa Değişikliği”, *İktisat Dergisi*, sayı.85, Temmuz 1971, s.5-8
- Buldaç, Orhan: “Türkiye’nin Ekonomik Bunalımlarının Temel Nedenleri”, *İktisat Dergisi*, sayı.86, Ağustos 1971, s.3-5
- Buldaç, Orhan: “Reformlar”, *İktisat Dergisi*, sayı 88, Ekim 1971, s.11-14
- Büyük Türkiye: “Bu Günlere Nasıl Geldik”, *Büyük Türkiye*, sayı.14 Haziran 1971
- Büyük Türkiye: “Başbakana Açık Mektup”, *Büyük Türkiye*, sayı.15-16, Temmuz-Ağustos 1971
- Çehreli, Faruk: “Hükümet Programının Ekonomik İlkeleri”, *İktisat Dergisi*, sayı.82, Nisan 1971, s.19-25
- Çeçen, Kemal: “Kolay Bir Şey Midir?/Toprak ve Tarım Reformu”, *Çiftlik Dergisi*, sayı.133, Mayıs 1971, s.9
- Çeçen, Kemal: “Sayın Bakanımız Bu Yazıyı Bir Kere Okusunlar”, *Çiftlik Dergisi*, sayı.135, Temmuz 1971, s.12

Çeçen, Kemal:	“Tarım Bakanlığı Reorganizasyonu Ne Zaman Yapılacak?”, <i>Çiftlik Dergisi</i> , sayı.136, Ağustos 1971, s.9
Çeçen, Kemal:	“Toprak Kanunu Ön Tedbirler Tasarısı Sizleri Endişelendirmesin”, <i>Çiftlik Dergisi</i> , sayı.140, Aralık 1971, s.14
Çehreli, Faruk:	“Yeni İthalat Rejimi Kararı ve İthalat Yönetmeliği”, <i>İktisat Dergisi</i> , sayı.83, Mayıs 1971, s.6-7
Çerçeve:	“Atatürkçülük İçin”, <i>Çerçeve</i> , sayı.106, Mayıs 1971, s.8-9
Çerçeve:	“Uzun Vadeli Bir Enerji Plan ve Programı Hazırlanacak”, <i>Çerçeve</i> , sayı.106, Mayıs 1971, s.22-23
Çerçeve:	“Dış Ticaretteki Tıkanıklıklar”, <i>Çerçeve</i> , sayı.109, Ağustos 1971, s.21-22
Çiftçi, Sıtkı:	“Sanayileşme Mucizesi”, <i>İstanbul Sanayi Odası Dergisi</i> , sayı.63, Mayıs 1971, s.3-4
Demir, Hikmet:	“Yeni Hükümetten Beklentilerimiz”, <i>AK AK</i> , sayı.78 15 Mayıs 1971, s.1
Demirkıran, Mete:	“Devlet mi? Demokrasi mi?”, <i>Devlet</i> , 19 Nisan 1971, sayı.107, s.2
Demirkıran, Mete:	“Erim ve Koçaş”, <i>Devlet</i> , 26 Nisan 1971, sayı.108, s.2
Devlet:	“Bunalım ve Kurtuluş”, <i>Devlet</i> , 29 Mart 1971, sayı.104, s.3
Devlet:	“Erim ve Programı”, <i>Devlet</i> , 12 Nisan 1971, sayı.106, s.3
Devlet:	“Kabul Edilen Gerçekler”, <i>Devlet</i> , 26 Nisan 1971, sayı.108, s.3

Devlet:	“Anayasa Değişikliği”, <i>Devlet</i> , 14 Haziran 1971, sayı.115, s.3
Devlet:	“Sıkıyönetim Mahkemeleri Üzerine”, <i>Devlet</i> , 16 Ağustos 1971, sayı.124, s.3
Devlet:	“Milliyetçilik ve Reformlar”, <i>Devlet</i> , 4 Ekim 1971, sayı.129, s.3
Devlet:	“AP ve Demokratik Rejim”, <i>Devlet</i> , 18 Ekim 1971, sayı.130, s.3
Doğanay:	“Sıkıyönetimin Planlaması ile Trafik Keşmekeşi Düzeldi...”, <i>Modern Türkiye</i> , sayı.33, Ekim 1971, s.6
Doksat, Doç.Dr.Recep:	“Türk Ordusu Devrimci Değildir”, <i>Devlet</i> , 22 Mart 1971, sayı.103, s.12
Doksat, Doç.Dr.Recep:	“Beyin Salatısı”, <i>Devlet</i> , 29 Mart 1971, sayı.104, s.5
Eke, Kazım:	“Atatürkçü Gençlik”, <i>Teknisyenlerin Sesi</i> , sayı.262, Nisan 1971, s.1-2
Eke, Kazım:	“19 Mayıs ve Atatürkçü Gençlik” <i>Teknisyenlerin Sesi</i> , sayı.263, Mayıs 1971, s.3-5
Eke, Kazım:	“Atatürkçü Gençlik”, <i>Teknisyenlerin Sesi</i> , sayı.264, Haziran 1971, s.1-2
Eke, Kazım:	“Atatürkçü Gençlik -4-”, <i>Teknisyenlerin Sesi</i> , sayı.265, Temmuz 1971, s.1
Eke, Kazım:	“Atatürkçü Gençlik -5-”, <i>Teknisyenlerin Sesi</i> , sayı.266, Ağustos 1971, s.1
Eke, Kazım:	“Atatürkçü Gençlik -6-”, <i>Teknisyenlerin Sesi</i> , sayı.267, Eylül 1971, s.1-2
Eke, Kazım:	“Atatürkçü Gençlik -7-”, <i>Teknisyenlerin Sesi</i> , sayı.268, Ekim 1971, s.1
Eke, Kazım:	“Atatürkçü Gençlik -9-”, <i>Teknisyenlerin Sesi</i> , sayı.270, Aralık 1971, s.1-2

- Ekspress: “Dönemin Dev-Genç Genel Başkanı Ertuğrul Kürkçü’nün Gözüyle 12 Mart/Hayatı İşçi Hareketi Şekillendirdi”, *Express* Mart 2006, s.25
- Ekspress: “Korkut Boratav’la 12 Mart Üzerine/Balyoz Harekatı”, *Express* Mart 2006, s.21
- Eraslan, Cezmi: “Tarihçiliğin bilinmeyen ya da göz ardı edilen kaynaklarından biri: Efemera”, *Efemera*, sayı.17, Mayıs-Haziran 2020
- Erduran, Refik: “Simsarların Röntgeni!”, *Akbaba*, 10 Kasım 1971, sayı.47, s.5
- Erkal, Dr.Mustafa E.: “Anayasa Değişikliği Üzerine”, *Devlet*, 14 Haziran 1971, sayı.115, s.3
- Eröz, Doç.Dr.Mehmet: “Toprak Reformu Meselesine Sosyolojik Bir Bakış”, *Büyük Türkiye*, Şubat-Mart 1971, sayı.11-12
- Eröz, Doç.Dr.Mehmet: “Toprak Reformu ve Kooperatifçilik”, *Büyük Türkiye*, Temmuz-Ağustos 1971, sayı.15-16
- Ertez, Dr.Hikmet: “Hürriyetler ve Anayasa”, *Toprak*, sayı.6-7, Haziran-Temmuz 1971, s.3-4
- Ertunga, Arif: “Samimi Dileklerimiz”, *Parlamento*, Haziran 1971, sayı.3, s.7
- Geçit: “Gayri Tabi Olayların Kabinesi”, *Geçit*, 26 Mart 1971, sayı.257, s.3
- Geçit: “Kabine-Parlamento Münasebeti”, *Geçit*, 2 Nisan 1971, sayı.258, s.3
- Geçit: “Güvenoyu Sonu Beklediğimiz”, *Geçit*, 9 Nisan 1971, sayı.259, s.3

Geçit:	“Aman mesele çıkmasın”, <i>Geçit</i> , 23 Nisan 1971, sayı.261, s.3
Geçit:	“İnce Demokrasi Hesapları”, <i>Geçit</i> , 30 Nisan 1971, sayı.262, s.3
Geçit:	“Beklenen Huzur Gelirken”, <i>Geçit</i> , 7 Mayıs 1971, sayı.263, s.3
Geçit:	“Hatadan Dönmek Fazilettir”, <i>Geçit</i> , 14 Mayıs 1971, sayı.264, s.3
Geçit:	“Evet, Özendirenler Kimler?”, <i>Geçit</i> , 4 Haziran 1971, sayı.267, s.3
Geçit:	“Zam Politikası Ucuz Tedbirdir”, <i>Geçit</i> , 11 Haziran 1971, sayı.268, s.3
Geçit:	“Karanlık Tablo Çizmek Yerine Tedbir Gerek”, <i>Geçit</i> , 2 Temmuz 1971, sayı.271, s.3
Geçit:	“Garip Beyanlar ve Faydasız Suçlamalar”, <i>Geçit</i> , 9 Temmuz 1971, sayı.272, s.3
Geçit:	“Pahalıya Çalışan Çark”, <i>Geçit</i> , 16 Temmuz 1971, sayı.273, s.3
Geçit:	“Kültür Bakanını Selamlarken”, <i>Geçit</i> , 1 Ağustos 1971, sayı.274, s.3
Geçit:	“Anayasa Tadili, Toprak Reformu”, <i>Geçit</i> , 31 Ağustos-1 Eylül 1971, sayı.276, s.3
Geçit:	“Kabine Tadili Yapılırken”, <i>Geçit</i> , 30 Eylül-1 Ekim 1971, sayı.278, s.3
Geçit:	“Buhran Atlatıldı Amma...”, <i>Geçit</i> , 15 Kasım 1971, sayı.281, s.3
Geçit:	“Eski ve Yeni Hükümetler”, <i>Geçit</i> , 15- 17 Aralık 1971, sayı 283, s.3

- Gelecek: “Anayasa Değişikliğine Hayır”, *Gelecek*, Temmuz 1971, sayı.3, s.3
- Gevgilli, Ali: “Erim Kabinesi Kurulurken”, *Türkiye’de 1971 Rejimi*, *Milliyet* 26 Mart 1971
- Gevgilli, Ali: “İşçiler ve Büyük Sanayi...”, *Türkiye’de 1971 Rejimi*, s.243 *Milliyet* 9 Nisan 1971
- Gevgilli, Ali: “Sanayi Toplumu Eşiğinde Layiklik”, *Türkiye’de 1971 Rejimi* s.245-246, *Milliyet* 10 Nisan 1971
- Gevgilli, Ali: “Sanayi Toplumu Eşiğinde Layiklik”, *Türkiye’de 1971 Rejimi* s.247, *Milliyet* 19 Nisan 1971
- Gevgilli, Ali: “Yeni Bir Dönem ve Halkımız”, *Türkiye’de 1971 Rejimi* s.266, *Milliyet* 30 Nisan 1971
- Gevgilli, Ali: “Reform Programları ve Türk Kapitalizmi”, *Türkiye’de 1971 Rejimi*, s.296, *Milliyet* 22 Mayıs 1971
- Gevgilli, Ali: “İktidar Kimin Sorusu Ortaya Çıkıyor”, *Türkiye’de 1971 Rejimi*, s.322, *Milliyet* 27-28 Ekim 1971
- Gevgilli, Ali: “Beyin Takımı ve Dramı”, *Türkiye’nin 1971 Rejimi* s.336, *Milliyet* 7 Aralık 1971
- Gönenç, Erol: “12 Mart Muhtırası Hala Geçerlidir”, *8.Gün (Hürriyet ile birlikte)*, 16 Mart 1980
- Göze, Ergun: “Huzura Doğru”, *Tercüman*, 2 Mayıs 1971, s.5
- Göze, Ergun: “İnanılacak Gibi Değil”, *Tercüman*, 8 Mayıs 1971

- Göze, Ergun: “Anayasa Değil Anayayı”, *Tercüman*, 28 Haziran 1971, s.6
- Göze, Ergun: “Anayasa Değişikliği”, *Tercüman*, 26 Temmuz 1971, s.5
- Göze, Ergun: “Reform Üzerine”, *Tercüman*, 3 Eylül 1971, s.5
- Göze, Ergun: “El Erim’de”, *Tercüman*, 8 Ekim 1971, s.5
- Göze, Ergun: “Hükümet Tasarısı mı, TİP tasarısı mı?”, *Tercüman* 16 Ekim 1971, s.5
- Göze, Ergun: “Toprak Reformunun Ruhı”, *Tercüman*, 17 Ekim 1971
- Gözübüyük, Kadir: “İdari Reform”, *Çiftlik Dergisi*, sayı.137, Eylül 1971, s.10-11
- Gün, Gençay: “Okuyucuya Mektup”, *Söz*, 15 Mart 1971, sayı.102, s.3
- Gün, Gençay: “Okuyucuya Mektup”, *Söz*, 1 Nisan 1971, sayı.103, s.3
- Gün, Gençay: “Okuyucuya Mektup”, *Söz*, 15 Nisan 1971, sayı.104, s.3
- Gün, Gençay: “Okuyucuya Mektuplar”, *Söz*, 1 Mayıs, sayı.105, s.3
- Gün, Gençay: “Okuyucuya Mektuplar”, *Söz*, 15 Temmuz 1971, sayı.110, s.3
- Gün, Gençay: “Okuyucuya Mektuplar”, *Söz*, 1 Aralık 1971, sayı.119, s.3
- Güven, Ferit Celal: “Atatürk’ün Orduya, Gençliğe Emaneti”, *Yeni Ufuklar* sayı.227 Nisan 1971
- Hacıeminoğlu, Doç.Dr.Necmettin: “Anarşinin Asıl Sebebi Nedir?”, *Devlet*, 24 Mayıs 1971, sayı.112, s.9
- Hacıeminoğlu, Doç.Dr.Necmettin, “Üniversitenin Büyük Günahı”, *Toprak*, sayı.8, Ağustos 1971, s.3-4

Hacıeminoğlu, Doç.Dr.Necmettin:	“Reformlar ve Ötesi”, <i>Devlet</i> , 15 Kasım 1971, sayı.132, s.12
Hakman, Yusuf:	“Beklediklerimiz”, <i>Çiftlik Dergisi</i> , sayı.134, Haziran 1971, s.5
Hakman, Vasfi:	“Tarımda Vergi”, <i>Çiftlik Dergisi</i> , sayı.135, Temmuz 1971, s.5
Hakman, Vasfi:	“Çölleşen Türkiye”, <i>Çiftlik Dergisi</i> , sayı.136, Ağustos 1971, s.5
Hastürk, Yılmaz:	“Ne Nedir?”, <i>Çiftlik Dergisi</i> , sayı.133, Mayıs 1971, s.7
Hastürk, Yılmaz:	“Neredeyiz”, <i>Çiftlik Dergisi</i> , sayı.135, Temmuz 1971, s.7
İlgar, Hayrani:	“Şaşırtmacalar”, <i>Ötüken</i> , sayı. 6/90, Haziran 1971, s.5
İşıl, Feridun:	“Kusur Demokraside Değil...”, <i>Modern Türkiye</i> , sayı.27, Nisan 1971, s.6-7
İşıl, Feridun:	“Tehlike Karşısında Birleşme”, <i>Modern Türkiye</i> , sayı.29, Haziran 1971, s.7
İşıl, Feridun:	“Tehlike Gözle Görünmeyende mi?”, <i>Modern Türkiye</i> , sayı.30, Temmuz 1971, s.15
İşıl, Feridun:	“Sorumsluluk Ötesinde Rezalet”, <i>Modern Türkiye</i> , sayı.31, Ağustos 1971, s.10
İşıl, Feridun:	“Hıyanet bir fikir değildir”, <i>Geçit</i> , 28 Mayıs 1971, sayı.266, s.10
İşıl, Feridun:	“Reformun Ruhu Vatanseverliktedir”, <i>Geçit</i> , 15-17 Ekim 1971, sayı.279, s.9
İktisat Dergisi:	“Derginin Sesi”, <i>İktisat Dergisi</i> , sayı.82, Nisan 1971, s.2

İktisat Dergisi:	“Derginin Sesi”, <i>İktisat Dergisi</i> , sayı.83, Mayıs 1971, s.2
İktisat Dergisi:	“Derginin Sesi”, <i>İktisat Dergisi</i> , sayı.85, Temmuz 1971, s.2-4
İlkan, Yelkut:	“Toprak Reformu ve Türk Tarımı”, <i>Köy Tarım ve Orman Dergisi</i> , sayı.18, Temmuz 1971, s.1
İlkan, Yelkut:	“1971 Yılıını Geride Bırakırken”, <i>Köy Tarım ve Orman Dergisi</i> , sayı.23, Aralık 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Muhtıra ve Gerçekler”, <i>Milliyet</i> , 13 Mart 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Rejimin Yaşamayı İçin”, <i>Milliyet</i> , 14 Mart 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Sunay’ın Formülü ve Partiler”, <i>Milliyet</i> , 19 Mart 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Erim’in Karşılaştığı Güçlükler”, <i>Milliyet</i> , 20 Mart 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Kabine Kurulurken”, <i>Milliyet</i> , 24 Mart 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Hükümetin Geleceği ve Vatandaşın Beklediği”, <i>Milliyet</i> , 27 Mart 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Erim Hükümetinin Düşündürdükleri”, <i>Milliyet</i> , 29 Mart 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Reformlar, Partiler ve Erim Hükümeti”, <i>Milliyet</i> , 31 Mart 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Reform Programı”, <i>Milliyet</i> , 3 Nisan 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Program”, <i>Milliyet</i> , 5 Nisan 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Erim Hükümetinin Çalışma Biçimi”, <i>Milliyet</i> 10 Nisan 1971, s.1

İpekçi, Abdi: 1971, s.1	”Üslup Sorunu”, <i>Milliyet</i> , 16 Nisan
İpekçi, Abdi:	“Önlenemeyen Olaylar ve Erim Hükümeti”, <i>Milliyet</i> , 22 Nisan 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Tedbirler ve Uygulama”, <i>Milliyet</i> , 23 Nisan 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi: s.1, 9	“Sıkıyönetim”., <i>Milliyet</i> , 27 Nisan 1971,
İpekçi, Abdi:	“Anayasa Değişikliği”, <i>Milliyet</i> 2 Mayıs, 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Anayasa Değiştirilirken”, <i>Milliyet</i> , 5 Mayıs 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Sıkıyönetim ve Basın Özgürlüğü”, <i>Milliyet</i> , 6 Mayıs 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Anayasa Değişikliği”, <i>Milliyet</i> , 10 Mayıs 1971, s.1, 11
İpekçi, Abdi:	“Tedbirler ve Reformlar”, <i>Milliyet</i> , 12 Mayıs 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Sıkıyönetim Tasarısı”, <i>Milliyet</i> 13 Mayıs 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Toprak Reformu Hazırlanırken”, <i>Milliyet</i> , 15 Mayıs 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Sıkıyönetimin Gerekliliği ve Uygulamanın Düşündürdüğü”, <i>Milliyet</i> , 25 Mayıs 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Sıkıyönetim ve Türün’ün Açıklaması” <i>Milliyet</i> , 28 Haziran 1971, s.1, 11
İpekçi, Abdi: 1971, s.1	“Haşhaş Kararı”, <i>Milliyet</i> , 30 Haziran
İpekçi, Abdi:	“Senato’da Reform”, <i>Milliyet</i> , 5 Temmuz 1971, s.1, 9

İpekçi, Abdi:	“Toprak Reformu ve Kabinenin Durumu”, <i>Milliyet</i> , 6 Temmuz 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Taslak İmzaya Sunulurken”, <i>Milliyet</i> , 17 Temmuz 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Çözülmesi Gereken İlk Sorun”, <i>Milliyet</i> , 18 Temmuz 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Anayasa, Partiler ve Ordu”, <i>Milliyet</i> , 20 Temmuz 1971, s.1,9
İpekçi, Abdi:	“Anayasa Değişikliği ve CHP”, <i>Milliyet</i> , 23 Temmuz 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Toprak Reformu”, <i>Milliyet</i> 25 Temmuz 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Anayasa Değişikliği Kesinleşirken Ne Olur Ne Olmaz”, <i>Milliyet</i> , 18 Ağustos 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Demokrasi ve Erim Hükümeti”, <i>Milliyet</i> , 24 Ağustos 1971, 1, 9
İpekçi, Abdi:	“Sıkıyönetim Mahkemeleri”, <i>Milliyet</i> , 27 Ağustos 1971, s.1
İpekçi, Abdi:	“Reformlar Geciktirilmemeli” <i>Milliyet</i> , 21 Eylül 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Sıkıyönetim Mahkemeleri”, <i>Milliyet</i> 26 Eylül 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Fırtınadan Sonra Sessizlik Gelecek mi?”, <i>Milliyet</i> , 1 Ekim 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Toprak Reformu Tartışmaları Başlarken Yanılma ve Yanıltma”, <i>Milliyet</i> , 4 Ekim 1971, s.1, 9
İpekçi, Abdi:	“Şartlar ve Zorlamalar”, <i>Milliyet</i> , 27 Ekim 1971, s.1, 9

- İpekçi, Abdi: “Neden Adalet Partisinin Özel Bir Sorumluluğu Var?”, *Milliyet*, 2 Kasım 1971, s.1
- İpekçi, Abdi: “Toprak Reformunda Çıkan Tartışma”, *Milliyet*, 18 Kasım 1971, s.1, 9
- İpekçi, Abdi: “Erez’in Tayini ve Hükümet AP İlişkileri”, *Milliyet*, 3 Aralık 1971, s.1, 9
- İpekçi, Abdi: “Yazık Oldu”, *Milliyet*, 4 Aralık 1971, s.1, 9
- İpekçi, Abdi: “Gerçekleşmeyen İyimserlik”, *Milliyet*, 5 Aralık 1971, s.1, 9
- İsmail, Sedat: “Başbakan-İşadamları Görüşmesi”, *Modern Türkiye*, sayı.32, Eylül 1971, s.12
- İşcen, Altay: “Aç veya Tok Yaşamak”, *Modern Türkiye*, sayı.31, Ağustos 1971, s.15
- Kabaklı, Ahmet: “Anayasa Üzerine”, *Tercüman*, 14 Haziran 1971, s.2
- Kabaklı, Ahmet: “Karaosmanoğlu Planı”, *Tercüman*, 16 Haziran 1971, s.2
- Kabaklı, Ahmet: “Tabii Senatörlük”, *Tercüman*, 24 Haziran 1971, s.2
- Kabaklı, Ahmet: “Erim ve İşadamları”, *Tercüman*, 24 Ağustos 1971, s.2
- Kabaklı, Ahmet: “Afyon Dramı”, *Tercüman*, 19 Eylül 1971, s.2
- Kabaklı, Ahmet: “Erim ve Tarih”, *Tercüman*, 27 Eylül 1971, s.2
- Kabaklı, Ahmet: “Buzdolabındaki Buhran”, *Tercüman*, 28 Ekim 1971, s.2
- Kabaklı, Ahmet: “Cumhuriyetimiz ve Bürokratlar”, *Tercüman*, 29 Ekim 1971, s.2

Kabaklı, Ahmet: s.2	“Al Bir Daha”, <i>Tercüman</i> , 8 Ekim 1971,
Karadayı, Eyüp:	“Sanayi Bürokrasi İlişkileri”, <i>İstanbul Sanayi Odası Dergisi</i> , sayı.66, Ağustos 1971, s.42-43
Kırımlıoğlu, Cezmi:	“Ne Yapılmalıdır?”, <i>Devlet</i> , 22 Mart 1971, sayı.103, s.4
Kırımlıoğlu, Cezmi:	“Bırakınız! Ümitlerimiz Bize Kalsın”, <i>Devlet</i> , 29 Mart 1971, sayı.104, s.4
Kırımlıoğlu, Cezmi:	“Reform Üstüne”, <i>Devlet</i> , 4 Ekim 1971, sayı.129, s.4
Kırımlıoğlu, Cezmi:	“Değişen Bir Şey Olmayacaktır!”, <i>Devlet</i> , 13 Aralık 1971, sayı.134, s.4
Koç, Süreyya:	“12 Mart Muhtırası ve Anlamı”, <i>Parlamento</i> , Nisan 1971, sayı.2, s.9
Koçaş, Sadi:	“Ah, Atatürk Sağ Olsaydı”, <i>Kemalizm</i> sayı.112 Kasım 1971
Köylü Çocuğu:	“Topraksız Köylüye Toprak”, <i>Köy Tarım ve Orman Dergisi</i> , sayı.18, Temmuz 1971, s.21
Mutlu, Erol:	“Ordu Halk Dengesi Zedelenmemelidir”, <i>Milli Ekonomi ve Ziraat</i> , Nisan 1971, sayı.73, s.3-4
Mutlu, Erol:	“Teşhis ve Tedavi”, <i>Milli Ekonomi ve Ziraat</i> , Mayıs 1971, sayı.74, s.7
Mutlu, Erol:	“Anayasa Değişikliği Eksiktir”, <i>Milli Ekonomi ve Ziraat</i> , Haziran 1971, sayı.75, s.11
Mutlu, Erol:	“Devlet İşlerinde Tenakuza Düşmekten Kaçınılmalıdır”, <i>Milli Ekonomi ve Ziraat</i> , Temmuz 1971, sayı.76, s.5

- Mutlu, Erol: “Tarımda Kolektif Mülkiyet Atatürkçülükle Bağdaşmaz”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Ağustos 1971, sayı.77, s.5
- Mutlu, Erol: “Adalet Partisi ile Hükümetin Arası Düzeliirken...”, *Milli Ekonomi ve Ziraat*, Kasım 1971, sayı.80, s.6
- Nayır, Yaşar Nabi: “Atatürk’e Dönüş”, *Varlık* sayı.763 Nisan 1971
- Oğuzcan, Lütfi: “Başbakanımız Nihat Erim’e Açık mektup”, *Kuvayi Milliye*, Mayıs 1971, sayı.129, s.3
- Oğuzcan, Lütfi: “Bir Tavsiye-Bir Gerçek”, *Kuvayi Milliye*, Haziran 1971, sayı.130, s.3
- Okçuoğlu, A.: “Fikirsiz Aydınlar”, *Ötüken*, sayı.7/91, Temmuz 1971, s.13
- Özbayrak, Çetin: “Anahtar Bizdedir”, *Yeni Ortam*, sayı.2, 15-22 Kasım 1971
- Özçelik, Prof.Dr.Selçuk: “Devlet Güvenliği”, *Toprak*, sayı.5, Mayıs 1971, s.3
- Özen, Yaşar: “Demedim mi Nazlı Yarım...”, *Papağan*, 6 Nisan 1971, sayı.23, s.3
- Özen, Yaşar: “Beyin Takımı”, *Papağan*, 22 Haziran 1971, sayı.27, s.5
- Özen, Yaşar: “Senin Bu Ense...”, *Papağan*, 7 Temmuz 1971, sayı.28, s.3
- Özen, Yaşar: “Zor Alırsın Tezkere”, *Papağan*, 26 Ekim 1971, sayı.34, s.3
- Özen, Yaşar: “Şu Reformculara Bakınız...”, *Papağan*, 14 Aralık 1971, sayı.36, s.3
- Özkök, Abdi: “Türkiye’de Toprak Dağılımı/Tarihsel Gelişme ve Bugünkü Durum”, *Bizim*

	<i>Pınar/Aylık Köycü, Zirai-Meslek Aktüalite Dergisi, Aralık 1971, sayı.50</i>
Papağan:	“Aydınlığa Doğru”, <i>Papağan</i> , 1 Haziran 1971, sayı.26, s.3
Papağan:	“Hangi Yüzle”, <i>Papağan</i> , 22 Haziran 1971, sayı.27, s.3
Parlamento:	“Program ve Özel Sektör”, <i>Parlamento</i> , Nisan 1971, sayı.2, s.6
Parlamento:	“Asıl Mesele”, <i>Parlamento</i> , Haziran 1971, sayı.3, s.9
Parlamento:	“Umut ve Dağ”, <i>Parlamento</i> , sayı.7, s.5
Parlamento:	“Buhranın Sebepleri”, <i>Parlamento</i> , sayı.8, s.5
Perin, Mithat:	“Ordunun Sabrı...”, <i>Durum</i> sayı.335, 15 Mart 1971
Perin, Mithat:	“Geçirilen İmtihan”, <i>Durum</i> sayı.336, 22 Mart 1971
Perin, Mithat:	“Beyin”, <i>Durum</i> sayı 337, 29 Mart 1971
Perin, Mithat:	“Aydınlar Saltanatı mı?”, <i>Durum</i> sayı.338, 5 Nisan 1971
Perin, Mithat:	“Güvenoyu Rejimedir”, <i>Durum</i> sayı.339 12 Nisan 1971
Perin, Mithat:	“Karar Zamanı”, <i>Durum</i> sayı.340 19-25 Nisan 1971
Perin, Mithat:	“Uyarı!..”, <i>Durum</i> sayı.341 20 Nisan-3 Mayıs 1971
Perin, Mithat:	“Aşırı Akımların Sonu Göründü...”, <i>Durum</i> sayı.342 3 Mayıs-9 Mayıs 1971
Perin, Mithat:	“Dikenli Yol”, <i>Durum</i> sayı.343 10-16 Mayıs 1971
Perin, Mithat:	“Aydın Bencilliği...”, <i>Durum</i> sayı.344 17-23 Mayıs 1971

Perin, Mithat: Mayıs 1971	“Gammazlık”, <i>Durum</i> sayı.345 24-30
Perin, Mithat:	“Vatandaşın Sorumluluğu”, <i>Durum</i> sayı.346 31 Mayıs-6 Haziran 1971
Perin, Mithat:	“Demokrasi Cephesinde Güç Birliği”, <i>Durum</i> sayı.350 Eylül 1971
Perin, Mithat: Kasım 1971	“Başarının Dramı”, <i>Durum</i> sayı.352
Perin, Mithat: Aralık 1971	“Açık Olalım!...”, <i>Durum</i> sayı.353,
Polis Magazin:	“Aydın Yazısı/Sayın Okuyucular”, <i>Polis Magazin</i> , Haziran 1971, s.5, 36
Sancar, Nejdet:	“Başbakan Sayın Erim’e Açık Dilekçe”, <i>Ötüken</i> , sayı.10/94, Ekim 1971, s.5-7, 14 <i>Sosyalist Parti İçin Teori-Pratik Birliği</i> , sayı.4, Nisan 1971, s.3
Soysal, Ertuğrul:	“Sanayimiz Bugünkü Durgunluğu Yenecektir”, <i>İstanbul Sanayi Odası Dergisi</i> , sayı.65, Temmuz 1971, s.5
Taşer, Dünder:	“Kabineyi Bekleyen Güçlükler”, <i>Devlet</i> , 12 Nisan 1971, sayı.106, s.12
Tekil, Füzuran:	“Selam mı Dursa idi?”, <i>Geçit</i> , 19 Mart 1971, sayı.256, s.7
Tekil, Füzuran:	“Yumurta Küfesi Değil Ya...”, <i>Geçit</i> , 26 Mart 1971, sayı.257, s.7
Tekil, Füzuran:	“Sorumluluk”, <i>Geçit</i> , 23 Nisan 1971, sayı.261, s.7
Tekil, Füzuran:	“Erim’in Balyozu”, <i>Geçit</i> , 30 Nisan 1971, sayı.262, s.7
Tekil, Füzuran:	“A.P. Unutulmaya mı Maruz?”, <i>Geçit</i> , 14 Mayıs 1971, sayı.264, s.7

- Tekil, Füzuan: “Sıkı Yönetimde Yeni Hükümler Zarureti”, *Geçit*, 21 Mayıs 1971, sayı.265, s.7
- Tekil, Füzuan: “Anarşi Üstüne Şefaht Olmaz”, *Geçit*, 11 Haziran 1971, sayı.268, s.7
- Tekil, Füzuan: “Tabii Senatörlük ve Suçlar”, *Geçit*, 25 Haziran 1971, sayı.270, s.7
- Tekil, Füzuan: “Beyin Kafaya Düz Oturmalı”, *Geçit*, 9 Temmuz 1971, sayı.272, s.7
- T., F.: “Başbakan Stili”, *Geçit*, 16 Temmuz 1971, sayı.273, s.9
- Tekil, Füzuan: “Yıldız’ız Hiddeti”, *Geçit*, 1 Ağustos 1971, sayı.274, s.7
- Tekil, Füzuan: “Daha Tabii Bir Kabine”, *Geçit*, 15-17 Eylül 1971, sayı.277, s.7
- Tekil, Füzuan: “İtidal”, *Geçit*, 15-17 Ekim 1971, sayı.279, s.7
- Tekil, Füzuan: “Güdümlü Demokrasi”, *Geçit*, 30-31 Ekim 1971, sayı.280, s.7
- Tekil, Füzuan: “Totaliter Beyinler”, *Geçit*, 15-17 Aralık 1971, sayı 283, s.7
- Toprak: “Marks Geliyor”, *Toprak*, sayı.3-4, Mart-Nisan 1971
- Toprak: “Sol Anarşi”, *Toprak*, sayı.6-7, Haziran-Temmuz 1971, s.3
- Toprak: “Şu Kızıl Profesörler”, *Toprak*, sayı.8, Ağustos 1971, s.1
- Turan, Prof.Dr.Osman: “Hürriyet ve Komünizm”, *Toprak*, sayı.5, Mayıs 1971, s.21-22
- Tümay, Muhlis: “Tabii Senatörlük Üstüne”, *Geçit*, 2 Temmuz 1971, sayı.271, s.14-15

- Yaman, Mehmet: “Yatırımları Teşvik Tedbirleri Uygulamasının Durdurulması Sınai Kalkınmamızı Yavaşlatıyor”, *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, sayı.67, Eylül 1971, s.18-19
- Yarın: “Fiili Durumdan Kurtulma Yolları”, *Yarın*, 17 Mart 1971, sayı.413, s.3-4
- Yarın: “Erim’in Karşısındaki Meseleler”, *Yarın*, 24 Mart 1971, sayı.414, s.3-4
- Yarın: “Program ve Reformlar”, *Yarın*, 31 Mart 1971, sayı.415, s.3-4
- Yarın: “Program ve Söylenenler”, *Yarın*, 7 Nisan 1971, sayı.416, s.3-4
- Yarın: “Rejim Hakkında Tereddütler”, *Yarın*, 14 Nisan 1971, sayı.417, s.3
- Yarın: “Anayasa Değiştirilmeden de...”, *Yarın*, 5 Mayıs 1971, sayı.420, s.3-4
- Yarın: “Suçlu Anayasa mı ki?”, *Yarın*, 9 Haziran 1971, sayı.425, s.3
- Yarın: “Anayasa Değişikliği ve Bazı Noktalar”, *Yarın*, 16 Haziran 1971, sayı.426, s.3-4
- Yarın: “Polemiklerden Kaçınmalı”, *Yarın*, 30 Haziran 1971, sayı.428, s.3
- Yarın: “Seçimleri Geri Bırakma”, *Yarın*, 7 Temmuz 1971, sayı.429, s.3
- Yarın: “Dokunulmazlıklar”, *Yarın*, 28 Temmuz 1971, sayı.432, s.3
- Yarın: “Anayasa Değişikliği Gerçekleşirken”, *Yarın*, 18 Ağustos 1971, sayı.435, s.3
- Yarın: “Politika ve Politikacılar”, *Yarın*, 8 Eylül 1971, sayı.438, s.3

- Yarın: “Bir Reform Tasarısı”, *Yarın*, 20 Ekim 1971, sayı.444, s.3-4
- Yarın: “Dar Boğazdan Çıkma Yolu”, *Yarın*, 3 Kasım 1971, sayı.446, s.3
- Yarın: “Belli Değil miydi ki...”, *Yarın*, 8 Aralık 1971, sayı.451, s.3
- Yeşilyurt, Ali Haydar: “Atatürkçü Şanlı Ordu Türklük Sana Minnettardır”, *Kemalizm* sayı.104 Mart 1971
- Yeşilyurt, Ali Haydar: “Atatürkçü Erim Hükümetinden Neler Bekliyoruz”, *Kemalizm* sayı.105 Nisan 1971

ÖZGEÇMİŞ

1994 yılında Saint Benoît Fransız Lisesini bitirdi. 1998 yılında Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Fransızca Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. 2004 yılında Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsünden, *II. Meşrutiyette Muhalif Bir Gazeteci: Ahmet Samim* konulu teziyle yüksek lisans derecesi aldı. 2015 yılı Şubat ayında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında doktora programına katıldı. Halen 2014 yılı Kasım ayında üstlendiği Akademik Çöp Toplama Merkezi (AÇÖTOM) Genel Başkanlığı görevini sürdürüyor. Fransızca, İngilizce, İspanyolca biliyor. İstanbul'da yaşıyor.